MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete
MTA Társadalomtudományi Főosztálya

R 116002.

IFJÚSÁG – TÁRSADALOM – IDEOLÓGIA

Nemzetközi tanácskozás

Budapest 1986

Készült az „Ideológiai harc korunkban” Nemzetközi Akadémiai Problémabizottság magyar tagozata megbízásából

Összeállította és szerkesztette: **Békés Zoltán** és **Havas Péter**

A 116002

JATE Egyetemi Könyvtár

J000148680

Felelős kiadó: MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete
Szerkesztő: Rákosné Szőke Katalin
A borító Lövey Mihály munkája
Megjelent 1000 példányban, A/5 formátumban
Msz.: 547/86. Alfaprint
F.v.: Barabás Gábor
ISBN 963 7700 35 8

TARTALOM

Előszó **(Békés Zoltán)** 5

I. Plenáris előadások
Huszár István: Az ifjúság a társadalmi folyamatokban 9
Petr-Emil Mitev: Az ifjúság az intenzív társadalmi fejlődésre való áttérés időszakában 21
Erhard Krüger: Az ifjúság körében végzett ideológiai munka új követelményei 26
Berecz János: Ifjúság, béke, nevelés 31
Marguarita J. Rodriguez Perez: Az ifjúság szerepe a kubai és nicaraguai nemzeti-felszabadító mozgalomban 40
Grazyna Ulicka: A lengyel ifjúság politikai tudata a nyolcvanas években 44
Fejti György: Ifjúság, KISZ, ifjúságpolitika 50
Jurij Vasziljevics Jemeljanov: Az ifjúságra gyakorolt burzsoá befolyás elleni harc kérdései 61

II. Nemzedékváltás és folytonosság
Pataki Ferenc: A nemzedékváltás néhány szociálpszichológiai kérdése 69
Jekaterina Küneva: A nyolcvanas évek ifjúsága és a polgári társadalomtudományok 79
Jindrich Filipec: A munka mint érték a fiatalok tudatában 82
Hans Schulze: Szövetségi politika és ideológiai harc 85
Boros László: Az ifjúság szocializációjának elméleti–szociológiai kérdései 94
Nagy Katalin: Nemzedékváltás és nevelés 101
Szekeres Imre: A KISZ szerepe az ifjúság politikai szocializációjának folyamatában 105

III. A béke kérdései
Kovács Jenő: Az ifjúság és a béke 113
Ivan Angelov: Az ifjúság részvétele a mai nyugati háborúellenes mozgalomban 118
Roland Bach: A fiatal nemzedék felelőssége a béke biztosításáért 120
Emőd Péter: Az ifjúsági szervezet a békemozgalomban 125
Gál Lajos: A magyar ifjúság a békemozgalomban 130

IV. Az ifjúság tudati formálódása és jövőképe
Lukács József: Az ifjúság ideológiai-világnézeti fejlődésének néhány mai problémája 137
Dejan Pavlov: A filozófia, az ifjúság szocializációja és az ideológiai harc 148
Angel Sztefanov: Az ifjúság tudatának és jövőképének alakulása .. 152
Jürgen Danisch: Nagyobb követelmények az ifjúság képzésében és nevelésében 155
Nguyen Phong Xien: A dél-vietnami ifjúság ideológiai és politikai problémái a neokoloniális társadalom szocialista átalakulásának időszakában 158
Andics Jenő: A fiatalok értékorientációja, jövőképe és a társadalmi–gazdasági fejlődés 161
Berényi Pál: Burzsoá ideológiai törekvések a magyar ifjúság befolyásolására 171
G. Márkus György: Az ifjúsági szubkultúrák ideológiai problémái 179

ELŐSZÓ

A jelen kötet annak az 1984. október 23–25-én lezajlott tanácskozásnak a felszólalásait tartalmazza, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia rendezett a KISZ Központi Bizottságával, az MSZMP Politikai Főiskolájával és Társadalomtudományi Intézetével közösen „Ifjúság – társadalom – ideológia" címmel.

A tanácskozás megrendezésére „Az ideológiai harc a mai világban" című témakörrel foglalkozó nemzetközi problémabizottság középtávú programja keretében került sor. (E problémabizottság egyike azoknak, amelyek a szocialista országok tudományos akadémiái közti többoldalú társadalomtudományi együttműködést hivatottak előmozdítani.) A fenti nemzetközi problémabizottság ebben az időben tartotta éves munkaértekezletét Budapesten, és a problémabizottság magyar tagozata országos tanácskozást kezdeményezett ebből az alkalomból a munkaértekezleten résztvevő külföldi szakemberek részvételével.

A tanácskozás alkalmat nyújtott arra, hogy a résztvevők áttekintsék az MSZMP Központi Bizottsága által két héttel korábban elfogadott ifjúságpolitikai állásfoglalás számos kulcsfontosságú kérdését. A fenti körülmények azt is lehetővé tették, hogy számos szocialista ország képviselői mélyebb információt kapjanak a magyar ifjúságpolitikáról. A magyar résztvevők ugyanakkor bepillantást nyerhettek – legalábbis a tanácskozás témájául választott kérdésekben – a testvérországok gyakorlatába, és módjuk volt bizonyos fokú összehasonlításra is.

Mint a kötet tartalomjegyzékéből is látható, a felszólalók többségét alkotó magyar résztvevők közt vezető politikusok, a tudományos élet vezető képviselői, a hazai ifjúságkutatásban közreműködő szakemberek, a felsőfokú politikai képzés vezető szakemberei és az ifjúságpolitika gyakorlati képviselői egyaránt megtalálhatók. A külföldi résztvevők nagyobbrészt az ideológiai élettel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek voltak, csak kisebb részük foglalkozott folyamatosan is ifjúságpolitikával. A tanácskozás ennek megfelelően arra vállalkozhatott, hogy a nemzetközi tanácskozások történetében nagy hagyományokkal rendelkező mintát követve fórumot teremt a résztvevők előre elkészített előadásainak és felszólalásainak ismertetésére és a bennük foglalt gondolatok bizonyos fokú összevetésére. Az időkeretek sem tették lehetővé mélyebb és kötetlen vita kibontakozását.

A tanácskozás programja három témakört jelölt meg az eszmecsere számára:

1) Nemzedékváltás és társadalmi folytonosság;
2) Az ifjúság és a béke kérdései;
3) Az ifjúság tudati formálódása és jövőképe.

A tanácskozás résztvevői a fenti tematikus felépítésben igyekeztek áttekinteni a szocialista társadalomfejlődés keretei közt az érintett országokban a nyolcvanas évek elején jelentkező ideológiai kérdéseket, amelyek az ifjúság társadalmi helyzetének alakulásával és tudatformálódásának problémáival szoros összefüggést mutatnak. A felszólalások többsége érvényesítette ez utóbbi évek ifjúságkutatásainak azt a tudományos és politikai tekintetben egyaránt kiemelkedő jelentőségű metodológiai elvét, hogy az ifjúság körében zajló jelenségek csakis a társadalomban zajló folyamatok keretei közt ragadhatók meg.

Számos magyar felszólalás adott hírt ebben a szellemben az utóbbi öt–tíz évben született komoly kutatási eredményekről, amelyek tudományos megalapozást nyújtanak az ifjúságpolitika stratégiai jelentőségű kérdéseinek újszerű megközelítéséhez.

Több politikai jellegű felszólalás is illusztrálja azt a tényt, hogy a tudományos megalapozás iránt megerősödött törekvés kezdeti sikereket mutathat fel.

A tanácskozás anyagának fenti vonása tette indokolttá a jelen kötet előkészítői számára azt a gondolatot, hogy érdemes vállalkozni az elhangzott anyag szerkesztett formában való kiadására.

A kötet csak a magyar szerzők felszólalásait tartalmazza teljes szövegükben. Részben terjedelmi korlátok miatt, részben stílus- és műfaji megfontolásokból, valamint annak érdekében, hogy tartalmilag egységesebb legyen a kötet anyaga, a tanácskozáson résztvett külföldi felszólalók szövegét rövidítve és szerkesztve közöljük.

A kötet előkészítői abban a reményben bocsátják közre ezt a munkát, hogy hasznos szerepet játszhat az ifjúságpolitika napjainkban rendkívül aktuálissá vált kérdéseinek politikai megközelítésében és gyakorlati megoldásában.

Békés Zoltán

I. PLENÁRIS ELŐADÁSOK

Huszár István

AZ IFJÚSÁG A TÁRSADALMI FOLYAMATOKBAN

Mottóul Vas István, Kossuth-díjas költő egy sorát választottam: „Az ifjúság ígérete az élettel felér." Ha az ifjúságról tanácskozunk, ha az ifjúságpolitikáról – elveiről, gyakorlati tapasztalatairól – cseréljük ki gondolatainkat, s hozunk nagy horderejű politikai állásfoglalásokat, az életről, a jövőnkről beszélünk, ezért cselekszünk. S ha társadalmi valóságunkat felelősen áttekintjük – akár kimondjuk, akár nem – azt is vizsgáljuk mi lett az ígéret sorsa. S életünkkel, jövőnkkel mindig időszerű foglalkoznunk. Mégis: van különös időszerűsége – a véletlennek tűnő események által is motivált – mai tanácskozásunknak. Az ifjúság problémái számos szocialista országban a figyelem előterébe kerültek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1984. október 9-én foglalkozott az ifjúság társadalmi helyzetét jellemző kérdésekkel és az ifjúságpolitika feladataival. Tekintettel arra, hogy több testvérpártunk vezető testületei is adtak a közelmúltban hasonló politikai értékelést és programot, van módunk megítélni az ifjúság társadalmi helyzetének és az ifjúsággal kapcsolatos politikai munkának közös és eltérő problémáit. Mind a politikai elemzés forrásai, mind az elmúlt tíz év alatt fellendült nemzetközi tudományos együttműködés eredményei alapján megállapítható, hogy a szocialista közösség országaiban, legalábbis Kelet–Európa szocialista országaiban, az ifjúságpolitika számos hasonló problémával küzd a nyolcvanas évtized első felében. Természetesen az egyes országok történelmi fejlődésének, mai gazdasági–társadalmi és politikai állapotának sajátosságai meghatározóak egy-egy ország ifjúságpolitikai gyakorlatára. Mégis úgy tűnik, tág tere van a nemzetközi tapasztalatcserének, minden szocialista ország erőfeszítései és eredményei joggal számíthatnak a testvérországok érdeklődésére. Ha nem is egyszerű az egyes országok tapasztalatainak kölcsönös hasznosítása – mivel a konkrét tényeket egyszerre kell minősíteni a tapasztalatot nyújtó és a felhasználó ország társadalmi gyakorlatának egészébe ágyazva és konkrét gondjai szempontjából – nyilvánvaló a tapasztalatcsere egyetemes hasznossága.

Ezt a tapasztalatcserét szolgálja e tanácskozás is, amelynek magyar résztvevői az ifjúságpolitika magyarországi tapasztalatainak és gondjainak – korántsem teljes – számbavételével kívánnak hozzájárulni a tanácskozás sikeréhez. De hogy saját témámhoz közelítsek: nem szándékozom az ifjúság – akármilyen konvenció által meghatározható, vagy még inkább: meghatározhatatlan – társadalmi rétegéről, nagyságáról, összetételéről, iskolázottságáról, életkori sajátosságairól, életmódjáról helyzetleírást, adatok tengerével jellemzett ismertetést adni. Inkább arról szólok, milyen meggondolások vezetnek bennünket ifjúságpolitikánk formálásában, ifjúságpolitikai gyakorlatunkban, hogyan ítéljük meg a továbblépés lehetőségeit. Történelmi tapasztalatainkból is leszűrhető tanulságok egy – talán nem teljesen esetlegesen megválasztott – szeletét mutatom be, abban is bízva: érzékeltetni tudom, miképpen készül pártunk fontos társadalmi kérdések felelős átgondolásával közelgő, XIII. kongresszusára.

A Központi Bizottság két héttel ezelőtt megerősítette a magyar párt ifjúságpolitikájának negyedszázados alapelveit, amelyek a marxi-lenini tanításokat igyekeznek érvényesíteni a szocializmus magyarországi építésében. A felszabadulás óta a szocialista társadalom építésével eltelt négy évtized – manapság alig több mint fél emberöltő – alatt a magyar társadalom eddigi történelmében példátlan fejlődést ért el, amelynek mindenkor cselekvő és kedvezményezett részesei voltak a fiatal nemzedékek is. Történelmi eredményeink meghatározó feltétele volt, hogy az ifjúság mindig a társadalomalakító munka derékhadában volt.

Mára természetesen nemcsak általános társadalmi viszonyaink alakultak át gyökeresen, hanem az ifjúság társadalmi helyzetét meghatározó feltételek is. A magyar társadalom s benne a gazdaság, valamennyi alapvető termelési mutató tekintetében alig összevethető a szocialista építés kezdetét jellemző állapotokkal. Egyidőben más minőség jött létre szinte életünk minden elemében. A ma ifjú nemzedékek jellemző vonásait, esélyeiket a társadalmi felemelkedésre, képességeik kifejlesztésére, de fiziológiai állapotukat, életmódjukat, iskolázottságukat csakúgy, mint a társadalom által velük szemben megnyilvánuló követelményeket aligha lehet összehasonlítani apáik, nagyapáik ifjúkorát jellemző állapotokkal. S csak természetes, hogy a forradalmi társadalmi átalakulások dinamizmusa tükröződött, tükröződik a szülői és a felnövekvő nemzedékek közötti különbségekben is. A megtett történelmi út nagyságát is jelzi, hogy mára jelentősen csökkentek ezek a különbségek. Mégis egy példa: a mai fiatalok szüleinek is döntő többsége legalább nyolcosztályos általános iskolázottsággal rendelkezik, hiszen már ez a nemzedék is a szocialista fejlődés viszonyai között vált felnőtté, vagy felnőttként pótolta ezt a hiányt, amellyel a történelem süllyesztőjébe került rendszer átka miatt kezdte új életét.

Az utóbbi tény azonban annak is jelzése, hogy a nyolcvanas évek elejére az ifjúság társadalmi helyzetét korábban hosszabb távon meghatározó tényezőkben jelentős változások történtek. Történelmünk utolsó négy évtizedére visszanézve abban a sajátos helyzetben vagyunk – anélkül, hogy a befejezettség illúzióját keltenénk –, hogy a szocializmus magyarországi építésének számos vonatkozásban és sajátosan lezárult szakaszára nézünk vissza. Mégis, úgy kell elemeznünk jelenünket, hogy mai gondjainkban tetten érhetők fejlődésünk kimagasló *eredményei.* Sőt számos mai problémánk részben éppen a magyar társadalom történelmi előrelépésével függ össze. De arról is szó van, hogy a nyolcvanas évek első felének, eddig tapasztalt és sok tekintetben új, meglepő problémái gyakran zavarba hoznak bennünket, és azokra pusztán a korábbi folyamatokból származtatható világkép alapján nem lehet választ találni. Új leckéket adott fel mindannyiunk számára a történelmi fejlődés mainak tartott számos jelensége. S ezt ma kell megtanulnunk, megfejtenünk. Nem véletlen, hogy egyes társadalomtudósok – talán nem is mindig kellő indokkal – korszakváltásról beszélnek.

Korunk fő folyamatainak megértéséhez tucatnyi jelző használatos. S nem pusztán a tudomány, a technika legújabbkori szótárából kölcsönvett fogalmak – atom, mikroelektronika, információ, űrkutatás stb. – érdemelnek figyelmet, hanem a politikai, társadalmi folyamatok lényegét megragadni vélő jelzők is. Szóval: nehezebb lett eligazodni, színesebb, összetettebb, bonyolultsága miatt is vonzóbb, tarkább – itt-ott riasztóbb – lett világunk.

Társadalmunk egykori szerkezete végképp a múlté. Nagyrészt leépültek az egykori osztályjellegű és osztályeredetű különbségek, a társadalom szerkezetét, rétegződését sajátosan más, új típusú tényezők motiválják. Sokszor elmondtuk, de talán még ma sem hatolt be tudatunk mélyére, hogy a fejlődés új forrásait kell feltárnunk. Új ellentmondások kerültek felszínre, s abban, hogy a gazdasági fejlődés a tapasztalható mértékben lelassult, minden bizonnyal az is közrejátszik, hogy ezek természetét nem tártuk még fel teljesen. S azt sem feledhetjük, hogy a nemzetközi politikai, gazdasági viszonyok változásai sok szempontból kedvezőtlenné tették szocialista építőmunkánk külső feltételeit. A szocialista országok örvendetesen erősödő és gazdagodó, társadalmunk teljességét átható együttműködése, bármennyire is kimeríthetetlen és semmivel sem hasonlítható forrása a céljainkért küzdő erőknek, nem képes még megfelelően kiaknázni a lehetőségeket.

Így válik érthetővé, hogy a világgazdaság mai, ellentmondásokkal, válságokkal és válságjelenségekkel terhes viszonyai között gazdasági stratégiánk kialakítása, a szükséges egyensúlyi viszonyok megteremtése és tartós megőrzése szokatlanul nagy erőfeszítéseket kíván. A kor követelményeihez igazodni akaró erőfeszítéseink sürgetik azokat a megfontolt és hosszabb távval is

számoló, a gazdaságirányítás fejlesztését szolgáló lépéseinket is, amelyekkel mindenekelőtt arra a kérdésre keresünk választ, miként lehet gazdasági struktúránkat kellő gyorsasággal korszerűvé tenni, eredményesebben hasznosítani erőforrásinkat, a konvencionális mutatókkal mért fejlődés lelassulása közepette fokozni a belső dinamizmust, megteremteni a lendületesebb fejlődés tartós feltételeit. Mai teljesítményeink a gazdaság mai hatásfokával és szerkezetével nem elegendők még a korábban elért életszínvonal megtartásához sem az adott nemzetközi körülmények közepette. A szocialista országok egyikében-másikában sem ismeretlenek ezek az általunk súlyosnak mondott és nem pusztán gazdasági gondok. S a közeljövő mai tudásunkkal belátható képe sem ígér gondtalan életet, nem ígéri a létező nehézségek, ellentmondások tőlünk függetlenül végbemenő spontán meg- és feloldását. Részben új stratégiára van szükség, részben a régebbi s bevált stratégiai elképzelésekhez új úton-módon tudunk csak közelíteni. Úgy tűnik az úton a buktatók és a kitérők elkerülhetetlenek. Jó tudni, hogy csak az euklideszi geometria posztulátumaként igaz a tétel: két pont között a legrövidebb út az egyenes. A társadalmi haladás történelmi csapdákkal, konfliktusokkal, meglepetésekkel terhes. S ha ezeket a szükséges és lehetséges mértékig képesek is vagyunk előrelátni, ha időben tudunk konstruktív választ adni a kor külső és belső fogantatású kihívásra, kedvezőbbé tehetők eredményeink gyarapításának, hadállásaink erősítésének feltételei. Így válik számunkra alapvető kérdéssé a szocialista társadalom fejlődési folytonosságának biztosítása. Olyan körülmények között, amikor nem zárható ki a fontos gazdasági–társadalmi folyamatokban az átmeneti visszaesések lehetősége, sürgetően szükséges azoknak a forrásoknak feltárása, amelyek révén erősíthetjük társadalmunk adaptációs és innovatív képességeit. Meg kell találni a mai körülmények között szükségszerűen meglevő feszültségek kezelésének módját is, hogy azok ne polarizálódjanak, hogy fokozódó nehézségeink mellett is közeledni tudjunk társadalmi céljainkhoz, s képesek legyünk erősíteni társadalmunk politikai egységét.

E körülmények között a társadalmi folytonosság biztosítása szükségszerűen tartalmazza a megújulás elemeit is. A változatlan társadalompolitikai stratégia csakis a konkrét változások sorozatán keresztül valósítható meg. Hiszen „a változatlan mindig másképp ugyanaz".

Vázlatosan ez az a társadalmi keret, amelyből kiindulva megítélhető a nyolcvanas évtized magyar ifjúságának helyzete és az ifjúságpolitika problémái. Mindezek a fejlemények és jelenségek mélyen érintik az ifjúság egészét és igen differenciáltan hatnak egyes rétegeire. Ugyanakkor igénylik az ifjúságpolitika továbbfejlesztését is.

Nincs módomban teljes bonyolultságában áttekinteni a társadalmi folyamatok és az ifjúság kapcsolatát, csak néhány meghatározó elemzésre hívom fel a figyelmet abból az immár közhelynek tűnő alapállásból, hogy minden felelős társadalmi döntés – még ha az feszültségoldó jellegű is – jövőre orientált, s így szükségszerűen ifjúságcentrikus. Ezt a szemléletet legutóbb is megerősítette a párt ifjúságpolitikai állásfoglalásában. E sajátos ifjúságcentrikusságnak ma kiemelkedő jelentősége van a társadalomfejlődés szükséges folytonossága szempontjából. Fokozottabban kell arra gondolnunk, hogy a társadalmi viszonyok újratermelődése ifjúsági kérdés is, ezért igen fontos, hogy a felnövekvő nemzedékek életének, életfeltételeinek egészére milyen következményekkel járnak gazdaságpolitikai, társadalmi döntéseink.

Ha a nyolcvanas évek zavarba ejtő jelenségeiről, folyamatokról beszélünk, megállapíthatjuk, hogy ezek fokozottabban érintik az ifjúság számottevő tömegeit. A mai fiatal nemzedéknek – szerencsére – már nincs személyes élménye a magyarországi tőkés-feudális viszonyokról, sőt lényegében a szülői nemzedék nagy része is a felszabadulás után nőtt fel. Az ifjúság társadalmi tapasztalata, szocializációja révén ezért teljesen a szocialista fejlődés realitásához kötődik. Azok a generációk, amelyek a dinamikus társadalmi-gazdasági fejlődés, az életszínvonal növekedése és a társadalmi demokratizmus szélesedése időszakában nőttek fel, amelyeket a történelem ennélfogva megkímélt a drámai ellentmondások, a társadalmi kataklizmák átélésétől – vagyis más a politikai „iskolázottságuk" – gyakran állnak értetlenül a mai gondok, a szokatlan jelenségek láttán. S kérdeznek, kérdéseket továbbítanak. Válaszaink talán nem mindig megértőek és meggyőzőek, hiszen egyidőben átélik az ifjúság helyzetének sajátos nehézségeit. S bevallhatjuk: bármennyire is biztosított nálunk a foglalkoztatottság, a tanulás, a szakmai képzés lehetősége, sokoldalúan támogatott a családalapítás, a gyermeknevelés – s mindez társadalmi rendszerünk aligha túlértékelhető fölénye és nagyszerű vívmánya – nem ritka jelenség, hogy eltérnek egymástól az egyéni továbbtanulási, szakmaszerzési törekvések és a lehetőségek, hogy a pályakezdés és az elhelyezkedés körül egyes szakmákban zavarok keletkeznek, nem kielégítő a magasabb általános és szakmai műveltség, anyagi és erkölcsi elismerése, nehézségekkel terhes az önálló egzisztencia-teremtés, főként a lakáshozjutás.

Természetesen, amikor szembenézünk valós társadalmi – s benne az ifjúság viszonylag széles rétegeit érintő – problémákkal, látnunk kell, hogy társadalmunkban nincs végletesen kiélezett generációs feszültség. Ezt felelősségteljesen hangsúlyozza a Központi Bizottság 1984. október 9-i állásfoglalása: „Az ifjúság döntő többsége elfogadja és támogatja társadalmi céljainkat, magától értetődőnek tekinti a szocialista társadalom viszonyait és vívmányait. Becsületesen tanul, helytáll a termelőmunkában, részt vesz társadalmunk

anyagi és szellemi értékeinek létrehozásában, teljesíti állampolgári és hazafias kötelességét. Megbecsüli, hogy társadalmi biztonságban, elfogadható körülmények között él. Büszke hazánk eredményeire, nemzetközi tekintélyére. Jelentős azoknak a fiataloknak a száma és hatása, akik elkötelezetten és felelősséggel vállalnak szerepet a közéletben, jobbító szándékú kritikájuk tettrekészséggel, áldozatvállalással is párosul.,,

De ez az igazán örvendetes általános kép nem takarhatja el előlünk a fontos részleteket, ez a „magától értetődőség" is elgondolkodtató. Akad politikai-közéleti passzivitás, politikai ideológiai kétely, elkényelmesedés, terjednek a civilizációs és társadalmi beilleszkedési zavarok. Hogy minderre lehet – és okkal nem is csak mai, de azért mélységesen igaz – magyarázatunk? Utaltam már rá, hogy mindaz, ami „otthonossá tette a mindenséget", a múlt „egyszerre távolivá vált, csodálatra és tiszteletre méltó, de merev, mint minden ami már nincs."

Úgy vélem az eddigiekből már következik, hogy az ifjúság körében tapasztalható problémák történeti komponensei korántsem vezethetők vissza pusztán a gazdasági fejlődés nehezebbé válásával összefüggő tényezőkre. Mind a társadalomban, mind az ifjúságon belül olyan változások alakultak ki, amelyek jelentősen módosítják a felnőtté válás és az ifjúság társadalmi integrációjának feltételeit. Erre számos jelből kell és lehet következtetnünk: növekszik a fiatal nemzedék önálló szerepe saját sokoldalú formálódásukban, s ebben az értelemben az ifjúság önálló társadalmi csoportként kezelhető. Az ifjúság természetesen nem tekinthető egynemű társadalmi csoportnak, hanem a társadalom szerkezetében adott tagoltságnak megfelelően differenciált. Terméketlennek bizonyult az a felfogás, amely a fiatal nemzedéket öntörvényű világnak tételezi. Az ifjúság körében tapasztalható jelenségek csakis a társadalom makrofolyamatai felől közelítve, azok sajátos hatásainak figyelembevételével érthetők meg és kezelhetők.

Az ifjúság és a szocializáció szervesen egybekapcsolódik. A társadalomban a fiatal nemzedék egyik megkülönböztető vonása éppen a szocializáció, tehát az értékelsajátítás és értékteremtés folyamata. Az értékelsajátítás nyilvánvalóan sokkal inkább jellemzi a fiatal nemzedéket, mint más társadalmi csoportokat. Amikor azonban fiatalokról beszélünk, gyakran el szoktunk feledkezni arról, hogy a szocializáció egyben az értékteremtés folyamata is. A fiatal nemzedéket jobbára úgy értelmezzük mint a társadalom neveltjét, amelynek el kell sajátítania a kialakult magatartásmintákat, normákat, orientációkat. A felnőtt társadalomnak pedig az a feladata, hogy ezt az értékelsajátítási folyamatot megszervezze, tartalommal töltse meg és irányítsa. Tehát nevelje az ifjúságot. Ez a – bármennyire is igaz, mégis leegyszerűsített – felfogás a szocializációs folyamatról keresztül-kasul áthatja

a pedagógiai irodalmat, és gyakorlatot, sőt propagandánkra is jellemző. Ennek az a következménye, hogy meglazultak a fiatalság kötődései a hivatalos értékközvetítő intézményekhez. Ennek során körükben olyan felfogások, életmód változatok és magatartásmódok is kialakulnak, amelyek a szocialista társadalomfejlődés szempontjából nemcsak hogy nem kívánatosak, hanem egyenesen veszélyesek és az ifjúságra is hallatlan károsak.

Természetesen a szocialista társadalom fejlődésének folytonossága nem képzelhető el alapvető céljainkat kifejező értékek átörökítése nélkül. Ha a társadalom közös magatartáskultúrája és ideológiája nem jut be megfelelően az ifjú nemzedék tudatába, és nem válik magatartásszabályozó értékké, akkor megtörik a társadalmi folytonosság. Ezért az értékek folytonosságát, a beállítódások folytonosságát a szocialista társadalomnak mindenképpen biztosítania kell, ha a töretlen fejlődés keretei között akar mozogni. Ugyanakkor a társadalomnak ez a törekvése nem válhat elutasító magatartássá az ifjúság sajátos kultúrájával szemben és nem vonhatja kétségbe a fiatal nemzedék értékteremtő és módosító tevékenységét és szerepét. Ezért rendkívül fontos azon mechanizmus tudományos igényű feltárása és megismerése, miként alakul ki a felnövekvő generációknál a társadalmi beállítódások, attitűdök, ideológiai meggyőződések azon rendszere, amely a felnőtt nemzedékekkel közös, de azoktól különböző vonásokkal is jellemezhető.

Igen nagy jelentőségű a Központi Bizottság állásfoglalásában is megismételt tétel, hogy a ma felnövekvő nemzedék a szocializmus szülötte ugyan, de nincs semmiféle olyan automatizmus, amely biztosítaná azonosulását a szocialista értékekkel. Az ifjúságot tehát meg kell nyerni a szocialista társadalmi viszonyok támogatásához. A megelőző évtizedekben kialakult hagyományos szocialista értékrend átvétele is csak egy kritikai átdolgozás keretében képzelhető el. Ebben a nehéz, de igen fontos feladatban a fiatal nemzedékek legjobb erői ugyanolyan értékes partnerré tehetők, mint a szocialista építés korábbi évtizedeiben. Ez azonban csak úgy valósítható meg, ha elismerjük az ifjúság – ismétlem: csak ebben az értelemben – önálló társadalmi csoport mivoltát, és az ideológiai és nevelés hatásrendszer hagyományossá vált eszközeinek újraértékelésével a megváltozott valósághoz igazodó új nevelési stratégiát dolgozunk ki. Mindehhez hozzátehetem: meggyőződésem, hogy növekszik a közös társadalmi értékek szerepe a szocializmus legitimációjában. Csakis ilyen politikai koncepció alapján válik lehetségessé a társadalmi beilleszkedés számos zavarformája mögött meghúzódó értéktorzulások leküzdése és azoknak a hatásoknak semlegesítése is, amelyeket az ifjúság gondolkodásmódjában és magatartásában a nemzetközi ideológiai harc alakít ki.

A társadalmi folytonosság biztosításának másik kérdése a fiatal nemzedékhez kapcsolódó sajátos érdekek és szükségletek elismerése és kezelése. Az ifjúság körében tapasztalható feszültségek egy része a mindennapi léthez kötődik. A kiélezett feszültségek a fiatalok önálló pályakezdése és családalapítása körül sűrűsödnek. E gondok az elmúlt évtizedben határozottan növekedtek.

A gazdasági fejlődés feltételeinek nehezebbé válása a fiatal nemzedékek pályakezdésének feltételeit közvetlenül is érinti. Ma a korábbinál nagyobb figyelmet kíván a teljes foglalkoztatottság biztosítása a fiatalok számára is. Az általános és a szakképzés változatlan méretei mellett növekvő feszültség tapasztalható a szakképzett fiatalok szakirányulása és a foglalkoztatás lehetőségei között. A korábbi évtizedekhez képest növekvő gondot jelent a dolgozó fiatalok megfelelő szakmai és munkaköri előrehaladásának biztosítása. A gazdaság intenzívnek jellemzett fejlődési vonala élesebb fényt vet korábban rejtve maradt problémákra is. Láthatóvá válnak többek között a működő gazdasági szervezeteknek olyan mechanizmusai, amelyek mind a bérezés, mind a munkaköri előrehaladás szempontjából eltérően kezelik a különböző nemzedékeket. A pályakezdők bére nem tart lépést a bérek nominális növekedésével és bérbeli elmaradásuk saját foglalkozási csoportjukban tendenciaszerűen annál nagyobb, minél magasabb színvonalú formális képzettséggel lépnek munkába.

E problémák további tapasztalható következménye, hogy a fiatalok, különösen a férfiak körében csökken a szellemi pályák vonzása. Az 1980-as népszámlálás adatai azt mutatják, hogy a fiatal dolgozó férfiak körében fele akkora rész dolgozik szellemi pályán (közel 15 százalékuk), mint az idősebb férfi dolgozók. Különösen a hátrányosabb helyzetű fizikai dolgozók gyermekei és a szülők is tartózkodnak az olyan szellemi beruházástól, amelynek ma is tetemes költségei nem ígérnek belátható távú megtérülést.

E probléma rövidebb távon is károkat okoz, mind az értelmiség utánpótlásában, mind számos szellemi (és fizikai) pálya egészséges nemek közötti arányában, sajátos zártsággá erősödhet, a tehetségek elkallódásához, feszültségek újratermelődéséhez vezethet, lecsökkentheti a kívánatos mobilitást, fékezőjévé válhat a nagyon szükséges belső dinamizmusnak a gazdaságban és más szférákban.

Az ifjúság legsúlyosabb gondja jelenleg a lakáshoz jutás nehézsége. Főleg a nagyvárosokban a globális lakáshiány, a részben e miatti csekély lakásmobilitás és főleg a rendkívül magasra szökött lakásárak miatt a fiatalok nagy többsége a házasságkötés és az első gyermek születése után jó néhány évvel jut első lakásához, amelynek lehetősége ma elsősorban a szülők jövedelmétől függ. A fiatalok jövedelemszintje ugyanis önmagában nem teszi lehetővé az önálló lakás megszerzéséhez szükséges péneszközök megteremtését. Akik saját erőből vállalják az önálló lakás megteremtésének terheit, olyan mérvű

és hosszantartó anyagi erőfeszítést tesznek, ami sajátos módon deformálja fogyasztásukat és életmódjukat, sőt gyakorta szakmai pályafutásukat is.

Ezért örvendetes, hogy a párt nagy figyelmet fordít e probléma megoldására. A Központi Bizottság legutóbbi állásfoglalásában kimondta annak szükségességét, hogy e gond a belátható jövőben megoldódjék.

Mindezekből talán megkockáztatható az a vélemény, hogy a makrotársadalmi célok és érdekek megvalósulásával együtt automatikusan nem oldódnak meg az ifjúság sajátos gondjai, nem érvényesülnek érdekei. A fiatal nemzedékek felnőtté válásához és a társadalom életébe való bekapcsolódásához láthatóan olyan sajátos érdekproblémák is kötődnek, amelyek ma és később folyamatos politikai kezelést igényelnek. Ugyanakkor ezek nem cáfolják azt az alapvető összefüggést, hogy a pályakezdők gazdasági helyzetének tartós rendezése csakis az egész gazdaság korszerűsítési programjának keretében, abba szervesen illeszkedve képzelhetők el. Ennek az elvnek hangsúlyozása annál is inkább szükséges, mivel az esetek többségében nem elsősorban önállónak tartott ifjúságpolitikai lépések visznek közelebb az ifjúság problémáinak reális megoldásához, hanem a gondok makroszinten való megoldása. Az ifjúság problémáit nem lehet tehát a társadalom problémáitól elkülönítve megoldani. Ezért igen nagy szükség van az olyan politikai elemző-értékelő tevékenységre, amely az ifjúsági kérdéseket makrotársadalmi összefüggéseiben tekinti át, és ennek alapján megadja a makroszintű politika ifjúsági olvasatát. Természetes azonban, hogy ennek a gyakran rejtőzködő egésznek megragadása a részekben szemlélhető, s a felbukkanó problémák megoldására törő gyakorlat hallatlanul nehéz. Mai tapasztalataink alapján új megvilágításba kerül az a kérdés is, milyen összefüggés van az ifjúsághoz kapcsolódó saját érdekek és szükségletek és a szocialista társadalom fejlődésének általános érdekei között.

Új megvilágításba kerül az az ismert tétel is, hogy a szocialista viszonyok között nincsenek szükségszerű nemzedéki ellentétek, érdekkonfliktusok. Azt tapasztaljuk, hogy a reális, sajátosan ifjúsági érdekproblémák megoldásához igen széles társadalmi érdekek fűződnek és az e téren tett vagy elmaradt lépések mindig általános társadalmi következményekkel járnak. Tehát az ifjúsághoz kapcsolódó sajátos érdekproblémák nem kezelhetők a nemzedékek közötti érdekkonfliktusok keretei között és nem is indokolt ilyen értelmezésük. Annál inkább alkalmasak arra, hogy bizonyos értelemben és bizonyos fokig kifejezői legyenek a szocialista viszonyok továbbfejlesztése iránti széles körű társadalmi érdekeltségnek.

A kérdés másik oldala, hogy az ifjúság sajátos érdekproblémáinak figyelmen kívül maradása olyan feszültségekhez vezet, amelyek idővel megjelennek a nemzedékek közötti érdekkonfliktusok formájában is. Sajátos módon az olyan ifjúságcentrikus lépések, amelyek a makrofolyamatoktól elkülönítve

kísérlik meg a megoldást, szintén alkalmasak arra, hogy a nemzedékek között feszültségeket keltsenek. Ifjúságpolitikánk sikere tehát nagymértékben azon múlik, miként sikerül az ifjúsághoz fűződő érdekeket és szükségleteket is integráló távlati társadalompolitikai programot kialakítanunk és megvalósítanunk. A szocialista építés eltelt évtizedei során kialakult értékeket tehát ne próbáljuk a történelmi folyamattól elvontan átörökíteni az új nemzedékekre, hanem a további társadalmi reformok folyamatában.

E munka elkezdődött. Ez nemcsak az ifjúságpolitikai állásfoglalás feladata, hanem annál sokkal szélesebb és bonyolultabb. A mostani ifjúságpolitikai állásfoglalás támaszkodhatott arra, hogy az utóbbi évek számos társadalompolitikai döntése a korábbinál szervesebben integrálja az ifjúságpolitika sajátos szempontjait. A Központi Bizottság állásfoglalása minden bizonnyal tovább erősíti ezt a törekvést. A lakásgazdálkodás, az oktatás ügyében az elmúlt években hozott párthatározatok, a szociálpolitika és a népesedéspolitika fejlesztéséről hozott kormányintézkedések jó példái ennek. Az ifjúságpolitika feltételeinek változása szempontjából nagy jelentőségűek egyes olyan intézkedések is, amelyek ugyan közvetlenül nem fogalmaznak meg konkrét ifjúságpolitikai törekvéseket, de amelyek megvalósítása minden bizonnyal erőteljesen befolyásolja a fiatalság problémáit. Ebbe a körbe tartoznak a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésére vagy a településpolitika fejlesztésére hozott határozatok. Bár ma még csak bizonytalanul ítélhető meg, hogyan befolyásolják majd a gazdaság fejlesztése érdekében elhatározott lépéseink az ifjúság egészének és egyes csoportjainak helyzetét, annyi minden bizonnyal megkockáztatható a gazdasági fejlődésben élenjáró mezőgazdasági és ipari szervezetek eddigi tapasztalatai alapján is, hogy e lépések alapvetően jó hatást gyakorolnak a fiatalok alkotóerőinek kibontakoztatására és társadalmi hasznosítására. Mindenesetre e folyamatban keletkezhetnek feszültségek is, amelyeket figyelemmel kell kísérniük mind a tudományos kutatásoknak, mind a politikai szervezeteknek, ezen belül az ifjúság saját politikai szervezetének is.

Úgy tűnik, hogy az elkövetkező évek több és bonyolultabb változásokat ígérnek az ifjúságnak társadalmi helyzete, a felnőtté válás és a szocializáció feltételeinek alakulása szempontjából. Ennek során nagyobb lesz a regionális és helyi társadalmi szinten kibontakozó változások jelentősége. Ez a tény önmagában is előnyösen befolyásolhatja az ifjúságpolitika feltételeit, hiszen bizonyos értelemben „közelebb hozza" a gazdasági, társadalmi reformfolyamatokat az ifjúsághoz, ahhoz a mikrotársadalmi szférához, amelyben konkrétan vetődnek fel az ifjúsághoz kapcsolódó érdekek és szükségletek, és amelyben az ifjúság tömegei konkrétabban érzékelik saját társadalmi jelenlétüket. E körülmény igen jelentősen befolyásolhatja az ifjúsági mozgalom feltételeit is, hiszen e keretek között természetesebben kapcsolódhat össze

általános politikánk képviselete az ifjúság körében a fiatal nemzedékhez kötődő érdekproblémák felvállalásával és az ifjúság öntevékeny kezdeményezéseinek támogatásával. Ebben az összefüggésben állítható, hogy a településpolitika továbbfejlesztése érdekében tervezett lépéseink összhangban vannak ifjúságpolitikai törekvéseinkkel.

A makrotársadalmi szintű reformok ifjúságpolitikai hozama szempontjából meghatározó jelentőségű, hogy azok miként befolyásolják az ifjúság szocializációjának alakítására hivatott intézmények helyzetét, működése feltételeit. Mint a párt ifjúságpolitikai állásfoglalása megfogalmazza, ebben kiemelkedő jelentősége van a családnak. Az ifjúságot érintő szociálpolitikai jellegű intézkedések során kettős célt kell biztosítani. Egyrészt el kell érni, hogy tovább csökkenjenek a társadalmi egyenlőtlenségek, mindenekelőtt a többoldalúan is hátrányos társadalmi helyzet nemzedéki újratermelődésének lehetőségei. Másrészt úgy kell alakítani az ifjúság jövedelmi viszonyait, hogy azok saját erőfeszítéseikkel együtt reális és világos távlatokat nyújtsanak ezen életkori szakasz sűrített egzisztenciális problémáinak megoldására. Ennek segítségével az ifjúság sokkal eredményesebben mozgósítható saját problémáinak megoldására a tágabb társadalmi reformprogramok keretében, és nagymértékben csökkenthetők az ifjúság közegébe áramló értéktorzulások, negatív társadalmi jelenségek hatása.

Az egész ifjúságpolitika szempontjából kiemelkedő jelentőségű a nevelési és képzési rendszer erőteljes minőségi továbbfejlesztése. Ez általános társadalompolitikai érdekünk és elengedhetetlen feltétele gazdaságfejlesztési törekvéseink eredményes megvalósításának is. Az általánoss és szakmai képzés reformja nagymértékben befolyásolja azt, hogyan lesz képes mind a gazdaság, mind az ifjúság megoldani a struktúraváltással együtt járó feszültségeket, hogyan tud megfelelni a változó követelményeknek. Alapvető társadalompolitikai érdekek fűződnek ahhoz, hogy a nehezebb gazdasági körülmények között is folytatni tudjuk a művelődési viszonyok javítását és ebben meghatározó szerepe van az általános iskolázás továbbfejlesztésének.

Az ifjúság távlati érdekei is azt diktálják, hogy az iskola nagyobb eredményeket érjen el a tanulás és a tudás értékének átörökítésében és képessé tegye a tanulókat az általános műveltség és a szakmai felkészültség önálló megújítására a felnőtt korukra minden bizonnyal többször is kialakuló kényszerhelyzetben. Fel kell számolni az iskola működési feltételeinek azokat a hiányosságait, amelyek mellett kényszerűen passzív marad a körülötte zajló társadalmi változásokkal, megőriz erősen elavult nevelési felfogásokat és elutasító magatartást tanúsít a diákság spontán törekvései iránt, ahelyett, hogy azokat nevelési eszközrendszerébe integrálná.

Jóleső érzéssel mondhatom, hogy az ifjúságkutatás tudott segíteni a pártnak állásfoglalása kimunkálásához. Talán már túljutottunk azon az állapoton, amikor a kutatás pusztán a társadalmi jelenségek felszínét szemlélve összefüggéstelen tények véletlen halmazát tekinti ismeretnek. Nem állítjuk, hogy felderítettük a társadalmi folyamatok, a társadalmi újratermelés minden alapvető összefüggését, s hogy minden szempontból képesek vagyunk kielégíteni a politikai döntések elméleti megalapozásához szükséges követelményeket. De: minden elméletinek tartott ismeretet, határozott állásfoglalást mindig csak a gyakorlat igazolhat, vagy cáfolhat, de a gyakorlati eredmények is nagymértékben függnek attól a tudástól, amellyel ezt megalapozták. Bízom benne, hogy ennek a próbatételnek megfelelhetünk.

Petr-Emil Mitev (Bulgária)

AZ IFJÚSÁG AZ INTENZÍV TÁRSADALMI FEJLŐDÉSRE VALÓ ÁTTÉRÉS IDŐSZAKÁBAN

Ahhoz, hogy fölvázoljuk a mai ifjúság helyzetét a létező szocializmus országaiban, figyelembe kell venni egyrészt a társadalom specifikus igényeit, másrészt az ifjúság sajátos igényeit, továbbá mind a társadalom részéről az ifjúsággal szemben, mind az ifjúság részéről a társadalommal szemben megfogalmazott követelmények dinamikáját. Mindezek objektív társadalmi folyamatok alapján alakulnak ki. A marxizmus szellemében mindenekelőtt a termelési szférát kell vizsgálnunk.

A szocialista forradalom után Bulgáriában, amint erről az 1984-es országos pártkonferencián beszámoltak, a társadalom jól kihasználta a termelés extenzív növekedésének lehetőségét a társadalom szükségleteinek kielégítésére. A hatvanas évek közepén a IX. kongresszus felhívta a figyelmet arra, hogy az extenzív fejlődés lehetőségei kezdenek kimerülni, és elfogadták az intenzifikálás irányvonalát, amelyet később a párt X. és XI. kongresszusán konkretizáltak. Minőségileg új az 1981-es XII. kongresszuson elhatározott elvi orientáció, amely *az anyagi termelés* és az összes nem-anyagi szféra *általános és sokoldalú intenzifikálásának* megvalósítását jelenti. Az intenzifikálás nem követel erőn felüli erőfeszítéseket az embertől a termelési feladatok teljesítése során, hanem tökéletesebb műszaki, fizikai, kémiai, biológiai és egyéb eszközök alkalmazását. Az intenzifikálás összefügg a takarékossággal és a munkaeszközök, a munka tárgyai, valamint az élőmunka teljesebb kihasználásával. Következésképpen, elvezet az ökológiai egyensúly fenntartása biztosításának minőségileg új lehetőségeihez.

Napjainkban a két világrendszer szembenállása *egy új szakaszhoz, a számítógépes korszakhoz közeledik.* Az előny azé, aki gyorsabban és átfogóbban áthangolja termelését a tudományos-technikai, a mikroprocesszoros forradalom alapján.

A társadalmi termelés intenzív fejlődése nem csak gazdasági probléma, megköveteli a társadalmi struktúrák új típusú fejlesztését is. A két társadalmi rendszer teljes összevetése szempontjából a kérdést így lehet megfogalmazni: az a rendszer győz, amelyik dinamikusabb, amelyik szociális struktúrái révén könnyebben és pontosabban tud megfelelni a termelőerők új szintjének.

Az áttérés az intenzív fejlődésre egyben áttérés az egész társadalmi tevékenység új minőségére.

Annak, hogy mi tudományos dolgozók elősegíthessük az átfogó intenzifikálást, fontos feltétele, hogy *újszerűen, új kategóriákat felhasználva* próbáljuk tanulmányozni a társadalmi fejlődés különböző problémáit. Mindenekelőtt meg kell értenünk, hogy az extenzív fejlődés meghatározott sztereotípiák kialakulását mozdítja elő, bizonyos sémákét, amelyeket át lehet, és át is visznek az új kérdések értékelésére, s ezek a helyes megértés akadályaivá válnak.

Nem túlzás, hogy a minőség javítása valamennyi tevékenységi szférában éppen hosszú távú jellege miatt az ifjú nemzedék történelmi missziójává válik.

Az ifjúság fontos részese volt az extenzív fejlődés véghezvitelének. Az átfogó intenzifikálásra való áttérés során szerepe nemcsak általános jellege miatt növekszik, hanem tartalmából adódóan is. Elsődleges jelentőségű az ifjúság alkotóerejének realizálásában.

A minőség általános megoldása újszerű megközelítést jelent a fiatalok és a Komszomol *közvetlen hozzájárulása és perspektivikus feladatai* közötti viszony felfogásában. Azt jelenti, hogy a *nemzedéki társadalmi mobilitás* olyan új formáit kell megtalálni, amelyek megteremtik az ifjúság számára az önmegvalósítás szélesebb lehetőségeit, továbbá megköveteli a fiatalok *szellemi növekedése kritériumainak* átértékelését és tökéletesítését.

Az ifjúság és a Komszomol közvetlen hozzájárulása és távlati feladatai közötti viszony elemét képezi minden társadalmi változásnak. Az extenzív fejlődés folyamán a hangsúly természetesen a közvetlen hozzájáruláson van – ez a válasz azokra a feladatokra, amelyek a korábbiak folytatásai. Az ifjúság közvetlen hozzájárulását elsősorban *a termelés* szférájában kereshetjük, a fő távlati feladat azonban *a szocialista személyiség* új tulajdonságainak kialakítása. Ezt a két feladatot természetesen nem szabad szembeállítani, mivel kölcsönös a köztük levő összefüggés. Ennek jellege azonban attól függ, melyik feladat kerül a figyelem középpontjába. Az extenzív fejlődés körülményei között a közvetlen hozzájárulás megteremtette az előfeltételeit egy olyan tendenciának, mint a Komszomol-szervezet átalakítása az adminisztratív (iskolai, egyetemi) vezetés *mellékletévé*, s ez a vezetés tölti be a közvetlen termelő-(tanulmányi) munka a természetes szervezőjének szerepét. Ez oda vezetett, hogy állandósult a Komszomol-tevékenység sajátosságának kiegyensúlyozatlansága.

Jelenleg ennek ellenkezőjére van szükség – a közvetlen hozzájárulást is a távlati feladatok szemszögéből kell vizsgálni. A személyiség nem egyszerűen a *legfőbb* tényezője az intenzitásnak, de ő az intenzitás összes tényezőjének *valódi szubjektuma,* és ebben az értelemben multiplikátora az intenzifikálás folyamatának.

Az ifjúság és a Komszomol teljes értékű részvétele a kiváló minőségért folyó össznépi küzdelemben feltételezi bizonyos ellentmondások felszámolását, a sztereotípiáktól való szabadulást. Naivitás lenne úgy vélekedni, hogy ezt a küzdelmet sikerre lehet vinni a létező problémák világos, józan, reális, illúziómentes megértése nélkül. Minden előrelépés a társadalmi fejlődésben egyben bizonyos tagadás, még akkor is, ha ugyanazon társadalmi alapon megvalósuló fejlődésről van szó.

Hogy társadalmunk mennyire tudja mozgósítani az ifjúságot, ahhoz helyes irányt kell mutatnia számára, ösztönöznie a küzdelemre. Ez azon múlik, hogy *a fiatalok előmenetelét* (azaz társadalmi helyzetét, személyi jövedelmét, presztízsét stb.) *szigorúan a személyes eredmények függvényévé kell tenni.*

Szociológiai felmérések bebizonyították, hogy a valóságban a fiatalok lehetőségei nagymértékben a szülőktől függnek.

Az ifjúság bevonásának kérdései nem tisztán ideológiai jellegűek, és nem lehet megoldani csak a Komszomol segítségével. Ez a fiatal ember léte, pozíciója és fejlődési lehetőségei közötti kölcsönös összefüggés kérdése.

A minden tevékenységi szférát felölelő küzdelem a minőségért csak akkor vonzó az ifjúság számára, megvalósításába csak akkor kapcsolódnak be teljes hévvel a fiatalok, ha aktív életpozícióba kerülnek. Ha arra kell ösztönözni őket, hogy készek legyenek minden erejükkel hozzájárulni az általuk végzett tevékenység új minőségének eléréséhez, akkor *a hangsúlyt nem a fiatalok családi, hanem társadalmi hiteljuttatására kell helyezni a személyes eredmények függvényében.*

A fiatal személyiség más pozícióban van az extenzív és az intenzív fejlődés körülményei között. Az intenzív fejlődés egyrészt megteremti a feltételeket a személyiség valódi tulajdonságainak és képességeinek fejlődéséhez, másrészt éppen *az egyén önmegvalósítása az intenzív fejlődés tényezője.* A dolog két oldala – a társadalmi és az egyéni – metszi egymást a társadalomirányítás területén. Nem beszélhetünk általános intenzifikálásról anélkül, hogy előrelépnénk *a szocialista demokrácia* fejlesztésében.

Egyik utolsó nagy politikai beszédében Lenin kitért a kommunizmus „három fő ellenségére". Az első helyre a „kommunista gőgöt" tette. Érdemes elgondolkodni azon, hogy Lenin az akadályok és a nehézségek forrását elsősorban a saját sorainkban kereste. E jelenség lényegét Lenin úgy határozta meg, mint a „kommunista dekrétumok" mágikus erejébe vetett hitet. Nyilván ez egy tipikus ideológiai illúzió, amelynek alapján egy túlzó elképzelés képezi a szubjektív tényező lehetőségeiről, egy apologetikus viszony a társadalmi valósághoz, amelyben mi kommunisták domináns pozíciókat birtokolunk.

A Bolgár Kommunista Párt áprilisi irányvonalát úgy jellemezhetjük, mint a „kommunista gőg" következetes felszámolásának irányvonalát. Ugyanakkor nem mondhatjuk, hogy a személyi kultusz minden formájának felszámolásával megszüntettük e negatív jelenség valamennyi összetevőjét. Ennek egyik változata, hogy a létező szocializmus valóságát nem olyannak mutatják be, mint amilyen, hanem olyannak, amilyennek szeretnénk. Néha ezt a procedurát a valóság lakkozásának nevezik, de ez nyers és durva vagy túlontúl kozmetikázott megfogalmazás. Pontosabb kifejezésre van szükség. Világosan tisztázni kell, hogy a létező szocializmus valós érdekei szempontjából nemkívánatos az óhajokat valóságként feltüntetni. Társadalmunk a tudományos önmegismerésben, nem pedig az *illuzórikus önapológiában* érdekelt.

Úgy tűnik, hogy az ideológiai munkában különösen fontos különbséget tennünk rendszerünk *igenlése* és az *apologetika* között. Csak a valóság mint a fejlődő valóság igenlésével, amely következésképpen meghaladja önmagát, tagadja „tegnapját" jövendő „holnapja" nevében. Az apologetika természeténél fogva konzervatív, a nemforradalmi gondolkodás és cselekvés gyökeréül szolgál.

Miért fordítok ilyen figyelmet a „kommunista gőg"problémájára? Először is azért, mert az ifjúság igen érzékeny az ilyenfajta jelenségekre. A „kommunista gőg" zavarja az ifjúság kommunista nevelését. Az ifjúság nem a valóság apologetikus igenlésével, hanem a szocialista valóság mint fejlődő valóság igenlésével azonosul. Ebben pedig zavart okozhat és okoz is az apologetika.

Másodszor azért, mert belső kapcsolat létezik a különböző negatív jelenségek, a „kommunizmus ellenségei" között. Vajon nem apologetika fedi el a társadalmi hozzá nem értést?

Minden társadalmi rendszer evolúciójában létezik néhány olyan objektív lehetőség, amelynek több ideológiai elképzelés is megfelel. Ez a társadalmi viszonyok *tagadása, megújítása* és *fejlődése.* A forradalmi gondolkodás és cselekvés a múltban egybeesett a kapitalista társadalmi viszonyok tagadásával. Most a szocialista társadalmi viszonyok tagadása egybeesik a polgári jobboldali vagy a revizionista álláspontal. Ezek „egyszerű újratermelésével" esik egybe többé-kevésbé a dogmatikus baloldali álláspont. S bár ez „sajátunknak" látszik, valójában ez a megmerevedés álláspontja, amely feltartóztatja a szocialista fejlődést. A forradalmi álláspont egybeesik a szocialista társadalmi viszonyok fejlődésével.

A realisztikus megközelítés *fő feltétele* az ideológiai munkában az, hogy *kapcsolódjon a tömegekhez.* A realisztikus megközelítést garantálja egyrészt a tudományos megbízhatóság, másrészt pedig az ideológiai munkából adódó visszacsatolás – az adott konkrét esetben – a fiatal nemzedék köréből. Ha azokra a valós kérdésekre válaszolunk, amelyeket az emberek önmaguknak is feltesznek, amelyekről egymás között véleményt cserélnek, akkor progapandánk kétségtelenül realisztikusabb lesz.

Következetsen meg kell valósítani *az ideológiai befolyás és a táradalmi aktivitás egységének elvét.* Nem lehet azonban elérni ezt az egységet, ha a fiatal személyiség nem kerül olyan körülmények közé, amelyek között reálisan nem egyszerűen mint végrehajtó, de mind alkotó is részt vehet, mint az új társadalmi viszonyok létrehozója, mint az országirányítás résztvevője. A kulcskérdés elvezet a dolgozók társadalmi kezdeményezési lehetőségeinek kiszélesítéséhez.

Mi azonban még mindig e kezdeményezés optimális formái és mechanizmusai keresésének időszakában vagyunk. Éppen ebben látom a megteendő *forradalmi lépés* lényegét: ennek el kell vezetnie a társadalmi dinamika optimális mechanizmusához. Azért tértem ki hosszabban a „kommunista gőgre", mert *ezt határozottan át kell lépni, hogy elérjük a magasabb szintű társadalmi dinamikát,* hogy megszabadítsuk a dolgozó tömegek kezdeményezését a bürokratikus és más akadályoktól és korlátozásoktól. A kommunista önapológia a kommunista kezdeményezés önkorlátozása.

Az ifjúság alkotó, innovatív potenciálja a társadalom tőkéje. Ha a potenciál konstruktív működtetéséhez nem állnak rendelkezésre hatékony csatornák, akkor az ifjúság szociális energiájának egy része elvész, másik része pedig másodlagos irányokba szóródik szét (egyebek mellett ezt jelzik a spontán informális csoportok is).

A nagy október csodája a társadalmi kezdeményezés felszabadítása volt. A lenini pártnak köszönhetően milliós tömegek kerültek a szubjektum helyzetébe s ennek eredményeképpen felemelték Európa legelmaradottabb országát a társadalmi avantgárdba. S mivel kommunista nevelésről beszélünk, hadd említsek meg még egy csodát – Makarenko pedagógiai csodáját. Ő neveltjeit hozta a szubjektum helyzetébe és ezzel átalakította lelkivilágukat, értékorientációjukat az aktív társadalmi cselekvésbe. A nagy október nagy csodája és Makarenko kis csodája között belső összefüggés van. Éppen az októberi forradalom volt az ihletője Makarenko pedagógiai kísérletének.

A belső kapcsolat, a társadalmi aktivitás és az ideológiai munka egysége elemi szintű elve a marxista elméletnek. Ezt az elvet azonban minden konkrét szakaszban át kell gondolni, fel kell tárni és megvalósítani optimális formáit.

Erhard Krüger (Német Demokratikus Köztársaság)

AZ IFJÚSÁG KÖRÉBEN VÉGZETT IDEOLÓGIAI MUNKA ÚJ KÖVETELMÉNYEI

A marxizmus-leninizmus klasszikusai nemegyszer rámutattak arra, hogy az ifjúsági kérdések stratégiai jelentőségűek, és szorosan összekapcsolódnak a munkásmozgalom harcával és a társadalom fejlődésével a szocializmusban. A Német Szocialista Egységpárt 1976. évi új programjának kidolgozásakor mélyrehatóan elemeztük a társadalom és a fiatalság viszonyának alakítását hazánkban a szocializmus fejlődése folyamán. A stratégiai cél: „a Német Demokratikus Köztársaságban tovább kell formálni a fejlett szocialista társadalmat, és így megteremteni az alapvető feltételeket a fokozatos átmenethez a kommunizmusba". E meghatározásból objektíve következik az a követelmény, hogy a fiatalság kommunista nevelését alapvető stratégiai ifjúságpolitikai feladatnak tekintjük.

A tanácskozásunk témájának megfelelően most azokat a – véleményünk szerint – legfontosabb okokat taglalom, amelyekből a szocialista osztálytudat fejlesztésével és az ifjúság körében végzett politikai-ideológiai munkával szemben támasztott új követelmények következnek, és bemutatom, milyen következtetéseket von le ebből pártunk az ifjúságpolitikában.

Először is a Német Szocialista Egységpárt ifjúságpolitikájának tartalmi meghatározásakor a kiindulópont, hogy a fejlett szocialista társadalom alakítása történelmileg hosszú folyamat, amely politikai, gazdasági, szociális és kultúrális területen mélyreható minőségi változásokkal kapcsolódik össze. Abból indulunk ki, hogy pártunk társadalmi és gazdasági stratégiájának megvalósításakor az alapvető társadalmi követelmények és érdekek mindenekelőtt a következő területeken találkoznak a fiatalság érdekeivel és szükségleteivel:

a) a gazdaság- és a szociálpolitika egységének megvalósításakor,

b) az intenzív bővített újratermelésre való átmenetnél,

c) a tudományos-technikai forradalomnak a szocializmus előnyeivel való összekapcsolásánál.

Hogy a szocialista társadalom összekösse az ifjúság életelképzeléseit, érdekeit és szükségleteit a társadalmi fejlődésnek ezekkel az alapfolyamataival, döntő mértékben attól függ, milyen a szocializmus és az ifjúság kapcsolata és a szocialista társadalom haladása. Ez megköveteli, hogy közvetítsük az ifjúságnak a szükséges politikai és szakmai ismereteket, magas általános politechnikai és szolid szakmai alap- és speciális képzésben részesítsük, továbbá hogy elmélyítsük osztálytudatos magatartását, és tág teret nyújtsunk szociális tevékenységéhez és személyes képességei kibontakoztatásához.

Az ifjúság osztályszellemű nevelésével szemben új követelményeket támaszt az is, hogy fiataljaink éles osztályharc és a béke nagy fenyegetettségének korában nőnek föl. A szocialista országok ifjú nemzedéke, köztük a Német Demokratikus Köztársaság fiataljai, akik a szocializmus és az imperializmus, a Varsói Szerződés és a NATO tagállamainak határán nevelkednek, kedvelt célpontjai az imperialista ellenfél lélektani hadviselésének. Az ellenfélnek az a szándéka, hogy éket verjen a párt, az ifjúsági szövetség és az ifjúság közé, hogy fiataljainkat ideológiailag lefegyverezze.

Ilyen körülmények között mi egyre jobban megtanultuk, hogy *offenzíven* reagáljunk az ellenfél ideológiai támadásaira. És mint a tapasztalat mutatja, ez annál jobban sikerül nekünk, minél átfogóbban és meggyőzőbben közvetítjük az ifjúságnak a marxizmus-leninizmust, mint forradalmi, harcos világnézetet. Ezzel olyan helyzetbe hozzuk a fiatalságot, hogy osztályalapon közeledjék az imperializmus politikájához és ideológiájához, ne higgyen képviselői álszent szavainak, hanem gyakorlati politikája szerint ítélje meg azt. Az offenzív reagáláshoz az is szükséges, hogy minden felnövekvő nemzedékben tudatosítsuk a szocializmus történelmi fölényét, vívmányait és előnyeit. Végül pedig azt a tapasztalatot szereztük, hogy a marxizmus-leninizmus közvetítésének és a pártpolitika magyarázatának szorosan egybe kell olvadnia az ifjúság érdekeinek figyelembevételével, minden olyan kérdésnek megválaszolásával, amelyet az élet, a tanulás és a munka vet fel.

Mint ahogy a KGST gazdasági tanácskozása legfelsőbb szinten hangsúlyozta, a központi probléma a szocializmus előnyeinek összekapcsolása a tudományos-technikai forradalom vívmányaival, az egész népgazdaság átfogó és tartós intenzív pályára állítása. Ez az intenzív pályára állítás egyre inkább olyan folyamat, amely új gondolkodási és magatartási módokat követel. Nos, a fiatal nemzedék nyitott az új megközelítésre. Jövőre orientált élettervei és az a szükséglete, hogy tudását és képességeit a legkülönbözőbb területeken bizonyítsa, hogy társadalmi elismerést találjon, magas képzettségi és szakmai színvonallal, nagy politikai szervezettséggel, társadalmi és területi mobilitással párosul. Mindezeket az erőket fel lehet és fel kell szabadítani, mint a tudományos-technikai haladás gyorsításának hajtóerőit.

Ez azonban megkívánja, hogy megfelelő terepet biztosítsunk a fiatalságnak képességei kibontakoztatásához, bizalmat adjunk neki és egészséges kockázattal bízzunk rá bonyolult gazdasági és tudományos-technikai problémákat és felelősségteljes feladatokat.

E tekintetben nem kevés eredményt értünk el, ami azonban még távolról sem kielégítő. Pártunk azt a feladatot adta számunkra, hogy az egész dolgozó

ifjúságnál érjük el a teljesítőkészség és a teljesítményekre kész magatartás új fokát. Az intenzív pályára átállás folyamatában nagyobb szerepet kapnak az olyan tulajdonságok, mint a minőségi munka végzése, a szocilaista munkaerkölcs és munkafegyelem követelményeinek teljesítése, az anyaggal és az energiával való takarékosság, a munka alkotó megközelítése, a saját munkahelyen túlterjedő felelősségtudat.

Ebben az összefüggésben a megoldandó ideológiai feladatok közé tartoznak a következők.

Először: fokozni a fiatalságban az optimista magatartást, hogy megbírkózzék a tudományos-technikai haladás feladataival a szocializmusban, szemben egyrészt a polgári technikai pesszimizmussal, másrészt az imperialista technika túlértékelésével. A polgári ideológusok nem kevés erőfeszítést tesznek azért, hogy éppen ezt a területet használják ki a felnövekvő nemzedék ideológiai befolyásolására. Elméleti pozícióik igen különbözők. Néhányan pesszimista tételeket terjesztenek a gazdasági növekedésről, a tudományról, a technikáról és az ökológiáról. Mások arra tesznek kísérletet, hogy a fiatalok tudomány és technika iránti természetes érdeklődéséhez kapcsolódva nyerjék meg őket a Nyugat eszményeinek. A kapitalizmus tudományos-technikai teljesítményeinek eszményítése nálunk rendszerint együtt jár a szocialista tervgazdaság rágalmazásával, amely, úgymond, nem képes a tudományos-technikai forradalom keresztülvitelére.

A szocialista országok gyakorlati eredményei azonban egyértelműen bizonyítják, hogy a tudományos-technikai haladás elősegíti a tömeges tudományos-technikai alkotást, és egyben ezen az alkotáson nyugszik. Míg például 1970-ben hazánkban mintegy 196 000 fiatal munkás vett részt a „holnap mesterei" mozgalomban, 1984-ben már több mint 962 000 volt a résztvevők száma. 1970-ben a fiatal dolgozók mintegy 25 százaléka tartozott a fiatal újítók közé, 1984-ben már 46 százalék. Ebben is tükröződik, hogy a tudományos-technikai haladást a gazdasági és szociális haladással egységben valósítjuk meg.

Másodszor: az intenzív pályára állás és a szocialista racionalizálás számos más folyamattal kapcsolódik össze, amely erőteljesebben a politikai-ideológiai munka figyelmébe állítja az aktív életpozíció korai kialakítását. A tudományos-technikai haladás gazdasági hatásai először többnyire a meglevő technikával összekapcsolódva nyilvánulnak meg, a szisztematikus szocialista racionalizálással. Az eredmény a munka gazdagodása szellemi-alkotó elemekkel, nehéz testi munka, a fizikailag terhes és egészségre ártalmas tevékenységek megszüntetésével. Másrészt gazdasági, technológiai és más okok következtében átmenetileg egyoldalú és monoton tevékenységek is megjelenhetnek, amely következményeként számos fiatal, jól képzett fiatal szakmunkás szellemileg alulfoglalkoztatottá válik.

Vizsgálatok és gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az aktív életpozíciójú fiatal munkások elkötelezik magukat az ilyen ellentmondások feloldására. Maguk törekszenek arra, hogy bevonják őket az igényes munka és személyiségfejlesztő munkafeltételek kialakításába technikai és technológiai újítások révén, illetve, hogy a közvetlen munkán kívül szociális tevékenységet is végezhessenek.

A tudományos-technikai haladás dinamikája az egyes ember vagy az egész kollektívák számára olyan súlyos következményekkel is jár, mint a munkahely, az üzem és gyakran a lakóhely változása. Szükségessé válik az átképzés is más tevékenységekre. Sok munkás kényszerül arra, hogy több műszakban dolgozzék, jobban ki legyenek használva a korszerű termelési eszközök stb.

Ezeket a problémákat idejében megbeszélik a fiatal dolgozókkal, és azokat velük egyetértésben oldják meg. Ez annál könnyebb, minél mélyebben gyökerezik a fiatal emberekben az aktív életpozíció.

Röviden rámutatok még egy utolsó szempontra. A tudományos-technikai forradalom a szocializmusban meghosszabbítja a szabadidőt és gazdagítja értelmes eltöltésének lehetőségeit. Különösen vonatkozik ez az aktív életpozíciójú fiatalokra. Ehhez járul a növekvő pénzkereseti lehetőség és a modern műszaki fogyasztási javak használata. Ezeket úgy értékelik mint a szocializmusban emelkedő anyagi és szellemi életszínvonal kifejeződését. A nagyértékű fogyasztási javak megszerzésére irányuló érdeklődésüket még jobban hasznosíthatjuk teljesítményösztönző tényezőként, mint ahogy eddig tettük.

A tudományos-technikai forradalom olyan vívmányokat is produkál, amelyek tartósan hatnak az ismeretek közvetítésére és elsajátítására, valamint a helyes értékítéletek kialakítására. Az információtovábbítás technikai fejlődésének szédületes tempója közepette például könnyebben hozzáférhetőkké válnak az információk, tetemesen megnövekszik az információk mennyisége. A televízió és a rádió általánossá válása lehetővé teszi, hogy „lakásunk szobájában" szerezzünk tudomást nemcsak a világ bármely részében történt politikai eseményekről, hanem a tudományos-technikai fejlődés legújabb eredményeiről. Ez világosan tükröződik a fiatal munkások eszközhasználati magatartásában. Szabadidejüknek átlagosan 19,9 százalékát tölti tévénézéssel és további 5,3 százalékot rádió és más hangközvetítő készülékek hallgatásával. Más oldalról ez azt jelenti, hogy fiatal munkásaink jelenleg azon a körülbelül 11 000 órán kívül, amelyet az oktatásban és a szakmai képzésben töltött, mintegy 7000 órán át nézett tévéműsorokat, és több mint 3000 órát hallgatott rádiót és egyéb hangközvetítő készülékeket. Ez nagy kulturális nyereség. A műholdas televíziózás, a kábeltelevízió, a videotechnika stb. küszöbön álló meghonosodásával további ajtók nyílnak az

információkra. Ezek hozzájárulhatnak a személyiség gazdagodásához, látóhatárának bővüléséhez, a tudományos-technikai érdeklődése fokozódásához, ösztönözhetik a fiatalságot a tudományos-technikai haladás érvényesítésére, megszilárdíthatják ítélőképességét. De szellemi-kulturális passzivitáshoz is vezethetnek, tévés „mindenevőt" is kialakíthatnak, aki különbségtétel nélkül minden információt befogad, akinek ítélőképessége elkorcsosul, személyiségszerkezete elszegényedik. Hogy ne ez következzék be, arra van szükség, hogy idejében kialakítsuk a fiatal emberek aktív életpozícióját, azaz aktív viszonyát a környezetükhöz.

Az ifjúság körében végzett ideológiai munka problémái – mind a béke biztosítására, mind a fejlett szocialista társadalom további alakítására való tekintettel – megkövetelik a testvéri szocialista országok marxista-leninista pártjainak célratörő vezetését. Ennek során különösen nagy szerepük van a szocialista, illetve a kommunista ifjúsági szövetségek ideológiai aktivitása növelésének.

Mivel a fiatalságot körülvevő belső és külső körülmények viszonylag gyorsan változnak, pártunk minden eddiginél nagyobb figyelmet fordít a fiatalság képzésére és nevelésére s felhívja az ebben résztvevők figyelmét arra, hogy tevékenységi körükben konkréten elemezzék a fiatalság fejlődésének és életkörülményeinek új vonásait, és vegyék figyelembe működésük során. A magasabb műveltségi szint, a fejlett gondolkozóképesség és a tapasztalatok kibővült köre például a mi fiatal nemzedékünk körében objektíve azt a hatást váltotta ki, hogy egyre inkább differenciáltabban látják a társadalmi folyamatokat. Gyakran kritikusan állnak szemben vezetőikkel vagy szüleikkel. Magától értetődők számukra az előttük élt nemzedékek által kivívott eredmények.

Ezekből a jelenségekből mi nem azt a következtetést vonjuk le, hogy a mai fiatalok túlságosan kritikusak és követelőzők. Ez ugyanis azt jelentené, hogy figyelmen kívül hagyunk lényeges fejlődési potenciákat, és olykor magunk teremtünk nehézségeket a fiatal nemzedékhez fűződő kapcsolatunkban. Tapasztalatunk szerint e nemzedék a társadalmi fejlődés alanyaként akkor felel meg legjobban a szerepének, ha a szocialita ifjúsági szövetség segítségével tudatosan erősítjük a fiatalságnak a megváltozott társadalmi fejlődés feltételein alapuló specifikus ismertetőjegyeit, érdekeit és igényeit, és hasznosítjuk őket mint a társadalmi fejlődés hajtóerejét. Mi azokon a területeken jutunk a legjobban előre, ahol a párt és az állami vezetők állandó politikai párbeszédet folytatnak a fiatalokkal, bizalommal vannak irántuk, felelősséget ruháznak rájuk, és a békét és a szocializmust szolgáló *tetteik* szerint ítéli meg őket. Ott jutunk a legjobban előre, ahol a párt sokoldalú segítséget és támogatást ad a szocialista ifjúsági szövetségnek.

Berecz János

IFJÚSÁG, BÉKE, NEVELÉS

A mai nemzetközi fejlődés egyik mind erőteljesebb tényezője a néptömegek egész világot átfogó, növekvő mozgalma a békéért, a leszerelésért, a biztonságos és demokratikus nemzetközi viszonyokért. A dolgozók tömegmozgalmai hatalmas folyamként, változatos, de ütőképességet biztosító szervezeti keretek között, világpolitikát alkotó erőként védelmezik az egész emberiség sorsát meghatározó béke ügyét. E mozgalmak legtudatosabb, legkövetkezetesebb erejét a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom, s az egyes országokban annak marxista-leninista politikát folytató osztagai képezik. A különböző politikai indíttatású, eltérő ideológiai tartalmú, békét akaró mozgalmak, szervezetek és pártok között az emberiség sorsáért érzett felelősség új harci kötelékeket, az egymás iránti érdeklődést, a szolidaritás érzését alakította ki és legyőzhetetlen erővé kovácsolta őket.

A világbéke biztosításáért tehát rendkívüli erők léptek porondra és vívják az egész Földet átfogó küzdelmüket. Mindezzel szoros kapcsolatban van korunk ifjúsága. Ez törvényszerű. A történelmi múlt tapasztalatai azt mutatják, hogy a háborúkban elsősorban az ifjúság szenved.

Az ifjúság társadalmi értelemben folyamatosan mennyiségi és minőségi változásban levő szociális réteg. Az ifjúság mint társadalmi réteg magán viseli az adott társadalom jelenének nyomait, összetételét és gondolkodásának hatásait, de mindig el is tér attól, bizonyos fokig más. Az ifjúság összetétele állandóan változik, mint változó folyamatosság képviseli a jelenben a holnapot, a jövőt, illetve általa a jövő folyamatosan jelenné alakul. Az ifjúság útját természetesen befolyásolják és behatárolják a készen kapott feltételek és körülmények, de éppen ezért szükségszerűen változtatja, alakítja is azokat, formálja a jövőt. Lenin szavait is idézhetjük: az ifjúság „szükségszerűen másképpen kénytelen a szocializmushoz közeledni, nem azon az úton, nem abban a formában, nem olyan viszonyok között, mint apái". Mindenkor minden készen kapott feltétellel így van a fiatalság.

Az ifjúság nem lehet egyszerűen csak örököse a békének sem, hiszen a békeállapot nem statikus, hanem állandóan változó, fejlődő folyamat, amelyet a politikai és társadalmi élet tényezői, az osztályok cselekedetei éltetnek, fejlesztenek. A politikai cselekvésünket vezérlő eszménk tanítása szerint az *ifjúságot be kell vezetni ebbe a folyamatba, hogy tudatosan vállalja*

a békeharcot, gazdagítsa a békeállapotot és folytassa, ha kell, másként, apái közös ügyét. Feladatunkat megkönnyíti – de nem pótolja – az a tény, hogy az ifjú nemzedék korunk realitásaitól késztetve tevékeny részt is kér az emberiség legfontosabb feladatából, a békéért folytatott küzdelemből.

A marxista-leninista pártok felismerik a társadalmi-politikai erők mozgásának irányát és politikai tevékenységükben, az ifjúság nevelésében, szervezésében építenek azokra. Ily módon a kommunista pártok a szocializmus, az emberi szabadság, az alkotó munka, a világbéke ügyének legtudatosabb harcosai és védelmezői szorosan összefonódnak a világ haladó ifjúságával is.

Ma az egész emberiség legnagyobb ellensége a termonukleáris világégés veszélye és az annak előidézésére kész nemzetközi imperializmus. Ez a veszély egyszerre fenyegeti az elsődleges emberi közösséget, *a hazát* és az egész emberiség, *a világközösség létét.*

Tudjuk: az ember – így az ifjú ember is – ezernyi szállal kötődik az őt körülvevő valósághoz, társaihoz. Rokoni, baráti, más érzelmi, munkahelyi és egyéb kapcsolatai vannak. Kötődései jelentős része viszont rejtett, mély, bonyolult összefüggéseket tartalmaznak, nem azonnal szembeötlőek. Az ember tulajdonsága, hogy azonnal minősíti napi kapcsolatainak élményeit, besorolja azokat értékrendjébe. Közben természetesen ritkán gondol arra, hogy a naponta gazdagított-koptatott élete sok-sok szállal fonódik össze két nagy közösséggel: a hazával és az egész emberiség világával.

A haza fontos érték minden becsületes ember számára. Létének legfontosabb feltételét és biztosítékát jelenti. A haza minden ember számára egyrészt a létezés földrajzi környezete, másrészt nemzetének történelmi múltja, jelenlegi tevékenysége és a jövő reménye. Itt kötődik ismét szoros szálakkal a haza iránti érzelem a béke ügyéhez.

Mint minden nemzet, a magyar nép is ragaszkodik hazájához. Népünk megszenvedte történelmét, ezért joggal érzékeny a jövője iránt. Sok tapasztalatot, sok értéket hoztunk magunkkal a múltból, ezért értékeljük nagyra jövőnk bizonyosságát. Nagy erőforrás számunkra a szocializmus eszméje, mert bizonyossá tudja tenni a nemzet számára a jövőt is. A múlt kisértetei mindig egyedeket riogatnak; a holnap árnyai, kérdőjelei milliókat töltöttek el szorongással történelmünk folyamán. Ma a legsötétebb árnyék jövőnkön a termonukleáris háború veszélye. Ezért vált a béke nálunk is nemzetünk hazafias ügyévé, a békemozgalom népünk cselekedetévé.

A szocialista Magyarország felépítésének, a békéért folytatot harcunknak legfőbb feltétele a jó társadalmi légkör, a nyugodt állampolgári közérzet, a nemzeti felelősség öntudatos vállalása. Mindez nemcsak társadalmi igény, hanem a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája is. Az immár majdnem harminc éves töretlen fejlődése elsősorban ennek a politikának köszönhető. Ennek az ügynek cselekvő részese és folytatója az ifjúság. Hazánk a mai ne-

hézségek dacára is tovább változik, szépül és gazdagszik. De hogy valójában milyen lesz, az a mai ifjúságtól függ. Felelősségük tudatos vállalására kell nevelnünk őket, egyidejüleg felkészítve a jövőre is. A szocialista hazafiság elsősorban és mindenekelőtt a hazáért, a haladásért érzett felelősség felismerése, elfogadása és vállalása.

A felelős magatartás nemcsak elismerő, hanem kritikus is. A szocializmus mellett elkötelezett kritikus magatartásnak kisebb részét alkotja a tagadás, amely mindig könnyebb oldala a kritikának. A nehezebb az alkotásra irányuló döntő mozzanat; az, hogy kiutat mutasson, javaslatot adjon a megoldásra, segítse a további előrehaladást. Sokat használunk a jövőnek, a békének, tehát nemzetünknek, ha az ifjúságot nem leszoktatni akarjuk a kritikáról, hanem inkább a meglevő állapot alkotó felülvizsgálatára, az újért folytatott harcra tanítjuk meg. A jó tanítót mindig túlszárnyalja a jó tanítvány, de soha nem hagyja cserben, nem tagadja meg. A mi ügyinknek ilyen tanítókra és ilyen tanítványokra van szüksége.

Ifjúságunk számára is alapvető fontosságú annak felismerése, hogy a szocialista hazafisággal szemben *métely a nacionalizmus.* A nacionalizmus potenciális ellensége a békéért való szolidaritásnak is. Akadályozója lehet a világ ifjúsága összefogásának, harcának, amelyet a béke védelmében, a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése elvének gyakorlati érvényesítéséért folytat. Tudjuk, hogy a nacionalizmus elsősorban a múlt maradványa, és harcolunk is ellene. Néha azonban felélénkül, terebélyesedik a szocializmust építő országokban is. Gyakorta értetlenül állunk e jelenség előtt. Pedig van oka, és ha ezt megtaláljuk, akkor birtokában leszünk az ellenszernek is. Az a tapasztalatom, hogy a szocializmus körülményei között is el-elburjánozó nacionalista hangulat nemcsak a burzsoá múlt maradványa, hanem a határokon túlról is táplált kór. Általában ott lép fel, ahol hiányzik valami más, valami nemesebb dolog. Ahol egyenetlen a tudományos meggyőződés, oda könnyen beférkőzik a „tetszetős" nacionalizmus. A visszaszorított hazafiság, a megsértett nemzeti büszkeség is nacionalista érzelmeket válthat ki. De leginkább akkor burjánzik a nacionalizmus, amikor gyengül az internacionalista eszmeiség.

Mindebből egyértelműen következik, hogy a nacionalizmus ellensége az ifjúságnak is. Nacionalizmus ellen nem lehet hasonló nacionalista nézetekkel harcolni. Betegséget betegséggel gyógyítani, hibát ugyanazon hibával megszüntetni nem lehet – így csak a bajt lehet tovább növelni. Nekünk nincs szükségünk nacionalista „gyógymódokra" semmivel és senkivel szemben. Mi a szocialista eszmeiség, az igaz hazafiság és az internacionalista szolidaritás elvét követjük meggyőződésünk szerint, ez rendezi el helyünket a világban.

A mai nemzetközi körülmények gyakorta adnak okot aggodalomra. Az emberiség létszáma egyre nő, világméretű demográfiai robbanásról szoktunk beszélni. Olyan gazdagsággal és erővel, mint napjainkban, soha nem rendelkezett még az emberiség. Mégis, időről időre éhinségben pusztulnak el emberek, köztük gyermekek százezrei. Egyébként leküzdhető betegségek tizedelik sok helyütt a lakosságot, mert nem jut elegendő anyagi erő a segítő gyógymódok alkalmazására. S közben fegyverkezik a világ, százmilliárdokat költenek a legmodernebb tömegpusztító fegyverek előállítására, fejlesztésére.

Tudjuk, hogy minden, ami a felszínen megjelenik, egy belsőleg ellentmondásos nemzetközi rendet tükröz. Közismert tény, hogy korunkban *két nagy pólusa* alakult ki a világnak, a szocialista világrendszer és a fejlett tőkés országok rendszere. A képlet ennél mégis bonyolultabb. Több ország fejlődési célként a szocializmus megvalósítását tűzte ki, és baráti politikát folytat a szocialista országokkal. A tőkés világrend viszont hatalma alatt tart olyan országokat is, amelyek mind nemzetközi politikájuk, mind társadalmi filozófiájuk alapján szemben állnak az imperializmussal. Éles a szembenállás a múlt, az elavult és a jövő, az új erői között is, s ez befolyásolja a világbéke alakulását.

Mi, kommunisták, az egész emberiség összetartozását is valljuk. Ami összeköt bennünket, a legeltérőbb és legkülönfélébb árnyalatú társadalmi és politikai erőket: *a világbéke ügye*. A béke az emberi létezés természetes állapota. Alkotó háború nem létezik, ha időről-időre elkerülhetetlen is a honvédő harc, a nemzeti felszabadító háború szent ügye. Ám a forradalmi átalakulás útja és módja lehetséges fegyveres harc nélkül, viszonylag békés körülmények között is.

A mai nemzetközi viszonyok között a béke veszélyeztetett, és nem biztosított visszavonhatatlanul. Az imperializmus a fegyverkezési hajsza kiprovokálásával többszörösen is bűncselekményt követ el az emberiség ellen. A fegyveres imperialista körök és erőik fenyegetik az új társadalom, a szocializmus építésével elfoglalt népeket, és fenyegetik a szegénység felszámolásával, az elmaradottsággal küzdő, gyarmati sorból felszabadult országok népeit. Ezek az országok arra kényszerülnek, hogy a megtervezett, a munkával létrehozott fejlődés anyagi alapjainak egy részét elvonják és a védelem létrehozására, fejlesztésére fordítsák.

A világbéke megőrzésének legfőbb bázisa a szocialista országok közösségének ereje, gazdasági hatalma, erkölcsi súlya és megalapozott, kezdeményező békepolitikája. A népek legjobbjai egyszerre hírdetik a világbéke szükségességét, a kapitalizmus elkerülhetetlen pusztulását, a szocializmus világméretű győzelmét. Miként egyeztethető ez össze? A kérdésre *már Lenin* történelmi jelentőségű választ adott, megfogalmazva a szocialista

országok békepolitikájának ma is érvényes, fontos tételét: a különböző társadalmi berendezkedésű országok *békés egymás mellett élésének elvét.*

A történelmi fejlődés évtizedei igazolták Lenin bölcs előrelátását. Külön tisztelettel kell szólni a szovjet nép hozzájárulásáról a világbéke ügyéhez, a szükséges fegyveres erők és ezáltal a katonai egyensúly, a világbéke fenntartásához. A Szovjetunió, a szovjet nép viseli a legnagyobb terheket, hozza a legtöbb áldozatot közös ügyünk győzelméért. A szocializmus eszméje, a közösen vállalt célokért folytatott együttes küzdelem, a felelős nemzetközi magatartás köti össze hazánkat a Szovjetunióval, a többi szocialista országgal, és teszi megingathatatlanná népeink barátságát.

E barátság és a közösen vállalt nemzetközi felelősség kifejezője a Varsói Szerződés. Ez nem egyszerűen – a fenyegetés, a kényszer miatt létrejött – katonai szervezet, hanem a szocialista országok békepolitikájának fontos eszköze.

A szocialista építés és az összefogás, a szövetség a többi szocializmust építő néppel elkötelezettséget jelent a kapitalizmussal szemben. Ám *az internacionalista szolidaritás* is a szocialista hazafiság elválaszthatatlan része, és bizonyos értelemben hazánk védelme is. De nem meríti ki ezt a kötelezettséget. Pontosan kell értenünk a haza védelmének kötelességét, és annak vállalására kell nevelnünk népünket, különösen a felnövekvő nemzedéket.

A haza védelme sokkal szélesebb értelmű fogalom, mint a katonáskodás. A burzsoá propaganda igyekszik elkápráztatni, megzavarni az emberek valóságlátását, politikai, szellemi eszközökkel is igyekszik hatni saját ifjúságára. Így törekszik fenntartani azt a rendszert, amellyel az ifjúság szemben áll. A szocialista országok ifjúsága szemében a megszüntethető mennyiségi különbséget nagyítja óriásivá, hogy vonzóvá tegye a kapitalizmust, gyengítse a szocialista haza iránti hűséget, bizalmat.

Ez különösen a kultúra némely területein mutatható ki. A tőkés társadalom felületi csillogása mögött a profit, a burzsoá osztályérdek minden áron való érvényesítésének törvénye uralkodik. Ne engedjük, hogy a talmi értékek leleplezése helyett ezt vonzóvá, követendővé állítsák be fiatalságunk előtt. Ma ez az egyik legsúlyosabb veszély, mert nem azonnal rombol, hanem lassan, folyamatként okoz súlyos károkat, sekélyesíti el nemzetünk szellemét. Nem véletlen, hogy a francia polgári sajtóban is gyakorta támadják, nevén nevezve például az amerikai „kultúrimperializmust". Ez ártalmasabb kozmopolitizmus, mint a technikai sznobizmus, a műszaki területen előforduló hajbókolás.

Viszont nem szégyellünk senkitől jót tanulni. Objektív okok miatt adódott úgy, hogy a műszaki-tudományos forradalom előbb bontakozott ki a gazdaságilag fejlett tőkés országokban. De nevelésünk elsődleges célja, hogy

legyünk büszkék saját eredményeinkre, népünk anyagi és szellemi gyarapodására. A távoli és a közelmúlt tapasztalatai azt mutatják, hogy a legnagyobb megpróbáltatás sem tudott megtörni egyetlen szocializmust építő népet sem – mert segítettek a többiek, mert megosztották a terheket. Ez történelmi vívmány, a baráti felelősség jelképe, még akkor is, ha a hozzánk közel állók közül sem érti meg azonnal mindenki.

Mi önmagában az elvárt, a békeerők megosztására törekvő sanda szándékokkal szemben is, nyíltan vállaljuk, hogy *békemozgalmunk kormánypárti, mert nálunk a kormány is békepárti.* A párt politikája, a béke megőrzésére irányuló magyar külpolitika a békemozgalom számára is olyan széles plattformot teremt, amelyen életkortól, hivatástól, világnézettől, nemzetiségtől függetlenül elfér egymás mellett minden tisztességes, a legfontosabb célokban egyetértő szándék. Ez adja békemozgalmunk olyan fajta egységét, amely nem a szürkeség, hanem a sokféleség egysége. Az utóbbi esztendőkben éppen a fiatalok bizonyították leginkább, mennyi új színt, formát s elsősorban tartalmi elemet lehet bevinni ebbe a megújhodó mozgalomba. Aktivitásuknak mintegy elismerése, hogy harminc új ifjúsági békeközösség közvetlenül delegálhatott küldötteket a konferenciára.

A népek nagy világában minden *nemzet súlyát* történelmi helytállása, alkotómunkája adja s hozzájárulása az emberiség nagy feladatainak megoldásához. Jelenlegi minősítésünk jó, a nehézségek ellenére is az élenjárók között menetelünk, küzdünk. Ennek alapja az, hogy megőrizzük és fejlesztjük magyarságunk értékeit, erősítjük szocialista hazafiságunkat és internacionalista meggyőződésünk alapján együtt harcolunk szocialista barátainkkal, minden jóakaratú emberrel a nemzetek függetlenségéért, szabad alkotómunkájának biztosításáért és a világbéke mindannyiunk számára létfontosságú ügyéért.

Állandó gondunk, hogyan adjuk át mindezt az ifjúságnak, *hogyan neveljük* őket a jövőre, a békére, a haza és az egész emberiség léte iránti felelősségre? Nem elegendő azonban csak a gondokat megfogalmazni, hogy lesz-e elegendő, a szocializmus mellett elkötelezett, politikailag, szakmailag képzett ifjú harcostársunk.

Az ifjúság elsősorban nem önmagában készül fel a jövőre. Az adott állam szervezett oktatással-neveléssel alakítja-formálja a fiatalokat, hogy az uralkodó osztály által elképzelt jövőre az ő ideológiai szellemében készüljenek fel.

A kapitalizmus hívei és állami intézményei a kizsákmányolás megőrzése érdekében nevelik-dresszírozzák az ifjúságot. A társadalmi haladásért küzdő erők a háború ellen, a világégés megelőzése érdekében tevékenykedő mozgalmak, a szocializmus hívei és a munkásosztály államai a haladás, a béke,

a felszabadulás és a szocializmus szellemében nevelik, mozgalmi szerveik pedig a gyakorlati tevékenységben formálják a jövőt hordozó ifjúságot.

Az önpusztítás veszélye felébresztette a polgári gondolkodók egy részének a lelkiismeretét is, és a békekutatás megalapozásával együtt kísérletet tesznek, hogy kidolgozzák a fiatalok békére nevelésének rendszerét és tartalmát. Szándékuk kétségtelenül nemes és támogatást érdemel.

A nyugati békekutatás és a békére nevelés korlátja azonban, hogy bizonyos mértékben a marxizmus-leninizmus tanításai térhódításának megakadályozását igyekszik szolgálni.

A szocialista országokban az ifjúság felkészítése a békére, a békés alkotó munkára, szerves részét képezi a nevelésnek, az oktatásnak és a képzésnek, elválaszthatatlan a személyiség egészének formálásától.

A szocialista nevelés alapvető feladata biztosítani, hogy ifjúságunk felkészült és érett legyen a békés egymás mellett élés körülményei között folyó osztályszembenállásra is. Szükséges, hogy elismerje és értékelje hazánk, valamint a szocialista közösség országainak történelmet formáló erőfeszítéseit, építőmunkájuk eredményeit és internacionalista tudata legyen a közös harcban kikovácsolódott egységünk szellemében és értelmében. Az ifjúsággal reálisan kell láttatnunk a kapitalizmus helyzetét is, hogy a tőkés országok csillogása mögött felismerjék a mélyülő válság és a háborús készülődés valóságos jellemzőit.

Különösen fontos az ifjúság felkészítése az ideológiai harc követelményeire. „Az emberek és eszmék szabad áramlása" jelszó a nyugati körök részéről hosszú távú elgondolás, amely elsősorban a szocialista országok ifjúságát veszi célba. Mi is támogattuk, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmánya állást foglaljon az ifjúság és szervezetei sokoldalú együttműködésének erősítése, a fiatalok közötti kapcsolatok fejlesztése mellett. Azt kell tehát biztosítanunk, hogy ifjúságunk felkészüljön a békés egymás mellett élés, az együttműködés fejlődésének körülményei között igen változatos eszközökkel folyó eszmei-politikai harcra.

A szocialista nevelés középpontjában a béke áll, éppen ezért nem becsüli le a háborús veszélyt sem. Az ifjúságot fel kell készíteni a haza fegyveres védelmére is, bizonyítva neki azt, hogy ez szerves része a békevédelemnek, hogy a Magyar Néphadsereg a szocialista országok szövetséges hadserege, és bár a fegyverek kezelésére is megtanítja a fiatalokat, mégis a béke eszköze. Ez nem ellentmondás, mert a fegyveres erő jellegét annak szelleme és fenntartásának célja határozza meg. A mi hadseregeink senkit nem fenyegetnek, ugyanakkor hazaszeretetre, helytállásra és a népek barátságára nevelik a fiatalokat.

Az új nemzedék felkészítése a társadalmi-politikai cselekvésre *elsősorban* azt jelenti, hogy biztosítani kell számára a képességet és képzettséget ahhoz, hogy eligazodjon dolgaiban. Ez elsősorban a marxizmus-leninizmus tanításainak rendszeres és szervezett elsajátítását jelenti. Ez a tudomány megalapozott, sokoldalúan bizonyított választ ad a háború és a béke kérdéseire is. A háború nem a biológiai állapot következménye, nem az emberek pszichikai természetéből ered. A háborút és a békét mint társadalmi jelenséget kizárólag az objektív társadalmi törvények ismerete alapján, a termelési viszonyok jellegéből magyarázzuk. Így a békére nevelésünk antiimperialista tartalmú is, mert társadalomtudományunk cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a háborús fenyegetés forrása a nemzetközi imperializmus, míg a szocialista építés természetes szükséglete a béke biztosítása, az anyagi javak felhasználása a fejlődés megalapozásához.

Másodszor, biztosítani kell az ifjúság számára a konkrét ismereteket a mai világ dolgainak megértéséhez. Mind a Kommunista Ifjúsági Szövetség, mind a békemozgalom az eszközök és módszerek gazdag tárházával rendelkezik ahhoz, hogy a fiatalokhoz állandóan közvetítse az ismereteket, a tényeket a világ dolgairól. Soha nem lehetünk türelmetlenek és elégedettek az ifjúság érdeklődésének kielégítésében.

A harmadik követelmény az ifjúság magatartásának formálása. A képesség és a tárgyi ismeret megalapozza, hogy a fiatalok elemezzék, kritikusan lássák a nemzetközi valóság jelenségeit és saját magatartásukat befolyásoló következtetésekre jussanak. Ez szüli a cselekvésvágyat, kialakítja a tettrekészséget, amely szükséges alap ahhoz, hogy aktív társadalmi tényezővé váljék.

Mindezt követi, velük párhuzamosan és összhangban fejlődik a *negyedik fázis,* a részvétel a cselekvésben. A tudatos cselekvés az ember sajátja és igénye. Az elméleti felkészültség megalapozza a cselekvési törekvéseket, a mozgalomban való aktív részvétel pedig felkelti a tudásvágyat, a törekvést a dolgok mélyebb megértésére, az eszme elsajátításának szükségességére. Ennek a cselekvésnek egyaránt iskolája és szervezője az ifjúsági és a békemozgalom. Ha egyeztetik törekvéseiket és programjukat, akkor a fiatalok legszélesebb köreinek teszik lehetővé, hogy hazafias és internacionális érzéseik, a béke iránt érzett felelősségük a cselekvő szolidaritásban nyerjenek kifejezést.

Az ifjúság új módon, új formákban közeledik nemcsak a szocializmushoz, hanem a béke ügyéhez is. A magyar fiatalok új és új nemzedéke is mindig az útkeresés állapotában kutatja a szocializmus építéséhez és a béke védelméhez vezető feltételeket, módozatokat és eszközöket. A fiatalok útkeresése mindig felkelti a nem tiszta szándéknak érdeklődését is, hogy elrejtőzve tévútra vezessék az ifjúság egyes közösségeit. Ilyen szándékok fe-

jeződtek ki az elmúlt két évben azokban a törekvésekben, amelyek réseket kerestek a magyar ifjúság békevágya és a szocializmushoz való hűsége között. Ezek a szándékok szembe akarták állítani az ifjúság békeakaratát a haza védelme megtisztelő kötelezettségével.

Mi elhárítottuk a rossz szándékokat. Békemozgalmunk megújult és fejlődik az ifjúság szándékainak és újszerű mozgásainak integrálásával. Az ifjúság békeharca a gyakorlati mozgalomban alakul és formálódik, miközben újjászületik a békemozgalom is.

Bízni kell a fiatalokban, ez az alapja a nevelés eredményességének. Bízni kell a fiatalokban úgy, ahogy erről Kádár János elvtárs szólt a Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusán a vitazáró beszédében: „Egyetértek a felszólalókkal, hogy a mi ifjúságunkat alapvetően pozitívan értékelhetjük. Az ifjúság tanul, dolgozik, eleget tesz honvédelmi kötelezettségeinek, helytáll. Mély meggyőződéssel egyetértek a felszólalókkal abban is, hogy a pártnak, a szocialista forradalomnak van utánpótlása. És jó utánpótlása van! Ennek a nagyszerű érzésnek ösztönöznie is kell bennünket, hogy még céltudatosabban és igényesebben foglalkozzunk az ifjúsággal".

Marguarita J. Rodriguez Perez (Kuba)

AZ IFJÚSÁG SZEREPE A KUBAI ÉS NICARAGUAI NEMZETI–FELSZABADÍTÓ MOZGALOMBAN

A kubai és nicaraugia nemzeti-felszabadító mozgalmak e századbeli történelmében két óriási jelentőségű időszak van. A harmincas évek forradalmi szituációja nem nőtt át forradalomba: össznemzeti válság alakult ki, de a forradalmi folyamat vereséget szenvedett, mindenekelőtt az Egyesült Államok beavatkozása, valamint számos szubjektív belső ok miatt. Ezért az új erőknek nem sikerült megragadniuk a politikai hatalmat. A másik forradalmi szituációt, amely az ötvenes évek közepén kezdett kialakulni, úgy kell tekinteni, mint egy olyan hosszan tartó folyamatot, amelynek során kiéleződnek az osztályellentmondások mind az országon belül, mind a nemzetközi színtéren. Ez kedvező feltételeket teremt a szubjektív tényező megérlelődése és az avantgarde szerveződése számára, amely ezáltal képessé válik a tömegek fellépését a politikai hatalom megszerzésére irányítani.

A forradalmi szituáció keretei között az ifjúság ösztönzőleg hat a szubjektív tényező megérlelődésére. Mennyiségi szempontból nagy társadalmi erőként jelenik meg. Nicaraguában 1979. július 19. előtt a lakosság 50 százalékának életkora nem haladta meg a húsz évet. Kubában a felső- és középfokú tanintézmények tanulóinak túlnyomó többsége határozottan elutasította Batista diktátori rendszerét. Akkoriban a Kubai Népi Párt Fidel Castro által vezetett balszárnya (ortodoxok), amelyet a lakosság többsége követett, széles körű támogatást élvezett a fiatalok között.

Ahogyan az ifjúság bekapcsolódott a forradalmi tevékenységbe, amely a társadalmi élet demokratizálására, a nemzeti és társadalmi függetlenség elérésére irányult, úgy növekedett forradalmi öntudata, mindennapi viselkedésében megerősödött a hazafiság, az internacionalizmus és az imperializmus-ellenesség, egyre jobban megértették, hogy elengedhetetlen a szoros kapcsolat megteremtése az ifjúsági és a proletár mozgalmak között. Az ifjúság eszmei érettségének növekedése Kubában és Nicaraguában szükségszerű eredménye volt Marti és Sandino eszmei öröksége növekvő befolyásának.

1953. július 26-án Kubában a fiatalok egy csoportja merész támadást intézett a Moncada laktanya ellen. Ez a hősi epizód lett a kezdete az 1959. január 1-én befejeződött felszabadító háborúnak. Ugyanezen fiatalemberekből álló csoport lett a magva a Július 26. Mozgalomnak. A forradalmi direktórium újabb fényes példája lett annak, miként szerveződött a zsarnokság elleni küzdelemre az ifjúság. Ez a szervezet, melynek legtöbb tagja jól megedződött az Egyetemi Diákok Szövetségében, 1957. március 13-án támadást intézett az elnöki palota ellen. A harmadik szervezett politikai erő, amely harcolt a Batista-diktatura ellen, a Népi Szocialista Párt (kommunisták) rendelkezett saját ifjúsági harci csapattal, a szocialista ifjúsági szervezettel.

Nicaraguában az ifjúság bevonásának folyamata a küzdelmekbe körülbelül ugyanakkor kezdődött el, mint Kubában. 1956-ban kezdett kialakulni a későbbi új sandinista mozgalom. A harc fokozódása egy olyan légkör kialakulását segítette elő, amely kedvezett a fegyveres felkelések előkészítésének.

A Nicaraguai Hazafias Ifjúság szervezete 1960-ban alakult meg, s egy hagyományos pártok részvétele nélküli hazafias mozgalom létrehozásának szükségességét hírdette meg. Az 1961-ben megalakított Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front, amely vezette a néptömegek küzdelmét Somoza elkergetésére, egy fiatalokból álló csoportnak köszönheti megszületését. Ez a csoport olyan forradalmi mozgalom létrehozását határozta el, amelynek az eredeti koncepció értelmében egyesülnie kell – többek között – a partizánmozgalmak résztvevőivel, a Szocialista Párt tagjaival, mindazokkal, akik résztvettek az ifjúság diktatúraellenes fellépéseiben, az emigrációval, Sandino hadseregének volt harcosaival, mindazokkal, akik átestek a fegyveres harc próbáján a Nicaraguai Hazafias Ifjúság soraiban.

Mind Kubában, mind Nicaraguában érzékelhető a diákok tömeges részvétele a diktatúraellenes küzdelemben. A Machado-diktatúra elleni harcban – amely elvezetett az első nagy forradalmi ütközethez a pszeudoköztársasági Kubában – az egyetemi ifjúság a Forradalmi Diák Direktórium körül tömörült. Abban az időszakban a diákság és az egész nép együttes politikai fellépésére nagy hatást gyakorolt a marxista-leninista elmélet. Fontos szerepet töltött be a Diák Direktórium, a diákság balszárnya és főképp a Kommunista Párt és a Ruben Martinez Villena vezette Nemzeti Munkás Konföderáció.

Nicaraguában a Sandinista Nemzeti Felszabadítási Frontot az egyetemi diákság hozta létre, közülük azok, akik politikailag képzettebbek voltak.

A hatalom megragadása után az ifjúság engeriáját a valóságos nemzeti függetlenség megteremtésére irányította. A forradalom ugyanis nem redukálható csak a hatalom megszerzésére. Ez a lépés mindössze megelőzi a gazdasági, társadalmi és politikai átalakításokat. A forradalom nemzeti-felszabadító szakaszában a néptömegek részeseivé válnak a demokrácia megvalósításának, aktívan bekapcsolódnak egy olyan új típusú politikai gyakorlat-

ba, amelyet meghatároz a kultúrális és tudományos-műszaki felkészültség színvonala. Éppen ezért a forradalmi erők Kubában és Nicaraguában azonnal megkezdték az írástudatlanság felszámolását, mivel ez a feladat életbevágó jelentőségű a lakosság politikai aktivitása szempontjából.

Kubában az analfabetizmus felszámolására indított kampány folyamán fiatalok ezrei mentek az ország legtávolabbi részeibe is, és Kuba rövid idő alatt az amerikai kontinens első olyan országává vált, ahol nem volt többé írástudatlan.

A sandinisták analfabetizmus elleni gárdájába százezer ifjú nicaraguai lépett be.

Egy másik fontos mozzanat, amely jellemző a fiatalok imperialistaellenes küzdelmének – a demokráciáért, a békéért és a szocializmusért vívott harcuknak – hatékonyságára, azzal függ össze, hogy sikerült megvédeni a megszerzett politikai hatalmat.

Kubában és Nicaraguában az az élcsapat, amely a fegyveres harcot vezette, azonnal hozzálátott a katonai-csendőri apparátus szétveréséhez, amely támaszul szolgált a megdöntött rendszereknek, és megkezdte olyan fegyveres erők létrehozását, amelyek képesek az amerikai imperializmus állandó fenyegetéseivel szemben biztosítani a nemzeti szuverenitás megvédését. A Felkelők Hadseregének harcosai, akik a néppel együtt érték el a győzelmet, 1959. január 1-én, valamint a Forradalmi Nemzeti Milícia tagjai, akik szétverték a behatoló zsoldosokat a Disznó-öbölben 1961. április 19-én, beolvadtak a forradalmi fegyveres erőkbe, ahol többszázezer, az új társadalom építésében aktívan résztvevő fiatal kubai részesült ideológiai felkészítésben.

Nicaraguában szintén feloszlatták a nemzeti gárdát, a Somoza-diktatúra terror- és elnyomó apparátusát. 1979. július 19-től a Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front egységei és az ifjúsági alakulatok hőseiesen elhárították az Egyesült Államok agresszív fegyveres akcióit, amelyeket a hondurasi kormány közreműködésével vitt véghez. A Sandinista Népi Milícia létrehozása, melynek soraiba számos ifjú nicaraguai lépett be, igen jelentősen megerősítette az ország védelmi képességét.

Az internacionalizmus hatékony eszköze lett a békéért és a szocializmusért vívott harcnak, az imperializmus világrendszere meggyengítésének. A kubai ifjúság internacionalizmusának anyagi és eszmei ereje megnyilvánul az elmaradásuk felszámolásáért küzdő népekkel folytatott katonai, kulturális és tudományos-műszaki együttműködésben. Azok az érzékelhető pozitív változások, amelyeket a Kubától internacionalista támogatásban részesülő országok különböző területeken elérnek, az amerikai imperializmus dühödt gyűlöletét váltják ki, s országunkat azzal vádolja, hogy exportálja a forradalmat. Ehhez hasonló vélemények hangoznak el az Egyesült Államokban

Nicaragua nemzeti megújulási kormányának nemzetközi állásfoglalásaival kapcsolatban is. Megpróbálják Nicaragua bűnéül felróni a forradalmi mozgalmak megélénkülését Közép-Amerikában általában, konkrétan pedig Salvadorban. Az Egyesült Államok agresszív fellépése a kubai és a nicaraguai forradalmi folyamatok ellen ma már olyan mértékű, amely az egész térség békéjét fenyegeti.

Fidel Castro, a Kubai Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára ezzel szemben hangsúlyozza: ahogyan Kuba nem képes exportálni a forradalmat, úgy az Egyesült Államok sem tudja feltartóztatni a forradalmi folyamatot. A békeszerető erők elleni agresszív cselekedetek újabb eszkalációja miatt az ifjúság szerepe tovább növekszik a forradalom védelmében.

Grazina Ulicka (Lengyelország)

A LENGYEL IFJÚSÁG POLITIKAI TUDATA A NYOLCVANAS ÉVEKBEN

Beszámolóm tárgya a mai lengyel ifjúság tudatának jellemzése, a tudományos kutatások, valamint a vezető körökben az ifjúsági szervezetekben folyó viták alapján.

Az első probléma a politikai ismeretek szintje. Ez a kutatások adatai szerint viszonylag alacsony volt, és arról tanúskodik, hogy az ifjúság nem helyesen értelmezett olyan fogalmakat, mint az állam, a szocializmus, a hazafiság, az internacionalizmus stb. A szociológusok ezzel összefüggésben felhívták a figyelmet bizonyos veszélyekre.

Elsősorban a történelmi ismeretek és főleg azok tényszerű értelmezése sokkal jobban meggyökereztek a fiatalokban, mint a gazdasági jelenségek, a filozófiai és a szociológiai problémák. A történelmi tények viszonylag jó ismerete ellenére az ifjúság nem tudta feltárni a jelenségek közötti összefüggéseket, helyesen megítélni a politikai helyzetet. Az ifjúságból hiányzott az osztálykategóriákban való gondolkodás. Például a hetvenes évek végén folytatott kutatások során kiderült, hogy a középiskolai tanulók nem tartották szükségesnek az állam védelmi funkciójának erősítését a jelenlegi rendszer ellen fellépő belső ellenséggel szemben. Az ifjúság bizonyos része osztályonkívülinek tartotta a mai kapitalizmust, gyakran ítélt az úgynevezett „bolti kirakat" alapján. A propagandamunka és a politikai felkészítés hibái következtében gyakran nem látta a dialektikus kapcsolatot a kapitalista országokkal való együttműködés elve és a kapitalizmus társadalmi rendszere ellen irányuló harc szükségessége között, amely nyilvánvaló volt a hidegháború korszakára emlékező generációk számára.

A lengyel ifjúság ismereteinek különleges jelensége a materialista és az idealista filozófiai irányzatok egyidejű befogadása. Az ifjúság többsége ezek között semmilyen ellentmondást nem látott. Vagyis elfogadta és helyeselte a két igazság létezését.

A hetvenes években végzett felmérések alapján kiderült, hogy az ifjúság egyértelműen deklarálta a szocializmus mint társadalmi rendszer, továbbá a Lengyelországban megvalósuló konkrét rendszer támogatását: 78 százaléka ítélte meg ezt pozitívan és csak 7,5 százaléka válaszolt nemmel. Az ifjúság 81 százaléka úgy vélte, hogy a szocializmus fejlődésének támogatása a lengyelek hazafias kötelessége.

A kutatók egyidejűleg mutatták be az ifjúság által helyeselt szocialista ideálokat és a valóság kritikáját. Az ország fejlődésének fő irányzatával egyetértve az ifjúság kritikusan fogadta az egyes konkrét gazdasági lépéseket. Ez az álláspont magyarázatként tűnhet az ellentétes válaszokra.

Ma értékelve e kutatási eredményeket, ezek csak részben adnak választ arra, hogy az ifjúság nem rendelkezve a korábbi generációk tapasztalatával, miért esett át egy érzelmi sokkon, miközben erőteljesen kritizálta a hetvenes évek politikáját és magát a vezetőséget, továbbá, hogy a nyolcvanas évek elején miért volt több hajlandóság benne az anarchizmusra, mint más korosztályokban. A hetvenes évek több kutatásában kiemelték, hogy a lengyel ifjúság a politikai tevékenységet főleg morális kategóriák szerint értékeli. Különösen érzékeny a szociális igazságtalanságokkal, a szó és a cselekvés közötti különbségekkel szemben. Ennek az érzékenységnek a forrásai a valóság értékelése esetében a társadalmi élet jelenlegi szakaszában létező mechanizmusok meg nem értésében rejlenek. De ez a hozzáállás döntő volt abban, hogy a lengyel ifjúság inkább érzelmi, mint ésszerű kategóriákban értékelte a létező világot.

Köztudott, hogy 1980 augusztusa után gyökeresen megváltoztak a lengyel társadalom és főleg az ifjúság politikai tudata formálásának feltételei. Különleges hatással voltak a politikai tudatra az 1981-es év eseményei. A feltárt hibák és az egyes személyek kritikájának következményeként a politikai nézetek jelentősen megváltoztak. Tartalmukat a hetvenes évek stratégiája iránti kritikai viszony és az ország fejlődésének egyidejű helyeslése jelentette.

Ennek ellenére a megújulás kezdődő folyamatát igen hamar olyan erők határozták meg, amelyekben egyre nagyobb szerepet játszott a politikai ellenzék. Addig minimális volt a befolyásuk, szűk körű csoportokban, főleg az értelmiségiek körében. 1980 augusztusa után, felhasználva a Szolidaritás szakszervezet létrejöttét és kezükbe véve a vezető funkciókat, e szervezeten belül két párhuzamos cél elérésére törekedtek: a gazdasági élet dezorganizálására és a vezetőség megbénítására – főleg a sztrájkok segítségével – és ellenszenvet akartak kelteni a párt, a kormány és a kommunisták iránt, akiket a politikában elkövetett hibákért és a krízis elmélyítéséért okoltak. Az ellenforradalmi erők különböző szervezetekbe tömörültek (AAS KOR, KPN), bár lényegében a Szolidaritáson keresztül cselekedtek.

Eleinte nagy méretű kampányt indítottak az egész társadalom, elsősorban az ifjúság áthangolására. E munkájukat koordinálták a nyugati diverzáns központokkal. Új helyzet keletkezett, mert eddig a szocializmus elleni harcban és az ellenforradalmi erők antikommunista akcióiban ezek az erők nem rendelkeztek ilyen módon manipulált és dezorganizált tömeges mozgalommal, amelyre rákényszerítették az objektív érdekekkel ellentétben álló viselkedést.

Az ellenzék manipulációjának lényege a Szolidaritás mítoszának hangoztatása, mint olyan egyedüli szervezeté, amely képes megoldani az ország összes problémáját. A körülmények különös egybeesése – többek között a magas érzelmi szint – meghatározó szerepet játszott abban, hogy ezt a mítoszt helyeselte a társadalom bizonyos része és főleg az ifjúság.

A Szolidaritás kihasználta a lengyel társadalomnak, különösen az ifjúságnak azt a tulajdonságát, hogy a politikai eseményeket érzelmi alapon ítéli meg. Különösen a negatív érzelmekkel manipuláltak, mint például a félelem, a gyűlölet; visszaéltek a hazafias érzelmekkel is.

A Szolidaritás, Lengyelország történelmével foglalkozó műveket publikálva, harcot vívott az ifjúság történelmi tudatáért. Kihasználták az ifjúság hiányos ismereteit, és azt a tényt is, hogy az előző történelmi korszakban a kutatók bizonyos kérdésekkel nem foglalkoztak, és mindenekelőtt azt, hogy az ifjúság felkészületlen volt az ellenzék érvelésének megdöntésére.

A Szolidaritás tagadó propagandája elősegítette, hogy a hatalomról, és általában a valóság értékeléséről negatív sztereotípiák keletkeztek. Bizonyos körülmények között, bár nem mindenhol, az ismétlődő sztrájkok megerősítették a munkához való hanyag hozzáállás és könnyen megszerezhető pénz szereotípiáját.

Az események és főként a Szolidaritás nagy hatással volt a katolikus egyház aktivizálódására. Bár teljes mértékben nem kapcsolódott a Szolidaritás tevékenységéhez, támogatta bizonyos akcióit, elsősorban kihasználta azt a tényt, hogy ez a szervezet vallási szimbolikát használt. A válság körülményei között a katolikus egyház igyekezett terjeszteni a saját példaképét, mint a nagyobb morális tekintéllyel bíró stabil erőt. El is érte a vallási normák növekedését, az irányvonalak bizonyos mértékű klerikalizációját.

A lengyel ifjúság tudatában lezajlott bizonyos negatív változások és főként néhány sztereotípia a mai napig megmaradtak. Az 1981-es esztendő tapasztalata befolyásolta ezek keletkezését és széles körű terjedését. A politikai tudat formálásának programjában, amelyet Lengyelországban ma realizálunk, figyelembe vesszük az összes olyan körülményt, amelyek a társadalom politikai tudatának negatív vonásait befolyásolják a katolikus egyház és a szocializmus ellenségei által. A párt munkájában fontos helyet foglalnak el a politikai tudat kialakításának új módszerei. Ezek figyelembe veszik mind az 1980-as év tapasztalatát, mind a hetvenes évek kritikai értékeléseit. Ezek közül kiemelem az ifjúság nevelésének és oktatásának új módszerét, főleg az állampolgári és a történelmi nevelésben, az ifjúsági szervezetek szerepének és feladatainak új meghatározását.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt XI. plénuma foglalkozott az ifjúsági problémákkal, és meghatározta az új irányvonalakat. Figyelembe veszi, hogy a szocialista politikai tudatot nem lehet a passzív megfigyelés körülményei között alakítani, hanem aktívan kell beleszólni a döntésekbe a munkás önigazgatás, a legfontosabb elhatározások megbeszélése, a hatalom – a tanácsok és a Szejm – képviselőivel való közvetlen kapcsolat továbbfejlesztésével.

Az ifjúság politikai tudatában az 1983–1984-es évektől a történelmi tudat evolúciója ment végbe. A lengyel ifjúság gyorsított politikai „művelődésben" részesült, amely a szó szoros értelmében történelmi művelődés volt. És ez az ellenforradalmi erőkkel folytatott harc körülményei között ment végbe.

A politikai harc fő tárgya volt – és a mai napig is megmaradt – egy olyan kérdés, mint az ország történelmének és hagyományainak értékelése. Az ellenzékkel folytatott politikai és ideológiai viták történelmi dimenzióban zajlottak. Az ellenzék különösen hangsúlyozta a két háború közötti erős Lengyelország mítoszát és szembehelyezte a válság sújtotta háború utáni Lengyelország mítoszát és szembehelyezte a válság sújtotta háború utáni Lengyelországgal. Az ifjúság körében nagy volt az érdeklődés a két háború közötti Lengyelország története iránt. Vannak például olyan kutatások, amelyekből kiderült, hogy a hetvenes évek végén a tanulók 15 százaléka foglalkozott ezzel a korszakkal, jelenleg pedig a 30 százaléka. 1983 végén az ifjúság különböző korosztályaiban folytatott más kutatások alapján kiderült, hogy az ellenzék által terjesztett „igazságos" Lengyelország mítoszát a megkérdezettek 19 százaléka fogadja el. Különböző vizsgálatok feltárták azt is, hogy az ifjúság nagyobb érdeklődést tanúsít a második világháború iránt. De ezen a téren is jelentős változások mentek végbe. Mindenekelőtt a mártirológia hagyományától a népi Lengyelország geneziséről folytatott vitákra tolódott át az érdeklődés. A nyolcvanas években folytatódik az ifjúság történelmi tudatában a történelmi folyamatok perszonális látása. Míg a hetvenes években a nagy történelmi személyiségek, ma inkább a politikusok kerülnek szóba, míg a kultúra és a tudomány legnagyobb képviselői ritkán vagy soha sem. Ez az irányzat azzal magyarázható, hogy a nyolcvanas évek elején a társadalmi élet anarchiája azt a meggyőződést szülte, hogy jelentős kapcsolat van az erős hatalom és a nép jóléte között. Erről tanúskodnak az 1982. év végén történt felmérések. Az ifjúság 69 százaléka elismerte, hogy az anarchia és Lengyelország válsága ellen erős kezű kormányra van szükség. A későbbi kutatások kimutatták, hogy az ifjúság tudatában növekedett az osztálykategóriákban történő gondolkodás szükségessége, a valóság hatására a munkásosztály és szocialista állam érdekeinek előtérbe helyezése.

Az 1983. évi kutatások során arra az eredményre jutottunk, hogy a megkérdezettek érvelései között vezető helyen szerepel az a tudat, hogy Lengyelországban minden szociális konfliktus aktivizálja az antiszocialista erőket (a pozitív válaszok 62 százaléka). Ez mutatja a gyökeres változásokat a

nyolcvanas évek eleji nézeteikkel szemben. Rendkívül fontosnak tűnik a megkérdezettek 65 százalékának válasza a hazafiság és a szocializmus kapcsolatáról. Ez az ifjúság tudatának pozitív evolúciójáról tanúskodik. Ezek mellett figyelmet érdemel az ifjú lengyelek gondolkodásában az a stabil elem, hogy az ifjúság nem veszi észre a szocialista ideológia és az egyházi doktrina közötti ellentmondást. Előfordul a marxista és a katolikus hagyományok egyesítése.

Az ifjúság szocializmushoz való viszonyáról felszínes analízis alapján feltételezhetnénk, hogy a nyolcvanas években csökkent a világban végbemenő szocialista fejlődést támogató fiatalok száma. Ezt a feltevést azonban nem támasztja alá a részletesebb elemzés. Felméréseink során 1982-ben a következő eredményekre jutottunk: a megkérdezettek 42 százaléka helyeselte a szocialista fejlődés irányát, 1983-ban pedig már 64 százaléka (1977-ben 78 százaléka). A szocialista fejlődés irányát bizonytalanul tagadóak aránya 1982-ben 17 százalék és 1983-ban csak 10 százalék. Határozottan elvetette a szocializmus útját 1982-ben 11,5, 1983-ban 5,5 százalék. Növekedett a semmilyen véleménnyel nem rendelkező fiatalok száma: 1982-ben 18 százalék, alig valamivel több mint 1983-ban. Az 1983-as kutatások során a szocializmus határozott híveinek 66 százaléka a szocializmus elméleti oldalát, 44 százaléka a szocializmus gyakorlati eredményeit tette az első helyre. Ez az eredmény arról tanúskodik, hogy a nyolcvanas évek krízise nem takarja el az ifjúság elől a szocialista országok valóságos eredményeit. A szocializmust ellenzők 63 százaléka nem hisz a szocializmus felépítésében, ezt azzal magyarázza, hogy ez a rendszer csak ideálisan tisztességes emberekkel valósítható meg, akikből nagyon kevés van. Ezekből a kutatásokból kiderül az is, hogy még a szocializmusban nem bízó ifjúság is pozitívan értékeli a szocialista ideált. A tagadóak 20 százaléka az antikommunista sztereotípiákból kiinduló érzelmek alapján fordult szembe a szocializmussal.

1982-től az ifjúság többsége a legfontosabb lengyelországi kérdések közül a rendet, a külső-belső biztonságot, a nemzeti megállapodásokat, a gazdasági reformot emeli ki. Többségük negatívan viszonyul a sztrájkokhoz. Csökkent a bizalmatlanságuk a hatalom iránt. Megfigyelhető a Nemzeti Védelem mozgalmának és a szakszervezeteknek kis mértékű támogatása. Különösen nagy figyelemmel kísérik az újonnan létrehozott intézmények működését, munkájuktól konkrét eredményeket várnak, és valószínűleg ennek alapján ítélik meg létjogosultságukat.

A kiemelkedő lengyel személyiségek közül nagy tekintélynek örvend Jaruzelski tábornok, második helyen pedig Glemp bíboros.

Az ifjúság értékelése erősen differenciált a gazdasági reformot illetően. Viszonylag sokan, különösen a munkásfiatalok kritikusan nézik megvalósítását. Az értékelés új és érdekes eleme az, hogy a hibák elhárítása nemcsak a hatalmi szervekre, hanem az állampolgárokra is hárul.

Az 1983-as kutatások során kiderült, hogy az ifjúság különböző korosztályaiban a megkérdezettek 55 százaléka válaszolta azt, hogy a lengyelek rosszul dolgoznak. Ezt az értékelést azok az igen fiatal emberek adták, akik a rossz munka okait főleg a jellembeli szférában látták.

A lengyel ifjúságnál a politikai események értékelésében két tendenciát figyelhetünk meg. Az első a megfigyelő, passzív és várakozó pozíció, amely nem kritikus, de nem is helyeslő. Ez jellemzi a fiatalok többségét, főleg a nagyvárosok művelt és munkás fiataljai között tapasztalható. A második tendencia, a két póluson megjelenő támogatás és kritika, amelyet a nem túl nagy, de befolyással rendelkező fiatalok egy része vall, ami a nézetek bizonyos polarizációját jelenti. Nem szabad elfelejteni, hogy a fiatalok az élet adta lehetőségek alapján ítélik meg a helyzetet. A fiatalok több mint 10 százaléka még ma is támogatja a hetvenes évek fogyasztási modelljét. Ez a gyors önállósulásra és a megfelelő juttatások elérésére való törekvést szüli, ami végül arra vezet, hogy a fiatalok tevékenysége és tervei a családra összpontosulnak, nincs idejük a társadalmi életben való részvételre (és új tendencia, hogy csökkent a felsőfokú képzettség iránti igény). Ennek ellenére a fiatalok igen optimistán néznek a jövőbe, mert optimistán ítélik meg Lengyelország sorsát.

Fejti György

IFJÚSÁG, KISZ, IFJÚSÁGPOLITIKA

Az ifjúság és az ifjúságpolitika iránt növekvő érdeklődés tapasztalható mind nemzetközileg, mind hazánkban. Ez érthető, mivel mindig hatalmi kérdés volt, hogy kivel és merre tart az ifjúság.

Különösen így van ez a mai – konfliktusokkal, súlyos ellentmondásokkal terhes – világban, az egyre élesebb ideológiai harc közepette. A különböző társadalmi rendszerű és fejlettségű országokban természetesen más és más módon vetődik fel az „ifjúsági probléma". *A fejlődő országok* jelentős részében „demográfiai robbanás" játszódik le. Rendkívül magas – egyes országokban 70 százalék – a 30 éven aluliak aránya. Súlyos probléma az analfabétizmus és a foglalkoztatás. Sok helyen elemi gondokkal küzdenek a gyermek- és ifjúsági korosztályok élelmezése, egészségügyi ellátása terén.

A fejlett tőkés országokban – bár az ifjúság jelentős részét sikerül integrálniuk – a gazdasági válság, az oktatási és szociális programok visszafogása nagymértékben sújtja a fiatalokat. Körükben a legmagasabb a munkanélküliek száma és erőteljes az egzisztenciális bizonytalanság. Növekszik a fiatalok bizalmatlansága a hivatalos intézmények – az állam, a hagyományos pártok és tömegmozgalmak – iránt. Körükben bizonyos politikai és vallási szélsőségek is felerősödtek. Terjed a kábítószerfogyasztás, az alkoholizmus és a bűnözés.

Alapvetően más a helyzet *a szocialista országokban*, közöttük hazánkban. Igaz mi is számos problémával küszködünk, de ezek lényegüket tekintve más természetűek, mint a tőkés országokban. A legfontosabb különbség az, hogy nálunk *nem feloldhatatlanok az ellentmondások; a társadalom és az ifjúság alapvető érdekei azonosak.* Lényeges különbség az is, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt sohasem kezelte taktikai vagy konjunkturális kérdésként az ifjúságpolitikát. A fiatalokra mindig mint harcai, törekvései továbbvivőjére és folytatójára tekintett. Nagy figyelmet fordít az ifjúság nevelésére, társadalmi beilleszkedésére, érzékeny a fiatalok gondjai, problémái iránt. Mindezek következtében biztos alapról kiindulva, a fiatalok bizalmát és támogatását élvezve foglalkozhatott a közelmúltban a Központi Bizottság az ifjúságpolitika továbbfejlesztésével.

A párt az ifjúság helyzetét, a fiatalok megítélését a szélesebb társadalmi összefüggésekbe helyezve vizsgálta. *Abból indult ki, hogy az ifjúság erkölcsi,*

politikai állapota szorosan összefügg az egész társadalom helyzetével. Vagyis az ifjúság olyan, amilyenné a társadalom intézményei, erkölcsi normái, a felnőtt környezet példái nevelik, formálják. Természetesen *az egyes fiatalok* – miként a felnőttek is – *nagyon különbözőek*, de csak azonos alapon *lehet megítélni őket: hogyan élnek, hogyan dolgoznak, hogyan teljesítik kötelességeiket.*

Az ifjúság társadalmilag meghatározott, de sohasem pontos „tükörképe" a társadalomnak. *Sajátos érdekei, szociológiai és tudati jellemzői vannak, s ezért a társadalmi jelenségeket is másként éli át, másként tükrözi. Az ifjúságpolitika fontos feladata, hogy felismerje és figyelembe vegye ezeket a sajátosságokat.*

A párt politikájának elvitathatatlan eredménye, hogy a *magyar ifjúság döntő többsége azonosul a szocialista társadalom céljaival, és tetteivel, munkájával bizonyítja elkötelezettségét.* Megbecsüli, hogy társadalmi biztonságban, elfogadható életkörülmények között élhet. Büszke hazánk eredményeire, növekvő nemzetközi tekintélyére. *Amikor bírál vagy türelmetlen, nem akar mást, mint politikánk következetesebb megvalósítását.* Ez nagyon lényeges, mert ennek figyelmen kívül hagyása miatt is létrejöhetnek, illetve létrehozhatók indokolatlan konfliktusok.

Az ifjúság azonosulását a szocializmussal ma – a nehezebb hazai és nemzetközi körülmények közepette – *a korábbiaknál több zavar kíséri.* A társadalomépítésbe való bekapcsolódás konfliktusai elsősorban *a tanított szocializmuskép*, valamint *napjaink társadalmi valóságának ellentmondásában* sűrűsödnek. Az ifjúság számára értelmetlen és céltalan egy ellentmondástól mentes, lezárt, befejezett, kész szocializmusképet felvázolni, ami pedig még mindig elég gyakori a nevelő munkában. Ha a fiatalok nem alakítói, legalábbis részlegesen nem urai saját sorsuknak, akkor távlattalannak látják a világot, értelmetlennek a társadalmi tevékenységet. Az ifjúság olyan szocializmust tekint magáénak, amely a változások és a tudatos változtatások mozzanatain alapul. Társadalmi-gazdasági életünk fogyatékosságai, a növekvő igények kielégítésének nehezebbé válása miatt ma a fiatalok körében gyakoribb a türelmetlenség, a kiábrándultság. A türelmetlenség szolgálhatja a társadalom fejlődését, de igen könnyen válhat integrációs, sőt kommunikációs zavarok forrásává is. Hogy melyik magatartás válik általánossá – a nehezebb, embertpróbáló feladatok vállalása, vagy a csüggedés, az elkeseredés, a passzivitás – az elsősorban attól függ, hogy milyen lehetőségeik vannak a fiataloknak a társadalom alakításába való bekapcsolódásra.

A fiatalok többsége napjaink kihívásában tudása, képességei próbájának lehetőségét látja, de növekszik azok száma is, akik beilleszkedési zavarokkal küzdenek, szembekerülnek társadalmi értékeinkkel. Vannak a fiatalok körében közösséget sértő egyéni és csoportos magatartásformák, a munka ta-

gadását, a kitaszítottságot tekintik követendőnek, s önpusztító szokásokban keresnek menedéket. E jelenségek megelőzése és visszaszorítása fontos társadalmi feladat. De nem érthetünk egyet azokkal sem, akik a fiatalok e töredéknyi kisebbségének magatartását megalapozatlanul általánosítva az ifjúság egészéről alkotnak elmarasztaló véleményt. Nem udvarolunk az ifjúságnak és főleg nem takargatjuk hibáikat. Bizalommal, türelemmel és megértéssel közeledünk a fiatalokhoz és következetesen fellépünk megítélésük szélsőségei ellen. Ezzel nemcsak az ifjúságot óvjuk a méltánytalan elmarasztalástól, hanem a társadalmat is a felesleges feszültségektől.

Jelentős konfliktusok forrását jelentik a társadalomépítés kedvezőtlenebbé vált nemzetközi körülményei is. Az elmúlt években a nemzetközi méretekben felélénkült ideológiai küzdelemben az imperialista propaganda új vonásai érzékelhetők. Céljuk – az ifjúság megnyerése a szocializmustól idegen eszméknek – változatlan, a hangsúlyok azonban változtak, s a módszerek kifinomultabbak lettek. Ellenfeleink korábban a szocializmus és a kapitalizmus közeledésének, összeolvadásának hírdetésében, a társadalmi rendszerek közötti alapvető különbségek elleplezésében láttak alkalmas eszközt a szocializmus eszmei pozícióinak gyengítésére. Mai propagandájukban a szocializmust az emberiség történetének kudarcra ítélt, problémái megoldására alkalmatlan kísérletként, epizódjaként igyekeznek beállítani.

Előtérbe kerültek a szocialista országok „belülről történő bomlasztására" irányuló kísérletek. Ezek létező nehézségeinkhez, megoldatlan problémáinkhoz kapcsolódnak. Az imperialista propaganda a pályakezdés, a szakmai előrehaladás és egzisztenciateremtés (és más társadalmi) gondjait kihasználva a szocialista eszmék elutasítására igyekszik rávenni az ifjúságot. Ennek érdekében felkarolja és nemzetközi támogatásban részesíti a szocializmust elutasító hazai csoportosulásokat és nézeteiket.

Erőteljes törekvés tapasztalható részükről arra, hogy a szocialista országokat szembeállítsák egymással és felszítsák a nacionalizmust. Ezt a célt szolgálja a szocialista országok manipulatív megkülönböztetése is. Ilyen körülmények között nehezíti az ifjúság eligazodását hogy fokozódó érdeklődésüket a világban zajló események és azok háttere iránt még nem elégíti ki maradéktalanul a hazai tömegtájékoztatás és propaganda.

A nemzetközi helyzet éleződésének következtében az ideológiai harcban a korábbinál nagyobb hangsúlyt kap *a háború és béke kérdése.* Az imperialista propaganda a fiatalok természetes békevágyára építve próbál híveket toborozni a pacifizmusnak, a kis országok erőfeszítéseinek értelmét kétségbe vonó nézeteknek, szövetségesi elkötelezettségünk megtagadásának. Ifjúságunk zöme elutasítja ezeket a törekvéseket.

Egész társadalmunknak – az idősebbeknek és a fiataloknak – közös az érdeke szocialista viszonyaink kiteljesítésében, jelenlegi fejlettségi szintünk meg-

haladásában. Az alapvető érdekek azonosságából mégsem vonható le az a következtetés, hogy a társadalmi fejlődés fő kérdéseivel egyidőben nem kell külön foglalkozni az ifjúság sajátos problémáival. Tekintettel kell lennünk ugyanis arra, hogy az ifjúság különösen érdekelt az oktatás, az általános és szakmai képzés, a széles értelemben vett szellemi és fizikai felkészítés színvonalában, valamint a családalapítás, a gyermeknevelés, az önálló otthonteremtés megfelelő társadalmi támogatásában.

A mai fiatalok társadalmi helyzetének megítélésében éppúgy fellelhetők szélsőséges nézetek, mint az ifjúság jellemzőiről folytatott vitákban. Vannak, akik a helyzetet dramatizálják, mások elkendőzik a meglevő – nemritkán növekvő – feszültségeket. A tények alapján abból kell kiindulnunk, hogy hazánkban ma az *ifjúság túlnyomó többsége számára alapvetően adottak az eredményes tanulás, a munka, a művelődés és* – rendszerint jelentős egyéni erőfeszítésekkel – *a kiegyensúlyozott emberi élet, az önálló otthonteremtés feltételei.* Igaz, hogy a hetvenes évek végén és főleg a nyolcvanas évek elején megnövekedtek az önálló életkezdéssel kapcsolatos gondok. A kialakult helyzet ellene hat az olyan fontos törekvéseink érvényesülésének, mint a fiatalok esélykülönbségeinek mérséklése és a társadalmi mobilitás megőrzése.

A legsúlyosabb gondot az önálló lakáshoz jutás jelenti. Az önálló életkezdés feltételeinek megteremtése ma nem elsősorban a fiatalok saját erőfeszítésein múlik, hanem aránytalanul nagy mértékben a szülők anyagi helyzetétől függ. Ennek következtében a szülők vagyoni, jövedelmi helyzetében meglevő, a fiatalok saját teljesítményéhez nem kötődő különbségek a korábbinál sokkal inkább befolyásolják és differenciálják az új nemzedékek esélyeit. A társadalom a családok érdekében tett jelentős erőfeszítései ellenére nehezebbé váltak a gyermeknevelés feltételei is. A társadalmi juttatások reálértékét nem sikerült megőríznünk, így a gyermekek száma ma az elfogadhatónál erőteljesebben differenciálja a családok jövedelmi helyzetét.

Következményeiben is súlyos problémát jelent, hogy a fiatalok egyes csoportjainál nem sikerült megakadályozni a hátrányok halmozódását. E fiatalok – lényegében szorgalmuktól, tehetségüktől, egyéni erőfeszítéseiktől függetlenül – a társadalom perifériájára szorulnak, önmaguk képtelenek megoldani az önálló életkezdés problémáit. Egy részük már meg sem kíséreli. Nagyrészt közülük kerülnek ki az alapvető társadalmi értékeinket, normáinkat elutasító, az önpusztító életmódot folytató fiatalok. Erre hivatott intézményeink jelenleg sem a megelőzés, sem az utógondozás, sem a társadalomba való be-, illetve visszaillesztés problémáival nem tudnak hatékonyan megbírkózni.

Az ifjúságpolitika végrehajtásában érdekelt minden intézménynek és szervezetnek közös feladata, hogy *az ifjúság új és új nemzedékeit megnyerje*

szocialista eszményeinknek, céljainknak és az elérésükért folytatott munkának. Ennek során gyakorlatunkban következetesebben kell érvényesítenünk két felismerést. Az egyik, hogy a szocialista viszonyok nem szülnek automatikusan szocialista tudatot. A másik, hogy minden nemzedék szükségképpen más úton, más módon jut el a szocializmushoz, mint apái, és ez az út nem szükségképpen egyenes vonalú. Abból kell kiindulnunk, hogy a fiatalok számára általában nincsenek bizonyításra nem szoruló evidenciák. Minden nemzedék számára meg kell adni a megismeréshez vezető kétkedés, vívódás lehetőségét, azt, hogy megkuzdjön saját eszméiért, meggyőződéséért.

Az ifjúságnak mindenekelőtt arról kell saját tapasztalatai alapján meggyőződnie, hogy társadalmi rendszerünk – már mai formájában is – igazságosabb és emberibb minden előzőnél, hogy a fiatalok alapvető érdeke ugyanaz, mint a társadalom egészéé: a szocializmus építése, s végső soron ettől és csakis ettől függ személyes és kollektív boldogulása.

A szocializmus építésében az ifjúság csak akkor tud elkötelezetten és alkotó módon azonosulni a reá váró feladatokkal, ha a társadalmi fejlődést a maga bonyolultságában, az ellentmondásokkal és a megtorpanásokkal együtt ismeri meg. Az ifjúságnak szüksége van eszményekre – de az eszmények csak akkor hajtóerői a cselekvésnek, ha reális és valóságos szocializmusképre, nemzeti önismeretre és önbecsülésre épülnek. Ezért fontos, hogy az új nemzedékek megalapozott ismereteket szerezzenek népünk történelméről, helytállásáról, a hazai és a nemzetközi progresszió szövetségének történelmileg is igazolt szükségességéről. Különösen sok a pótolni valónk a szocialista Magyarország történelmi útjának, sikereinek és kudarcainak, a megtett út tapasztalatainak megismertetésében.

Az ifjúság megnyeréséhez elengedhetetlen, hogy partnernek, egyenrangú társnak tekintsék a vitában és a cselekvésben. Jobban meg kell találnunk a hangot a fiatalokkal, építve tudásukra, szívükre, lelkesedésükre. Az ifjúsággal folytatott párbeszéd során pedig több őszinte szóra, nagyobb bizalomra, türelemre és megértésre van szükség, s arra, hogy ne elutasítást, hanem érdeklődést tapasztaljanak új elképzeléseik kifejtése során, hogy tárgyszerűen kezeljék gyakran meghökkentő kérdéseiket, nézeteiket.

Ifjúságpolitikánknak a jövőben eredményesebben kell szolgálnia azt a célt, hogy jobban kibontakozzék a fiatalok társadalmi, politikai, gazdasági aktivitása. Ma ugyanis a fiatalok szerepe politikai mechanizmusunkban kisebb, mint amilyen az ifjúság valóságos társadalmi súlya alapján indokolt lenne. Természetesen nem a fiatalok valamiféle szándékos háttérbe szorításáról van szó, hanem sokkal inkább arról, hogy kádermunkánk jelenlegi gyakorlata nem biztosítja a szükséges mobilitást és szelekciót. Nem épít eléggé a különböző generációk együttműködésében, ésszerű teherviselésében rejlő lehetőségekre.

Meggyőződésem, hogy *az ifjúság lényegesen többre képes szinte az élet minden területén*, mint amit eddig nyújtott. Ahhoz, hogy a fiatalokban potenciálisan jelen levő többletteljesítményt előrehaladásunk szolgálatába állíthassuk, javítanunk kell a tarsadalom befogadókészségét, de a fiataloknak is többet kell tenniuk tehetségük, képességeik bizonyításáért. Amikor tehát az „emberi tényező" növekvő szerepéről, az ebben rejlő tartalékokról beszélünk, akkor ez fokozottan igaz a fiatalokra. El kell érnünk, hogy jobban kibontakozzék az ifjúság tudása, tehetsége, tudatosabban kell építenünk új iránti fogékonyságára, lelkesedésere.

Mindehhez tovább kell bővítenünk az ifjúság cselekvésének terét, növelve szerepüket és felelősségüket a társadalom, a szűkebb környezetük és főleg a saját ügyeik intézésében. Minden területen jobban be kell vonni őket a politika alakításába és a vezetésbe. Tudatosítanunk kell bennük, hogy minden nemzedéknek meg kell küzdenie a saját pozíciójáért. Ugyanakkor a fiatalok érezzék, hogy a politika ösztönzi és megbecsüli a tenni, cselekedni akarókat.

Az ifjúságot jobban fel kell készíteni a nagyobb társadalmi szerepvállalásra, az ehhez szükséges önállóságra, kezdeményezőkészségre és felelősségre, a konfliktusok vállalására és a küzdelmek megvívására. Ehhez változtatnunk kell a velük való foglalkozás ma még gyakran gyámkodó jellegén. Olyan ifjúságpolitikai gyakorlatra kell irányt vennünk, amely cselekvésre, a képességek kipróbálására ösztönöz és a megélt élményekkel, a sikerekkel és a kudarcokkal nevel. Amely nagyobb teret biztosít a személyes példamutatásnak, a közös és önálló munkának, a fiatalok egyéni kezdeményezéseinek, öntevékenységének.

Nagyon fontos, hogy *a fiataloknak reális, illúzióktól mentes, elfogadható perspektívát nyújtsunk*. Nézzunk szembe azzal, hogy az ifjúság számára hosszabb távon nem lehet mozgósító program a megőrzés, a szintentartás. A biztatóbb távolatok csakis népgazdaságunk jövedelemtermelő képességének fokozásán, tartalékaink jobb hasznosításán alapulhatnak. Ezért az ifjúság többsége messzemenően érdekelt a gazdaságirányítás további korszerűsítésében. Úgy kell dolgoznunk, hogy az új feladatok, a változás nyoman kialakuló konfliktusok, ellentmondások ne pesszimizmust, kishitűséget váltsanak ki a fiatalokból, hanem abban igazi kihívást és lehetőséget lássanak tudásuk, rátermettségük bizonyítására.

Jobban meg kell értetnünk a fiatalokkal, hogy a szocializmus értéke nem a gondnélküliségben van, hanem a gondok közös megoldásának lehetőségében, hogy a szocializmustól nem idegen a küzdelem, hogy semmi sem megy magától, hogy személyes sorsáért, boldogulásáért mindenki önmaga felelős.

A fiatalok alapvető és hosszú távú érdekei nyilvánvalóan ugyanazok, mint az egész társadalom érdekei: a szocializmus építése és sikere; a béke és

biztonság; a szocialista társadalom és a gazdaság működésének nagyobb hatékonysága; mindenki boldogulása tudása, és munkája szerint; a közélet demokratikusabbá válása; a szociális biztonság, s hogy mindebben egyaránt része legyen saját szüleinek és gyermekeinek.

Az iskolának megkülönböztetett szerepe van abban, hogy a fiatalok felkészüljenek az életre. Ezért alapvető társadalmi és ifjúságpolitikai érdek, hogy az iskola élete nyílt és demokratikus legyen, adjon lehetőséget a fiatalok öntevékenységére, önkormányzatuk működésére, s így formáljon a társadalmi viszonyokban eligazodni képes, közéleti embereket. Fontos továbbá, hogy az oktatási rendszer csökkentse a művelődési, továbbtanulási esélyek különbségeit, segítse a tehetség kibontakozását. Ennek egyik feltétele, hogy javítsuk a diákok szociális ellátásának színvonalát, fejlesszük intézményrendszerét. A juttatások mértékének megállapításában növekedjen a diákközösségek szerepe, kapjon nagyobb hangsúlyt a rászorultság. Elengedhetetlen továbbá a gyermek- és ifjúságvédelmi hálózat, a veszélyeztetett gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozó intézmények erősítése, tevékenységük összehangolása és fejlesztése, valamint társadalmi bázisuk szélesítése.

Az ifjúság társadalmi beilleszkedése és az egyén boldogulása szempontjából is meghatározó jelentőségű a munka. Továbbra is alapvetőnek tartjuk, hogy a társadalom biztosítsa az iskolákból kilépő korosztályoknak a képzettségnek, végzettségnek megfelelő munkavállalás lehetőségét. A fiataloknak és a társadalomnak egyaránt fontos, hogy a munka lehetőséget adjon a bizonyításra, a képességek, a szerzett tudás érdemi megméretésére. Ezért javítani kell a vállalatok, intézmények érdekeltségét abban, hogy a fiatalok számára képzettségüknek és képességüknek megfelelő munkát biztosítsanak; gondoskodjanak a teljesítményükkel arányban álló bérezésről, a kiemelkedően dolgozók szakmai és vezetői előléptetéséről. Nagyobb figyelmet kell fordítani a fiatalok családalapítására, az önálló otthon megteremtésének segítésére, valamint a gyermeknevelés költségeinek arányosabb megosztására. El kell érni, hogy a fiatal családok reális egyéni erőfeszítéssel – takarékos életmóddal – belátható időn belül és fokozatosan megfelelő lakáshoz jussanak.

A szociálpolitikában továbbra is nagy figyelmet kell kapniuk a gyermeknevelést segítő eszközöknek, s annak, hogy csökkenjenek a fiatal családok életviszonyainak a gyermekek számától függő különbségei. A gyermeknevelés költségeiből ezért nagyobb részt kell vállalnia a társadalomnak.

A párt ifjúságpolitikájának egyik sarkalatos tétele, hogy *a fiatalok nevelése az egész társadalom feladata, amelyben ésszerű munkamegosztásnak kell érvényesülnie.* Azonban az elmúlt években megbomlottak a munkamegosztás helyes arányai. Háttérbe szorult a családok felelőssége a gyermeknevelésben; mindenekelőtt az alapvető társadalmi, közösségi és együttélési normák közvetítésében, de háttérbe szorult a fiatalok felelőssége is „önmagukért, saját sorsuk, jövőjük alakításáért". Ezért a jövőben nagyobb figyelmet fordítunk annak tudatosítására, hogy a család szerepe a meghatározó a gyermekekről való gondoskodásban, a fiatalok nevelésében, az életmód formálásában, a közösség együttélési normáinak erősítésében. A szülők felelősek azért, hogy gyermekeik jó családi légkörben nevelkedjenek, megszerezzék azokat az ismereteket, s elfogadják azokat az értékeket és normákat, amelyek a társadalmi beilleszkedéshez, a kiegyensúlyozott élethez szükségesek. A családnak nélkülözhetetlen szerepe van abban is, hogy a fiatalok reálisan szemléljék a világot s megértsék jelenségeit, szocialista módon éljenek és gondolkodjanak.

A munkamegosztással összefüggő másik gond, hogy az ifjúsággal foglalkozó állami és társadalmi intézmények, az általuk létrehozott struktúrák ma lényegesen differenciálatlanabbak, mint az ifjúság. Emiatt nem képesek befogadni, ösztönözni és befolyásolni a fiatalok szerteágazó érdeklődését, segíteni öntevékenységüket, kezdeményezéseik kibontakozását. A párt ezért szükségesnek tartja, hogy a társadalmi és tömegszervezetek bázisán jöjjenek létre nagyobb számban az ifjúság szakmai, tudományos, kulturális érdeklődésén alapuló; a sportolását és turizmusát szervező, önkormányzati jelleggel működő egyesületek, körök, klubok és más ifjúsági munkaformák. Szükség van arra is, hogy az állami ifjúsági munkában nagyobb figyelmet fordítsanak az ifjúsági és a diáksportra, a turizmusra és a táborozásra, a fiatalok szórakozására és javuljanak a lakóterületi ifjúsági munka feltételei.

Az ifjúság kommunista szellemű nevelésében és felkészítésében a jövőben is meghatározó szerepet kell betöltenie a párt ifjúsági szervezetének, az ifjúság egységes politikai szervezetének, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetségnek. A KISZ hivatása változatlanul az, hogy hirdesse és képviselje a párt politikáját, vállaljon részt alakításában és megvalósításában; képviselje és védje a fiatalok sajátos érdekeit, vegyen részt a párt utánpótlásának nevelésében.

A KISZ fontos feladatának tartjuk, hogy soraiban a fiatalok váljanak a szocializmus meggyőződéses híveivé, hogy megszerezzék az ehhez nélkülözhetetlen politikai ismereteket és közéleti gyakorlatot. Azért dolgozunk, hogy az ifjúsági szövetség erős és vonzó szervezet legyen, amely cselekvésre, tettekre mozgósít, részt kér és részt vállal a társadalmi feladatok megoldásából. Olyan mozgalom, amely érzékeny és nyitott a fiatalok törekvései iránt, amely épít a helyi kezdeményezésekre és az öntevékenységre.

A jövőben tudatosabb, elkötelezettebb politikai munkát akarunk folytatni, gyorsabban reagálva az ifjúság különböző érdeklődésű és felkészültségű csoportjait foglalkoztató kérdésekre. Ehhez jobban meg kell tanulnunk

vitatkozni, érvelni, kiállni a párt politikája mellett. Saját sorainkban, az ifjúság körében kell lehetőséget teremtenünk az eszmékért folytatott küzdelmek megvívásához, a nézetek tisztázásához. Nem téveszthetjük szem elől azt sem, hogy a fiatalok csak akkor tudnak igazán azonosulni a szocializmus eszméivel, értékrendjével, ha az nem egyszerűen megtanulandó lecke számukra, hanem a szervezet keretei között végzett értelmes, hasznos és tudatos cselekvés. Ez a leghasznosabb tudatformáló eszköz.

Az ifjúsági szövetség fontos feladatának tartja, hogy a fiatalokban ápolja nemzeti hagyományainkat, erősítse a szocialista hazafiságot; tudatosítsa, hogy az egyben elkötelezettséget is jelent nemzeti fejlődésünk szocialista útja, az elmúlt négy évtized vívmányai, eredményei mellett. Azon dolgozunk, hogy erősödjék az ifjúságban az internacionalizmus, a Szovjetunióhoz, a szocialista országok népeihez fűződő barátság. Nagy figyelmet fordítunk a munkához való szocialista viszony, a szocialista tudat, életmód és műveltség térhódításának elősegítésére, a közösségi szellem erősítésére.

A KISZ megalakulása óta fontos feladatának tekinti, hogy mozgósítsa az ifjúságot társadalmi, gazdasági feladataink megoldására. Fejlődésünk új követelményei, gazdasági feladataink a fiatal dolgozók tudásának, tehetségének, becsvágyának jobb kamatoztatását igénylik. Olyan időket élünk, amikor felértékelődik a megszokottal szakítani tudó szemlélet, az innovatív gondolkodás, az ésszerű kockázatvállalás. Mindez – anélkül, hogy e tulajdonságokat kisajátítanánk az ifjúság számára – kedvező feltételeket teremt a fiataloknak. A gazdasági élet területén szükséges változások kibontakoztatásához az ifjúsági szövetség csak akkor tud eredményesen kapcsolódni, új energiákat felszabadítani, ha maga is új munkaformákat keres.

A vállalati önállóság növekedésével párhuzamosan bővül a gazdálkodó egységeknél működő KISZ-szervezetek hatásköre és felelőssége a gazdasági építőmunkával összefüggő helyi mozgalmak kialakításában. A korábbinál erőteljesebben építünk a feladatokat vállaló ifjúsági közösségek anyagi érdekeltségére; nagyobb figyelmet fordítunk a hasznosítható javaslatok bevezetésére, az ehhez szükséges feltételek megteremtésére. Erőfeszítéseinket mindenekelőtt a műszaki-technikai fejlesztés meggyorsítására, valamint az anyag- és energiatakarékosságra koncentráljuk.

Az ifjúsági szövetség fokozódó érzékenységgel figyeli a társadalom valóságos problémáit. Az a törekvése, hogy tágabb cselekvési teret biztosítson az emberi együttérzés, segíteni akarás kifejezésre juttatásához; jobban építsen a fiatalok önkéntes részvételére az állami eszközökkel ma még csak korlátozottan megoldható társadalmi gondok enyhítésében. Nagyobb részt kívánunk vállalni az idős, magukra maradt emberek gondozásában; a veszélyeztetett gyermekek és fiatalok helyzetének javításában, társadalmi beilleszkedésük segítésében. Mind több fiatalt mozgósítunk a természet és az emberi környezet védelmét szolgáló cselekvésre.

Az elmúlt években jelentősen fejlődött érdekfeltáró és érdekérvényesítő munkánk. Nemcsak az ifjúságnak, hanem az egész társadalomnak alapvető politikai érdeke fűződik ahhoz, hogy a KISZ is hatékonyan közreműködjön a fiatalok társadalmi beilleszkedését, önálló életkezdését, családalapítását kísérő ellentmondások felismerésében, feloldásuk módjának megtalálásában. Ma, amikor kevesebb központi forrás áll rendelkezésünkre, növekedett a helyi, konkrét közérzetjavító intézkedések jelentősége. KISZ-vezetőinket, aktivistáinkat arra bátorítjuk, hogy a jogos igények kielégítése érdekében határozottabban, következetesen lépjenek fel. Józan érvekkel megvívott viták és ezek ésszerű nyilvánosságára van szükség ahhoz, hogy a fiatalok lássák, miért és hogyan harcol – és adott esetben, megfelelő érvek hiányában, miben marad alul – szervezetük. Reális, megvalósítható ügyekben pedig több eredményt kell felmutatnunk ahhoz, hogy sikeresebben léphessünk fel az irreális, megalapozatlan igényekkel szemben.

Abban, hogy céljainkat elérjük, a jó program mellett meghatározó jelentősége van a szervezeti élet demokratizálásának és a munkastílus javításának. Arra törekszünk, hogy kibontakozzon a KISZ-tagság öntevékenysége, kezdeményezőkészsége, hogy maguk döntsenek saját ügyeikben, s azt válasszák meg vezetőjüknek, aki munkájával, személyes adottságaival, érdekeik következetes képviseletével tűnik ki. Mindezt jól szolgálja az irányítás decentralizálása, a kádermunka nyíltabbá tétele, a közvetlen választások lehetőségének kibővítése.

Munkastílusunk továbbfejlesztése során legfontosabb törekvésünk, hogy minél tágabb teret biztosítsunk a KISZ-tagok és az ifjúsági közösségek helyi kezdeményezéseinek, öntevékenységének kibontakoztatásához. Keressük az ezt leginkább szolgáló szerveződési és irányítási módszereket. Az ifjúsági szövetségnek nyitottá és fogékonnyá kell válnia minden olyan kérdés és probléma iránt, amely a tagságot és az ifjúságot foglalkoztatja. Kibontakozásában segítünk minden, a társadalmi céljainkkal összhangban álló ifjúsági kezdeményezést.

Tovább kell javítani az ifjúsági szövetség rétegek és korosztályok szerint differenciált munkáját. A politikai és szervezeti egység ugyanis nem jelenthet egyformaságot. Sőt, a politikai egység megőrzésének tapasztalataink szerint éppen az a feltétele, hogy a KISZ alaphivatása adta kereteken belül minden kérdésben – így a különböző ifjúsági rétegek programja, szervezési és irányítási rendje és főleg a munkamódszerek tekintetében – sokkal bátrabban differenciáljunk.

Ma úgy látjuk, hogy különösen sok teendő van a diákok mozgalmi életének fejlesztése terén. Szükségesnek látszik mind a középfokú, mind a felsőoktatásban nagyobb szerepet biztosítani a diákok öntevékenységén alapuló szakmai, kulturális és sportegyesületek, –körök létrehozásának. Növelni

kell a hallgatók képviselőinek szerepét az intézmények irányító testületeiben, valamint önkormányzati alapon a diákság felelős és közvetlen részvételét a saját élet- és munkakörülményeikkel összefüggő minden alapvető kérdésben.

Nem könnyű helyzetben indultunk a nyolcvanas éveknek. Olyan körülmények között, amelyekben népszerűtlen és kényszer diktálta intézkedések is elkerülhetetlenek. Számos olyan tényező is hat sorsunkra, jövőnkre, amelyet nem, vagy csak kis mértékben tudunk befolyásolni. A tétlen várakozás, a kivárás helyett a párt a cselekvést, az alkalmazkodást, a – nem mindig könnyű és fájdalommentes – változásokat hírdette meg.

A párt vezetésével az egész társadalom keresi a fejlődés új útjait, a megújulás, az alkalmazkodás módjait. Az erőfeszítések sikerében az ifjúság alapvetően érdekelt, számottevő és mozgósítható erőt képvisel.

Ifjúságpolitikánk korszerűsítése hozzájárulhat ahhoz, hogy megvalósítása során az ifjúság tettrekészsége, lendülete kamatozzék mind politikai tőkeként, mind anyagi erőként.

Jurij Vasziljevics Jemeljanov (Szovjetunió)

AZ IFJÚSÁGRA GYAKOROLT BURZSOÁ BEFOLYÁS ELLENI HARC KÉRDÉSEI

Az ifjúságra gyakorolt burzsoá hatás elleni harc már a forradalmi átalakulás kezdeti szakaszában élesen vetődött fel, amikor a megdöntött osztályok maradványai aktív ellenállást tanúsítottak az új renddel szemben. De napjainkban is időszerű, amikor a nemzetközi imperializmus céltudatos lélektani háborút folytat a szocialista országok ifjúsága ellen.

A nemzetközi imperializmus lélektani háborúját lehetetlen minden vonatkozásban értékelnünk, ha nem elemezzük az ifjúságra gyakorolt burzsoá hatás jellegét, formáit és következményeit a kapitalista országokban.

A dolgozó tömegek fölötti uralom megőrzése érdekében a kizsákmányoló osztályok a gazdasági és a gazdaságon kívüli kényszer mechanizmusának alkalmazása mellett állandóan alkalmazták a dolgozók tudati befolyásolásának eszközeit is. E pszichológiai befolyás jelentősége különösen nagy a kapitalizmus általános válságának időszakában. Technikailag bonyolultabbá vált, méreteit tekintve kiszélesedett.

A szociálpszichológiai befolyás arra irányul, hogy integrálja az embert a kapitalista viszonyok rendszerébe.

A fogyasztói magatartásra nevelés fő eszköze a modern korporációknak megfelelő szellemben az, hogy szilárd kapcsolatokat dolgoztak ki a reklám parancsa és a vásárló cselekvése között. Ez nemcsak a fogyasztó engedelmességét biztosítja, hanem a fiatal munkás engedelmes magatartását is a kapitalista termelésben. Hiszen a munkás hitelbe szerzi meg az árukat, önálló életének kezdetétől behálózzák a hitelek.

Az engedelmes fogyasztóvá nevelés feladatait teljesíti ma a tömegkultúra is. Napjainkban a televízió azoknak a viselkedési stílusbeli és világnézeti ideáloknak a terjesztője, amelyek segítik az engedelmes dolgozó és fogyasztó kialakítását. Korábban egyetlen nemzedék sem volt kitéve a tömegkommunikációs eszközök ilyen intenzív hatásának.

A néző figyelmét elsősorban szórakoztató műsorokkal kötik le, amelyek legtöbbször leegyszerűsítik és megszépítik a való életet. A néző figyelmét lekötik az erőszakot bemutató jelenetekkel is, amelyek idegösszeroppanást is kiválthatnak, a kamaszokat pedig a jelenetek utánzására ösztönzik. Még gyakoribb azonban – s erről tanúskodnak a felmérések – hogy a fájdalom és a szerencsétlenség jelenetei részvétlenséget váltanak ki a nézőkből.

A szórakoztató adásokba szervesen belefonódnak a nem művészi információk. A tévénéző már kora gyermekségében hozzászokik a hírekhez és a kommentárokhoz. Az anyag „feltálalásának" formája, a közeledés a társalgási nyelvhez, a közlés leszűkítése két-három kifejező mondatra, az esemény anekdotikus oldalának kiemelése, az esemény leegyszerűsítése mesterséges, nemegyszer kitalált befejezéssel – mindez könnyű folyamattá, a gyermekek számára is elérhetővé teszi a hírek fogyasztását, ugyanakkor a reális élet jelenségeit részleges vagy teljes eltorzításukig egyszerűsíti is.

A nyugati fiatalság körében végzett vizsgálatok arról tanúskodnak, hogy a megkérdezettek felháborítóan tájékozatlanok a társadalmi élet kérdéseiben.

A felmérések során a fiatalok deklarálják ellenséges érzületüket a szocializmus és a tudományos kommunizmus iránt, miközben valójában a legcsekélyebb elképzelésük sincs a reális szocializmus legelemibb tényeiről, a tudományos kommunizmus klasszikusainak bármelyik művéről. Ez az eredménye a fiatalságra gyakorolt pszichológiai nyomásnak. De a fiatalság tudatának rabigába döntése meghozta gyümölcsét a pszichikum deformálódásában és széthullásában is.

A bűnözés növekedése, a kábítószerfogyasztás, az alkoholizmus, az idegbetegségek kortünetté váltak. Az Egyesült Államok serdülő korú fiataljai körében húsz év alatt megháromszorozódott az öngyilkosságok száma.

A pszichológiai megdolgozás egyre rombolóbb hatást gyakorol a kapitalista országok ifjúságának tudatára, s nem lehet mást várni tőle a szocialista országok fiatalsága körében sem. Sőt itt e következmények még negatívabbak lesznek.

Csaknem négy évtizede folytat az imperializmus aktív propagandát azért, hogy az ifjúságban meggyengítse a szocialista rend iránti elkötelezettséget. A Szovjetunióra 32 rádióállomás tevékenysége irányul 18 nyelven, mintegy heti 210 órányi adásidővel. E rádióadásoknak mintegy 80 százaléka a fiatalságnak szól. Ugyanezt a célt szolgálják azok a nyomtatott termékek és filmek, amelyeket kifejezetten a szocialista országok fiatalsága számára készítenek, illetve azok a tervek, amelyek szerint közvetlenül a szocialista országokra irányulnának bizonyos tévéadások.

A burzsoá propaganda fő célja a burzsoá életforma propagandája, a szocialista rendszer diszkreditálása. Az imperializmus arra törekszik, hogy a szocialista országok ifjúságát a burzsoá életforma valamely elemének – többnyire a zenei tömegkultúrának – állandó fogyasztójává változtassa, hogy a nyugati tömegkommunikáció állandó használójává tegye, hogy a nyugati ideológia vonatkozásában ideológiai türelmet, majd ideológiai átalakulást érjen el, meggyőzze a fiatalokat arról, hogy a szocializmus alkalmatlan a gazdasági és műszaki-tudományos haladás feladatainak megoldására; hozzájáruljon az egyes népek, nemzetiségek és társadalmi csoportok közötti ellenségeskedés kirobbanásához; vallási talajon provokáljon konfliktusokat, és végül – úgy gondolom, a fiatalság vonatkozásában ez a legfontosabb – szakadást idézzen elő a nemzedékek között. Minimálisan: elvonja a fiatalságot a szocialista országok tömegkommunikációs eszközeitől; maximálisan: a burzsoá nézetek aktív hordozójává, népszerűsítőjévé tegye.

A nyugati propaganda, miközben éket akar verni a nemzedékek közé, bókokkal halmozza el az ifjúságot, az öntudatára apellál, ami az idősebb nemzedékek öntudatánál és tapasztalatánál biztosabb kritériuma az igazságnak.

A fiatalság modernségre törekszik az ismeretekben, a munka jellegében, az életstílusban, a kultúrában, ám az élet- és munkatapasztalatok hiánya gyakran oda vezethet, hogy kritikátlanul és válogatás nélkül mondernnek fogadja el azt, ami csak a felszínen hat. Modernnek lenni, ezt számos fiatal úgy értelmezi, hogy gondolkodás nélkül másolja a nyugati életformát, vagy pedig, ami a gyakoribb, ügyetlenül utánozza ezt a stílust.

Az ilyen jelenségek csekély száma ellenére nem vélekedhetünk úgy, hogy e fiatalok nem gyakorolnak negatív hatást a többi fiatalra. Az ideológiai harcban nem lehetnek apróságok. Az olyan jelenségek semmibevevése, mint az ideológiai vagy morális állhatatlanság, a pontatlan értékítéletek és az ellentmondásosság a társadalmi világnézetben, rendkívül veszélyesek az ideológiai harc kiéleződésének időszakában.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága 1984. júliusi plénumának határozatait megvalósítva, valamint a Komszomolnak az ifjúság kommunista szellemű nevelésében játszott szerepéről szóló határozatnak megfelelően az ifjúság kérdéseivel foglalkozó kutatók a pedagógusokkal, a propagandistákkal, a párt- és Komszomol-munkásokkal együtt hatékony lépéseket tesznek az ifjúságra gyakorolt burzsoá hatás elleni harcban. A legfontosabb, hogy felmérjék a burzsoá ideológia és életforma hatásának tényeit a fiatalok nézeteire és magatartására. A szociológiai vizsgálatokat kiegészítik a fiatalsággal folytatott beszélgetésekkel és életük, érdeklődésük megismerésével. Mindezek részletes elemzése adhat lehetőséget arra, hogy képet kapjunk reális életükről, ezen belül a burzsoá befolyás hatásáról.

Úgy tűnhet, a burzsoá hatás problémája önmagától is elveszti időszerűségét, ahogy növekszik a szocialista országok gazdasági ereje és jóléte. A gazdasági építőmunka sikerei, egyes gazdasági, szociális és a fiatalságot érintő specifikus probléma sikeres megoldása hozzájárul a szocializmus eszméinek megszilárdulásához, és gyengíti a burzsoá hatás bázisát. A burzsoá életforma egyes elemeinek vonzó volta kétségtelenül csökken annak megfelelően,

ahogyan növekszik a lakosság ésszerű igényeinek kielégítése. Csakhogy éppen a pszichológiai nyomás mesterséges, irracionális jellege – amely a mai burzsoá hatás fő vonása – nem engedi meg, hogy ésszerű, logikus kapcsolatra számítsunk a gazdasági fejlődés és a burzsoá hatás csökkenése között. A burzsoá életforma látszatának, az imperialista propaganda hazug fogásainak leleplezése a fő feladatunk az ifjúságra gyakorolt burzsoá hatás elleni harcban.

A burzsoá hatás elleni harc fő irányai a következők lehetnek: meg kell ismertetni a fiatalsággal azt, hogy a burzsoá társadalom nem képes kielégíteni a fiatalság ésszerű igényeit, azt, hogy a kapitalizmusban az anyagi javak felhasználásának osztály- és elit-jellege van. Be kell mutatnunk: a dolgozók kizsákmányolását a kapitalista termelésben; a jelenkori tudományos-technikai forradalom körülményei között a munka intenzifikálódását; azt, hogy a fiatalság meg van fosztva a munkához való jogától, s ez az ifjúság degradálódásához vezet. Meg kell mutatni, hogyan támad a tőke a dolgozók demokratikus jogaira. Meg kell ismertetnünk fiatalságunkkal a haladó nyugati ifjúság harcát a szociális haladásért és a békéért. Elemezni kell a bűnözés és az egyéb antiszociális jelenségek növekedését a nyugati fiatalság körében, a tudati manipulációt a fogyasztás és a tömegkultúra szférájában. Mivel az érzelmi hatást keltő tényezőknek nagy a jelentőségük a lélektani háborúban, különösen figyelmesen kell elemezni azokat a célokat, tartalmakat és asszociatív vonatkozásokat, amelyek a burzsoá tömegkultúra és tömegfogyasztás jelenségeiben jelen vannak.

Már volt szó arról, milyen fontos, hogy az ifjúság megismerkedjen a szocializmus eredményeivel. Úgy gondolom, hogy az olyan kérdések megoldása, mint a szocializmus történelmi vívmányainak bemutatása az ifjúság számára, a fiatalság alapvető gazdasági és szociális problémáinak megoldása a szocializmusban, az ifjúsági szervezet pártirányítására, a kommunista ifjúsági szövetségek szerepére vonatkozó burzsoá propaganda-hamisítások leleplezése, az ifjúság jogainak kérdése a szocialista országokban, a nyugati propaganda hazugságai az emberi jogokról, az ésszerű igényekre nevelés a fiatalok körében, a szocialista országok dolgozó fiatalságának szerepe – ezek azok a témák, amelyekre figyelemmel kell lenni a szocialista propagandában. E propaganda azonban csak akkor lehet hatékony, ha a valóság igazolja. Ha a hivatalos előadói emelvényről propagált elvek nem felelnek meg a munkában, az életben, az iskolában, az egymás közötti kapcsolatokban tapasztalható valóságnak, az szükségszerűen diszkreditálja a propagandát.

Különösen nagy jelentősége van a módszerek tökéletesítésének a nevelőmunkában. Az osztályellenség minden érzelmi eszközt felhasznál arra, hogy az ifjúság tudatára hasson. Ebben a vonatkozásban különösen fontos figyelnünk arra, hogy könnyen megjegyezhető formában jelenjenek meg a propaganda- és nevelő célzatú anyagok, hogy a szocialista kultúra ifjúságnak szánt művei tetszetősek legyenek. Természetesen nem másolhatjuk le szolgai módon a burzsoá propaganda és a burzsoá tömegkultúra eszközeit. Ezek lényegüket tekintve antihumánusak. Ám az ifjúságra gyakorolt hatás növelése – nemcsak szellemi, hanem érzelmi téren is – elkerülhetetlen feltétele annak, hogy az ifjúsági nevelőmunka sikeres legyen. Ebben figyelembe kell venni az ifjúság új nemzedékeinek sajátos igényeit.

A tetszetős forma nem ellentétes az alapossággal. Az osztálytudat kialakítása lehetetlen sokoldalú elméleti felkészültség nélkül, a marxista-leninista elmélet alapos elsajátítása nélkül. A marxizmus-leninizmus klasszikusai olyan elméleti örökséget hagytak ránk, amelyben a szemléletesség, a forma vonzó volta összekapcsolódik az elméleti elemzés mélységével.

A tudományos kommunizmus elméleti alapjainak elsajátításában alapfeltétel, hogy legyőzzük a kispolgári nézetek hatását, a burzsoá propaganda féligazságait és nyílt hamisításait. A szocialista kultúra legjobb alkotásainak – mint az egyetemes kultúra legjobb darabjainak – hatékonysága ugyancsak példa arra, hogyan ötvöződik a mély lélektani elemzés az ábrázolás szemléletességével és eredetiségével. Ezek a művek lelkiekben fölemelik az ifjúságot, és ez az alapfeltétele annak, hogy az ne fogadja el a primitív nyugati tömegkultúrát. Emlékezve Lenin tanítására, figyelembe kell vennünk, hogy a kommunista elmélet elsajátítása, az egyetemes kultúra elsajátítása csak akkor lehetséges, ha összekapcsolódik az ifjúság alkotó munkatevékenységével az új társadalom építésében.

II. NEMZEDÉKVÁLTÁS ÉS FOLYTONOSSÁG

Pataki Ferenc

A NEMZEDÉKVÁLTÁS NÉHÁNY SZOCIÁLPSZICHOLÓGIAI KÉRDÉSE

Az ifjúság kérdéseivel foglalkozó tanácskozásokon gyakorta idézik Lenin ismert szavait: „Gyakran megesik, hogy az idősebbek és öregek nemzedékének képviselői *nem tudnak* megfelelő módon bánni az ifjúsággal, amely szükségszerűen *másképpen* kénytelen a szocializmushoz közeledni, *nem* azon az úton, *nem abban a formában, nem olyan* viszonyok között, mint apái."* E szükségszerű tényből Lenin az alábbi következtetést vonta le: „Többek között ezért kell az ifjúsági szövetség *szervezeti önállósága mellett* állást foglalnunk. . . Mert hiszen az ifjúság teljes önállóság nélkül sem jó szocialistákat *nem képes* soraiból kinevelni, sem arra *nem képes* felkészülni, hogy a szocializmust előbbre vigye."

E szavakat Lenin – az Ifjúsági Internacionáléról szólva – 1916-ban, a forradalom küszöbén vetette papírra. Olyan időszakban tehát, amikor a fiatal nemzedéknek kétségtelenül kisebbségét alkotó szocialista fiatalok, ez a „forrongó, háborgó, kutató ifjúság" a forradalmi munkásmozgalom részeként a hatalom meghódítására készülődött. Ott és akkor Lenin számára az ifjúság problémája elsősorban a lehetséges *politikai szövetségesek* összefüggésében vetődött fel. Egyik fontos következtetése is erre utal: az ifjúság elméleti és politikai tisztánlátásának fogyatékosságait is másként kell szemlélni, mint a tapasztalt politikusokét. Velük szemben ugyanis a *meggyőzés*, nem pedig a harc a helyénvaló bánásmód.

Bár az idézett lenini gondolatok meghatározott, konkrét történelmi helyzethez kötődnek, úgy vélem, ma is lehetséges és célszerű e gondolatok alapján közelíteni témánkhoz. Mindenekelőtt ezzel kapcsolatban két általánosabb jellegű megfontolást emelek ki.

Lenin elemzésmódjában rendkívül fontosnak vélem azt az *általános szemléletet*, amely az ifjúságot sohasem a „felnőtt" iskolamesteri és „atyáskodó", leereszkedő patriarchális gesztusával kezelte. Éppen ellenkezőleg: az ifjúságban a mindenkori általános politikai helyzet önálló tényezőjét, a tudatos társadalmi akciók lehetséges szövetségesét és közreműködőjét látta. Ezért hangsúlyozta annak fontosságát, hogy az ifjúság önállóan – de a szocialista eszmék és gyakorlati vonzáskörében –, *saját erőfeszítéseivel, önálló társadalmi aktivitásával* küzdje ki a saját helyét a társadalmi folyamatokban.

* Lenin Összes Művei 30. köt. 218. old. Kossuth K.K. 1971.

Ma már azonban azt is tudjuk, hogy kedvezőtlen helyzetekben, válságperiódusokban – amelyeknek az elmúlt évtizedekben tanúi és részesei voltunk egyes szocialista országokban – az ifjúság többé vagy kevésbé jelentős csoportjai (átmenetileg vagy tartósan) antiszocialista politikai tendenciák befolyása alá kerülhetnek. Egyebek között azért is, mert egy-egy újabb nemzedék sohasem birtokolhatja a maga teljességében és élményszerű gazdagságában – mintegy *történelmi evidenciaként* – az előtte jártak társadalmi-politikai tapasztalatait. E tapasztalás mindinkább a történelem része, a múlt tartománya lesz számukra: egy fajtája a megtanulandó tananyagnak, „leckének".

Nem kevésbé fontos szem előtt tartani egy másik általános meggondolást. Nevezetesen: az egymás nyomába lépő nemzedékek nem történelmi esetlegességek és véletlenek vagy szubjektív hibák miatt, hanem *szükségszerűen* másképpen közeledhetnek és közelednek a szocializmus eszméköréhez és létező valóságához, mint elődeik. E tekintetben – amint azt immár több évtizedes tapasztalataink is igazolják – a történelem semminemű „automatizmust" nem bocsát rendelkezésünkre. A szocialista viszonyok léte ugyan alig felbecsülhető jelentőségű történeti és társadalmi *feltétele* a folyamatos nemzedékváltás sikerének, de önmagában csupán feltétel és *nem garancia* arra, hogy az új nemzedékek tudatosan és aktívan azonosulnak is a szocializmus mai valóságával és távlataival.

Ennek legalábbis két alapvető oka van. Először is, a szocializmus valósága ma még – s várhatóan hosszú ideig, egy egész történelmi korszakon át – struktúrált, vagyis újfajta, nem antagonisztikus jellegű egyenlőtlenségeket és ellentmondásokat kitermelő és hordozó társadalom. Az ifjúság bizonyos közös pszichológiai és szociológiai jellegzetességei ellenére is *tagolt társadalmi csoport.*

A társadalmi munkamegosztás viszonyai, az iskolázási egyenlőtlenségek, a lakóhely regionális különbségei, a felnevelő család társadalmi pozíciója és elhelyezkedése a fogyasztási és hatalmi viszonyokban megannyi olyan tényező, amely a fiatalok szembetűnő homogenizálódása mellett is eltérő részleges érdekeket hoz létre a fiatalok egyes csoportjaiban. Sőt, érdekösszeütközéseket is teremt az egyes csoportok között. Ezek olykor igen látványosan nyilvánulnak meg, egyebek között például a lakáshoz jutás eltérő esélyeiben, a felsőfokú tanuláshoz és a kívánatos munkahelyhez való hozzáférésben és számos más ponton.

Mindez most csak abból a szempontból érdemel említést, hogy a fiataloknak a szocializmus valóságához fűződő viszonyát – főként ha az csupán a mindennapi tudat és tapasztalás szintjén alakul ki – ezek az érdekviszonyok és érdekkonfliktusok közvetítik. Ezért ez a viszony merőben különböző alakot ölthet, kritikai mozzanattal és meghatározott politikai színezettel is egybekapcsolódhat.

Ha az egyén akár az említett, akár másfajta társadalmi konfliktus részese és hordozója lesz, olykor még antiszociális vagy önromboló cselekvési mintához is folyamodhat, amilyen az alkoholizálás, a kábítószer, a marginalizálódás vagy a kriminalitás.

A szocialista társadalomban is sokfajta módon lehet „benneélni": a kívánatosnak tekinthető aktív, elkötelezett és tudatos azonosulástól kezdve az egyszerű tudomásulvételen és hétköznapi alkalmazkodáson át egészen a kritikai pozíció kidolgozásáig vagy a „kilépési" szándékig. Hogy az ifjúság körében pontosan milyenek a szociológiailag megragadható és elemezhető arányok, abban nem pusztán a szó tág értelmében vett *társadalompedagógiai* erőfeszítések sikere vagy kudarca mutatkozik meg, hanem a *társadalmi valóság* kemény tényei és ellentmondásos folyamatai is. Sőt, ez utóbbiaké elsősorban!

Mindezt azért célszerű hangsúlyozni, hogy tudatában legyünk: bármilyen fontos és lényeges az ifjúságra irányuló sokoldalú pedagógiai-eszmei hatás, egy-egy nemzedék arculatát a céltudatos és szándékolt szubjektív erőfeszítések, valamint a valóság, a tapasztalás, a spontán és nem szándékolt hatások együttesen alakítják.

A hatalom meghódításáért vívott harcok korszakában a szocialista erők – bár mindig az ifjúság széles körére kívánják kiterjeszteni befolyásukat – valódi szövetségesként biztonsággal csak az *ifjúság aktív és tudatos kisebbségére számíthatnak.* Ez a helyzet mindig szembetűnővé, és világosan nyomon követhetővé teszi az ifjúság körében zajló politikai polarizációs folyamatokat is.

Szocialista viszonyok között viszont mindig az *ifjúság egésze,* a teljes nemzedék a figyelem és a gondoskodás, az elemzés tárgya, hiszen az *ifjúság egészének* kell a maga viszonyát kidolgoznia a szocializmushoz. Ez a törekvés olykor arra késztet, hogy a szükségesnél kisebb figyelmet fordítsunk a fiatalok körében tapasztalható áramlatok *politikai kategóriákban* történő elemzésére s azok összekapcsolására a társadalomban megfigyelhető fejleményekkel. Kiélezett helyzetekben viszont (lásd a magyar és a lengyel válság eseményeit) mindig szükségessé válik az effajta vizsgálódás. Alighanem általában is nagyobb figyelmet kellene fordítanunk az ifjúság helyzetének erre a metszetére.

A másik alapvető tényező, amellyel számot kell vetnünk, a *szocialista világrendszer nemzetközi szituációja, illetve* annak hatása az ifjúság tájékozódására. Közhelyszerű igazság, hogy a jelenkori szocializmus úgy vált és válik mindinkább világrendszerré, hogy mellette jelen van a tőkés világrendszer a maga gazdasági, politikai, ideológiai-kulturális és életviteli alternatívával, mintáival. Éspedig olyan viszonyok között, amikor a hírközlés egységesülése, az érintkezések kiterjedése, a divatok hullámzása – egyebek között a

mind markánsabban kirajzolódó „ifjúsági szubkultúra" – folyamatosan észlelhetővé teszi az ifjúság körében az alternatív lehetőségeket, olykor megfosztván őket ideológiai-politikai kontextusuktól.

Ezért ma és a jövőben lehetetlen *„autark" szemlélettel* kezelni az ifjúságot, vagyis úgy, mintha *kizárólag* szocialista tapasztalatokkal és alternatívákkal találkozna. Ebből mindenekelőtt az következik, hogy a fiatalok körében folyó „meggyőzést" a siker reményében csak ebben a szakadatlan világtörténeti konfrontációban, vagyis korszerűen és hitelesen lehet folytatni. S ebben a legfőbb tematikus gócokat és cselekvési irányokat a reális szocializmus állandó kritikai és önkritikai hajlandósága, energikus megújulási készsége, a szocialista értékek és perspektívák világossága, valamint egy átfogó és reális történeti szemléletmód alkotja. Az utóbbi egyebek között azért is fontos, hogy világosan és meggyőzően lehessen kezelni annak a történelmi „hendikepnek" ma is érezhető hatásait, hogy a szocializmus világrendszere nem az iparilag és politikailag legfejlettebb országokban jött létre. Csak ezzel a józan történeti szemléletmóddal kerülhetjük el, hogy a fiatalok számára elfogadhatatlan „ideológiákat" gyártsunk fogyatékosságaink (például a fogyasztás hiányterületeinek) magyarázatául. De csak így vehetjük elejét annak is, hogy teret adjunk történetietlen illúzióknak.

Ezen az általános háttéren a továbbiakban ejtsünk szót a szocializmushoz vezető nemzedéki utak említett „másságának" egynéhány részlegesebb szociálpszichológiai jellemzőjéről.

A bevezetőben idézett lenini szavak gyökeresen és elvileg más világtörténeti helyzetben születtek, mint amilyenben mai eszmecseréink folynak. E prózai megállapítás egyszerűen a század nagy fordulatára és vívmányára – a szocialista világrendszer létrejöttére és térhódítására – utal.

A kétféle helyzetben azonban merőben más módon vetődik fel az ifjúság problémája. Az előbbiben hiteles és meggyőző erőt képvisel – főként az elkötelezett fiatalok számára – a forradalmi cselekvés leckéje és pátosza.

A forradalmiság, az újat akarás, a „régi" lebontásának szándéka mindig érték és mindig vonzó a fiataloknak, különösen azoknak, akiknek valóban csak a jövő ígérhet méltó és emberi életet. A forradalomra készülődés korszakának nagy kihívó ereje a forradalmiság, a szembefordulás, az oppozíció pátoszában s egyúttal világos és egyértelmű programjában rejlett.

Aligha véletlen, hogy ma újra és újra kísérletet teszünk arra, hogy ébren tartsuk, s az új helyzethez igazítsuk a forradalmi tradíciókat. Nevezzük bár „hétköznapok forradalmiságának", az „építés romantikájának", a nemzedékek közötti történelmi tapasztalatcserének vagy a hagyományok ápolásának, a szavak mélyén közös törekvés lappang: *megőrizni a folytonosságot* egy másik korszakkal, a történelmi előzményekkel, s a mai viszonyok között is működőképessé tenni a „hőskor" értékeit, társadalmi-politikai tapasztalatait.

A dolognak azonban van egy különös fonákja is. A szocializmus mai valósága ugyan *forradalmi tartalmakat* hordoz, de a benne érvényes *cselekvésmódok* közvetlenül nem forradalmiak. A fogalmak és a jelenségek sem mindig kellően egyértelműek. A rosszemlékű kínai „kulturális forradalom" meggyőzően jelezte, miképpen lehet visszaélni a hagyományterhelte szavakkal, s ennek révén az ifjúsággal.

Az idősebb nemzedék hitelesen átélte, mit követelt és mit jelentett számára a „szocializmus" és a „hatalom" egybekapcsolása. A fiatal nemzedék számára a „szocialista hatalom" készen, mintegy természetes adottságként jelenik meg, sőt olykor a „kincstáriság" vonásait is magán hordja, amit természetes gesztussal vehetnek szemügyre, bírálhatnak, „elfogulatlanul" mérlegelhetnek, összehasonlíthatnak alternatív lehetőségekkel.

Az új helyzetben a fiatalok – legalábbis a tudatosan élő fiatalok – számára egyike a legnehezebb dilemáknak, hogy eszmélkedésükben és cselekvésükben megleljék az egyensúlyt az azonosulás és a kritika, a cselekvő-alkotó nyugtalanság és az apológia vagy a külsőleges alkalmazkodás között. A dilemma valóságtartalmát nem tagadhatjuk. A jelenkori szocialista társadalmak minden világtörténeti vívmányuk ellenére „úton levő", fejlődő-alakuló, ellentmondásokkal küszködő társadalmak. Az ismert marxi szavak jegyében újra és újra visszakanyarodnak kezdeteikhez, bírálják tökéletlenségeiket, elvileg a *permanens reform* állapotában élnek.

E viszonyok között az egyértelműbb „igen-nem" helyzetek, a forradalmi akciók, a „vörösgárdista rohamok" helyett a fiataloknak árnyaltabb és összetettebb képletekben kell eligazodniuk. Hosszabb távú, lassúbb ritmusú, kevésbé látványos cselekvésekben kell elköteleződniük. Éspedig úgy, hogy egyúttal megalkossák a maguk személyes életét, karrierjét is. A reális szocializmus bizonyos értelemben elveszítette a kiélezett, polarizált helyzetekre is jellemző s a fiatalok számára oly vonzó, egyértelmű „oppozíciós szembenállás", a radikális tagadás serkentésének és felhasználásának lehetőségét. E tényben egyszerűen a szocializmus győzelme és hatalomra jutása – vagyis történeti vívmánya – tükröződik.

Ennek „ára" azonban az, hogy a fiatalok nevelésében s az új nemzedékek társadalmi integrálásában a forradalmi hagyomány pátosza csak a jelennel egybekapcsolva és a jövőre vonatkoztatva őrizhető meg működőképes állapotban. Egyszerűen a fiatalok antropológiai helyzetéből, *társadalmi és egyéni időkezelésük* sajátosságaiból következik, hogy a jelenre és a múltra is főként a jövő felől nyílik rálátás. A jelent is főként a jövő legitimálja. Meglehet, van ebben némi egyoldalúság. Maga a tény azonban érthető és természetes.

Ezért a fiatalok nevelése szempontjából aligha van manapság időszerűbb elméleti feladat, mint a szocializmus *jövődimenzióinak* módszeres vizsgálata, napirenden tartása. Természetesen nem elvont és deklaratív, a jelent

mintegy zárójelbe tevő „jövőkultuszra" gondolok, hanem éppenséggel annak megvilágítására, hogy mai valóságunk mely tendenciái miképpen hordozzák és mifajta *emberi cselekvés* révén hordozhatják a jövő körvonalait, éspedig társadalmi létünk minden fontos szférájában.

A társadalmi kérdések igen gyakran főként a maguk morális oldalával jelennek meg a fiatalok képzeleteiben. Viszonylag ritkán szólunk arról, hogy a fiatalokra gyakorta jellemző a *fokozottabb érzék a dolgok morális megközelítésére és elemzésére.* Ez igen nagy érték, még akkor is, ha ennek egyik oka rendszerint az, hogy a társadalmi cselekvés gyakorlati lehetősége vagy kényszere híján a fiatalok nemritkán tisztán morális szférában „játsszák le" társadalmi cselekvéseik és alternatív lehetőségeik *gondolati mintáit.* Esetenként pedig másoknak, a közélet szereplőinek cselekvéseit emelik a tiszta moralitás világába.

Mindenesetre a „kincstárinak, hivatalosnak és hatalomközelinek lenni" *vagy* „távolságot tartani, a független és el nem kötelezett pozíciót óvni" dilemmája gyakran úgy jelenik meg – elsősorban az értelmiségi fiatalok körében – mint nehezen megoldható, olykor kínzó morális probléma. Különösen akkor, ha az egyéni siker, a szakmai karrier esélyeit a választól válik függőnek mind a maguk, mind mások esetében. E kérdésekről olykor bizonyos morális presszió is érvényesülhet a fiatalok egyes csoportjainak hangulataiban, állásfoglalásaiban.

E nem könnyű problémát aligha lehet pusztán ideologikus eszközökkel megoldani. Hogy maguk a fiatalok miképpen kezelhetik és oldhatják meg dilemmáikat, az mindenekelőtt a szocialista viszonyok érettségétől, a szocialista demokratizmus és a közélet állapotától, „tisztaságától" is függ. Más szóval attól, „mi és mily mértékig valósul meg az életben" (Lenin). Mindezekre a fiatalok – éppen moralizáló hajlandóságuk következtében – kiélezettebben és érzékenyebben, nagyobb „sérülékenységgel" reagálnak.

Lukács György annak idején joggal hívta fel a figyelmet arra: „. . . amit szűkebb értelemben nevelésnek mondanak, csak csekély része minden ember valóságos nevelésének". *A mindennapi élet formáinak és tartalmainak* döntő hatásuk van a nevelésben – jó és rossz irányban egyaránt. „Az a nevelés, amely nem összhangban, hanem ellentétben van ezekkel az életformákkal, objektíve tehetetlen, de szubjektíve is könnyen képmutatásba csaphat át."

A szocialista országok ifjúsága mind nagyobb arányban s mind hosszabb időn át – *tanulóifjúság.* Ma Magyarországon a fiatalok átlagosan több mint 11 évet töltenek tanintézményekben (persze az átlag elfedi az általános iskolából lemorzsolódottak és az egyetemet végzettek közötti lényeges és tartós különbségeket). A tendencia várhatóan erőteljesen növekszik. Ezúttal azonban nem a kérdés szűkebben vett iskolaügyi oldala foglalkoztat bennünket (bár aligha véletlen, hogy az iskolafejlesztés kérdései szinte valamennyi szocialista országban újra és újra napirendre kerülnek). Két mozzanat érdemel alaposabb figyelmet.

Az új generációk mind *magasabb színvonalú iskolázottsággal,* tehát szélesebb látókörrel és műveltséggel lépnek be a társadalomba. Az iskola mellett ebben mind nagyobb szerepet játszik a fiatal szülők iskolázottsága, valamint a társadalmi információs rendszerek gyors bővülése, beleértve az elektronikus eszközöket is.

Ilyen körülmények között a fiatalok körében végzett munka tartalma és stílusa igen gyorsan „avul", hiszen gyorsan változik problémakezelési módjuk; meggyőzésük egyre igényesebb és megalapozottabb érveket követel. Mindennapi tapasztalataikban új összefüggések és felismerések jelennek meg, egyebek között egyre fogékonyabbak lesznek az úgynevezett „globális problémák" iránt. A fiatalok világának informális tartalmai, a beszédtémák, az őket foglalkoztató kérdések rendszerint előtte járnak a hivatalos „tananyagnak" – legyen szó akár az iskoláról, akár az ifjúsági mozgalom propagandamunkájáról.

Ebben az *„információs résben"* azután igen gyakran megtelepszenek spontán és idegen hatások is. Nem mindig vagyunk tudatában, hogy milyen nagy tétje van annak a kérdésnek: miről beszélnek és beszéljenek a fiatalok? Ki és mi „programozza be" a maga témáival, képeivel, tapasztalataival, információival mindennapi társalgásaikat? S miképpen tükröződik mindebben maga a valóság? E kérdések alaposabb figyelmet érdemelnek.

A tájékozottabb és műveltebb ifjúság nem szükségképpen érettebb és önállóbb is. Még ha némileg szkeptikusan fogadjuk is azokat a szociológiai fejtegetéseket, amelyeket a fiatalok „infantilizálódásáról", elhúzódó szociális érettségéről olvashatunk, magukat a jelenségeket alaposan szemügyre kell vennünk.

Erikson vezette be a szociológiai és pszichológiai irodalomba a „moratórium" fogalmát. Azt az – időtartamában kétségtelenül növekvő – életszakaszt értette rajta, amely az ifjúkor kezdetét elválasztja a társadalmi munkamegosztás rendjébe való szerves beilleszkedés időpontjától, a teljes értékű „felnőtti" lét kezdetétől, vagyis a társadalmi kötelezettségek és felelősségek maradéktalan vállalásától. Maga a tény vitathatatlan: mind szélesebb lesz az az életkori övezet, amely a társadalmi egyén *biológiai érettségének* kezdetét elválasztja az iménti értelemben vett *társadalmi érettségtől.* Ennek az időszaknak a fő tartalma az egyén társadalmi azonosságtudatának és tudatos társadalmi pozíciójának kidolgozása, a lehetséges szerepek kipróbálása, a nyílt és a rejtett társadalmi-kulturális minták elsajátítása. Az iskolázás kiterjesztése a jövőben még inkább megnyújtja majd ezt az időszakot.

Egyúttal azonban ez teremti meg az alapját annak is, hogy a fiatalok

egyre több időt töltenek egymás társaságában, az ifjúság formális és informális társas alakzataiban. S ha ez megtetőződik a jellegzetes fiatalkori fogyasztói szokások, kulturális és öltözködési divatok hatásaival, akkor érthető lesz, hogy manapság miért körvonalazódnak élesebben az ifjúság társadalmi határai; miért erősödik a *generációs összetartozási élmény;* s miért teremtődik alap egy különös – sok elemében internacionális – ifjúsági szubkultúra létrejöttéhez, sőt térhódításához.

Alig néhány évtizeddel ezelőtt a magyar társadalomban a fiatalok túlnyomó többsége 12–15 éves korban bekapcsolódott a társadalmi munkamegosztás szervezetébe: vagy a családi gazdaság tagja lett, főként a paraszti és a kézműves termelésben, vagy pedig munkavállalóvá vált a termelés más szféráiban. Ma s a jövőben a moratórium mind odébb tolja ezt az időpontot.

Magát e tényt természetesen pozitív fejleménynek kell tekintenünk. De csupán akkor tehetjük ezt meg, ha világosan felderítjük a vele járó *újszerű ellentmondásokat* is. Ezek közül kettőről érdemes szólni.

Az egyik a *fiatalok és a társadalmi termelés,* a fizikai munka kapcsolata. De ennek nem csupán gazdasági, pedagógiai és morális szempontból van jelentősége, mélyen érinti a fiatalok testi fejlődését is. Aligha vitatható, hogy mindeddig nem sikerült meglelnünk azokat a gyakorlati formákat, amelyek révén megvalósíthattuk volna a *szocialista nevelési program* egyik vezető eszméjét: a tanulás és a szisztematikus fizikai munka összekapcsolását. Úgy látom, hogy ez jórészt a szocialista társadalom rendelkezésére álló anyagi erőforrások korlátozottságától függ. De több jel utal arra, hogy olykor bizonytalanság van az elv helytállóságát illetően is. A kényszerű gyakorlati kompromisszumok olykor mintha hallgatólagosan magát az elvet is revideálnák. Mivel itt hosszú távú s csak fokozatosan megvalósítható tennivalókról van szó, különösen fontos lenne, hogy ne szakadjanak meg az erre irányuló elméleti és gyakorlati erőfeszítések.

A másik fontos mozzanat: a *fiatalok generációs elkülönülésének* enyhítése. Bármilyen szükségszerű legyen is a tendencia, semmilyen érdek nem szól amellett, hogy ne törekedjünk a fiatalok minél előbbi – képletesen szólva – „nagykorúsítására", vagyis az egyébként is átmeneti „fiatal" mivolt túlhangsúlyozottságának enyhítésére. Nem árt néha emlékeztetni arra, hogy Lenin mindössze 35 éves volt az 1905-ös forradalom idején, Thorez 30 éves korában lett a Francia Kommunista Párt főtitkára, Kun Béla pedig – akit társai „öregként" emlegetnek – a Tanácsköztársaság idején mindössze 33 éves volt. Természetesen jól tudjuk, hogy a „fiatalság" és „öregség" meglehetősen változékony kategória, s történelmi helyzetektől függően tömegesen születhetnek huszonéves tapasztalt harcosok, illetve máskor harminc és negyven éves, lelassult érésű, a fiatalság szimbolikus kellékeibe öltözött „álifjak".

A fejlődő szocializmus elemi érdeke, hogy *minél több szál és együttműködési tapasztalat kapcsolja össze a különböző generációk tagjait* a munkahelyeken, a politikai és hatalmi szervekben, a közélet fórumain. Egy dolog mindenképpen bizonyos: csakis az önálló cselekvési tér és a vele járó reális felelősség személyes tapasztalatai, a következmények s a kockázatok vállalása érlelhet felnőtté e szó állampolgári értelmében. Csakis ennek az alaphelyzetnek a tömeges létrehozása kezeskedhet azért, hogy minden új nemzedékkel megteremthetjük a szocializmus érdekeit és jövőjét szolgáló politikai szövetséget.

Erre annál is inkább szükség van, mivel egyre szélesebb lesz a fiatalok önmagukra *személyes döntési tere.* Néhány évtizeddel ezelőtt, az osztálytársadalom merev és kényszerű hierarchikus viszonyai között a fiatalok nagy részének sorsát társadalmi helyzetük szinte kényszerűen s eleve meghatározta.

Jóllehet a fiatalok ma is differenciált társadalomban élnek, művelődési és kiválási esélyeik ma még távolról sem egyenlőek, de a külsőleges társadalmi kényszerek remélhetőleg mind kevésbé szabják meg eleve sorsukat. Ez pedig növeli személyes felelősségüket önsorsukért.

A szülők és nagyszülők hagyományos életviteli mintái egyre kevésbé befolyásolják őket; az értékrendek sokat emlegetett és vitatott átalakulásai is megnehezítik tájékozódásukat. Mind többen élik át a *szabadság felelősségét és terhét,* olykor menekülvén is tőle: divatok hullámait követve, rá-hagyatkozván az éppen adott helyzetek erővonalaira, a társak példáját utánozva.

Ebben a helyzetben igen erős lehet az *individualizmus kihívása,* amely hol vulgarizált alakban, hol az elvszerűség mögé sáncolódva, napjainkban alighanem a legártalmasabb szellemi ellenfele egy *korszerű szocialista kollektívizmusnak.* E szálon a nemzetközi színtérről is erőteljes befolyások érik a fiatalokat, éspedig igen gyakran fölöttébb „korszerű" és divatos öltözékben vagy éppenséggel semlegesnek látszó izlésáramlatok, jelszószerű közhelyek képében.

Mindezért napjainkban a fiatalok – még ha nem is mindig vallják be – igen gyakran rászorulnak a valódi autoritással rendelkező minták és példák, a személyes támogatás és tanács eligazító erejére. Csak akadjon, aki kész erre, s aki bizalmat is kelt bennük. Végül is a fiatalok nem egy elvont szocializmusban élnek, hanem eleven emberek közegében, fiatalabb és idősebb társak között, akiknek törődése és figyelme, hiteles kritikája és tanácsa, türelmes tapasztalat értelmezése teremthet csak olyan atmoszférát, amelyben a nemzedékek folyamatos váltását kísérő ellentmondások előrevivő, konstruktív erővé válhatnak.

Az ifjúság sohasem pusztán tárgya a felnőtt társadalom és az intézmények, a szervezetek nevelő munkájának, hanem azoknak egyenrangúan aktív társa, közreműködője. A szocializmusnak – s éppen az ifjúság körében – szüksége van a tudatos *önnevelés,* az önépítkezés szellemének és erőfeszítésének felgerjesztésére. Ellenkező esetben nélkülözhetetlen erkölcsi és pszichológiai erőktől fosztjuk meg magunkat.

Kétségtelen, hogy a szocializmusban is van generációs különbség, s a különbség az ellentmondás elemi formája. Ezért van s a jövőben is lesz *generációs feszültség.* Ezt azonban elvben módunkban áll úgy befolyásolni, hogy az előrehaladás ereje legyen. Ám ha itt nem látunk világosan, ha a hűvös és józan, tényszerű ismereteket, a szociológiai „felméréseket" nem párosítjuk a fiatalok önálló társadalmi aktivitásával, az értelmes társadalmi cselekvés lehetőségével, ez az erő itt vagy ott, a fiatalok egyes csoportjaiban vakvágányra futhat, negatív szerepet is játszhat. A reális szocializmus történelmi lehetősége és esélye, hogy a fiatal nemzedékek szüntelen színrelépését ne kísérjék romboló feszültségek. Ez azonban nem megy végbe automatikusan, hanem csakis a szocialista folyamatok következménye s az ifjúság minden új nemzedékével megteremtett politikai szövetség eredménye lehet.

Jekaterina Küneva (Bulgária)

A NYOLCVANAS ÉVEK IFJÚSÁGA ÉS A POLGÁRI TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

A nyolcvanas évek bonyolult ideológiai helyzete, amelyre az jellemző, hogy a politika széleskörűen behatol a társadalmi élet minden területére, a személyiség társadalmi megnyilvánulásának minden formájába, számos minőségileg új problémát vet fel az ifjúságért folyó ideológiai harcban. A neokonzervatív offenzíva – amely az egyes legfejlettebb kapitalista országokban jelentkezik és a szociálpolitikai restrikciókban, valamint a nemzetközi feszültségben testesül meg – jelentős hatással van a fiatal nemzedékre. A konjunkturális visszaesés a munkaerőpiacon, az árak és a tandíjak korábbihoz nem fogható mértékű emelkedése, a munkában való önérvényesülés perspektíváinak hiánya – ezek a mai ideológiai helyzet főbb jellemzői. Mindez a fiatalok értelmének és szívének befolyásolásáért vívott éles küzdelemben jut kifejezésre.

A nyugati tőkés országok ifjú nemzedékeinek fejlődése arra kényszeríti a polgári társadalomtudományok főbb képviselőit és műhelyeit, hogy újra és újra változtassanak a speciálisan az ifjúság tudatára irányuló ideológiai és propagandamunka elméleti alapjain és módszertani elvein.

Ha figyelmen kívül hagyjuk a polgári szociológia ifjúsággal foglalkozó ágának hajlamát a sematizmusra és a szenzációra, megállapítható annak a tendenciának az erősödése, hogy a mai polgári társadalom fiatal nemzedékének valóságos problémái kerüljenek a kutatások középpontjába. A polgári tudósok mind gyakrabban beszélnek a fiatalok alacsony integráltsági fokáról a mai tőkés társadalom létező társadalmi struktúráiban. A polgári szociológusok és kutatók hozzáláttak egy olyan, a mai kapitalizmusra igen jellemző jelenség tanulmányozásához is, mint a fiatalok körében jelentkező munkanélküliség. E kutatások azt mutatják, hogy az ifjúságra jellemző jövőbe vetett optimizmus hiánya nem a mai generáció valamiféle titokzatos „nemzedéki kódjára" vezethető vissza, hanem arra az igen prózai okra, mely szerint a fiatal nemzedékek számára nem jut elegendő munkahely. A tőkés világ gazdasági válsága különösen az ifjúságot sújtja, ezen belül azokat a fiatalokat, akik első ízben ajánlják fel munkaerejüket a tőke munkaerő-piacán. Szinte valamennyi legfejlettebb tőkés országban a munkanélküliség a fiatal nemzedékek között általában 3-4-szerese a más társadalmi

rétegek körében tapasztalhatónak, és egyre fokozódó, krónikus jellegű. Más szavakkal, mind az általános munkanélküliség jelenségén belül, mind mint viszonylag elszigetelt szociális jelenség, a munkahelyek hiánya az ifjúság számára ismételten a kapitalista társadalmi rendszer humánum-ellenes lényegére szolgáltat cáfolhatatlan bizonyítékot.

A neokonzervatív propaganda retorikája természetesen nem számol az ifjúságot sújtó krónikus munkanélküliség valóságos okaival. Általában fokozódó aktivitással támadja a fiatalokat olyasfajta vádakkal, hogy hiányzik belőlük a „született motíváció a munkához" és a polgári „munkaetika" morális normarendszere. A neokonzervatívok véleménye szerint a fiatalok munkanélküliségének forrása nem a kapitalizmus objektív társadalmi-gazdasági jellemzőiben kereshető, hanem abban, hogy szerintük a mai ifjúság „alkalmatlan" a munkásokkal szembeni követelmények teljesítésére.

A neokonzervatívok különösen élesen kritizálják a fennálló oktatási rendszert, amelyet majdhogynem azzal a váddal illetnek, hogy a fő oka az ifjúság társadalmi perspektíva-érzete hiányának. Ezzel összefüggésben a neokonzervativizmus arra hívja fel a figyelmet, hogy erősíteni kell az oktatási rendszer specifikus „belső" funkcióit a kapitalista társadalomban. Mindenekelőtt olyan típusú munkaerő újratermeléséről van szó, amely közvetlen összhangban van a mai tőkés gazdasági haszonszerzési folyamatának sajátosságaiból adódó követelményekkel. Ez a megközelítés lényegében az oktatási rendszer valamennyi ma meglevő liberális és progresszív eredménye és eleme ellen irányul. Emellett újult erővel támad fel napjainkban számos ultrareakciós, nyíltan rasszista stb. pedagógiai nézet és gondolatrendszer. Az újkonzervatívok mind gyakrabban hívják fel a figyelmet a felnövekvő nemzedékek keményebb ellenőrzésére annak érdekében, hogy befolyást gyakorolhassanak a fiatalok általános viselkedésének – a kapitalista normák tiszletele és elfogadása jegyében történő – alakulására. Ily módon a tőkés osztály legreakciósabb és legkonzervatívabb rétegei a gyakorlatban már visszautasítanak olyan, a polgári ideológia egészére jellemző elveket és elképzeléseket, mint a liberális szellemű népi oktatási rendszer állítólagos „osztályfölötti", „politikamentes" és absztrakt-humánus jellege.

Az utóbbi évek polgári ifjúságelemzésében megnyilvánuló tendenciákat áttekintve különleges figyelmet érdemel, hogy fokozatos változás ment végbe a hangsúlyokban az elméletibb kutatásoktól a gyakorlatibb jelentőségűek irányába. Itt arra is figyelemmel kell lenni, hogy a konkrét, empírikus szociológia megélénkülése egyben sajátos módon kifejezi a visszavonulási, vagy akár menekülési szándékot az átfogóbb általánosító elméleti modellektől és koncepcióktól. E tekintetben érdekes az a szociológusok körében ma is folytatódó tendencia, hogy növekvő érdeklődést tanúsítanak a közvetlenül az anyagi termelésben foglalkoztatott fiatalok iránt.

A polgári tudomány és propaganda megnövekedett aktivitásának másik területe a társadalom kulturális valóságának az a jelensége, amit ifjúsági szubkultúrának nevezünk. A polgári kutatók az ellenkultúra konglomerátumának sokoldalú természetében keresik az ifjúság értékorientációjának, viselkedesenek és cselekedeteinek fő, meghatározó jellemzőit. Annál is inkább, mert az elmúlt években az ifjúság kulturális radikalizmusának excentrikussága meghaladta az összes korábbi elképzeléseket. A „punk" mai híveinek, a különböző „borotváltfejűeknek", „rockereknek", „metáll-fiúknak", „teddy-boy"-oknak stb., a köztük levő különbségek és ellentétek ellenére – amelyek néha nyílt ellenséges összeütközésekig is elvezetnek – közös tulajdonsága az ellenkultúrához való tartozás. Mindez sajátos reakció az elidegenedésre, az erőszakra, az egoizmusra, a dehumanizációra és az embertelenségre, ami áthatja az egész mai tőkés világot.

De nem mehetünk el szó nélkül a polgári propaganda azon törekvése mellett sem, amely a „vasfüggöny" mögötti országok ifjúsági „ellenkultúrájával" próbál úgy spekulálni, mintha az ezekben az országokban megtalálható „punkok" és „rockerek" semmiben sem különböznének nyugati társaiktól. Ez még nyilvánvalóbbá teszi annak szükségességét, hogy ezeket a nyugati fiatalok körében jelentkező jelenségeket marxista módon elemezzük.

Jindrich Filipec (Csehszlovákia)

A MUNKA MINT ÉRTÉK A FIATALOK TUDATÁBAN

Milyen helyet foglal el a csehszlovák ifjúság tudatában a munka mint érték? A szocialista Csehszlovákiában, ahol a munka minden állampolgár törvényesen és ténylegesen garantált joga, az emberek többsége nagy jelentőséget tulajdonít a munkának, amely szociális biztonságot nyújt számára.

A világnézeti orientáció mellett a munkával való azonosulás az a legfontosabb tényező, amely pozitív viszonyt alakít ki az emberekben a szocialista társadalmi berendezkedéshez. Ezzel összefüggésben igen lényeges, hogy ifjúságunk értékrendjében a munkát az első helyek között tartja számon, közvetlenül az egészség és a boldog házastársi, illetve családi élet után. Ezt a tényt igazolják azok az értékorientációs kutatások, amelyeket az elmúlt tíz évben folytattak. De nem szabad megfeledkezni arról, hogy az értékrend csúcsán bizonyos átcsoportosítás ment végbe, a munka a harmadik helyről a negyedikre került. E jelenség fő okait természetesen nem egy külső ideológiai diverzióban kell keresni, hanem saját belső életünkben. Ezt tette a Központi Bizottság nyolcadik és kilencedik plénuma is. Ilyen ok például, hogy gyengült a kölcsönös kapcsolat a munka eredményei, a kvalifikáció, a jövedelem és az elért életszínvonal között. A jövedelmek differenciálódása mindennél jobban függ a nemtől és az életkortól. Ezzel kapcsolatban Csehszlovákia az első helyek egyikét foglalja el a jövedelmek kinivellálása tekintetében.

A *dolgozó* ifjúságról szólva mindenekelőtt azt kell megvizsgálni, hogyan változott meg maga a munka.

Csehszlovákiában a következő főbb tendenciák a jellemzőek:

– a munkaerő átcsoportosulása a mezőgazdaságból az iparba, majd a harmadik és negyedik szektorba;

– átcsoportosulás a termelő fizikai munka területéről a termelésen kívüli szellemi munka területére;

– fiatal nemzedék képzettségének jelentős emelkedése.

Jelentős változások történtek a gazdaság ágazati struktúrájában, a munka jellegében, a képzettség szintjében. Történelmileg rövid időszak után sok minden, ami a korábbi nemzedék számára a szocializmus eszményképéhez tartozott, a mai ifjúság számára már az élet „magától értetődő" realitása.

Azonban ennek a ténynek a megállapítása csak részigazság. Az elért eredmények összetevői az új, gyakran váratlan ellentmondások is.

A fő ellentmondás a tudományos-technikai fejlődés üteme és a fiatal lakosság képzettségi szintje között áll fenn.

A nyolcvanas évek elején Csehszlovákiában a termelés automatizációjának fejlesztése a paraméterek tekintetében még azt a színvonalat sem éri el, amivel a hetvenes évek elején kidolgozott igen szerény prognózis számolt. A kézi erővel végzett munka az iparban még mindig az összes munkák felét teszi ki, a munkásoknak mindössze 3 százaléka dolgozik teljesen automatizált, 13 százaléka pedig részlegesen automatizált berendezéseken.

A másik problémát a fiatal nők és a fiatal férfiak munkafolyamatban betöltött helyének különbségei okozzák. Az e téren végbement változásokat is a nők társadalmi helyzete megváltozásának átfogóbb kontextusában kell értékelni. Mindenekelőtt jelentősen emelkedett szakképzettségük. A felsőfokú végzettséget a nők ugyanolyan arányban szerzik meg, mint a férfiak, a teljes középfokú végzettségűek között pedig a nők aránya meghaladja a férfiakét. Az ágazati struktúra oldaláról nézve, a fiatal férfiak elsősorban a mezőgazdaságban és az iparban, a nők a harmadik és a negyedik szektorban tevékenykednek. Ezt a „munkamegosztást" erősíti meg a bérrendszer is. A nők jövedelme számos ok miatt lényegesen alacsonyabb a férfiak jövédelménél. 100 százaléknak véve a fiatal férfiak átlagbérét, a nők átlagjövedelme csak 58 százalék.

A harmadik és a negyedik szektor elnőiesedésének problémája természetesen csak egy azon feladatok és gondok között, amelyek a szocialista személyiség kialakulásával és önszabályozásával függnek össze, különös tekintettel a fiatal nemzedékre.

A tudati és viselkedési torzulások felszámolása szempontjából nagy jelentőségű egyebek mellett a közvélemény, az emberi kapcsolatok általános légköre. A munkafegyelem megerősítése bizonyos fokig kulcsa a szélesebb értelemben vett állampolgári fegyelem megerősítésének.

Számunkra úgy tűnik, hogy napjainkban különösen fontos a figyelem középpontjába helyezni a *tudatos fegyelem* és az *új típusú tekintély* mozzanatát, amely a közösségeknek a munkában és a döntéshozatalban való aktív részvételével alakul ki. E két mozzanat iránti figyelmet egyrészt a fejlett szocialista társadalom adott szakasza, valamint a demokratikus centralizmus elvének a kibontakozó tudományos-technikai forradalom kontextusában való konkrét-történeti alkalmazási követelményei indokolják, valamint az, hogy a mai osztályellentétek által megosztott világban kiéleződnek az antagonizmusok.

E kérdéskör gyakorlati megközelítése szempontjából megállapítható, hogy a személyiség tudata és viselkedése kialakulásának eltérő elméleti kon-

cepciói *három modell*nek felelnek meg (amelyeket a gyakorlatban minden ilyen típusú kapcsolatban felhasználnak): a szülők és a gyermekek; a tanító és a tanítványok; a közösség vezetője (például a Szocialista Ifjúsági Szövetség tisztségviselője) és a kollektíva tagjai (a SzISz tagjai vagy a többi fiatal) közötti kapcsolatokban is.

A paternalizmusnak a *direktív-despotikus* nevelési típus, a megengedő pedagógiának a *demisszionisztikus* nevelési típus, a dialektikából és a történelmi materializmusból kiinduló pedagógiának a tudatos fegyelemre épülő *demokratikus-részvételi* nevelés felel meg.

A harmadik típusú nevelés célja az, hogy a fiatalokat olyan személyiségekké fejlessze, hogy minőségi szempontból megfeleljenek a fejlett szocializmus építése feltételeinek. Az ilyen típusú személyiség legfontosabb összetevője a társadalmi és egyéni érdekek dialektikus egységének megértése, ami kifejeződik:

1) a munka- és a politikai aktivitás fejlődésében és olyan értékelésben és önértékelésben, amely megfelel a „mindenkinek érdeme szerint" szocialista elvnek;

2) a kulturális értékek befogadásában és létrehozásában, ami nemcsak a meglevő szükségletek kielégítését segíti elő, hanem azok továbbfejlesztését is a személyiség mindenoldalú fejlettsége elérésének perspektívájával összhangban az egész társadalom méreteiben;

3) a szűk helyi szempontok meghaladása szükségességének megértésében a világtörténelmi perspektíva megszerzése érdekében (összhangban Marxnak a lokális személyiségeknek „világtörténelmi" és „empírikusan univerzális" individuumokká történő átalakításának szükségességéről megfogalmazott gondolatával), és azoknak az ehhez a perspektívához kötődő élettevékenységeknek a fejlesztésében — minden egyén esetében —, amelyek alapján a személyiség hozzájárul a békéért és a szocializmusért folytatott világméretű küzdelemhez;

4) a kommunista párt és a munkásosztály vezető szerepe jelentőségének megértésében azon az emberi szabadság realizálásához és kibővítéséhez vezető történelmi folyamaton belül, amelynek során az egyes célok eléréséhez olyan eszközöket kell alkalmazni, amelyek szükségszerűen különféle ellentmondásokat rejtenek magukban és amelyben fontos szerepet játszik az időtényező és a történelmi egymásutániság, valamint az elkerülhetetlen áldozatok, amelyek nélkül nem lehet a szocialista közösség elért vívmányait sem megőrizni, sem ezek fejlesztését folytatni.

Hans Schuzle (Német Demokratikus Köztársaság)

SZÖVETSÉGI POLITIKA ÉS IDEOLÓGIAI HARC

A történelem nem ismétlődik. Ami megismétlődik, az a nemzetközi monopoltőke legreakciósabb erőinek az a kísérlete, hogy rendszerünk újra elmélyülő válságából ismét egy világháborúban keressék a kiutat — ezúttal egyesülve és közvetlenül — a Szovjetunió és a szocialista államok ellen. Mint a Német Kommunista Párt VII. kongresszusán megállapították, a kapitalizmus fejlődése nyilvánvalóan közeledik ahhoz a ponthoz, amikor az uralkodó monopolburzsoáziának egy nagy háborúra van szüksége, hogy megszabaduljon a fölösleges tőkétől és a fölösleges munkaerőtől, hogy a háborús pusztítások nyomán új értékesítési lehetőségeket teremtsen. „A Német Szövetségi Köztársaság kommunistáinak, a béke összes erőinek kardinális feladata — mondta Hermann Gautier —, hogy elzárják a kapitalizmus elől ezt a kivezető utat, mivel a jelenlegi körülmények között egy újabb európai háború világháborúvá válnék, amely az egész emberi civilizáció létét tenné kérdésessé."[1]

A kommunisták ma hasonló feladat előtt állnak, mint ötven évvel ezelőtt. Akkor vonta le a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa a ma is érvényes stratégiai és taktikai következtetéseket: a nemzetközi monopoltőke reakciós és agresszív politikájának kivédésére helyre kell állítani a munkásosztály akcióegységét és széles demokratikus szövetségeket kell teremteni. Ebben az értelemben erősítette meg a Német Kommunista Párt VII. kongresszusa azt, hogy a munkásosztály akcióegységének politikája, a szociáldemokratákkal való együttműködés, a demokratikus szövetségekre és a békemozgalmak erősítésére irányuló törekvés volt politikájának a magva, és az is marad.

Egy ilyen politika sikere — mint Dimitrov annak idején hangoztatta — nagymértékben attól függ, hogyan sikerül a munkásosztály akcióegységét, a munkásegységfrontot helyreállítani. Mert a munkásosztály még mindig megosztott, a jobboldali szociáldemokrata vezetők a legtöbb tőkés országban még mindig ellenállást tanúsítanak a kommunista pártok akcióegység-politikájával szemben. A monopóliumok elleni harc helyett ma is előnyben részesítik a szociális partnerség politikáját. Mivel azonban a munkásosztály egységfrontjának magva a kommunista és a szociáldemokrata pártok egységfrontja, mindenekelőtt ezt a feladatot kell megoldani.

E feladatnak két oldala van: gyakorlati-politikai és elméleti-ideológiai. Mik azok a tanulságok, amelyeket a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa e kérdésekről számunkra közvetít?

Az egyik fontos tanulság, hogy először is elméletileg kell elemezni azt a helyzetet, amelybe a nemzetközi szociáldemokrácia, illetve az egyes pártok a nemzetközi monopoltőke legagresszívabb erőinek előretörése révén kerültek, mivel annak nyíltan hangoztatott irányvonala a szociálpolitikával és az enyhülési politikával szemben tanúsított ellenséges magatartás. Ebben az összefüggésben gondosan meg kell vizsgálni a vezető erők és a tagok magatartásában bekövetkezett változásokat a politikai kulcskérdésekkel szemben, az ezzel együtt járó differenciálódási folyamatokat, és azt, hogy ebből milyen lehetőségek adódnak e pártokkal és tagjaikkal az együttműködésre – nemzeti, de nemzetközi keretek között is.

A másik fontos tanulság, hogy a „demokratikus szocializmus" híveivel folytatott ideológiai párbeszédben azt kell kiemelni, ami közös, ami egy egységes politikai irányvonal alapjává tehető. Ez a közös ma már nemcsak mindkét fél absztrakt egyetértésére korlátozódik a tekintetben, hogy meg kell őrizni a békét, hogy az eltérő társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének politikájával szemben nincs értelmes alternatíva. Ez a közös immár odáig terjed – ami például Németország Szociáldemokrata Pártját (SPD) illeti –, hogy olyan fontos kérdésekben jussunk egyetértésre, mint a kiéleződött háborús veszély konkrét okai. Ezeket az okokat a nyugatnémet szociáldemokraták többsége ma már nem a Szovjetunió állítólagos agresszivitásában látja, mint korábban, vagy éppenséggel nem a fegyverkezési versenyben, esetleg differenciálatlanul a két úgynevezett szuperhatalom politikájában, hanem az amerikai imperializmus azon törekvésében, hogy katonai fölényre tegyen szert, és erőszakkal oldja meg korunk alapvető ellentmondását. Már a genfi konferencia meghiúsulása az amerikai tárgyalófelek túlzott követelményei miatt sok szociáldemokratát ráébresztett arra, hogy az új amerikai középhatótávolságú rakéták nyugat-európai telepítésénél nem a „fegyverzet pótlásáról" van szó – ahogy még az 1979-es nyugat-berlini pártkongresszuson állították –, hanem *fegyverzetbeli előny* szerzéséről, hogy egyoldalú katonai-stratégiai előnyöket érjenek el.

A szociáldemokrata katonai és biztonsági szakértők ma egyértelműen bizonyítják, hogy a Szovjetunió részéről nincs szó a megközelítő katonai egyensúly megsértéséről, sem nukleáris, sem hagyományos területen, hanem éppen fordítva: az Egyesült Államok az, amely a fegyverkezési versenyt hajszolta és tovább hajszolja. „Az Egyesült Államok volt az – írja Hermann Scheer, az SPD parlamenti frakciója leszerelési és fegyverzetellenőrzési munkacsoportjának vezetője –, amely a hetvenes években a többrobbanófejes rakéták bevezetésével megkezdte a rakétatechnika forradalmasítását, ezáltal a katonai helyzet kibillent az egyensúlyából. A rakétaelhárítás és az űrfegyverkezés területén sincs a Nyugat semmiképp sem elmaradva a Kelet mögött, hanem nagy valószínűséggel előtte jár."[2] Ami pedig speciálisan a hagyományos fegyverzetet illeti, az egykori szociáldemokrata Bundeswehr-tábornok, Christian Krause egy alapos tanulmányban ad absurdum viszi az atomfegyver elsőként való bevetéséről való lemondás ellenzőinek alibi-érvét, miszerint a Varsói Szerződés tagállamai fölényben lennének a hagyományos haderő területén, és ezt az előnyt csak az atomfegyverek elsőként való bevetése egyenlítheti ki.[3]

Többé-kevésbé nyíltan hangoztatják azt az aggodalmat, hogy az Egyesült Államok katonai fölényre törekvése mögött az a szándék húzódik meg, hogy atomháborút robbantson ki a szocialista országok ellen, hogy a Reagan-kormány cselekedeteit nem a nemzet biztonságáról való gondoskodás diktálja, hanem az az érdek, hogy katonai úton döntse el a világméretű ellentétet a szocialista és a kapitalista rendszer között. Amióta ismeretes, hogy a Persingh-II. elsőcsapásmérő fegyver, azóta a szociáldemokrata pártban az aggodalmak bizonyossággá értek. Terjed az az aggodalom – amint Egon Bahr találóan jellemzi ezt a tudatváltozást –, hogy: „a békét a legfontosabb szövetséges fenyegetheti".[4]

A kommunisták és a szociáldemokraták azonban nemcsak abban a felfogásban egyeznek meg, hogy a katonai egyensúly a békét stabilizáló tényező, és hogy a Reagan-kormányzat kísérletei ennek az egyensúlynak saját országuk javára való megváltoztatására, sőt a sebezhetetlenné válásra csak egy atomháborúra való felkészülésként értelmezhetők; mindenekelőtt megegyeznek abban is, hogy ezt a háborút az Egyesült Államok katonai köreinek akarata szerint Európa földjén kellene megvívni, hogy Európa lerombolását bekalkulálták. Ebben leli egyetlen valószínű magyarázatát a Reagan-kormányzat makacs vonakodása attól, hogy az új amerikai középhatótávolságú rakéták Angliában, a Német Szövetségi Köztársaságban és Olaszországban levő amerikai támaszpontokról való bevetéséhez beleszólási jogot adjon NATO-szövetségeseinek.

Arnold Joseph Toynbee, az ismert angol történetfilozófus, aki rokonszenvezett a szociáldemokrata mozgalommal, már 1961-ben leleplezte azokat az alattomos szándékokat, amelyeket az Egyesült Államok imperialistái mindig is tápláltak a maguk támaszpont-politikájával: Arról a módszerről van szó – írta Toynbee –, hogy „szövetséges államok területén azok beleegyezésével támaszpontokat létesítenek", amelyekből az Egyesült Államok „ma a lehető legtöbbel és a Szovjetunióhoz a lehető legközelebb" akar rendelkezni. „. . . Amerika minden szövetségesének százszázalékban viselnie kell természetesen annak következményeit, hogyan használja az Egyesült Államok a területükön levő támaszpontokat. Amerika szövetségeseinek

nem kisebb a kockázatuk, mint az, hogy a Szovjetunió azoknak az akcióiknak a megtorlásaképpen, amelyekre Amerika ezekről a támaszpontokról vállalkozik, elpusztítja őket."[5]

Ezek az intések annak idején pusztába kiáltott szavak maradtak. Most azonban felismeréssé értek. Ezért szavazott például 1983 novemberében a szociáldemokrata párt kongresszusán a küldöttek többsége arra, hogy folytassák a harcot az NSZK területén levő amerikai rakétatámaszpontok felszámolásáért és hogy valósítsanak meg „egyenjogú partneri viszonyt a szövetségben", ahogy Kennedy elnök 20 esztendővel ezelőtt ígérte.

Egyetértés van a kommunisták és a szociáldemokraták között az állami terrorizmus amerikai politikájának elutasításában is, amelyet olyan országokkal szemben alkalmaztak és alkalmaznak, mint Grenada, Nicaragua, Libanon és mások, mivel egy ilyen politika felidézi egy világháború veszélyét. Hasonlóan ítélik meg továbbá azokat az ellenforradalmi, antidemokratikus célokat, amelyeket ezzel a politikával követnek.

A béke megóvásában érdekelt nem marxista erőkkel való politikai egyetértés szempontjából nagy jelentőségű ezeknek az erőknek a viszonya a szovjet fenyegetésről szóló hazugsághoz. Ami a német szociáldemokráciát illeti, itt is jelentős változás állapítható meg. Ez a szovjet agresszióról szóló tétel általános elutasításától addig a korlátozó megállapításig terjed, hogy Európában jelenleg és a belátható jövőben nem lehet szó a Szovjetunió agresszív szándékairól. Az egyetlen olyan érvet, amelyet a NATO 30 éve fel tud vonultatni a fenyegetési tétel igazolására a Varsói Szerződés államainak állítólagos hagyományos és nukleáris fölényéről, Christian Krause – megfelelő számadatokkal igazolva – jogosan utasítja el mint valótlant.

Nem kevés szociáldemokrata fogadja el W. Möller és F. Vilmar 1972-ben tett helyes megállapítását, hogy a Szovjetuniónak sohasem volt „katonai-világforradalmi koncepciója", és hogy ennélfogva minden alapot nélkülöz „a kommunista agresszivitás ideológiája mint a jelenlegi katonai elrettentési gondolkodás és fegyverkezési verseny igazolása."[6] Nem utolsósorban vannak ma egyes olyan szociáldemokraták is, akik csatlakoznak ahhoz a marxista felfogáshoz, hogy a békés egymás mellett élés politikájával nem egyeztethetők össze az olyan, Németország és Európa egységének a helyreállítására vonatkozó revansista követelések, amilyenek még az SPD 1979-es nyugat-berlini kongresszusán is elhangzottak.

Egyre inkább egyetértés van a Reagan-kormányzat kalandor terveinek meghiúsítására vonatkozó álláspontokban is. Különösen világosan mutatkozik meg ez azoknak a politikai és katona-politikai követeléseknek a katalógusában, amelyeket a pártvezetés irányelveiben fogalmaztak meg az SPD 1984 májusában Essenben tartott rendes kongresszusára: a lemondás követelése az atomfegyvernek a NATO részéről elsőként való bevetéséről (a Szovjetunió mintájára); a NATO és a Varsói Szerződés államai szerződésben mondjanak le az erőszak alkalmazásáról – mind a nukleáris, mind a hagyományos eszközökre vonatkozólag –, a nukleáris fegyverek kipróbálásának és telepítésének, majd ezt követőleg a gyártásának ellenőrzött befagyasztására vonatkozó követelés, azzal a céllal, hogy megegyezzenek a nukleáris fegyverzet általános leépítéséről; egy 300 kilométeres atomfegyvermentes közép-európai övezet létrehozásának követelése az összes közép- és rövid hatósugarú rakéta eltávolítása Európából és a hagyományos fegyverzet alacsony szinten tartása; követelték továbbá, hogy az Egyesült Államok mondjon le Közép-Amerikában a katonai megoldásokról stb. Mindenekelőtt elítélik és elutasítják az Európára korlátozódó és megnyerhető atomháború amerikai stratégiáját, valamint az Egyesült Államoknak azt a próbálkozását, hogy a NATO-haderő akciósugarát önkényesen a szerződésben meghatározott övezeten túlra terjessze ki, más szóval hogy a NATO-t az amerikai világuralmi politika eszközévé tegye.[7]

E javaslatok többsége messzemenően egybeesik azokkal a javaslatokkal, amelyeket a Varsói Szerződés tagállamai ismételten a NATO elé terjesztettek. Olyan követelések ezek, amelyekre a Német Demokratikus Köztársaság felfogása szerint jelenleg az államok minden erőfeszítésének irányulnia kellene.

Egybehangzó felfogások vannak kommunisták és szociáldemokraták között a belpolitika területén is. A szociáldemokrata párt vezetése szerint a CDU/FDP kormány veszélyezteti a munkásosztály minden eddigi – részben az ő közreműködésével létrejött – szociális vívmányát. Ebben a témában a Szocialista Internacionálé is egyértelműen állást foglalt Albufeirában (Portugália) tartott XVI. kongresszusán 1983 áprilisában. Eszerint vitathatatlan tény, hogy ma a „jobboldal", „a Thatcherek és Reaganek és ami rosszabb, a Pinochetek . . . megkísérlik megsemmisíteni a népek ötven éves harcának szociális vívmányait."[8]

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának további, nem kevésbé fontos tanulsága, hogy ideológiai területen nem szabad kompromisszumokat kötni, hogy az egységfront-politikában és az átfogó demokratikus szövetségek létesítésekor nem szabad a szovjetellenesség és a kommunistaellenesség javára tett engedményekkel sikereket „vásárolni", hogy éppen ellenkezőleg, a szovjetellenesség és a kommunistaellenesség kritikája egy ilyen politika alkotórésze lehet és annak is kell lennie, mégpedig azon egyszerű okból, hogy a munkásosztály akcióegysége, a kommunisták és a szociáldemokraták közötti nemzeti és nemzetközi egyetértés és együttműködés minden ellenfelének a szovjetellenesség és a kommunistaellenesség a fő ideológiai eszköze. A nyugatnémet szociáldemokrácián belüli enyhülésellenes erők támadásai a békés egymás mellett élést zászlajukra tűző szociál-

demokraták politikai pozíció ellen szemléletes bizonyítékkal szolgálnak erre. Ezek a „bírálók" a szovjet fenyegetés legendájára akarnak emlékeztetni és felróják, hogy „Nyugat-Európának a Szovjetuniótól való fenyegetettségét azonban sok szociáldemokrata időközben már nem látja. Minthogy enélkül a NATO-hoz való tartozásnak sincs semmi értelme, ezek a szociáldemokraták teljesen következetesen cselekszenek, ha feleslegesnek, sőt károsnak tartják a nyugati szövetségi rendszerhez való tartozást, mert ez egy túlhaladottnak vélt konfliktus elleni védelmet szolgál."[9] (Hogy ez a „kritika" mennyire eltúlzott, az is mutatja, hogy az SPD egyetlen kongresszusa sem kérdőjelezte meg a NATO-tagságot.) Más szóval: annak, aki igent mond az „eszmei nyugati kötődésre", azaz a polgári rend ideológiai alapelveire, annak igent kell mondania a Reagan-kormányzat konfrontációs politikájára is. E következtetés logikai következetességének bizonyításával az „akadémikus jobboldal" – ahogy Peter Glotz nevezi őket – adós marad.

Ezzel szemben a kommunisták és növekvő számban a szociáldemokraták és a szocialisták más nézetet vallanak. Az ideológiai ellentéteknek nem kell szükségképpen akadályt alkotniuk, ha közös célokért, különösképpen pedig ha a béke megóvásáért tett közös erőfeszítésekről van szó. A szovjetellenesség és a kommunistaellenesség legagresszívabb, legrosszindulatúbb változatai azonban szükségképpen akadályozzák az ilyen közös erőfeszítéseket, mert eleve megkérdőjelezik és tagadják egy közös út értelmét.

Ezt a problematikát illetően a nemzetközi szociáldemokrácián belül pozitív változás figyelhető meg. Erről tanúskodnak a szociáldemokrata és a szocialista pártok képviselőinek felszólalásai az 1983. évi berlini nemzetközi Marx-konferencián, és erről tanúskodik a Szocialista Internacionálé megközelítőleg ugyanebben az időben tartott XVI. kongresszusának kiáltványa, amelyben ez áll: „A nukleáris leszerelés minden férfit, minden asszonyt és minden gyermeket érint a Földön és mi ebben az alapvető kérdésben bármilyen meggyőződésű és bármilyen vallású minden emberrel együtt fogunk működni, mint eddig is. Az emberiség túléléséről van szó."[10] Erről a pozitív változásról tanúskodik továbbá az SPD-politikusok számos beszéde és írásai, valamint találkozóik és megbeszéléseik a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió felelős államférfiaival a legutóbbi időkben.

E pozitív fejleményeket látva azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Szocialista Internacionáléhoz tartozó különböző pártokban – és különösen az SPD-ben – a „demokratikus szocializmus" ideológiai tételei közé számítják az akcióegység elutasítását a saját országukban működő kommunistákkal, továbbá a parlamenten kívüli harc elutasítását, csupán a „legális" parlamenti munkára való szorítkozást. De az akcióegység „felülről való" elutasítása ellenére az akcióegység „alulról" állandóan tovább halad. Ez az előrehaladás megnyilvánul mindenekelőtt a Német Szövetségi Köztársaság békemozgalmán belül a kommunisták és a szociáldemokraták együttműködésében. Egyre gyakrabban tiltakoznak a szociáldemokraták a kommunistákra elrendelt foglalkoztatási tilalmak ellen, egy olyan intézkedés ellen, amelynek célja a Német Kommunista Párt politikai aktivitásának megbénítása, kikapcsolása a békemozgalomból.

A fejlődés már túlhaladta azokat a kísérleteket is, hogy megzabolázzák a parlamenten kívüli akciókat azzal a tézissel, miszerint jogtalan az ellenállás a demokratikus – értsd parlamenti – döntésekkel szemben, még leheletnyi parlamenti többségek döntései is kötelezőek. – Így beszélt 1983-ban Peter Glotz a szociáldemokrácia „Polgári engedetlenség a jogállamban" témájú kulturális fórumán. Ezzel szemben egy „háborúellenes nap" alkalmából adott nyilatkozatában Willy Brandt, a párt elnöke bátorította a békemozgalom erőit, hogy „látván a még el nem ért célt, a fegyverkezési hullám megállítását, ne veszítsék el az irányt, és ne váljanak rezignáltakká", mert „hosszú távon egyetlen kormány sem szállhat szembe a lakosság tartós tiltakozásával a fegyverkezési hajsza ellen."[11] Már 1984 tavaszán az Ifjúszocialisták szövetségi kongresszusa kifejezetten kiállt a békemozgalom minden gyakorlati akciója mellett: húsvéti menetek, blokádok, véleményfelmérések, békekonferenciák stb., azaz olyan akciók mellett is, amelyeket a CDU/CSU-kormány ma megkísérel bűnös színben feltüntetni, és amelyeket rövid idővel ezelőtt még a szociáldemokraták tekintélyes teoretikusai is legalábbis alkotmányjogilag vitathatónak tekintettek, illetve továbbra is annak tekintenek.

Az a dilemma, amellyel ez a párt nem kevés vezetője felfogása szerint szembekerült, világosan kifejezésre jut a már többször idézett Peter Glotz két rövid mondatában: „Az új rakéták telepítése azonban nem igazolja a minden eszközzel folytatott harcot. Felelőtlen dolog volna egy a külső békét illető még oly fontos vitás kérdés miatt is felborítani a belső békét."[12] Egy általános sztrájk például csak akkor volna törvényes, ha – mint a Kapp-puccs esetében – fennállna az alkotmány megsértésének veszélye.

De éppen az alkotmány megsértéséről van szó, amikor a Szövetségi Köztársaság területén elsőcsapásmérő, azaz támadó fegyvereket helyeznek el. Mert az Alaptörvény 26. cikkelyében megtiltja az olyan cselekményeket, amelyek alkalmasak arra és amelyeket az a szándék vezérel, hogy megzavarják a népek békés együttélését, különösképpen pedig egy támadó háborút készítenek elő. Az amerikai elsőcsapásmérő fegyverek telepítésének összeegyeztethetetlenségét a Szövetségi Köztársaság alaptörvényével egyértelműen kimutatták az alkotmányjogászok,[13] ebből vezetik le a szociáldemokrata szervezetek parlamenten kívüli ellenállásának jogosságát az amerikai atomrakéták telepítése ellen a Szövetségi Köztársaságban.

A kommunisták és sok szociáldemokrata joggal mond ellent az olyan felfogásnak, amely – amennyiben még képviselik ma – magasabbra helyezi az osztálybékét a fegyverkezési hajszában, a revansizmusban, a konfrontáció politikájában érdekelt monopoltőke erőivel, mint a termonukleáris háború elhárításának a feladatát, amely megsemmisítéssel fenyegeti az egész emberiséget. Ilyen körülmények között a deklarált lemondás a parlamenten kívüli harcról azonos értékű volna a saját politikai cél feladásával. A történelem dialektikája döntésre hív ki: a dühös antikommunisták mellett vagy ellenük, az emberiség békés jövője mellett vagy ellene. És nemcsak szavakat követel, hanem tetteket is. A békemozgalom növekedése és lendületének fokozódása bizonyítja, hogy ezt minden politikai és világnézeti táborból mind több ember ismeri föl világosan, köztük növekvő számban szociáldemokrata békeharcosok is.

Jegyzetek

1) **Hermann Gautier**: A Szövetségi Köztársaság kommunistái a békéért és a munkáért folytatott harcban. Béke és szocializmus, 1984/4. 481. old.

2) **Hermann Scheer**: Sicherheitspartnerschaft mit dem Osten – Sicherheitssolidarität in Westen. Die notwendige Überprüfung des Bündnisses und des Ost-West-Verhältnisses. Europa-Archiv, Bonn 1984/15. 458.old.

3) **Christian Krause**: Gedanken zur Bedrohungsanalyse der NATO.Widersprüche in der Lagebeurteilung. Die Neue Gesellschaft, 1984/4. 330., 333. old.

4) **Egon Bahr**: Der Frieden bleibt die Priorität. Vorwärts, Bonn 1983.X.20.

5) **Arnold J. Toynbee**: Die Zukunft des Westen. München 1964. 124., 126–128. old.

6) **W. Möller–P.Vilmar**: Sozialistische Friedenspolitik für Europa. Hamburg 1972. 16., 20. old.

7) Lásd: Vorwärts, Bonn 1984. II. 9.

8) A Szocialista Internacionálé XVI. kongresszusának kiáltványa: Das Manifest von Albufeira. 429–441. old. Die Neue Gesellschaft, 1983/5. 432. old.

9) Rheinischer Merkur/Christ und Welt 1984.II.3. (Gesine Schwan)

10) A Szocialista Internacionálé XVI. kongresszusának kiáltványa.

11) Tageszeitung, West-Berlin 1984. IX. 3.

12) **Peter Glotz (Hrsg.)**: Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat. Frankfurt/Main 1983. 13. old.

13) lásd: **W. Däubler**: Stationierung und Grundgesetz. Reinbek 1983.

Boros László

AZ IFJÚSÁG SZOCIALIZÁCIÓJÁNAK ELMÉLETI–SZOCIOLÓGIAI KÉRDÉSEI

A szocializáció átfogó társadalmi folyamat, amely az egyén számára a születéstől az élet végéig tart. Lényege az az állandó konfliktusos szituáció, amely a külső környezet aktivitása és az egyén aktivitása között fennáll, és ami az ember mint társadalmi lény számára természetes állapot. Szociológiai tartalmát a társadalmi beilleszkedés és az állandó önújratermelés törekvése alkotja. Lényegi mozzanata az értékképzés és értékátadás folyamata. Ez utóbbi tény indokolja, hogy az ifjúkori szocializációt az egyik legfontosabb periódusként értékeljük a jelenség egészén belül.

Mettől meddig tart az ifjúkor? Történetileg mindig változó terjedelmű életszakaszt jelent. Nem közmegegyezéses alapon, hanem egy szűkebb ifjúságkutatói kör fél évtizedes munkájának tapasztalatai alapján mondhatom, hogy a mai magyar társadalomban többnyire 13–14 éves kortól 30–35 éves korig tekintenek valakit fiatalnak. Az ifjúság szocializációja tehát egy mindkét irányban kibővült társadalmi szelet problémája. Ugyanakkor ezek a tág határok azt is nyilvánvalóvá teszik, hogy generációs szempontból is *több* ifjúsággal kell számolnunk. Azt eddig is tudtuk, hogy a jellegzetes strukturális különbségek többféle fiatalkori szocializáció-típust termelnek ki. A mai helyzetben a strukturális és a generációs hatások egymásra vonatkoztatása adhatja meg a számunkra a szocializációs folyamat ezen szakaszának lényegi összefüggéseit. Előbb azonban az ezt a jelenségvilágot meghatározó alapvető társadalmi háttér-tényezők jellemzőit kell röviden meghatároznunk.

1. A gazdaság. A társadalom mindenkori gazdasági rendszerének működési sajátosságai direkt módon határozzák meg a szocializációs folyamat *egzisztenciális* oldalát. Márpedig ez a mozzanat az embernek (ennek az eredendően természeti lénynek) a társadalomban történő állandó újratermelődését, az úgynevezett bioszociális reprodukciót hivatott anyagi háttérként garantálni. Ezáltal válik a gazdaság mindenkori állapota az egész társadalmi integrációs folyamat alapvető tényezőjévé, feltételévé.

A gazdasági tényezők szerepe azért is nagy, mert a családok helyzetét bonyolult áttételekkel határozza meg. Az ifjúkori szocializáció első periódusa pedig egyértelműen családtól függő jellegű. Még erőteljesebbé válik azonban

ez az összefüggés akkor, amikor a fiatalok legjelentősebb szocializációs problémájává az önálló egzisztencia, mindenekelőtt a saját új család megteremtése válik.

Ez utóbbi törekvés szempontjából a gazdasági szféra három szocializációs faktorra gyakorolt hatása jelentős. Az egyik elem mindenképpen a *képzettség* feltételeinek biztosítása. A megfelelő kvalifikáció megszerzésének gazdasági háttere a mai tudományos-technikai követelmények mellett a hosszú távú életképesség kialakításának vagy elszalasztásának kockázatát is magában rejti. Méghozzá a mennyiségileg állandóan bővülő és ugyanakkor minőségileg folyamatosan mélyülő képzési rendszer gazdasági követelményeivel kell számot vetni a szocializáció ezen alapelemének értelmezésekor.

A másik gazdasági természetű szocializációs háttérmozzanat a *településstruktúra.* A nemzetközi tudományos együttműködés során tapasztalhattuk, hogy a közös kutatásokban résztvevő külföldiek milyen nehezen tudják értelmezni a kis Magyarország igen jelentős területi differenciáit, amelyek mind a kisebb tájegységek, mind pedig a településtípusok vonatkozásában fennállnak. Éppen a különbségek bonyolult szerkezete avatja a területi fejlesztés gazdasági paramétereit fontos szocializációs tényezőkké. Különösen erőteljes, materiális vonzatai lennének a mély, tartós területi hátrányok csökkentésének. A mai ifjúsági szocializáció egyik igen fontos gazdasági motívuma, hogy nincs elég társadalmi anyagi erő az ilyen jellegű lemaradások hatékony és tömeges korrekciójára. Ezáltal az érintett ifjúsági csoportok tagjainak többsége egy viszonylagos deprivációt szenved el térbeli pozíciója miatt, amit aztán strukturális helyzetbeli előnyök csökkenthetnek, illetve hasonló természetű negatívumok a halmozódás irányába tolhatnak el.

A gazdasági jellegű szocializációs faktorok közül az ifjúkorban rendkívül jelentős a *foglalkoztatási szerkezet.* A fiatalok társadalmi integrációját többnyire döntő mértékben munkaerőpiaci helyzetük határozza meg. Ennek a szituációnak ugyan igen szoros az összefüggése az eddig érintett összes tényezővel, de a legközvetlenebbül mégis a foglalkoztatási struktúra által meghatározott. Mai szocializációs befolyásolásai rendszerünkben igen fajsúlyos mozzanat a szakképzetlen munka elszívó hatása, amely egy-egy újabb munkábaálló évjárat egyharmadát érint. Ez perspektívájában mind a korszerű technika előbb-utóbb elodázhatatlan adaptációjában, mind az érintett fiatalok jövőjének alakulásában negatív tendenciákat hordoz magában.

2. Az oktatás. Az oktatási rendszer mindig és mindenkor *alapintegrációs* jellegű szocializációs hatásokat fejtett ki. A szervezett ismeretátadási tevékenység, a több lépcsőben egymásra épülő koncepcionális nevelés és a sokrétű és többszintű képzettség nyújtása együttesen ma minden társadalom-

ban az iskolarendszer kikerülhetetlen feladata, amelynek szocializációs szerepével minden tevékenységi dimenzióban számolnak.

Az elméleti konstrukcióhoz képest megvalósuló tényleges folyamatok kapcsán a mai elemzések többnyire a *funkciózavarok* meglétéről és következményeiről szólnak. Szocializációs szempontból ezek közül az alábbiak a legfontosabbak: az első helyen állnak *az anyagi és személyi feltételek hiányából* következő problémák. A külső környezet mind erőteljesebb kihívásai az oktatási rendszertől teljesítőképességének bővülését igényelnék. Ehhez képest a működés pénzügyi bázisának reálértéke stagnáló, bizonyos területeken (például technikai eszközök beszerzése) csökkenő tendenciát mutat. A század első felében épült tanintézeteknél sokszor már az állagmegóvás is csaknem lehetetlen, és rohamosan romlik a két évtizednél régebbi épületek állapota is. Az alapvető materiális feltételek ilyen súlyos gondját nem csökkenthetik számottevően az olyan pozitív és a jövő szempontjából nagy jelentőségű akciók, mint az iskolai számítógépprogram. Ma a gyerekek számára az iskola külsőségei többnyire nem presztízsnövelő, hanem inkább azt csökkentő tényezőként hatnak. Igaz, hogy a presztízs megteremtésének döntő területe az oktató-nevelő munka, mint a legszervezettebb szocializációs alaptevékenység. Ám ennek útjában áll a személyi feltételek nem csekély hiánya. Nem csupán arról van szó, hogy mennyivel több, hanem főleg mennyivel jobb, magasabb színvonalon tanítani képes pedagógusra lenne szükség. Mivel azonban a pálya anyagi és erkölcsi megbecsülésének csökkenése régen elkezdődött, ez ma már nem csupán a képzettséggel rendelkezők pályaelhagyására hat ki, hanem már a felsőoktatásba jelentkezésnél az érdeklődők között az alacsonyabb tudásszintűek arányának növekedésével is jár.

Mindezen feltételhiányok működésbeli következményeinek súlyát akkor érzékelhetjük a maga teljességében, ha a feladatokat összevetjük a teljesítőképességgel. A szocializációs folyamatban az iskola alapvető feladata a kívülről meghatározott keretek között szervezett ismeretátadás, és a mindenkori tanulógárda életkorának megfelelő, nagyobb létszámú közösségben folyó szervezett nevelés. A társadalom, az ifjúság szocializációjával kapcsolatos elvi követelményeinek meghatározása során kikerülhetetlen bázisként épít az iskola megfelelő színvonalú funkcióteljesítésére ezeken a területeken.

Ám ezzel kapcsolatosan a funkciózavarok újabb típusával kell megismerkednünk. Ennek kapcsán az *iskolára terhelt feladatok* fogalmát kell értelmeznünk. A feladatok teljesítéséhez eleve több feltétel hiányzik. A helyzet azonban súlyosbodik azáltal, hogy az eredendően meglevő nem kevés funkcióhoz még újabbak is társultak. Ezek egy része az iskolának a társadalomba történő beilleszkedéséből, illetve még inkább beillesztésének problémáiból származik. A mai magyar iskola intézményileg a kelleténél lényegesen kevésbé szuverén helyzetben van. A környezetét alkotó irányító és nem irányító állami és társadalmi szervezetek formalizált és informális hatásai következtében „hivatalos" pluszfeladatai is számosak. A nem eredendő feladatok másik része egyéb szocializációs intézmények (elsősorban a család) funkciózavarai következtében viszonylag spontán módon terhelődik az iskolára.

Kialakul tehát egy olyan szituáció, amelyben az alapfeladatai teljesítéséhez sem elegendő feltétellel rendelkező intézményre még további funkciók teljesítésének gondja is nehezedik. Ennek a helyzetnek több konzekvenciája van az ifjúság szocializációs folyamatában. Az egyik: az ismeretátadás jellege és színvonala az intézményrendszerben általánosságban a szürke középszerűt valósítja meg, amely nem képes felemelni a hátránnyal indulókat, vagy kiemelni a kivételes adottsággal rendelkezőket. Ráadásul a hiányhelyzet itt is, mint mindig, antiszociális aránytalanságokat szül, azaz felerősíti a területi és a strukturális hátrányokat. A második konzekvencia: a hiányhelyzet és a pluszterhek együttes következményeként a szocializációs szempontból fontos nevelési feladatok teljesítése esetlegessé válik, a véletlenszerűség elsősorban a pedagógus személyéhez és nem az intézményhez kötődik.

A funkcióteljesítési problémák harmadik fajtája az *értékorientációs zavarok*. Emögött egy rendkívül bonyolult össztársadalmi összefüggésrendszer feszül. Ebből kiemelésre kívánkozik az a folyamat, amelyben ütközés jön létre az iskola által átadni szándékozott értékek és a külvilág értékképző tendenciái között. Ennek szocializációs szerepe felmérhetetlen, hiszen e folyamat lényege az értékátadás. Nem az iskolán kívüli és belüli értékorientációs törekvések puszta differenciái jelentik a gondokat, hanem azok mikéntje. Egyrészt oktatási rendszerünk nem a szükséges rugalmassággal reagál a társadalmi környezet változásaira, a tananyagokban a jelenlegi életviszonyokról alkotott kép éppúgy elrugaszkodik a valóságtól, mint a megfogalmazott ideák és célok. A legnagyobb probléma ebben az, hogy így egyre csökken az oktatás értékrend-formáló ereje, és egyre kevesebb eséllyel veszi fel a harcot más szocializációs csatornáknak időnként egyértelműen negatív értékképző hatásával. Korántsem csupán bizonyos családi hatásokra gondolok, mert legalább ilyen jelentőségűek az egyes tömegkommunikációs, kortárs csoportbeli, sőt ad hoc hétköznapi tevékenységformákból (például közlekedés) származó befolyásoló mozzanatok is. Az iskola szocializációs hatékonysága különösen csekély azzal a tendenciával szemben, amely a mindennapi értékrend középpontjába a minél kisebb és értéktelenebb teljesítménnyel elérhető minél nagyobb jövedelmet állítja, frontális támadást indítva a tanulás, a tudás, a képzettség-végzettség értékvolta ellen. Hasonló-

képpen kevéssé tudja útját állni az intézményes oktatás-nevelés a hétköznapi (tevékenységbeli és nyelvi-kommunikációs) durvaságnak, erőszaknak, agresszivitásnak mint negatív értékképzőknek. Egyrészt, mert feltétel-hiányos volta objektíve gyengíti, másrészt, mert metodológiai-gondolkodási rendszere és a társadalmi valóság folyamatai között egyre nagyobb rés tátong. Ez a gyerekeknél, de legalább annyira a pedagógusoknál is egyfajta tudathasadást idézhet elő.

3. A család. A szocializációs folyamat elemzése során figyelembe kell vennünk, hogy a szocializáció tradicionális bázisa a család. Helyzetének értékelése kapcsán csak néhány mozzanatot ragadok ki. Egyik lehatároló elemünk az a tény, hogy jelenleg az ifjúsági életszakasz szocializációs problémái vannak terítéken. A család tekintetében ez egyrészt egy önállósodási periódust, másrészt az új család alapításának feladatát jelenti elsősorban.

Az utóbbi évtizedekben nagyon viharos időket él át ez az emberi kapcsolatforma. Elméletileg is felvetődött a kérdés: maradhat-e a család a szocializációs folyamat központi intézménye? Az elméleti szinten általánosítható választ a legfontosabb társadalmi mozgásokból és szándékokból kiindulva úgy fogalmazhatjuk meg, hogy feltétlenül a családnak kell a központi intézménynek maradnia. De hogy ez a család mennyiben különbözzön a maitól, illetve mennyiben változzanak meg tevékenységi területei és módszerei – ezt kemény és hosszú krízisfolyamat során próbálja megválaszolni a társadalom. Ennek a nem kis küzdelemnek a mai fiatalok részben áldozatai, mert a megbillent egyensúlyú családi helyzetben szocializációjuk számos fontos eleme is instabillá vált. Családjaink többsége köré most a lehetőségek és a korlátok ellentmondásos rendszere fonódott. Sokféle hatás következtében meglehetősen szétzilálódott a családi tevékenység időszerkezete. Ez fölöttébb negatívan hatott azoknak a kommunikációs formáknak a működésére, amelyekre éppen az ifjúkor hajnalán lenne szükség. A jövőbeli élethez talajt kereső ifjú emberek számára gyakran kevés az, amit ma – a válások, a tartós ingázási és egyéb szétszakadások, pluszmunkavégzési távollétek miatt – a családi orientációs háttér nyújtani tud. Máskor pedig az iskola kapcsán már említett dezorientációk nehezítik a szocializációs folyamat egyensúlyának kialakulását.

De legalább ilyen horderejű fiatalkori szocializációs nehézségekkel jár a családalapítási periódus is. Az önálló egzisztencia megteremtésének rendkívüli elhúzódása önmagában olyan nagy probléma, amely kényszerpályákra terelheti a beilleszkedési folyamatot, és csírájává válhat a frissen alapított család rövid távon bekövetkező válságának is.

Éppen ezért a társadalomirányításnak és minden tenni képes erőnek széles sávban kell keresni azokat a legváltozatosabb forrásokat, eszközöket, módszereket, amelyek segítségével stabilizálódhat a család egzisztenciális és

érzelmi háttere. Egy ilyen folyamat nemcsak az egyes emberekben szabadíthat fel eddig lekötött energiákat, hanem csökkentheti a más intézményekre (iskola, munkahely) háruló terhek sokaságát is. Ezért nem tekinthető semmilyen, a család helyzetét javítani szándékozó intézkedés valamilyen különleges társadalomirányítási produkciónak, pláne kegynek, ahogy ezt egyesek igyekeznek beállítani. *A családstabilitás a társadalmi összmozgás egészének is kulcskérdése.*

* * *

A szocializáció speciális vonatkozása a *politikai rendszerhez való viszony.* Jelentősége az ifjúsági életszakasz egyes periódusaiban különböző. Összhatása a társadalmi reprodukciós folyamatra azonban vitathatatlanul nagy. A politikai szocializáció egyik jellemzője az erős szervezeti közvetítettség, amely azonban kevésbé kizárólagos, mint ahogy azt gondoljuk.

Először tekintsük át néhány működési sajátosságát azoknak a szervezeti tényezőknek, amelyek leginkább érintettek az ifjúság politikai szocializációjában. Az ifjúsági szervezetekről van szó. Általános szocializációs szerepük is fontos, de most tevékenységük politikai vonatkozásai kerülnek előtérbe.

Ha jelenlegi szervezeteink jellemzőit vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy működésük átfogó, általános jellegű, hatásuk azonban korlátozott. A fiatalok politikai szocializációjában betöltött szerepük is lényegesen csekélyebb, mint azt korosztályi monopolhelyzetükből feltételezhetjük.

A kérdés az, hogy ebből mennyi a szükségszerű és mennyi a funkciózavar? Korlátozott hatásuk annyiban szükségszerű, amennyiben a spontán törekvések az élet minden területén szervesen hozzátartoznak az emberi tevékenységhez. Funkciózavarnak pedig olyan mértékben tekinthetjük, amennyiben a természetes szervezeti játéktereket sem tudják betölteni. Elsősorban azért, mert tartalmi és formai elemeik közül sok konzerválódott, nem haladt együtt a magyar társadalom általános történelmi léptékével. Így ma már ezek a szervezetek bizonyos fontos vonatkozásokban túl differenciálatlanok, működésük formalizmussal telített, nem számolnak kellően az átfogott korosztályok megváltozott életkori sajátosságaival.

E sommás megállapítás mögött azonban természetesen egy rendkívül differenciált valóságos struktúra rejtőzik. Az ifjúsági szervezet működési sajátosságaival és a diszfunkciók társadalmi következményeivel egyre intenzívebben foglalkozik a társadalom. Én csak egy szocializációs mozzanatot emelek ki, a politikai tudat formálására kifejtett hatást.

A politikai tudat bonyolult társadalmi jelenség, amelynek lényege, hogy a társadalom egyénei és csoportjai kialakítanak egy összetett viszonyt a

mindenkori politikai rendszerrel és a politika jelenségével általában. Az így kialakult aktív kapcsolatot tekinthetjük politikai tudatnak. E viszony kialakulási folyamata a politikai szocializáció. Vannak nyilvános és másodlagos formái. Ha a nyilvános, szervezeti formákat konkrét létezési típusaiban vizsgáljuk, akkor széles a skála, de a távolságtartó beállítódás a legtömegesebb, az elvártnál több a formális és a karrierorientált, míg kevesebb a lelkes, a konstruktív, az ismeretgazdag.

Biztos, hogy ennek szervezeten belüli okai is vannak és más szocializációs intézmények diszfunkcionális működése is szerepet játszik benne, de a nagyobb strukturális mozgások itt is a fő okokat jelentik. Ami az értékorientáció tekintetében jellemző az iskolára vonatkoztatva, az lényegében igaz az ifjúsági szervezetekre is. A társadalomszerkezet dinamikus alakulása, a nyomában járó materiális hatások és változások átalakították a politikai tudat szerveződésének folyamatát is. Ma nem a régi értelemben vett kettős nevelés az igazi politikai szocializációs gond. Sokkal inkább az, hogy a családi élet egyfajta sajátos pragmatizmusa sok fiatalt éppúgy eltávolít a politikától, mint az iskola és a vele túlontúl szorosan összeépült ifjúsági szervezetek egy-egy időnkénti életidegen reflexe, megkerülő problémakezelése. Pedig az utóbbiaknál a látszat mély átpolitizáltságot sejtet. Ezt az idősebb korosztályok tagjai gyakran eképp is értékelik, sőt nehezményezik is. De a formálisan politikai jelleg mögött gyakran nincs valóságos átpolitizálási erő, hanem éppenséggel távoltartó hatás működik.

Vannak a politikai szocializációnak másodlagos formái is. Ha a fiatalok-nál esetlegesen fellelhető politikai karakterek gyökereit (vagy még inkább ezek hiányát) vizsgáljuk, tudomásul kell vennünk, hogy jelenleg többnyire feltáratlan, háttérben munkáló motívumokat kell keresnünk. Ezek hétköznapi átörökítések, a szociális tanulás spontán folyamatai révén épülnek be a szocializációba. Jellegüket éppúgy nem elsődlegesen (illetve általában nem tudatosan) politikai, hanem strukturális és generációs indíttatású befolyásolások révén nyerik el, mint a tudati viszonyok legtöbb más szférája is. Hiszen ma Magyarországon a társadalmi struktúra belső viszonyai alapjaiban is nehezen írhatók le. De még az így kapott esetleges kategoriális rendszer mögött is nagyon nehezen leképezhető, hallatlanul tarka világ van. Az ifjúság politikai tudatformálódása is valójában e tarkaság függvényében zajlik, és ez annál inkább így van, minél kevésbé hatékonyak az intézményesült politikai szocializációs törekvések. Jobb hatásfok pedig csak úgy érhető el, ha a szervezeti működés rugalmasan alkalmazkodik tényleges mozgásokhoz, vagyis a fiatalok tagolt érdekvilágának felismerése és minél jobb kifejezése, képviselete által.

Nagy Katalin

NEMZEDÉKVÁLTÁS ÉS NEVELÉS

A történelem és a társadalom nemcsak a maga közvetlenségében fejti ki hatását a nemzedéki kérdésre, hanem a szocializáló és nevelő közvetítések révén is. Van két igen fontos úgynevezett nemzedékközi intézmény, amely az eddig felhalmozódott emberi értékeket, illetve osztálykultúrát szervezetten, módszeresen továbbszármaztatja, ez a család és az iskola.

Ha jobban meg akarjuk érteni a nemzedékek egymáshoz való viszonyát, és azt a módot, ahogy az egyik nemzedék átadja helyét az utána következőnek, ezt a két intézményt meg kell vizsgálnunk. Sőt, ha zavar mutatkozik a nemzedékek egymás közötti viszonyában, akkor ebben e két intézménynek is feltétlenül része van.

Közismert, hogy a jólneveltség és a jól nevelés fogalma miképp változtak és változnak történelmi koronként és társadalmi osztályonként. Amikor az uralkodó értékek és vele a nevelési értékek olyan mértékben vannak átalakulóban, mint napjainkban, a nevelésnek nem az a legnagyobb kérdése, hogy az új nemzedéket mennyire tudják a felnőtt nemzedékek egy, a közfelfogás által szembesített értékrend jegyében a magukéhoz hasonlóvá formálni, hanem az, hogy az értékek vitájában milyen álláspontok jutnak meghatározó szerephez, milyen értékek érvényesülnek. A családban a nevelés legnagyobb bizonytalanságai szerintem ma az alkalmazkodás és az önállóság értékelésében vannak. Az előbbiek, tudniillik az alkalmazkodásnak, vezető értéket tulajdonító nézet teljes kontinuitást hírdet, az új generáció legyen egyenes folytatója, leképezője, reprodukciója a megelőzőnek, vagy még inkább jobb kiadásban ismételje meg a régit. Ugyanaz az értékrend jusson érvényre bennük és általuk, de hiánytalanabbul. A képzettségi és feltörekvési ambíciókban a szülők kárpótlást szeretnének venni minden társadalmi, jóléti, képzettségbeli korlátozottságukért és sikertelenségükért, de ugyanakkor azt is kívánják, hogy gondolkodásmódjuk, szokásaik és beállítódásaik töretlenül származzanak tovább. Amilyen mértékben sikerül ez a fajta átörökítés – és látjuk, hogy gyakran igen jól sikerül –, olyan mértékben reprodukálódik a mentalitásoknak, életterveknek a múltra-jelenre jellemző társadalmi struktúrája is, pozitívumaival és negatívumaival együtt. E felfogás képviselői mindamellett gyakran ütköznek ellenállásba, hiszen időközben jelentősen változtak az objektív életviszonyok, az érvényesülés kritériumai és reális viszonyai.

Ezért az ilyen szülők több évre autokratikus nevelésre kényszerülnek, és ezzel máris fokozzák az ellenállást. A sikeres értéktudat átadás, különösen ha ez nemzedékközi mobilitással is párosul, rendszerint kiküszöböli a családon belül a generációs ütközéseket. Olyankor viszont, amikor nem válik be ez a nevelési stratégia, sok szülő a kudarcban – saját kudarcában – az egész ifjúságra jellemző nemzedéki autonomizmus és ellenállás megnyilvánulását véli felfedezni. Az ellentétes póluson a megértő és elfogadó nevelői magatartás áll. Az új nemzedék sajátszerűségeinek és önállósodási törekvéseinek tudomásulvétele vagy éppen támogatása. A diszkontinuitás ebben a szemléletben természetes fejleménynek tűnik. Ezek a szülők nagy tűrési határokat alakítanak ki, és ezen belül az iskolaválasztás, a pályaválasztás és a párválasztás, ez a három sorsdöntő irányválasztás a fiatalok értékszempontjai és akarata szerint mehet végbe. Az idősebb nemzedék lemond tradicionális beleszólási jogának nagy részéről, sőt bizonyos fokig ő alkalmazkodik. A közelmúltban elhunyt világhírű kultur-antropológus, Margaret Meed azt állapította meg, hogy a kultúra hagyományozódása nemcsak az idősektől a fiatalok felé haladó áramlás, hanem fordított irányú is. Erre a nézetre reagálva Igor Kon a következőket írta: „általánosságban ez igaz, az ifjúság innovációjának súlya mindig is igen jelentékeny volt, de még ha erősödött is ez a tendencia, a társadalmi funkciók közöttük való megosztása elvileg mégsem válhat szimmetrikussá. Bármilyen újításokat is javasoljon az ifjúság, ezek mindig az elmúlt nemzedékek tapasztalatain alapulnak." Kon később konkretizálja is, melyik az az életszféra, ahol legalábbis napjainkban a fiatalok megelőzik és alkalmazkodásra késztetik az idősebbeket. Ez a divat, a szabadidő, a szórakozás szférája. Ha ehhez még hozzávesszük a nemek közötti kapcsolatok és viselkedések alakulását is, előttünk áll korvonalaiban az, amit ifjúsági szubkultúrának szokás nevezni. Nem állítom, hogy az elfogadó, utána nevelő viselkedés feltétlenül pozitív, de mindenesetre realistább, mint az ellentétes irányú. Szélsőséges formájában azonban odáig jut az elfogadásban, hogy lemond a nevelés céljairól és ezzel magáról a nevelésről. Sőt, mint az előbb említettem, szinte teljes szerepcserét hajt végre. Átadja magát gyerekei, esetleg unokái befolyásának. S miközben jónak rossznak egyaránt behódol, azzal áltatja magát, hogy demokratikusan nevel. Míg a másik hibás szélsőség azzal idéz elő szakadást a nemzedékek között, hogy elavult követelményeket támaszt, a túlzóan alkalmazkodó viszont látszatfolyamatosságot teremt azáltal, hogy önmaga szakít a múltból származó, de nem elavult értékekkel is. Megtalálhatók ezek a tendenciák a szocializálásnak és nevelésnek abban az intézményében is, amelyet döntően központilag szabályoznak, s amelyben erre a célra kiképzett szakemberek tevékenykednek, vagyis az iskolában. Az iskola minden társadalomban lényegileg arra hivatott, hogy biztosítsa a társadalmi folyamatosságot, úgy tegye lehetővé a nemzedékváltást, hogy sértetlen maradjon, sőt lehetőleg erősödjön a fennálló társadalmi rend, az osztálystruktúrához kapcsolódó értékvilág. A szocialista iskolarendszer meghatározása szerint a társadalom szocialista irányú előrehaladásának szolgálatában áll. Mindebből származik az iskolai nevelés sokat vitatott paradoxona, az hogy az iskolában rendeltetésénél fogva előlegezni kell a jövőt. Mivel azonban az iskola is az adott társadalom része, annak minden ellentmondásával, nehezékével és napi gondjával együtt, hogyan tudná maradéktalanul megtenni ezt az előreugrást. Az a kettősség, amely a távolabbi célokra vagy eszményre orientálódó neveléselmélet és a prózai realitások kényszerpályáján mozgó eleven iskolai gyakorlat között minduntalan újra képződik, ennek a paradox helyzetnek a kifejeződése. Sokféleképpen jelenik meg ugyanez a dializmus és számosak a következményei is. Az életidegenné vált pedagógia úgy próbál magának kiutat keresni, hogy ellentétébe menekül. Pragmatikus oktatástechnológiává, szűkös metodikai szabálygyűjteménnyé redukálja önmagát. Az iskola, amelyet nyom és nyomaszt a vele szemben támasztott hivatalos és spontán környezeti követelés, hogy váljon valóban tudatos és hatékony nevelőintézménnyé, nemegyszer formális és verbális kisérletekhez folyamodik, a munkához való viszonyt, az állampolgári magatartást, a családi életre való felkészítést, az esztétikai kultúrát éppúgy puszta tanítássá teszi, tananyaggá szervezi, mint például a nemzedéki kapcsolatok tartalmát és normáit. A probléma persze nem ott van, hogy az iskolában tételes megfogalmazásban is tanító elvetett szabályokat, hanem abban, hogy ez a tanítás igazi tapasztalatokat nyújtó, pedagógiailag céltudatosan szervezett életszerű bázis híján többnyire súlytalan, majdhogynem üres. Az elmélet és a gyakorlat két külön, szerves kapcsolat nélküli világgá lesz a diákok életében is. Az egyes tanárok reagáló magatartásában ismét kifejezésre jut a családi nevelésben előbb említett és ott észlelhető tendencia.

A neveléstudomány direktív és nondirektív – vagy más fogalmazásban permisszív – típusokat különböztet meg, valamint ezek rengeteg variációját. A direkt nevelő általános tendenciája, hogy a tanulók cselekvéseit és belső világát is saját elképzelései, vagy bizonyos előírások szerint irányítsa és ellenőrizze. A permisszív nevelés ezt a lehetőséget a legnagyobb mértékben el akarja kerülni és akceptálni kívánja a tanulók indítékait, gondolkodási és cselekvésmódját. A szakirodalomban elterjedt vélemény szerint az iskola céljainak megvalósítása szempontjából optimálisnak az enyhén permisszív nevelés tekinthető. Mindjárt hozzáteszem, hogy ma nálunk Magyarországon az eltérések ettől az optimumtól nem az engedékenység, hanem a túlzott direktivitás irányában találhatók. Szólhatnék még a nemzetközi viszonyok alakulásának más fontos tényezőiről, főleg az ifjúsági szervezetek-

ről, vagy még inkább a nevelési tényezők együttműködéséről, abból az aspektusból, hogy a köztük létrejött, jelenleg élő szerepmegosztás bizonyos fokú újrarendezése lenne szükséges.

Összefoglalóan az a véleményem, hogy társadalmunkban a nemzedékek közötti kapcsolatok, beleértve a cserélődést, a váltásokat is, pedagógiai eszközökkel befolyásolhatók.

Szekeres Imre

A KISZ SZEREPE AZ IFJÚSÁG POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓJÁNAK FOLYAMATÁBAN

A mai magyar társadalom ifjúsági problematikájának számos konkrét – korhoz és helyhez kötött – vonása van, amelyekre örök érvényű bölcselkedéssel nem adhatunk választ. Ezért nagyon fontos, hogy a tudományos kutatás figyelme az ifjúság társadalmi helyzetének vizsgálatára irányult.

Az „ifjúság – ideológia – társadalom" háromszögének csak egyetlen vetületével foglalkozom: az új nemzedék társadalomba való beilleszkedésének politikai vonatkozásaival. Mindezt egy szempontból, a gyakorló KISZ-vezető tapasztalatai alapján.

Az új korosztály serdülőként lép a társadalom, a politika színpadára. Életében először „tudatos" társadalmi csoport tagjaként. Ez azonban elsősorban életkori csoport: a tizenéveseké. Ennek az életkornak van néhány olyan vonása, amely politikai szempontból önmagában is konfliktusossá teszi a serdülők társadalmi beilleszkedését.

Mindenekelőtt az, hogy a politizálás felnőtt szerep, és amikor a serdülő elkezdi ennek gyakorlását, bár biológiailag érett lehet, társadalmi érettsége még nem alakult ki. Így politikai magatartását az érzelmek, a beállítódások befolyásolják. Ezt az érzelmi irányultságot, eltartott helyzete révén, enyhén korlátozzák érdekkötöttségek.

Ellentmondásosan zajlik le a politikai szocializáció azért is, mert az intézményes politikai nevelés az elvont politikai rendszer egészéhez próbál szocializálni. Így jóval kevesebb energia jut a naponta tapasztalt szférákban történő szocializálásra. Mivel a politika meglehetősen absztrakt módon jelenik meg, ezért ehhez csak formális viszonyulás alakulhat ki, hiszen az egyén és a politikai rendszer kölcsönhatása számos áttételen keresztül valósul meg. Ugyanakkor a mikroszinten megélt világ konfliktusai az esetlegesség jegyében interpretálódnak. Mindazonáltal a két rendszer ellentmondásosan is elfér egymás mellett.

Konfliktusforrás az is, hogy a társas kapcsolatok gazdagodása, sokszínűsége ebben az életkorban személyiségfejlődési szükséglet. A fiatal ezért kilép a család védőszárnyai alól a tágabb társadalmi közegbe, és elindul kortársközösségeket keresni. Elkezdi „ostromolni" a szabadidő közösségi

eltöltésére hivatott intézményeket, és ha ezek nem teremtenek lehetőséget igazi közösségek létrehozására, más lehetőségek után néz. Ezeknek a spontán csoportoknak identitásra van szükségük, amelynek a tartalma szinte mindig a felnőtt társadalomtól való különbözőség, a „be-nem-illeszkedettség" tudata, amely a valóságos társadalmi helyzetet tükrözi.

Mindezek nem adnak magyarázatot arra, hogy a korosztályon belül mi okozhatja a különbözőségeket. Feltételezésem szerint e korosztály magatartását jelentősen befolyásolják a családtól való függetlenedési törekvések, a pályaválasztási elképzelések és esélyek, és mindkét tényezőt befolyásolja a családok helyzete a társadalmi struktúrában.

A pályakezdő, családalapító fiataloknak a munkamegosztásban elfoglalt társadalmi hely biztosít különböző lehetőségeket arra, hogy a társadalmilag preferált célok és elérésének eszközei szerint alakítsák magatartásukat. Nagyon erős az életkorból adódó tényező is, amelyet a pálya- és az önálló élet megkezdésének problematikájaként szoktak leírni. Ennek egyik vonatkozása az, hogy ma a fiatalok túlnyomó többségének adottak a tanulás, a munka, a művelődés, s nem kis erőfeszítések árán a kiegyensúlyozott emberi élet, az önálló otthon megteremtésének feltételei. Ugyanakkor ma differenciáltabb a helyzet, mint korábban, s a fiatalok számottevő csoportjainak romlott a relatív helyzete. Másik vonatkozása az, hogy az alkotó, tevékeny, felelős munka minden dolgozó ifjúsági rétegben megjelenik értékként. A fiatal pályakezdők nagy része az alkotó munka igényével lép be a gyárak, intézmények kapuin, s ezt az értéket közvetítik a szocializációt szolgáló intézmények. Ugyanakkor a fiatalok úgy érzik, „nem férnek hozzá" igazi feladatokhoz.

A társadalomban meglevő értékorientációs zavarok, a célok és intézményes eszközök, valamint az egyén és lehetőségei közötti diszharmónia, az eltartott és a szülők által segített helyzet időbeli kitolódása összességében anómiás helyzetet teremt az ifjúság számára. Az ifjúság ma azt várja a KISZ-től, hogy segítsünk e helyzet megváltoztatásában. Ehhez elkerülhetetlen a fiatalok politikai cselekvési lehetőségeinek bővítése.

A pártnak, a KISZ-nek és minden szocialista intézménynek közös feladata, hogy az ifjúság új és új nemzedékeit megnyerje szocialista eszményeinek, céljainknak és az elérésükért folytatott munkának. Ennek során következetesen kell érvényesíteni: a szocialista viszonyok nem szülnek automatikusan szocialista tudatot és minden nemzedék szükségképpen más úton jut el a szocializmushoz. Abból kell kiindulni, hogy az ifjúság számára nincsenek sajátos, bizonyításra nem szoruló evidenciák.

Fontos – társadalmilag deklarált – értéknek tekintjük a közéletiség elérésének lehetőségeit, ezek azonban erősen strukturáltak attól függően, hogy ki hol helyezkedik el a politikai szférában. A központi és a helyi politikai döntések egyre növekvő, de meglehetősen szűk körre korlátozódnak, ettől távolodva látszólag csökken a politikai döntések befolyásolásának lehetősége, élménye és tapasztalata. Így a működés látens hatásai között erősen él az, hogy az emberek többsége és főleg a fiatalabbak még soha nem vettek részt politikai alternatívák közötti döntésben, vagy ha igen, akkor azt nem tekintették annak.

A legitimációs mechanizmus a fiatalok számára kevés aktust tartalmaz. A legitimáció elsősorban az ideológiára és a döntések végrehajtásában való részvételre épül. A fő probléma az, hogy kevés az „én is ezt akartam, így döntöttem" élménye, és gyakoribb az „ezt akarják" érzése.

Az eddigiekből következik, hogy ezt a helyzetet elsősorban a demokratizmus gyengeségei okozzák, mégpedig az ifjúság körében a közvetlen demokrácia politikai élményt adó fórumainak hiányai s erőtlenségei.

Nem kevésbé fontos a képviseleti demokrácia működése és annak látens szocializáló hatásai. Főleg egy igen lényeges eleme, a politikai nyilvánosság. Gyakori, hogy az egység – vagy látszata – érdekében nem kerülnek nyilvánosságra a döntést hozók vitái, eltérő nézetei. Kívülről ez viszont már úgy látszik, mintha nem is vitatkoznának, sőt mintha nem is mernének vitatkozni. A látszat igazságtartalmától függetlenül a szervezetek tagjainak magatartását befolyásolja ez a hite. Amikor képviselőiket megválasztják, úgy tűnik, mintha teljesen mindegy lenne, kiket választanak. A választás aktusához nem kapcsolódik valóságos választási élmény; így ismét marad a rituálé: a választás ritusa.

A fiatalok szereplehetőségei azok a tevékenységek, amelyeknek elsajátítása révén kialakul politikai magatartásuk. Amennyiben ezek elsősorban végrehajtó szerepek, amelyekhez nem társul döntésekben való részvétel, amelyekből hiányzik az illetékesség érzése, akkor ez a hiány is belsővé válik. Azaz a hiány is szocializáló tényező. Aki csak a hiányt látja, könnyen megállapítja: nem működnek meglévő demokratikus fórumaink, mert az emberek nem töltik meg azokat tartalommal, fejletlen a politikai kultúránk, az „emberek még nem érettek rá".

Az ifjúság politikai magatartását a politikai rendszer egészének valóságos működése alakítja. A politikai rendszer szerves részét képező KISZ a szocializmus eszméivel, értékeivel való találkozás színtere. Tevékenységének egészével járul hozzá a fiatalok szocialista meggyőződésének kialakításához, műveltségük, felkészültségük növeléséhez. Jelentős szerepe van a KISZ-nek annak formálásában, hogy az ifjúság milyen képet alkot a szocializmus megvalósulásának folyamatáról, a hazáról és múltjáról, a nemzetközi valóságról, a szocialista országok népeihez fűződő sorsközösségről, a szocializmus társadalmi, erkölcsi és emberi értékeiről.

A Kommunista Ifjúsági Szövetség a párt ifjúsági szervezete és egyben a magyar ifjúság tömegszervezete. Ez a tény a KISZ-től legalább kétoldalú meghatározottságot kíván. A párt által közvetített igényrendszer – a társadalom igényeként – a politikai követelményeket és elsősorban az ifjúság nevelését várja el a KISZ-től. Az ifjúság – a KISZ-tagság – viszont azt, hogy a szervezet képviselje, érvényesítse vágyait, elképzeléseit, érdekeit.

A KISZ-nek azonban nem elég csak a társadalom mai érdekeit, igényeit, normáit vagy csak az ifjúság törekvéseit, érdeklődését követnie – alakítania is kell mindkettőt. Ennek megvalósulása elsősorban a KISZ belső demokratizmusától függ. Ez befolyásolja azt, hogy a szervezet hogyan képes céljaiban megjeleníteni a fiatalok törekvéseit. A külső környezet demokratikus viszonyai viszont azt befolyásolják, hogy a KISZ-nek milyen törekvéseit ösztönzi a környezet.

A KISZ belső demokratizmusa és a külső környezet demokratikus viszonyai összefüggnek, mert a környezet „tűrőképessége" befolyásolja azt, hogy milyen típusú célokat, törekvéseket fogad el a szervezet. A KISZ törvényszerűen adaptálódik környezetéhez, s ezáltal a benne tevékenykedők is a politikai környezethez. A KISZ-ben levő politikai szocializáció a valóságos politikai közegben lehetséges politikai szerepekre készít fel. Ez természetesen nem passzív alkalmazkodás, mert a KISZ is alakítja környezetét, s tagjai is a szervezetet.

A KISZ közösségeinek politikai szocializáló hatását gyengíti, hogy a mozgalmi gyakorlatban az egyén és a közösség szerepe gyakran csak végrehajtó szerep. A cél gyakran idegen az egyéntől és csoporttól, hiszen nem vett részt megalkotásában. A problémát növeli, hogy az alapszervezeti programokat is egy szűk kör fogalmazza meg. Így a közösség számára a végrehajtás marad. A sikeres, a „közösségi" ember: az alkalmazkodó KISZ-tag. Mivel így a lehetségesnél is kevesebb KISZ-tag jut önálló cselekvési lehetőséghez, a mozgalmi munka legnagyobb „gondja", hogy a tagok passzívak. Miben? A mások által – nélkülük – megfogalmazott célok végrehajtásában. A tagság nagyobb része így válik a KISZ-ben nem cselekvő szimpatizánssá.

A KISZ felismerte ezt a problémát és határozottan törekszik arra, hogy nagyobb önállóságot biztosítson szervezeteinek a tervezésben, a programalkotásban. A KISZ-szervezetek életének, irányítási stílusának fejlesztése, a közvetlen választások és a delegálások bevezetésére fordított erőfeszítések is ilyen irányba mutatnak.

A KISZ-alapszervezetek többsége úgy érzi, hogy feladathiányban szenved. A taggyűlések rendszeres témái a szervezeti élettel, az önmozgással kapcsolatosak. Ha a KISZ-tagokat megkérdezzük, sok – politikailag is – megoldandó problémát látnak. Ha felvetjük, hogy miért nem beszélnek erről taggyűlésen, meglepődnek. Nincs hagyománya, nincs szocializációs mintája annak, hogy az alapszervezet véleményt alkosson saját környezetének viszonyairól. Így él egymás mellett a kiüresedett forma a taggyűlésen és a megoldandó probléma a szervezeten kívül. Ebben része lehet egy konfliktuskerülő magatartásnak is, de még inkább e konfliktusokban megmutatkozó erőviszonyoknak.

A KISZ-ben az utóbbi években előtérbe kerültek a differenciált rétegmunka követelményének megfelelő módszerek. Ezek növelték a KISZ rugalmasságát, munkájának sokszínűségét. A differenciált rétegmunka továbbfejlesztésének is vannak azonban természetes korlátai.

A szervezetek további önállóságának növelését segítené – s ez a KISZ keretein belül is tovább növelhetné az önállóságot – ha többször találkoznának az egyes ifjúsági rétegek között dolgozó szervezetek. Ez növelné a rétegek önismeretét és ugyanakkor demokratikusabb viszonyrendszereket építenénk az alá- és fölérendeltségi kapcsolatok mellé. Ennek csírái már léteznek, ilyenek a szocialista városok KISZ-szervezeteinek találkozói, vagy a tapasztalatcserék KISZ-vezetők között. E módszer kiterjesztése hatékonyabbá tenné a mikrorétegekben folyó munkát, s a KISZ keretein belül is sokszínűbb rétegigényeket lehetne kielégíteni.

A KISZ azonban így sem integrálhat magába minden ifjúsági törekvést. Egyrészt, mert a párt ifjúsági szervezete. Másrészt az ifjúság helyzete, törekvései is annyira heterogének, hogy mindig marad kielégítetlen igény, „lefedetlen" terület. Ezért mindenképpen bizalmat kellene szavazni sok KISZ-en kívüli közösségnek, társulásnak, sokféle nyílt szerveződési lehetőségnek, megjeleníthető véleménykülönbségnek. Adjuk meg a siker és tévedés lehetőségét nemcsak a KISZ-nek, hanem az ifjúság különböző más csoportjainak is. Valahogy úgy, ahogyan egy középiskolás diák fogalmazta meg a kívánatos szülő-gyerek kapcsolatot: „Engedj oda a szakadék szélére is és ne fogd meg a kezem. De legyél ott a közelembe, s ha félek, én foghassam meg a Te kezedet".

III. A BÉKE KÉRDÉSEI

Kovács Jenő

AZ IFJÚSÁG ÉS A BÉKE

Az ifjúságra kétségtelenül erőteljesen hat, hogy megakadt az enyhülés folyamata, és a nemzetközi helyzet több vonatkozásban romlott. Úgy tűnik, hogy versenyezni vagyunk kénytelenek a fegyverkezés területén is – ugyan magától a versenytől idegenkedve, de a verseny tétje, a lehetséges lemaradás kockázata miatt nincs más választásunk. Az ifjúságra hat az is, hogy növekszik a bizonytalanság és a bizalmatlanság. Ez mérgezi a kapcsolatteremtő szellemet, s anyagilag is egyre súlyosabb terhet ró Európa minden országára. Nem kétséges: a fiatalok tudatában vannak, hogy érdekeltek a béke megőrzésében. Ez tükröződik abban is, hogy a világ békemozgalmainak, a békeharcosok hatalmas táborának fontos bázisa az ifjúság. Azt azonban látnunk kell, és ezt a magyarországi tapasztalatok is mutatják, hogy a fiatalok aktivitását, cselekvését gyakran fékezik hamis ideológiai, tudati elemek.

Hogyan látjuk mi a háború és béke kérdéseivel kapcsolatos különböző téveszmék kialakulásának okait? A külső okok számbavétele viszonylag egyszerű. Hiszen minden illúzió ellenére – ha volt ilyen – a nemzetközi burzsoázia még az enyhülés időszakában sem függesztette fel ideológiai háborúját, a szocialista rend fellazítására törekvő ellenséges propagandát. Hogy ezzel bizonyos sikereket is elért, annak egyik magyarázata saját propagandamunkánk gyengesége. E mellett magyarázzák azok a fegyveres konfliktusok is, amelyek szocialista országok között robbantak ki, s amelyeket korábban lehetetlennek hittünk. De azok a gazdasági, társadalmi és politikai válságok is, amelyek az elmúlt 40 év során egyes szocialista országokat megráztak. Ezzel összefüggésben említést érdemel az a tény is, hogy a harmadik világ egyes országainak nyújtott internacionalista, katonai segítség esetenként jelentősebb volt, mint az adott országok belső konszolidációs képessége; s ez kétségkívül a szocialista országok terheit növelte.

A belső okok között első helyen állnak a szocialista demokrácia esetenkénti hiányosságai, amelyek nemegyszer keltik állampolgárainkban azt az érzést, hogy „illetéktelenek". Ez sok esetben csökkenti a fiatalok békemozgalmi aktivitását is. Hiszen egyesek úgy tartják, hogy a világpolitika, a béke és a háború ügye a kormányokon múlik, olyan messzire pedig nem hallatszik el az ifjak szava. Belső tényező az is, hogy Magyarországon átmenetileg néhány évig meglazult a magyar békemozgalom kapcsolata az if-

jússággal. Tradicionális munkaformái túl egyszerűnek, sematikusnak bizonyultak az ifjúság szemében. Az Országos Béketanács nem ismerte fel az alulról jövő kezdeményezések fontosságát, s velük szemben gyakran túlzott óvatosságot tanúsított. Úgy gondolom, hogy ezek a tényezők is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy alapvetően jó szándékú fiatalok körében is megjelennek eszméinktől idegen áramlatok és téves nézetek. Természetesen a párt fontos feladatának tekinti, hogy ezeket a téves ideológiákat megfelelő elméleti kritikával szembesítse.

Melyek azok a kérdések, amelyeknek magyarországi vitái során leggyakrabban tapasztalhatók elméleti tévedések?

Öt kérdéskört lehet megnevezni:

1. a háborúk mibenléte és általános okai;
2. a háború, a béke, az osztályharc és a társadalmi haladás összefüggései;
3. a jelenlegi feszültség súlyosságának megítélése;
4. a jelenlegi helyzet kiváltó okai;
5. a jelenlegi helyzet pozitív meghaladására lehetőséget adó utak.

1. Figyelemre méltónak tartjuk, hogy a háborúk nemcsak természetes velejárói az osztálytársadalomnak, hanem – talán éppen ezért – egyben szükségszerűen kialakítják az olyan polgári elméleteket is, amelyek a háborúkat eleve elkerülhetetlennek, törvényszerűnek, következésképpen a társadalmi rendtől függetlennek tekintik.

Nézzünk néhány ilyen elméletet, és röviden azt, hogy ezek miben vélik megtalálni a háború okait: az emberi agresszivitást mint eredendő jellemvonást a háborúk okaként beállító elmélet; Morgenthau elmélete az egyéni hatalomvágyról, mint a háború elsődleges előidézőjéről; Rostow koncepciója, amely a nemzetek létezésében, illetve az állami szuverenitásban véli felfedezni a háború okait; Newcomb gondolatmenete, amely a háború kialakulását a katonai költségvetések alakulására, illetve a felhalmozott fegyverek mennyiségére és minőségére vezeti vissza. Mindezen elméletek közös vonása, hogy tagadják a háború függését a társadalmi rendszertől, és a háborúk okait a társadalmi, politikai ellentmondásoktól független, főként pszichológiai vagy természettudományos jelenségekben keresik.

Hasonló gyökerű és tartalmú egy régi vita felújítása, amely immár másfél évszázados, de újra és újra fellángol. Ez az úgynevezett Clausewitz tétel fel-felforrósodó vitája. Az a megállapítás, hogy a politikának meghatározó szerepe van a háború keletkezésében, és ezért a háborúk tartalma alapvető ismérv, egybevág a marxista szemlélettel. Mégis a politikai szakirodalomban és különösen a politikai publicisztikában az utóbbi időben elterjedt az a nézet, hogy az atomkorban Clausewitz úgymond „már nem érvényes". Első pillanatban ez a nézet vonzónak tetszik, és az ifjúság nem jelentéktelen csoportjai is így fogadják. Mi mégsem fogadhatjuk el ezt a nézetet, mert ezzel elfogadnánk azt, hogy a háború, a háborús politika független a társadalmi közegtől, valamilyen egyéb, technikai vagy katonai tényezők függvénye. Ezzel közvetve mentesítenénk az imperializmust politikai felelőssége alól. Úgy gondoljuk, hogy itt voltaképpen a munkásmozgalom történetében nemegyszer felbukkanó elméleti hibáról van szó, amelynek lényege: a politika primátusának tagadása, ebben az esetben a technika, a katonai költségvetések, a fegyverkezés vagy a fegyverfajták javára. Nyilvánvaló, hogy a fegyverek fejlődése erőteljesen kihat a hadviselésre és a stratégiára, és ez különösképpen érvényes a nukleáris eszközökre – alkalmazásuk lehetséges következményei miatt. Ez azonban megítélésünk szerint nem változtat a háború politikai lényegén, a háborúra törő politika lényegén, legfeljebb annak érvényesülési módját befolyásolja.

2. Sok fiatal fejében okoznak zavart a háború és az osztályharc, a béke és a társadalmi haladás összefüggései. Mi késztetheti ma itt téves következtetésre a fiatal embereket? Talán elsősorban az, hogy ma egyetlen kisebb, akár helyi háború, egyetlen fegyveres szabadságküzdelem sem ítélhető meg önmagában, anélkül, hogy meg ne vizsgálnánk, milyen hatással van az adott fegyveres küzdelem a világbékére. Másképpen fogalmazva: ma az embernek ember által való kizsákmányolása ellen vívott harc elválaszthatatlan az emberi civilizáció megőrzéséért folytatott harctól. Ez reális ellentmondás, különösen a gyakorlati, politikai események tükrében. És hozzáteszem, a probléma a marxista politikaelmélet számára is több vonatkozásban egyelőre még csak kihívást jelent; sok fontos összefüggése tapasztalatunk szerint még kidolgozatlan. Ebből következik az is, hogy a fiatalok egyes csoportjai kétségbevonják, hogy az általános emberi, az úgynevezett humán stratégia összeegyeztethető a kommunizmus világméretű győzelmére való törekvéssel. Egyik oldalról az osztályharc alapján álló internacionalista szolidaritás erőteljesebb megnyilvánulását hiányolják. Másik oldalról viszont a szocialista közösség globális tevékenységét, a haladó erők támogatását bírálják, éppen az esetleges eszkalációs lehetőségek felnagyításával.

3. A jelenlegi feszültség súlyosságát, a mai világhelyzet megítélését illetően a fiatalok felfogása gyakran két szélsőség között ingadozik. Esetenként már-már háborús pszichózis, a termonukleáris katasztrófa közvetlen veszélyének felidézése tapasztalható. Ebben sajnos sokszor szerepet játszanak saját tömegkommunikációs eszközeink is. Máskor a jelenlegi veszélyt alábecsülő nézetek tapasztalhatók, amelynek kévpiselői szerint mit sem számít a már meglevő több tízezer nukleáris töltet mellett az a néhány száz új, amit most telepítenek. Mindkét nézet káros, és lefegyverző a békemozgalmi aktivitás szempontjából.

4. Különösen nagy figyelmet érdemel az, hogy az ifjúság jól értse a jelenlegi feszültség kiváltó okait. Két nézettel kell viszonylag széles körben szembenéznünk és ellene fellépnünk. Az első – és ennél a tömegkommunikáció tévedései ismét szerepet játszanak –, amely szerint az enyhülési folyamat megszakadásának forrása abban keresendő, hogy az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában konzervatív, szélsőségesen reakciós politikusok kerültek hatalomra. Meggyőződésünk, hogy ez a felfogás nem számol a valósággal, a dolgok valóságos sorrendjével. Hiszen az amerikai politikában a katonai erő szerepének újraértékelése, felértékelése mögött nem személyi változások, hanem az Egyesült Államok nemzetközi pozíciójának változásai és az amerikai uralkodó osztály ebből levont következtetései húzódnak meg. A másik nézet jól ismert: a nagyhatalmak egyenlő felelőssége. E felfogás kialakulását megkönnyíti, hogy a katonapolitikai lépések formálisan sok hasonlóságot mutatnak akkor is, ha gyökeresen eltérő politikai indokok vezérlik őket. Nem hiszem, hogy szükség lenne a tézis lehetséges bírálatának vázolására. De felhívom a figyelmet e nézet egy burkoltan jelentkező formájára, amellyel nemcsak a nyugati békemozgalmakban, hanem a hazai munkánkban is számolni kell. E nézet lényege, hogy fölösleges firtatni a felelősséget, keresni az okokat, mert nem ez a feladat, hanem az, hogy a helyzetet megváltoztassuk. Ez céltudatosnak látszó felfogás. De ez csak az igazság egy részét tartalmazza. Lényegében annak kedvez, aki a kialakult helyzetért, a fegyverkezési versenyért felelős.

5. Igen sokszínű az a skála is, amely a kiutakra vonatkozik, és elméleti, politikai szempontból tévesnek tekinthető. E széles skálán azonban közös vonások is fellelhetők. Ilyennek tekinthető az a gondolatmenet, amelynek kiindulópontja, hogy a „professzionális politikusok, a hivatalos állami külpolitikák", az államközi tárgyalások eddig nem vezettek semmilyen konkrét fegyverzetcsökkentési eredményre. Tehát – vonják le a következtetést – a népeknek, az egyszerű embereknek kell alternatív mozgalmakba tömörülniük, alternatív biztonsági koncepciókat kialakítaniuk, és közvetlenül is kezükbe venniük a béke és a leszerelés ügyét. Lényegében ennek az álláspontnak következménye az a nézet is, miszerint az igazi békemozgalom csak a saját kormánytól független kezdeményezés lehet, jellegét tekintve pedig tiltakozó mozgalom, függetlenül a tiltakozás tárgyától. Ebben az összefüggésben tapasztaljuk, hogy az imperialista propaganda megkettőzött erőfeszítésekkel igyekszik terjeszteni a mi országunkban is a pacifista nézeteket.

A pacifizmus különböző vonulataival kell felvenni a küzdelmet. Először is a fogalom klasszikus értelmezése szerinti pacifizmussal, ha úgy tetszik az „ortodox pacifizmussal", amely teljes erőszakmentességet hirdet, elvet minden háborút, minden fegyveres harcot, sőt még a kifejezetten védelmi fegyvereket és természetesen a katonai szolgálatot is. Az ortodox pacifizmus lehetséges hatását Magyarországon nem ítéljük túlságosan jelentősnek. Valamivel „tetszetősebbnek" tűnhet az úgynevezett nukleáris pacifizmus, amely törvénytelennek, az emberiség elleni bűnténynek tekinti az atomfegyverek gyártását és felhalmozását is. Ez a nézet a szocialista országok jelenlegi védelmi erőfeszítéseinek, a nyugat-európai rakétatelepítésre adott válaszintézkedéseknek a megkérdőjelezéséhez vezet. Egyik esetben sem csak morális, hanem erőteljesen politikai indíttatású pacifizmusról van szó. A népszerűsítők hátterében jól kivehetők az Észak-Atlanti Szövetség vezető erői, és több nyugat-európai kormány. Ezek konkrét programokat dolgoztak ki a sok tekintetben kényelmetlen – és ösztönösen az Egyesült Államok ellen fordult – antinukleáris mozgalmak megszelidítésére és semlegesítésére.

Elsősorban azokra a kérdésekre összpontosítottam a figyelmemet, amelyeket „harci kérdéseknek" is nevezhetnék. Ezekből nem az következik, hogy baj van a magyar ifjúság széles tömegeinek tájékozottságával, elvi, politikai szilárdságával. Nem erről van szó. A mi ifjúságunk többségében – természetesen életkortól is függő érettséggel – a szocialista alapállás az uralkodó, s ez testet ölt a cselekedetekben és a magatartásban is. Széles körű támogatást kapnak kormányunk nemzetközi erőfeszítései, a szocialista országok közös kezdeményezései. Nekünk azonban új és új nemzedékeket kell megnyernünk a szocializmus ügyének, és a munkában mindig számolnunk kell azokkal a hatásokkal is, amelyek céljainkat keresztezik.

Ivan Angelov (Bulgária)

AZ IFJÚSÁG RÉSZVÉTELE A MAI NYUGATI HÁBORÚELLENES MOZGALOMBAN

A mai háborúellenes tömegmozgalom megszületése óta még igen kevés idő telt el, fejlődésében azonban több szakasz különböztethető meg.

A mozgalom kezdete és benne a fiatalok, a haladó és békeszerető ifjúsági szervezetek részvétele körülbelül a hetvenes évek végére tehető, amikor mind nyiltabbá kezdett válni a legagresszívebb imperialista köröknek offenzív törekvése arra, hogy felszámolják az enyhülés szakaszát és visszaforgassák a történelem kerekét a hidegháború időszakába. Ekkor váltak ismertté a NATO arra irányuló tervei, hogy Európában új amerikai nukleáris rakéták telepítésére kerüljön sor.

A békeszerető erők, köztük a haladó ifjúság válasza az imperializmus ezen kihívására az adott időpontban mindenekelőtt arra összpontosult, hogy ne számolhassák fel az enyhülés időszakának pozitív eredményeit.

Az enyhülés vívmányainak megvédésére irányuló erőfeszítések mellett kezdett kialakulni a mai tömegméretű háborúellenes mozgalom alapja is. Különösen nagy lendületet vett a mozgalom 1982 nyara és 1983 ősze között. Ekkor, véleményem szerint, a mai háborúellenes mozgalom – és benne az ifjúság részvétele – fejlődésének második szakaszába került. Ebben az időszakban a mozgalom tevékenységének középpontjába az új amerikai rakéták európai elhelyezésének megakadályozása vált.

Természetesen a mai háborúellenes tömegmozgalom mind a szervezettség, mind az eszmei platform tekintetében számos kívánnivalót hagy maga után. Esetenként az ifjúi sietség és a külsőségekre törekvés arat győzelmet az érett és eredményes politikai tettek felett. Máskor a mozgalom résztvevői nem képesek leküzdeni bizonyos tehetetlenséget és korlátozottságot tevékenységük formáiban és céljaiban.

Mindezek ellenére a mozgalom egésze és benne a fiatalok részvétele számos olyan sikert eredményezett, amelyek következtében a mozgalom kilépett a szűk, elszigetelt egyéni és kiscsoportos akciók kereteiből, amelyek születése pillanatában jellemezték. A mozgalom nem maradt a társadalmi és politikai élet perifériáján, amint a közvélemény burzsoá manipulálói azt beharangozták. Igaz, hogy a haborúellenes mozgalom nem volt képes megakadályozni az új amerikai eurorakéták telepítését az európai kontinensen, nem is hullott szét, nem szüntette be tevékenységét 1983.

végén, amikor a telepítés ténnyé vált. Ellenkezőleg, meglehetősen sok energiát tudott fordítani a küzdelem folytatására, és a közvélemény mozgósításának új konkrét formáit tárta fel.

Ezekről az alapokról tért át a mai háborúellenes mozgalom fejlődésének harmadik szakaszára, amelyet új – a közvéleményt és a társadalmi tudatot a politikai és társadalmi akciók sikeres megvalósítása érdekében még hatékonyabban befolyásolni képes – megoldások keresése jellemez. Ezen eszközök és megoldások megőrzése és fejlesztése mellett (tüntetések, tiltakozó akciók, menetek, béketáborok stb.), ebben a szakaszban még nyilvánvalóbbá válik annak a szükségessége, hogy a mai békemozgalom szervesen épüljön be az általános politikai küzdelem folyamataiba és mechanizmusaiba.

A különböző országokban eltérőek azok az utak, társadalmi és osztály-összetevők és feltételek, eszmei és világnézeti megközelítések, amelyek ebben a folyamatban a részvételt jellemzik. A béke és biztonság megvalósítása terén például a „kellően jó gyakorlati példák hiánya" miatt türelmetlenség és csalódottság egyes jelei észlelhetők a fiatal amerikai katolikusok körében, akik érzékelhetően aktívabb gyakorlati lépésekre törekszenek a Föld békéjének biztosítása érdekében.

A közvélemény hatékony mozgósítását segítik azok az adatok is, amelyeket a chicagói „Atomtudósok bulletinje" közöl az úgynevezett „nukleáris óráról". Óriási hatással volt a közvéleményre például az a közös szovjet-amerikai tudományos konferencia, amely az úgynevezett „nukleáris tél" kérdését tűzte napirendre.

Ezek és más jelenségek azt mutatják, hogy növekszik a háborúellenes mozgalom potenciálja. Ez azonban még nem jött mozgásba és nem vált igazi politikai erővé. A háborúellenes mozgalomban még mindig nem vesz kellően részt a munkásosztály. Erre T. Zsivkov elvtárs is felhívta a figyelmet 1983 októberében Szófiában egy nemzetközi szakszervezeti konferencián, amely a béke és a nemzetközi biztonság kérdéseit tárgyalta. Meg kell találnunk „a belső összefüggést egyrészt az enyhülés ellen intézett támadások, másrészt a katonai kofliktusoknak Közel-Kelet, Délkelet-Ázsia, Afrika déli része, Közép-Amerika és a Karib-medence térsége országaiban történő gerjesztése, valamint a dolgozó emberek millióinak közvetlen osztály- és gazdasági érdekei között.

Ez az összefüggés rendkívül fontos a nyugati országokban zajló tömegméretű háborúellenes küzdelem szempontjából, beleértve a széles körű ifjúsági támogatás és aktív részvétel biztosítását is.

Roland Bach (Német Demokratikus Köztársaság)

A FIATAL NEMZEDÉK FELELŐSSÉGE A BÉKE BIZTOSÍTÁSÁÉRT

A mai fiatal nemzedék a háború és a béke erőinek világméretű összecsapása közepette él. Az ifjúságnak azért van nagy szerepe az emberiség sorskérdésének eldöntésében, mert a béke biztosításában különösen érdekelt. Védelmezi egyrészt élete és jövendője érdekeit, másrészt kezében tartja a földkerekség valamennyi jövendő fiatal nemzedékének a sorsát.

A fiatalságnak ez az objektív társadalmi szerepe ma összekapcsolódik néhány további tényezővel, amely súlyosan esik a latba a békéért folytatott küzdelemben.

Az egyik lényeges tényező, hogy a bolygónkon ma élő csaknem egymilliárd fiú és leány csaknem felének már viszonylag átfogó természettudományos és műszaki ismeretei vannak. Ezek lehetővé teszik, hogy felfogják, mekkora veszély lebeg az emberiség fölött, hogy megértsék: nincs „megnyerhető" atomháború, hogy egy atomháború a földkerekség egyetlen zugát sem hagyná érintetlenül. További ilyen tényező a fiatalság nagy és gyors információbefogadó-képessége a tömegkommunikációs eszközök intenzív használata alapján. Sok országban nagy lehetőségük van a fiatal embereknek arra, hogy nagy számban összejöjjenek viszonylag nagy tekintélyű helyi, országos és nemzetközi szervezetekben stb.

A fiatalság nagy potenciái természetesen nem lépnek automatikusan működésbe a békéért folytatott harcban. A monopolburzsoáziának számottevő tapasztalatai vannak az ifjúság nacionalista és militarista mérgezésében. A fiatal emberek értelmét és érzelmeit új meg új szovjetellenes és kommunistaellenes hullámokba fojtják, és bűnös célokra használják a fiatalok lelkesedését. A fiatalok nagy tájékozottságával szemben ma is az osztályharcban való viszonylag csekély tapasztalata áll.

Ebből mindenekelőtt két következtetés vonható le. Először: a történelmi tanulságok közvetítése, a korábbi fiatal nemzedékek élcsapata által folytatott hősies antimilitarista és békeharc propagálása nélkül nem lehet megteremteni a fiatalságnak azt a széles békefrontját, amelyre ma szükség van. Másodszor: le kell fogni a háborús gyújtogatók kezét, mielőtt eldobhatnák a háború fáklyáját.

A szocializmus és a béke egységéből következik, hogy a békét mindenekelőtt a fiatalságnak a szocializmus erősítéséért végrehajtott tettei teszik biztosabbá.

A fiatalság békeharcának három irányzata különböztethető meg: 1. Fiatal emberek milliói vesznek részt – a kommunista, illetve szocialista ifjúsági szövetségek szervezésében – a legagresszívabb imperialista körökből kiinduló háborús veszély elleni akciókban. 2. Olyan gazdasági kezdeményezésekről van szó, amelyek a szocializmust erősítik, a békepolitika anyagi alapjait építik. 1985. szeptember 1-én, a Béke Világnapján a Német Demokratikus Köztársaságban 150 000 kollektíva dolgozott nagy teljesítményű műszakokban, köztük 25 000 ifjúsági brigád. Hasonló példák ismeretesek a testvéri szocialista országokból. 3. A Varsói Szerződés védelmi szövetségében tömörült államok fiatalságának kötelessége nagy felelősséget viselni a szocializmus katonai védelméért.

A szocialista országokban továbbra is nagy erőfeszítésekre van szükség, hogy mozgósítsuk a fiatalság erejét a világbéke biztosítására, és bizonyára vannak még fontos tartalékok, amelyeket ki kell aknázni. A Német Demokratikus Köztársaságban jelentős békepropagandát végzünk a fiatalság körében, és átfogó párbeszédet folytatunk a fiatalokkal a nemzetközi politikai alapkérdéseiről. Eközben mindig tudatában vagyunk annak, hogy állandóan újabb évjáratok nőnek fel, amelyeknek részt kell vállalniuk a béke biztosításáért viselt felelősségből.

A szocializmus akkor nyeri meg az újonnan felnövekvő fiatalokat, ha választ ad kérdéseikre, és egyszersmind gyakorlatilag bevonja őket a jelen politikai vitáiba. Éppen a békéért való elkötelezettségben realizálódik a fiatal embereknek az a törekvése, hogy bizonyítsanak, véghezvigyenek valamit, megvalósítsák önmagukat.

A szocialista államokban élő fiúk és lányok is érintve érzik magukat a növekvő háborús veszélytől. A párt, az ifjúsági szövetség a többi társadalmi erő állandó prábeszédet folytat a fiatalsággal, és így elérjük, hogy ne a félelem, a depresszió, a pesszimizmus nyomja rá bélyegét magatartásukra.

A szükségessé vált katonai ellenintézkedések természetesen nem váltottak ki üdvrivalgást a fiatalok között. De a velük folytatott nyílt, bizalommal teli beszélgetésekkel – sok-sok találkozón és ezernyi gyűlésen – elértük, hogy a fiatalok megértik ezeket az intézkedéseket, és támogatják őket, mert a katonai egyensúly megőrzésével a szocializmus védelmét és a béke biztosítását szolgálják.

Tudatában vagyunk annak, hogy a fiatalság körében végzett ideológiai munkánk az imperialista ellenfél állandó propagandája közben megy végbe. A szocializmus fiatalsága bevallottan a NATO lélektani hadviselésének egyik fő célcsoportja, és az is marad. Munkás- és parasztállamunk növekedését és fejlődését az elmúlt 35 évben az ellenfél részéről állandó provokációk, gazdasági háborúk, ideológiai diverziók kísérték. Bizonyos szempontból ez nem mindig volt hátrány. Növelte ideológiai éberségünket, és állandóan offenzív ideológiai munkára késztetett bennünket.

Semmilyen világnézeti ok vagy szervezeti alapszabály sem akadályozhatja meg, hogy határokat állítsunk fel az olyan fiatalokkal szemben, akik visszamaradnak vagy időnként lépre mennek az imperialista demagógiának, hanem sok figyelemmel és türelemmel vonjuk be őket a háború megakadályozásáért folytatott harcba.

Egyidejűleg leleplezzük az ellenfél minden arra irányuló kísérletét, hogy éppen a fiatal emberek révén szakadást idézzenek elő a szocializmus békemozgalmában. Keresztülhúzunk minden olyan szándékot, hogy a béke leplében úgynevezett független békecsoportok létesítésével ellenforradalmi platformokat teremtsenek, miután ez előzőleg más cégérekkel már meghiúsult.

Hangsúlyozzuk – mert ez átfogóan más feladatokat is magában foglal –, hogy a szocializmus politikai stabilitása és gazdasági teljesítőképessége marad békestratégiánk érvényesítésének legjobb alapja.

Az utóbbi években a fejlett tőkés országokban a békemozgalom eddig nem ismert fellendülésének voltunk tanúi, különösen az Egyesült Államok új nukleáris elsőcsapásmérő fegyvereinek nyugat-európai telepítése ellen. Ismeretes, hogy a tőkés világban a nagy békemegnyilvánulások és tüntetések résztvevőinek kétharmada, háromnegyede fiatal ember volt. Az előző évtizedekkel szemben ez kétségtelenül a nyugati fiatalság széles rétegei életérdekeiért való elkötelezettségének új minőségét tükrözi. Az imperialista fegyverkezési hajsza elleni akciókban kulminált az a mély elégedetlenség, amelyet ma az imperializmusban élő fiatalok milliói éreznek a rendszer pártjaival, kormányaival, a monopóliumok hatalmával kapcsolatban. Túlzás nélkül megállapítható tehát, hogy a világnak ebben a részében is növekvő mértékben tárulnak fel az ifjúság potenciái a békeharcban.

Ám a tőkés országok fiatalsága békemozgalomban való részvételének méretei, tartalma és hatásai számos problémára figyelmeztetnek bennünket.

Először is tény, hogy a fejlett tőkés országokban a fiatalság jelentős része változatlanul az imperializmus politikai befolyásának hatása alatt áll, apolitikusan viselkedik, alig fordít figyelmet a háború és a béke problémáira, vagy pedig jövendő kilátásait illetően tele van pesszimizmussal és ellenállóerőt tanúsít.

Még nagy tartalékok vannak a fiatalság bevonásában a békemozgalomba, éppen a munkásfiatalok körében is. Fiatal munkanélküliek milliói sem jutnak el minden további nélkül annak a szükségszerűségnek a felismeréséig, hogy a rakéták ellen harcoljanak a munkahelyekért.

Másodszor, az utóbbi években a NATO-államokban lényegesen megerősödött az imperialista intézmények aktivitása, hogy a fiatal embereket távol tartsák a békemozgalomban való részvételtől s szovjetellenes és militarista

befolyásolás alá vonják. A Német Szövetségi Köztársaságban vonatkozik ez például a CDU/CSU irányítása alatt álló iskolaigazgatásra, ahol a Bundeswehr úgynevezett ifjúsági tisztjeit aktivizálták és tevékenységüket kiterjesztették a katonai propagandára, a Bundeswehr-rajongók klubjainak támogatására, az imperialista katonai technikát bemutató kiállítások rendezésére, brosúrák tömeges kiadására, a tömegkommunikációs eszközök műsoraira és más intézkedésekre. A NATO-törzseknél közvetlenül is létesítenek új propagandaintézményeket.

Harmadszor, az ifjúsági békemozgalom politikai és világnézeti szélessége – kispolgári rétegek, vallásos fiatal emberek fokozottabb bevonása – az egymás közötti párbeszéd, sok új kérdést vet föl az ideológiai véleménykülönbség tekintetében az együttes akciók előkészítésekor, lebonyolításakor és értékelésekor. Ugyanis jó néhány fiatal például a békeakciók során kerül először kapcsolatba kommunistákkal, forradalmi ifjúsági szervezetek tagjaival, és le kell küzdeniük az érintkezéssel kapcsolatos aggodalmaikat.

Ezért a pacifizmus problémái, vagy a békemozgalmak hívei részéről az erőszak alkalmazásának vagy nem alkalmazásának problémái, a nukleáris energia hasznosítása általában nagy szerepet játszanak ezeknél a fiatalokná abban, hogyan viszonyuljanak a szocialista országok békekezdeményezéseihez és a szocializmusban élő fiatalság békemozgalmához. Azzal összefüggésben, hogy nem lehetett megakadályozni az új amerikai rakéták telepítését, élénk vita robbant ki a harc stratégiájáról és taktikájáról, formáiról és módszereiről. A fiatalok között voltak olyanok, akik a további utat most már mindenekelőtt a harci formák radikalizálásában látták. A szektás felfogásokkal egyidejűleg fokozottabban bukkantak föl régi kommunistaellenes fenntartások, amelyeket az imperialista tömegkommunikáció ügyesen kihasznált. Mindez a forradalmi erőktől nemcsak ideológiai világosságot és céltudatos fellépést követel a tőkés országokban. Sok beleérzőképességet, türelmes felvilágosító és meggyőző munkát kíván tőlünk is a különböző tőkés országok béke- és ifjúsági mozgalmainak képviselőivel folytatott beszélgetéseink során.

Milyen fő ideológiai akadályokat kell leküzdenünk, hogy tovább növeljük a tőkés országok fiatalságának aktivitását a békéért folytatott küzdelemben?

A jövőben is a legfontosabb a fenyegetettségre vonatkozó szovjetellenes és kommunistaellenes hazugsággal való vita marad. Ehhez átfogóan és alaposan kell elmagyarázni mindenekelőtt a Szovjetunió és a szocialista közösség más országainak békepolitikáját, a Varsói Szerződés államainak javaslatait: az erőszakról való lemondás, a fegyverkezési verseny beszüntetése, valódi leszerelési tárgyalások, végül pedig az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének figyelembevételével tett hatékony leszerelési lépésekre vonatkozó javaslatokat.

Ebben az összefüggésben a haladó erőknek és a békemozgalom idősebb nemzedékének az a feladatuk, hogy még behatóbban magyarázzák el a fiatal embereknek a háború és a háborús veszély okait. Ez természetesen elsősorban a kommunisták kötelessége, akik ezekre a kérdésekre világnézetileg tudatos válaszokat tudnak adni. De ma más erők – szociáldemokraták és polgári tudósok – is terjedelmes tényanyaggal rendelkeznek, amelyekkel leleplezik az agresszióban és a népirtásban bűnösöket, és megfelelő hatást gyakorolhatnak a fiatal nemzedékre. Hadd emlékeztessek csupán arra a jelentős szerepre, amelyet volt NATO-tábornokok a békemozgalom kibontakozása melletti állásfoglalásaikkal játszottak!

Ma Nyugaton a béke fiatal hívei széles rétegei körében még el van terjedve a két „szuperhatalomról" vallott felfogás: hogy úgymond, azonos mértékben hibásak a kiéleződött nemzetközi helyzetért. Az Egyesült Államok és a vele szövetséges NATO-államok egyedüli bűnösségének feltárása segíteni fog abban, hogy felerősödjenek Nyugat-Európa fiatalságának nemzeti energiái stb. A Varsói Szerződés védőpajzsának létezése nemcsak a szocialista államok népeinek szerencséje, hanem a nyugati fiatalságnak is. A tőkés országok fiatalsága nem önmaga termeli ki a téves felfogásokat, hanem raffinált imperialista véleményalakító mesterkedés kényszeríti rájuk. Az ideológiai harcot mindenekelőtt azok ellen az erők ellen kell folytatni, akik kommunistaellenes platformokról kiindulva, belehajtják a tőkés államok ifjúságát a szocialista országokkal való közvetlen konfrontációba.

Emőd Péter

AZ IFJÚSÁGI SZERVEZET A BÉKEMOZGALOMBAN

A nemzetközi feszültség fokozódása, a háború és a béke kérdésköre kapcsán folyó ideológiai vita éleződése számos területen kihat az ifjúsági szövetség tevékenységére, új feladatokat ad számukra.

Az elmúlt évtizedek egyik legjelentékenyebb magyar írója, Örkény István így írt a háborúról: „A legtöményebb élet, mert a legjelenvalóbb halál, melynek minden perce magában hordja azt a lehetőséget, hogy ő lesz az utolsó, melynek csak reggele van és csak a mai reggel, mert hogy dele, délutánja, estéje, másnapja lesz-e, plána holnaputánja, azt sose firtasd, mert csak azt a percet, azt az öt percet, vagy azt a negyedórát akarod túlélni, melynek egyetlen mentsége, értelme, jogosultsága az lehet csak, hogy annyi tömérdek háború után a háborúk utolsója legyen, mert nincs aki túlélje, mert a pusztító jobban belepusztul az általa okozott pusztításnál." Megakadályozni, hogy az összes háborúk utolsója lángba boríthassa a földet, ez az a cél, amely ma szerte a világon, így hazánkban is közös harcra mozgósít mindenkit, aki tudatában van annak, hogy a haditechnika jelenlegi szintjén az élet esélytelen egy termonukleáris konfliktussal szemben. A célok élére tehát a termonukleáris katasztrófa megakadályozása került. Még azon a mind erkölcsileg, mind anyagilag fájdalmas áron is, hogy a megszületésének pillanatától békét kívánó és küldetésének teljesítéséhez békére szomjazó szocialista rendszerünkben bármely agresszor támadó kedvét lelohasztó védelmi rendszert teremtünk. A békéért folytatott harcnak egyre aktívabb részese az ifjúság, amely életkorából adódóan is minden más nemzedéknél érdekeltebbnek tekinti magát a béke védelmében. Nem véletlen, hogy a nemzetközi feszültség drámai kiéleződése éppen a fiatalokban hozta a legelementárisabb erővel felszínre a békevágyat, a békéért cselekvés igényét. Hiszen ez a nemzedék első politikai tapasztalatait a nemzetközi helyzet – igaz csak viszonylag, ám a korábbiakkal összevetve mégis kivételesen – konszolidált időszakában, a hetvenes években szerezte. Reakciója természetszerűleg más, érzékenyebb, erőteljesebb azokénál, akik napjaink helyzetét nemcsak az elmúlt évtizeddel hasonlítják össze, hanem személyes tapasztalataik birtokában az azt megelőzőekkel, a második világháború, a hidegháború időszakával is. Az eltérő reagálás további okai között említem meg, hogy a nemzetközi helyzet romlásával is összefüggő gazdasági

gondjaink köztudottan kedvezőtlenebbül érintik a fiatalokat, mint más, egzisztenciájukat korábban már megalapozott nemzedékeket.

A magyar ifjúság harca a békéért elsősorban azonosulást jelent a pártnak és a kormánynak a béke védelmét, a leszerelés előzmodítását szolgáló külpolitikájával, és részvételt jelent a társadalom építési programjának sikeres megvalósításában. A béke ügyét szolgáló cselekvési lehetőségek keresésében a magyar ifjúságot bátorítja az a tudat, hogy hazánk a nemzetközi feszültség csökkentéséért, a háborús veszély elhárításáért küzdők táborában van, hogy a párt és az állam külpolitikája a béke védelmét szolgálja.

De a történelmi tapasztalatok arra tanítanak bennünket – s ezt a leckét nemzetünk ifjúsága is egyre jobban tudja –, hogy nemzetközi fellépésünk erejét, az emberiség sorskérdéseiről kimondott szavaink hitelét határainkon belül kell megteremtenünk.

Ha a lakosság mind jobb életkörülményei jelzik a gazdaság megfelelő működését, ha az új gondolatok és technikák alkotó befogadása bizonyítja társadalmunk alkalmazkodóképességét, ha a társadalmi esélykülönbségek leépülése, az egyre szélesedő demokrácián nyugvó belső rend és csorbíthatatlan szocialista törvényesség dokumentálja, hogy minden eddiginél emberibb társadalom építésén munkálkodunk, akkor van igazi esélyünk arra, hogy ne csak meghallják, hanem meg is hallgassák szavunkat a népek nagy párbeszédében. Éppen ezért – bár nem állítom, hogy békemozgalmi tettnek kell nevezni, ha valaki tudása legjavát nyújtva tisztességesen dolgozik, tanul, részt vállal a társadalmi előrehaladás feladataiból – azt vallom, hogy hazánkban ma ez a legfontosabb hozzájárulás a béke ügyéhez. Hiszen mindezzel nemcsak országunk és a szocialista közösség erejét, biztonságát növeljük, hanem valamennyi békeszerető erő közös harcát is szolgáljuk, bizonyítva, hogy a társadalmi haladás útját járva adott a lehetőség az emberiség nyomasztó gondjainak, ellentmondásainak békés, humánus megoldására. És éppen ez az, amiben a kis és a nagy népek felelőssége egyetemleges, és a magyar nép teendői sem háríthatók át senki másra.

Az elmúlt években a békevágy korosztályra szabott kifejezési módjának egyik fontos vonása volt a békemozgalmi cselekvés korábbinál tágabb lehetőségeinek keresése a fiatalok között. Eközben számos pozitív kezdeményezés indult útjára, amelyek jelentős lépéseknek bizonyultak a hazai békemozgalmi munka egészének megújításában. Mellettük azonban – mindenekelőtt a történelmi tapasztalatok hiánya miatt, de nemritkán kívülről is ösztönözve – naív, illuzórikus, téves elképzelések is születtek, s váltak alkalmanként kisebb csoportok által gyártott elméletek alaptételeivé. A KISZ az elmúlt években egyre fontosabb feladatának tekintette, hogy a magyar békemozgalom részeként fórumot adjon a békéért tenni kívánó fiataloknak, ösztönözze, orientálja, és – az intézményesítés igénye nélkül – segítse a pozitív kezdeményezéseket. Politikánk megvalósulását, a békemozgalom egységének megőrzését szolgálva ugyanakkor vitázunk mindazokkal, akik a mozgalomban szép elvekkel felvértezve, de magukat a politikától távol tartva akarnak részt venni, és azokkal is, akik úgy lépnek fel a politikaformálás igényével, hogy közben megfeledkeznek elveinkről. Az eszmei vitákat saját sorainkban magunknak kell megvívnunk. Nem várhatjuk, hogy ezt a munkát más végezze el helyettünk.

Azt valljuk, hogy semmilyen társadalmi-közéleti tevékenység nem ítélhető meg tértől, időtől függetlenül. Minden politikai tevékenységnek, a békemozgalmi munkának is az a legfontosabb értékmérője: milyen társadalmi, emberi célokat szolgál. A vitákban arra törekszünk, hogy azok ne a magyar békemozgalomba kívülről becsempészett álkérdésekről folyjanak – tipikusan ilyennek tekintjük a békemozgalmak úgynevezett függetlenségét –, hanem a valóban legfontosabbakról: a fegyverkezési hajsza újabb és újabb fordulóiért viselt felelősségről, arról, kik a szövetségeseink és kikkel szemben kell fellépnünk a békéért munkálkodva. Vezérfonalat adva e vitákhoz, az ifjúsági szövetség központi bizottsága az elmúlt évben megfogalmazta békemozgalmi munkájának politikai platformját.

Ebben a munkában nagy hangsúlyt kap a Szovjetunió és a szocialista közösség országainak békeszerető külpolitikája, a béke megőrzése és megszilárdítása érdekében tett konkrét erőfeszítéseik, kezdeményezéseik támogatása és képviselete. A KISZ békemozgalmi munkájának platformjától elválaszthatatlan, hogy – akárcsak az egész magyar békemozgalom, amelynek szerves része – kormánypárti, támogatja kormányunk külpolitikai törekvéseit. Ez természetesen szálka azok szemében, akik fellépnek a nyugati és a szocialista országok békemozgalmainak közös cselekvése ellen, és a szocialista országokon belül is bomlasztani akarják a békemozgalom egységét. Tetszetős érvelésük sajnos nálunk is megtéveszt néhány fiatalt. Megjegyzem, hogy a nyugati békemozgalmak egy részének a „függetlenségről" vallott felfogása, a kormányokkal szembeni fellépésről hangoztatott nézete a mienktől jelentősen eltérő körülmények között levont tapasztalatok következménye. A szociáldemokrata, szocialista pártokkal való viszonyában szinte minden nyugat-európai békemozgalom a csalódások sorozatát élte át. A kormányoktól, a pártoktól való függetlenség úgy magasztosult tehát elvvé, hogy a nyugati békemozgalmak korábban ennek ellenkezőjével próbálkoztak és kudarcot vallottak. Példaként az angol békemozgalom viszonyát említem a korábbi, munkáspárti angol kormányhoz. A keleti és a nyugati békemozgalmaktól hasonló magatartást e téren csak akkor lehetne joggal elvárni, ha a kormányokat hasonló vagy azonos felelősség terhelné a nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulásáért. A tétel képviselői a maguk módján persze következetesek is, mikor nem is csak hason-

ló, hanem gyakran kifejezetten egyelő „bűnrészességgel" vádolják az Egyesült Államokat és a Szovjetuniót a feszültség fokozódásáért. A tények azonban makacs dolgok. Az egyenlő felelősség úgynevezett elméletének cáfolásához nincs szükség különösebben elmélyült katonapolitikai ismeretekre, bár az ilyen ismeretekkel rendelkezőknek a két nagyhatalom, a két szövetségi rendszer katonai erejét jellemző számadatok, a fegyverrendszerek fejlesztésének koncepciói, a különböző kétoldalú és multilaterális tanácskozásokon képviselt álláspontok összehasonlítása ugyancsak meggyőző érveket adnak. A Béke Világtanács főtitkárának Romes Csandranak egy budapesti sajtótájékoztatóján elmondott gondolatát idézem, melyet a nagyhatalmak felelősségének kapcsán mondott: „A békemozgalomnak szerintem nem az a feladata, hogy a rakétákat számolgassa. Azt objektíven megállapíthatjuk, hogy világméretű népi mozgalmak bontakoztak ki a háború megakadályozásáért, a leszerelésért. A kérdés, amit a békemozgalom feállíthat: ki támogatja és ki ellenzi e népi mozgalmak követeléseit. A békemozgalom évek óta követeli, hogy mondjanak ki moratóriumot az atomfegyverekre, mondják ki a nagyhatalmak, hogy nem alkalmaznak elsőként nukleáris fegyvert. Csak a Szovjetunió válaszolt ezekre a kérdésekre pozitívan. Ez az alapkérdés."

A felelősséggel összefüggésben nyugaton mostanában terjedőben van az a nézet is, hogy tulajdonképpen nincs is értelme a felelősség vizsgálatának. Mindkét fél fegyverei egyformán alkalmasak az emberi élet kioltására, ezért azonosan kell elbírálni is. Olyanfajta torz szemlélet ez, mint amikor az orvos a betegség elleni küzdelemben eleve lemond a kórokozó felderítéséről. Nyilvánvaló, hogy e nézet terjesztése azoknak az érdeke, akik a valódi felelősről akarják elterelni a figyelmet. A kormányokhoz való viszony és felelősség mellett az egyoldalú leszerelés a harmadik olyan témakör, amelynek kapcsán egyes nyugati békemozgalmak – hangsúlyozom, meghatározott feltételek között kialakult, és önmaguk által is korlátozott érvényességűnek tartott – elképzeléseit általános igazságként tálalják azok, akik el akarják vonni a fiatalok figyelmét a hazai békemozgalom valódi kérdéseiről, és olyan széndékoknak akarják megnyerni őket, amelyek ellentétesek nemzeti érdekeinkkel, szövetségesi elkötelezettségünkkel, s évszázadok során kikínlódott történelmi tapasztalataink megtagadását jelentenék.

A feltételes mód nemcsak azért indokolt, mert egyik sincs szándékunkban, hanem azért is, mert sorsunk nem ragadható ki a nemzetközi összefüggések keretei közül.

A KISZ mindenekelőtt saját tevékenységének korszerűsítésével vállal aktív részt a magyar békemozgalom egészének megújításában. Fontosnak tartjuk, hogy a béke megvédéséhez való személyes hozzájárulás igénye mind sokrétűbb cselekvési formákban valósuljon meg, hogy agitációs és

tájékoztató munkánk színvonalának javulása mindinkább tegye lehetővé e tevékenység érdemi, tartalmi orientálását. Ma már nem nélkülözzük munkánkban a béke gondolatát meggyőzően kifejező, az érte való cselekvést fiatalos formában megjelenítő propagandaeszközöket. Pozitív jelenségnek tartjuk és ösztönözzük azon munkaformáknak a terjedését, amelyek az egyes ifjúsági rétegek, sőt mikrorétegek sajátos érdeklődéséhez, lehetőségeihez igazodnak. Ugyanakkor eredménynek tartjuk azt is, hogy sikerült bővítenünk a béke kérdéseiről folyó nemzetközi tapasztalatcsere lehetőségeit. Mind több fiatalnak nyílik alkalma találkozásra, vitára más országok gyakran más ideológiai, politikai hátterű békemozgalmainak képviselőivel. Mindemellett megőriztük azt a hagyományosan aktív, kezdeményező szerepet is, amelyet külpolitikai törekvéseink érvényesülését segítve a nemzetközi ifjúsági mozgalomban, annak nagy demokratikus szervezeteiben, a Demokratikus Ifjúsági Világszövetségben és a Nemzetközi Diákszövetségben játszunk.

Gál Lajos

A MAGYAR IFJÚSÁG A BÉKEMOZGALOMBAN

A 35 éves magyar békemozgalom a háború szenvedéseit átélt nemzedékek mozgalmaként indult az új háború veszélyének elhárításáért, a világ békeszerető erőivel való szolidaritás erősítéséért. A magyar ifjúság megértette a „szenvedők" aggodalmát, kezdettől fogva ott volt a „küzdők" sorában. Az 1949-es budapesti Világifjúsági Találkozón elhangzott ünnepélyes eskü a világ haladó fiataljainak, a magyar fiataloknak a békeakaratát nyilvánította: „. . . együttesen fejezzük ki lángoló akaratunkat, hogy boldogan éljünk egy olyan világban, amely nem ismeri többé a nyomort és a háborút. . ." Ezt az esküt a mai magyar fiatalok is vallják, most is érvényesnek tekintik.

Az ifjú nemzedék a magyar békemozgalomban tevékenyen részt vett. Azonosult szocialista hazánk békepolitikájával, és ezt részvétellel bizonyította számos nemzetközi és hazai békeakcióban. Természetesen a magyar békemozgalom dinamizmusának változásai hatottak az ifjúság részvételének intenzitására, befolyásolták a békéért cselekvés tartalmát és módját. Az ifjúság békeaktivitását éveken át az erőteljes tiltakozások, a tömegmegmozdulások jellemezték, a békéért cselekvésben kevesebb teret kaptak a sajátos ifjúsági megnyilvánulások és formák.

A nyolcvanas évek fordulóján azonban a békemozgalomban világszerte új helyzet alakult ki. A nemzetközi feszültség fokozódása, az emberiség létét is fenyegető nukleáris konfliktus kirobbanásának veszélye elementáris erővel hozta felszínre a tenniakarás igényét a békéért. Világszerte, a magyar békemozgalomban is, növekedett az ifjúság szerepe. A politikailag aktív fiatalok az egész világon érzékenyebben reagáltak és reagálnak a feszült nemzetközi helyzetre, mert az eddiginél sokkal inkább veszélyeztetettnek érzik országuk biztonságát, békés alkotómunkájuk feltételeit, egyéni boldogulásuk lehetőségeit.

Milyen sajátos tényezők motiválják a magyar fiatalok szerepének növekedését a békemozgalomban?

– Az ifjúság életkora miatt minden más nemzedéknél jobban érdekelt a béke megőrzésében, mert ő a jövő városnyosa.

– A mai magyar fiatalok jelentős része politikai tapasztalatait a hetvenes években szerezte, amikor Európában békés helyzet volt, bár a világ különböző részein helyi háborúk zajlottak. A fiatalok a viszonylag békés európai

helyzetet a legtermészetesebb állapotnak tartották. A helsinki megállapodások után még illúziók is tapadtak az enyhülési folyamathoz, annak visszafordíthatatlanságához. A nyolcvanas évek Európájában a háborús fenyegetettség a fiatalokat a realitások felismerésére az illúziókkal való leszámolásra kényszerítette. Ez a folyamat fájdalmasabban tudatosult az ifjú nemzedékben, mint az idősebbekben, akik a hidegháború korszakával hasonlítják össze személyes tapasztalataikat.

– A mai magyar fiatalok egyrészt pozitívan reagálnak a Szovjetunió és a szocialista országok nemzetközi színtéren tett erőfeszítéseire a háború elhárításáért, amelyek biztosítják kontinensünkön a békét; másrészt a szocialista országok lehetőségeinek korlátait látják abban, hogy a fegyverkezési hajsza napjainkban is megállíthatatlannak mutatkozik.

– A fiatalok létfeltételeit jobban érintik hazánk gazdasági életének a nemzetközi helyzet romlásával is összefüggő nehezebb körülményei, mint az egzisztenciájukat már megalapozott nemzedékeket.

– Az is hozzájárult a fiatalok tömegesebb részvételéhez a hazai békemozgalomban, hogy a nyolcvanas évektől a világon szinte mindenütt egyre több a fiatalok száma a békedemonstrációkban. A magyar fiatalok figyelemmel kísérik saját kortársaik tevékenységét a békéért mind a nyugati, mind a szocialista országok mozgalmaiban. Ez megmutatkozik a nemzetközi ifjúsági találkozókon, de a növekvő turizmus is lehetőséget ad személyes találkozásokra és beszélgetésekre. Ez az érdeklődés érthető, hiszen az együttes cselekvés elképzelhetetlen egymás megismerése és vitákban edzett egyetértése nélkül.

Mindezek a vázlatosan felsorolt sajátos tényezők is erősítették a magyar fiatalok többségének azt az igényét, hogy személyes aktivitásukkal járulnak hozzá a béke megvédéshez. Új ifjúsági kezdeményezések bontatkoztak ki, amelyek nemcsak formájukban, hanem méreteikben és tartalmukban is új vonásokkal gazdagították a nyolcvanas évek elején a magyar békemozgalmat.

A hazai békemozgalom megújulásával párhuzamosan növekedett a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség irányító tevékenysége az ifjúsági békeakciókban. A helyi KISZ-szervek és szervezetek önállóan és közvetlenül szerveztek különböző rendezvényeket, hogy kifejezzék elkötelezettségüket a béke mellett, elutasító álláspontjukat az imperialista körök háborút szító politikájával szemben, szolidaritásukat az igazságos ügyért harcoló népek küzdelmével. 1983 májusában megalakult az Országos Béketanács Ifjúsági és Diákbizottsága, mely koordinativ szervként támogatja az ifjúsági békeklubok, békekörök, békekutató tudományos diákkörök létrehozását és tevékenységét.

Az elmúlt három évben megsokszorozódtak a békemozgalmi ifjúsági rendezvények. Ezek jóval több fiatalt vonzanak, mert programjaik változatosabbak és színesebbek. Az ifjúsági békemozgalmi munkában is előtérbe került az a törekvés, hogy fijúsági rétegenként kell kialakítani a tartalmi feladatokat és módszereket. Nemcsak hagyni, hanem bátorítani is kellett, hogy a munkás- és diákfiatalok, a mezőgazdaságban dolgozó fiatalok a béke gondolatának sajátos fogalmazása közben keressék és találják meg a nekik leginkább tetsző kifejezési formákat. Ennek következtében az elmúlt években a hagyományos tömegmegmozdulásokat jól kiegészítették a fiatalok helyi kezdeményezései a korosztályok és az ifjúsági rétegek igényei alapján.

A hagyományos tömegmegmozdulások közül néhányról külön is szólni kell. Az 1981. december 12-i forró hangulatú budapesti naggyűlésről, amelyet a világhírű görög zeneszerző és békeharcos, Mikisz Theodorakisz részvétele avatott nemzetközivé. A gyűlésen elfogadott felhíváshoz két hét alatt több mint 600 000-en csatlakoztak aláírásukkal. A fiatalok békeakaratának megnyilvánulásairól egy ifjúsági küldöttség számolt be Lázár Györgynek, a Minisztertanács elnökének. Hasonló kampány bontakozott ki 1983. december elején. A KISZ Központi Bizottsága és az Országos Béketanács közös felhívásban kérte a fiatalokat, tiltakozzanak a fegyverkezési hajsza ellen. A felhívást ifjúsági rétegenként rendezett békegyűléseken ismertették és aláírásgyűjtést szerveztek. A munkásfiatalok több fővárosi és vidéki gyárban, a középiskolás tanulók Egerben, a mezőgazdaságban dolgozó fiatalok Bács megyében Hartán és Veszprém megyében Zircen, az egyetemi hallgatók a debreceni tudományegyetemen rendezett gyűléseken tiltakoztak a nyugat-európai rakétatelepítések, az Egyesült Államok és a NATO agresszív politikája ellen. Ezt követte a budapesti fáklyás felvonulás és a Parlament előtti gyűlés 60 000 fiatal részvételével. A fiatalok transzparensei egyszerre hírdették a békemozgalom legfőbb céljait, s azt is, hogy az ifjúsági közösségekből nem hiányzik a képzelőerő sem: „Nem tűrjük az erőegyensúly megbontását!", „Békét, biztonságot Európának!" „Ne idegesítsük az egysejtűeket azzal, hogy elölről kell kezdeniük mindent!" A gyűlésen a KISZ egyik vezetője dolgozók és ifjúságunk békeakaratának szimbólumaként átnyújtotta az országgyűlés elnökének a több mint két és fél millió aláírást tartalmazó békeokmányt.

Az ifjúság tömegeit vonzó rendezvények az augusztusban tartott velencei-tavi és pusztavacsi békefesztiválok. A fiatalok itt találkoznak a magyar békemozgalom vezetőivel, vitafórumon tájékoztatják őket a békemozgalmak helyzetéről és lehetőségeiről, szakértőket kérdezhetnek meg a fegyverkezés okairól és következményeiről. A politikai programok mellett sportversenyek, játékos vetélkedők, népszerű zenei és pol-beat együttesek műsorai színesítik ezeket a rendezvényeket. Az 1983-as pusztavacsi találkozón

részt vett Romes Csandra, a Béke Világtanács főtitkára is, akinek rövid lelkesítő beszédét nagy ovációval fogadták a résztvevők. A találkozón szokássá vált, hogy a résztvevők üzeneteket fogalmaznak meg száz év múlva élő honfitársaiknak. Az üzeneteket 1983-ban bronzkazettába zárták, és az ország földrajzi középpontjában álló Jeltoronynál helyezték el. Két középiskolás fiú üzenete így hangzott: „Abban a reményben írunk a jövő nemzedékeinek, hogy ők majd elmondhatják: az elmúlt száz évet békében és biztonságban töltötték el a Föld lakói." A pusztavacsi fesztiválnak kedves színfoltja, hogy nyolc ifjú pár itt tartja esküvőjét és lakodalmát. Az ifjú párok a reményt és a bizakodást jelképezik, összefonódó életük a jövőnek szól, amit békében akarnak eltölteni.

A tömegmegmozdulások mellett a fiatalok sok ezer helyi rendezvényt is tartottak. A középiskolások 1982. május 9-i békefelvonulása hagyományt teremtett, melyhez 1985-ben az egyetemista fiatalok is csatlakoztak. Az orvosegyetemisták 1982 novemberben bejelentették, hogy támogatják az „Orvosok a nukleáris háború megelőzéséért" mozgalom cambridge-i felhívását. A fiatal művészek 1983 júliusban rendeztek találkozót, hogy a különböző művészeti ágak sajátos kifejezési eszközeivel tegyenek hitet a béke ügye melletti elkötelezettségükről. A szegedi egyetemisták – a KISZ közreműködésével – 1983 novemberében jól sikerült nemzetközi tapasztalatcserét szerveztek „Diákok a békéért, biztonságért és a leszerelésért" címmel.

Az évenkénti Béke és Barátság hónap rendezvényein a fiatalok tízezrei vesznek részt. Az ifjúsági békeklubok számos akciója színesíti ezeket a rendezvényeket. Az egyik szakmunkásképző iskola tanulói például vitafórumot rendeznek, ahol kötetlen formában folyik beszélgetés a béke megőrzésének kérdéseiről, egyéb külpolitikai eseményekről. Ugyanakkor a tettek hívei is. A főváros forgalmas pontjain békejelvényeket árusítanak, békeplakátos diákok járják az utcákat. A csongrádi fiatalok daloló békeklubja a közös éneklés, a szentesi Vega-klub az ifjú nemzedék sci-fi iránti érdeklődésének varázsával toboroz híveket a béke ügyének. Hosszasan lehetne sorolni az ifjúsági békeakciókat, amelyekkel a magyar fiatalok többsége is hozzájárul a béke gondolatának erősödéséhez.

Az akciók mellett fontosnak tartjuk a közös gondolkodás és a közös nyelv kialakítását a nemzetközi helyzet megítéléséről. A bonyolult katonapolitikai ismeretekben járatlan fiatalokat folyamatosan és reálisan tájékoztatjuk az időszerű békemozgalmi feladatokról. A külföldi, ellenséges propaganda az ifjúságot tekinti célpontjának és a békemozgalmat tartja a legkedvezőbb terepnek fellazító tevékenységéhez, az úgynevezett „független" társadalmi erők koncentrálásához. Érdekünk, hogy leleplezzük az ellenünk irányuló ellenséges propagandát és rámutassunk a hamis nézetek valódi indítékaira.

Természetesen az ifjúság békére nevelésében nemcsak propagandaanyagok megjelentetésével, szóbeli politikai felvilágosítással küzdünk, hanem azt az eszmei-politikai nevelés szerves részének tekintjük. Ennek az iskolai oktatásban éppúgy érvényesülnie kell, mint a tömegszervezetek – elsősorban a KISZ – nevelőmunkájában. Ebbe az irányba azonban még csak az első lépéseket tettük meg.

Milyen hamis nézetek ellen kell fellépnünk? A fegyverkezési hajsza fokozódása önmagában is szül – bár a fiatalok kis részében – pesszimista, csüggedő véleményeket. Ehhez a borúlátó gondolkodáshoz tapad a „kis ország vagyunk – keveset tehetünk" nézet. Vagyis, mit tehet egy alig több mint tízmilliós nép az emberiség sorsdöntő kérdésében? Nos, a fiataloknak tudniuk kell, hogy hazánk jóval többet tesz a békéért, mint amennyire az egyszerű területi vagy népességi adatok alapján következtetni lehetne. Magyarország már a hetvenes évek elején egyik kezdeményezője volt a helsinki folyamatnak, következetesen támogatta és támogatja nemzetközi fórumokon a Szovjetunió, a szocialista országok leszerelési javaslatait, az 1983-as prágai béke világtalálkozón számos összeurópai békeakciót javasolt, házigazdája a madridi értekezleten elhatározott 1985-ös európai kulturális forumnak.

A két nagyhatalom, a két szövetségi rendszer katonai erejét mutató számadatok önmagukban is cáfolják az egyenlő felelősségről kialakult imperialista nézetet. Tudjuk, hogy melyik fél kezdte meg a középhatótávolságú rakéták európai telepítését, s azt is, hogy az Egyesült Államok az, amelyik sok ezer kilométer távolságra akarja partjait „védeni". A fiataloknak ugyanígy őszintén megmondjuk azt is, hogy a haza fegyveres szolgálata nem militarizmus, hanem szocialista építőmunkánk, nyugalmunk védelme.

Hazánkban történtek kísérletek a békemozgalom egységének megbontására – a „független békemozgalom" jelszó meghirdetésével. Egyetemi hallgatók és fiatal értelmiségiek kis létszámú csoportjai akartak – a „függetlenség" jegyében pacifista színezetű nézeteket hangoztatva – nyomást gyakorolni a magyar békemozgalomra, a kormány békepolitikájára. A békemozgalom fiatal aktivistái vállalták a párbeszédet a „függetlenekkel", zömüket sikerült is meggyőzniük a pacifista nézetek tarthatatlanságáról.

Diderot-tól származik a mondás: „Aki értelmesen cselekszik, az az egész emberiség nevében cselekszik." A magyar fiatalok többsége nemcsak érzi, hanem tudja is, hogy értelmesen cselekszik, amikor egyre nagyobb szerepet vállal a magyar békemozgalom platformjának hirdetésében és akcióinak szervezésében. Támogatja a párt, a kormány, a különböző társadalmi és tömegszervezetek politikai programját a béke biztosítására.

IV. AZ IFJÚSÁG TUDATI FORMÁLÓDÁSA ÉS JÖVŐKÉPE

Lukács József

AZ IFJÚSÁG IDEOLÓGIAI–VILÁGNÉZETI FEJLŐDÉSÉNEK NÉHÁNY MAI PROBLÉMÁJA

Nem törekedhetek arra, hogy az ifjúság ideológiai arculatának valamilyen átfogó képét vázoljam fel. Anélkül, hogy megfeledkeznék az ifjúság körében mutatkozó egyéb igen fontos ideológiai problémákról, meg kell elégednem azzal, hogy *egyetlen* jelenségcsoportot elemezzek részletesebben, *magyarországi* tapasztalataink alapján: az ifjúság valláshoz való ideológiai viszonyát, a szekularizáció tartalmait és a marxizmus eszmei feladatait.

Ezt a választást az is indokolja, hogy a vallás napjainkban is egyike a legbefolyásosabb nem-marxista világnézeteknek. Az utóbbi években – a hatvanas évekkel és a hetvenes évek első felével szemben – úgy tűnik, az ifjúság, elsősorban a tanulóifjúság körében fokozódik az érdeklődés a vallás iránt.

Ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy napjainkban a vallásos világnézet ellentétes ideológiai, társadalmi értékpreferenciákkal párosul, hogy a helyzet végső soron a szocializmusra orientálódó és e szocialista tendenciákat elfojtani törekvő vallásos erők ellentéteiről tanúskodik.

Úgy vélem, hogy ideológiai munkánk, amely nagy figyelmet szentel a gazdasági és politikai problémáknak, gyakran a szükségesnél kevésbé elemzi azokat a világnézeti motívumokat, amelyekből a fiatalok a reális cselekvésben és értékelésben közvetlenül is kiindulnak.

A világ napjainkban objektíve és szubjektíve – az ember objektív lehetőségeit, de belső világát illetően is – kérdőjelekkel, alternatívákkal, problémákkal terheltebbé, gazdagabbá vált, s ezt az ifjúság fokozott érzékenységgel éli át. S mivel korunkban a szocializációs folyamat – a biológiai éréssel egyetemben – *korábban* kezdődik és a továbbtanulás, a pályakezdés, a családalapítás nehézségeivel tetézetten *tovább is tart,* mint régebben, számolnunk kell azzal, hogy a serdülőkorban feltett világnézeti, ideológiai, politikai, erkölcsi, egzisztenciális kérdések és válaszok hatása tovább gyűrűzik a felnőttkor első éveire is.

A szocialista viszonyok megteremtik a problémák pozitív megoldásának reális *lehetőségét,* de a lehetőség még nem azonos a *valósággal.* Az alternatívák helyes megválasztásához, kiküzdéséhez, a helyes és konkrét célokhoz és azok *megvalósulásához* tudatos, magas kulturális színvonalú politikai cselekvés és erkölcsi magatartás szükséges.

Csak arról szólok, ami – az ismert pozitívumok mellet – ideológiai munkánknak is feladata. A történelmileg kikínlódott viszonyokat a fiatalok olykor kevesebbre becsülik reális értéküknél, a nehézségek eltúlzására viszont a felnőttek nemegyszer türelmetlenül és autoriter módon válaszolnak. Az élet bizonytalan helyzeteiben a fiatalok olykor bizonyos örök – esetleg éppen transzcendens – értékekre orientálódnak, amivel mi, idősebbek néha nem a *reálisan lehetséges változtatások* megvilágítását állítjuk szembe, hanem megelégszünk az elért eredmények jelentőségének hangsúlyozásával.

Az ideológiai vitában a társadalmi vagy éppen politikai ellentmondásokkal, nehézségekkel éppúgy számolnunk kell, mint a negatív külső ideológiai ráhatással, az imperialista propagandával. A fiatalok egy része azonban – tapasztalatok és megfelelő politikai-ideológiai kultúra hiányában – ezeket a problémákat gyakran nem reális mivoltukban tudatosítja, hanem érzésszerűen, egyfajta politikai ösztönélet szintjén reagálja le, aminek fogalmi kifejezését pedig olykor vallásos eszmékben véli megtalálni. Előfordul – bár országunkban nem tipikus –, hogy ezen a közvetett, kevésbé kockázatos módon egyfajta politikai ellenzékiség is kifejezésre jut.

Lássuk ezek után a szekularizáció és a vallásosság mai dimenzióit, tartalmát és feltételeit. A *szekularizáció,* a laikus profán kultúra dominálóvá válása a felszabadulás utáni népi demokratikus, szocialista fejlődésben a korábbiaknál átfogóbban és szervezettebben bomlott ki. Az iparosodás, az urbanizáció, az osztálykizsákmányolás és a létbizonytalanság megszűnése, a falu hagyományos szerkezetének felbomlása, a „paraszti élet bárgyúságának" eltűnése és a mezőgazdaság szocialista átalakulása, az értelmiség összetételének megváltozása, az állam és az egyházak elvi elválasztása, az egyén és a közösség viszonyát közvetítő szabályozók rendszerének átalakulása, a forradalmi gyakorlat, amely a gondolkodás, a világnézeti nevelődés legfőbb katalizátora – mindez együttesen a vallási szféra jelentős szűkülését és marginalizációját eredményezte. Ezek fejlődésünk maradandó eredményei.

A szekularizáció menete azonban még a különböző generációk mozgását tekintve is egyenlőtlen. Hazánkban tömegesen *szakadtak el* a vallástól a *középkorúak,* akik a felszabadulás után vagy az ellenforradalmat követő konszolidációs időszak és a mezőgazdaság szocialista átszervezése periódusában voltak fiatalok és társadalmilag aktívak, noha egy részük *még vallásos nevelésben* részesült. Viszont olyan fiatalok, akik *nem* részesültek vallásos nevelésben, de nem kapcsolódtak be aktívabban a társadalmi-politikai *tevékenységbe* és csak *külsődlegesen* ismerik a tudományos szocializmust, nem kis számban maradtak agnosztikusok, vagy maradtak valamiképpen a vallás vonzáskörében.

A világnézeti-ideológiai közömbösség azokban a rétegekben, amelyeket a vallás már nem befolyásol, de ahol a marxizmus még nem tudott gyökeret verni, teret nyert.

A mindennapi gondolkodás erősen *gyakorlatias* vonásokat öltött, aminek pozitív következményei mellett gyakran tapasztalhatunk világnézeti, ideológiai általánosításokat, a kérdések társadalmi-történeti megközelítésével szembeni általános kételyt, sőt az értékek tagadását, vagy a közvetlen egyéni érdekek elsődleges értékké nyilvánítását (ami természetesen ezt a réteget szembeállítja mind a marxizmussal, mind a vallásokkal, és számos negatív erkölcsi vagy politikai jelenséggel – cinizmus, karrierizmus, opportunizmus stb. – is társulhat).

A szekularizáció kibontakozása már csak az említett közömbösség jelenségei következtében *sem* jelenti egyben azt, hogy a társadalmi tudatot *világnézetileg* és megfelelően interiorizált módon minden téren a marxista dialektikus materializmus hegemóniája dominálná. Mégis: tény, hogy az ateizmus – különösen a marxizmus tudományos humanista világnézetének fontos aspektusaként – történelmünkben először vált *tömeges jelenséggé.* Anélkül, hogy a vallásosság csökkenése és a műveltség növekedése közötti fordított arányt igazolni lehetne, egészében valószínűsíthető, hogy a *társadalmi tevékenység, a tanulás és az önképzés igényének* függvényében a szekularizáció – visszaesésektől nem mentesen – halad előre. Visszájáról mutatja e tényezők szerepét az is, hogy az egyháziasan vallásos néprétegekben ma is túlsúlyban vannak a *faluról jött,* szakmai *kvalifikációt nem* szerzett és az idős emberek.

A vallásosság ma Magyarországon viszonylag *jelentős befolyással* rendelkezik, és aligha indulhatunk ki abból, hogy meghaladása egy intenzív, *tudati* ráhatás révén történelmileg rövid idő alatt lehetséges lenne.

Nem nehéz belátni Marx igazát: amíg a *társadalom és a természet, az egyén és a nemek közötti viszony* nem változik meg gyökeresen, amíg az emberek *mindennapi tevékenységének egésze,* az anyagi termelési folyamat alakja nem áll a tudatosan és tervszerűen cselekvő, szabadon társult egyének ellenőrzése alatt, addig a társadalmi életfolyamat nem vetheti le teljesen „misztikus ködfátylát". Más szóval: a szocialista társadalmi viszonyokból következik a szekularizáció előrehaladása, de a maga egészét tekintve a vallás elhalását csak a kifejlett kommunizmus viszonyai teszik lehetővé. *Huzamos ideig* tehát a szekularizáció bázisán a marxizmus és a vallásosság *együttes* létezéséből kell kiindulnunk, ami azt is jelenti, hogy számunkra a vallás valóságos, konkrét szerepeinek differenciált vizsgálata rendkívül fontos feladat; hogy a vallás absztrakt, mindig és mindenütt egyforma kritikája – ahogyan erre már Lenin figyelmeztetett – nem bizonyulhat termékenynek.

Valószínűnek látszik viszont, hogy abban a hosszabb időszakban, amelyben a vallásosság létével számolunk –, a vallások *világnézeti jellemzőinek érdemi változása nélkül* – az időszerű társadalmi érdekeknek, igényeknek, *szükségleteknek* engedelmeskedő vallásos *ideológiák* fokozódó *differenciálódása* várható, elsősorban a kapitalista, a szocialista és a fejlődő országok társadalmi szerkezetének egymástól *eltérő* hatásai és szükségletei következtében. Az egyik oldalon hadd utaljak Reagan és Carter antikommunista protestáns fundamentalizmusára, vagy a latin-amerikai felszabadítási teológiák legutóbbi vatikáni elítélésére. Másrészt számos példa van arra is, hogy bizonyos egyházak – amelyek természetesen szemben állnak a marxizmus *világnézetével* – az alapvető pontokon szembehelyezkednek a mai tőkés viszonyokkal, sőt – amint ezt a magyar protestánsok, de részben a katolikusok példája is mutatja – fontos *politikai, társadalomszemléleti* kérdésekben a szocializmus talajára helyezkednek.

Az előttünk levő történelmi szakaszban a vallás marxista megközelítése – úgy vélem – *kettős* feladat előtt áll. Egyrészt figyelnie kell azokra *az erkölcsi, társadalomszemléleti impulzusokra,* amelyek a marxisták és a vallásos emberek *együttműködését* a gazdaság, a politika, a szociális kérdések, a kulturális folyamat és általában a társadalmi élet különböző szintjein lehetővé teszik. Másrészt a marxista-humanista szemlélet pozitív talajáról le kell küzdenie azokat a konkrét vallási jelenségeket, amelyek *korlátozóan* vagy *deformálóan* hatnak ugyanerre a társadalmi fejlődésre. Együttműködés és vita, politikai, ideológiai, erkölcsi párbeszéd és világnézeti különbségek egyértelmű és őszinte megvilágítása *feltételezik egymást, csak együttesen lehetnek hatékonyak.*

E kérdések helyes megoldása megköveteli azt is, hogy kellő pontossággal állapítsuk meg a mai vallásosság, illetve a marxista világnézet terjedésének konkrét, *különös* társadalmi feltételeit és tartalmát.

Kétségtelennek látszik, hogy a vallásosság *leglassabban* szekularizálódó eleme a *szokásrendszer.* Ma már a házasságot kötőknek csak 35–40 százaléka esküszik templomban, és az egyházi rituálét igénybe vevők száma lassan ugyan, de csökkent az utolsó két évtizedben. Ám az a tény, hogy ugyanakkor a fiataloknak csaknem kétharmada megkereszteltteti újszülött gyermekét, egyházi végtisztesség-adás keretében temetteti el hozzátartozóit, figyelmeztet az e téren fennálló helyzet ellentmondásosságára.

A vallási rituálében való részvétel magas aránya semmiképpen sincs közvetlen összefüggésben a *vallási aktivitás* mértékével. A vasárnapi istentiszteletek rendszeres látogatottságának átlaga becslések szerint nem haladja meg a katolikus hívők 10–15 százalékát (Budapesten 10 százalék alatt van), a protestánsoknál jelentősen alacsonyabb, a kisegyházaknál pedig magasabb. Ezen belül a fiatalok részaránya nagyjából átlagos.

De nem feledhetjük, hogy a húsz évnél idősebbek vallásos *önazonosítása* lényegesen *magasabb* a vallási aktivitásánál: ez különböző becslések szerint 40–45 százalék között van, és az utolsó tíz évben – sajátos, változatos formákban – ennek bizonyos növekedése tapasztalható. Különböző okok következtében jelentős *értelmiségi* csoportokban, köztük *fiatal* értelmiségieknél is figyelemre méltó a vallás befolyása. (Egyházi források szerint az utolsó tíz évben a vallásos azonosulás az értelmiségiek körében 20-ról 25 százalékra nőtt.)

Nehezebb megítélni *az egyházi szervezetek, intézmények* viszonyát a laikus kultúrához. E tekintetben ellentétes irányú mozgások figyelhetők meg a hívők körében. Az *egyházaknak* mint intézményeknek vonzereje számos helyen *csökkent,* a papi pályát élethivatásul választó fiatalok köre mindinkább szűkül. Ugyanakkor a magukat *vallásosaknak* minősítő fiatalok körében jelentősen megerősödött a *nem hagyományosan egyházias,* sőt az egyházias vallásosságtól magát elhatároló *személyes* jellegű vallásosság fajsúlya.

Fontos felfigyelnünk arra, hogy a világ változásaihoz való idomulás igénye olyan reakciót is kiváltott, amelynek következtében a radikálisabb, bensőségesebb, mélyebb vallásosságot keresők *elégedetlenek* a világhoz szerintük „túlzottan is" alkalmazkodó és csak formális, személytelen vallásosságot nyújtó egyházakkal: ennek is köszönhető a *szekta-jellegű* vallási gyülekezetek erősödése a történeti egyházak (döntően a protestáns egyházak) rovására, és a katolikus és protestáns egyházakon belüli *kisközösségek,* „bázisközösségek" fokozódó erősödése is.

A legdinamikusabban változónak a vallásosság *tudati* oldala bizonyult. A dogmák ismerete a fiatalok között *alacsony fokú,* a kisközösségekben az Írás magyarázata eléggé ötletszerű, a meglevő vallásosság erősen *érzelmi* töltetű. Feltűnő viszont, hogy a *vallás és az erkölcs* rokonítása az ifjúság körében ma is eléggé erőteljes.

Ha – a külföldi propagandán és az egyházak hitbuzgalmi tevékenységén kívül – azokat a belső tényezőket keressük, amelyek az említett jelenségeket objektíve lehetővé tették, *feltételesen* és jelzésszerűen a következőkre lehetne utalni:

1. Az utolsó fél évtizedben az életérzés *bizonytalanságát* idézték elő a fiatalok körében is (remélhetőleg *rövidebb* távon ható) különböző tényezők: a nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatok kritikus feszültsége, a gazdasági fejlődés lelassulása, nem utolsó sorban pedig az atomháború veszélyének növekedése. Ezt a bizonytalanságot a vallás a maga módján bizonyos fokig kompenzálja.

2. A vallásosság mértéke – tapasztalataink szerint – fordított arányban alakul a fiatalok társadalmi *öntevékenységével,* mivel csakis ez a demokra-

tikus aktivitás, amely a hozzáértő döntések és a megvalósításukért vívott küzdelem révén valósul meg, képes valóban megalapozni a kockázatot is vállaló *kompetencia- és felelősségtudatot, az ember autonómiájának öntudatát,* és képes visszaszorítani az emberi cselekvés és megismerés *elvi* korlátozottságának érzését

Az *urbanizáció* ellentmondásai (az a körülmény, hogy a falusi életforma túlnyomórészt felbomlott, de a városokban közvetlenül kevéssé jönnek létre új, áttekinthető és ellenőrizhető közösségi formák) a jelentős szekularizáció mellett *sem* zárják ki a vallási szerveződést mint szocialista munkaközösségeink működési fogyatékosságainak sajátos „pótlékait" Egyes *etnikumok, nemzetiségek* életében is megfigyelhető még a vallások közösség-integráló szerepe.

Feltűnő az a vizsgálataink során igazolódott tény, hogy a megkérdezett fiatalok a mai közösségi formák közül első helyen a *család* jelentőségét hangsúlyozzák, a különböző *társadalmi szervezeteket* viszont a rangsor *végére* helyezik. (Érdekes, hogy társadalmi munkát viszont igen magas arányban végeznek a munkahelyen, a lakóhelyen, és egyházi keretekben. Más szóval: valószínűleg nem a tevékenység iránti *készség* hiányával, hanem az *alkalmas tevékenységi formák* gyér voltával van dolgunk.)

Mindezeket az ellentmondásokat természetesen a nyugati propaganda felerősíti, megoldásukat szocialista talajon megoldhatatlannak minősíti, és gyakran a vallások illetőségi körébe utalja.

3 A szocializáció objektív nehézségei témánk szempontjából különösen fontosak. A *fiatalság pályakezdésének,* társadalomba illeszkedésének problémái éppen olyan életkorban halmozódnak, amikor az ember fokozottan hajlamos arra, hogy a *világnézeti általánosság* szintjén keresse meg helyét, fogalmazza meg lehetőségeit a társadalomban, a világban. Ne feledjük el, hogy a nehézségeikben magukra maradó fiatalok problémáira *az egyházi karitatív és hitbuzgalmi tevékenység* már régebben felfigyelt; s igyekszik nekik világnézeti okokból szociális és lelki segélyt nyújtani. De ezt annak tudatában is teszi, hogy helyzetük – megfelelő *ellenhatások hiánya esetén* – arra késztetheti őket, hogy a sorsukban nélkülözött igazságosságot és egyenlőséget a *vallásban keressék meg.*

4. Korábbi vizsgálataink tanusága szerint a hagyományos közösségek hanyatlásával felbomló tradicionális erkölcsi értékrend disszociációja *gyorsabb,* mint az új, szocialista értékek épülése. A viszonylagos értékvesztés visszahatásaként egyes rétegek az elvont, de *szilárdnak tűnő vallási-erkölcsi értékek* (és az alapjukul szolgáló emberfelfogás) irányába mozdulhatnak el, amelyek érvényesülésétől mindenekelőtt a *magánélet* viszonyainak stabilizálását várják. Ha a szocialista ideológiai és erkölcsi szabályozók e téren nem hatják át a társadalom életét, az egyfajta „második ideológiai integráció" kialakulását eredményezheti.

Hasonló nehézségek mutatkoznak a természetre és társadalomra vonatkozó ismeret, a tudás integrációja, a világkép kialakulása körül is. Az elérhető információk tömege ugrásszerűen növekszik, ez azonban – mint ismeretes – nem egykönnyen szintetizálódik olyan világképbe, amelyhez az ember *racionálisan* képes meghatározni saját viszonyát, *világnézetét;* s ez lehetővé teszi irracionális attitűdök fennmaradását.

5. Egész fejlődésünk, ezen belül az *intenzív,* minőségileg kvalifikált termelésre való áttérés is megköveteli a termelési folyamat legfőbb termelőerejének, az emberek *tudományos, politikai, erkölcsi, világnézeti fejlődését.* A tanulásnak, a továbbtanulásnak ma nemcsak egyetlen szakágazat valamely elemének beható ismeretére, hanem a gondolkodás, a cselekvés egyéni kultúrájára, a szerzett és folyamatosan megújított információk *hasznosítása* készségének kialakítására kell irányulnia, és már csak emiatt is *tudomány és világnézet* kölcsönös viszonyának, a különböző társadalmi szférák közötti *átfogó összefüggések* tudosításának feladatát is vállalnia kell.

A vizsgálat első megközelítésben megkísérelte értelmezni a *vallásos* tudat bizonyos értékhangsúlyait is.

A szocialista fejlődés *pozitív* konzekvenciájának foghatjuk fel azt, hogy a megkérdezett hívők nagy többsége pozitíve válaszol arra a kérdésre, hogy bajba jutván, számíthat-e *munkatársai segítségére.* Nem-hívő, pozitív-humanista erkölcsű (marxista) társaikról úgy vélekednek, hogy azok éppúgy képesek *„teljes földi életet élni"*, mint a vallásos emberek; sőt a katolikusok 88, a baptisták 84, a reformátusok 71 százaléka úgy nyilatkozik, hogy szívesen választaná *barátjául* is őket. Ezzel összehangzó az, hogy az *elemi erkölcsi normákat* szerintük ez a (megkérdezettek által a vulgáris ateistáktól megkülönböztetett) humanista-ateista réteg ugyanúgy betartja, mint a „rendes" vallásos hívők. A másik világnézet *„előítéletes"* megítélése tehát legalábbis *nem dominálló többé.*

Úgy tűnik, a vallási tudatot sajátos ambivalencia jellemzi: egyrészt az *életérzés* elég széles körű bizonytalansága, másrészt erős törekvés arra, hogy e bizonytalanságérzést szilárd *erkölcsi tartás* révén valamiképpen csökkentsék.

A bensőség, a személy érvényesítésére irányuló, de szociális jellegű törekvés jellemzi a *munka* szerepének pozitív értelmezését is: az első helyen a munkának a *személyi adottságok* hasznosításában, a másodikon önmaguk fejlesztésében, a harmadikon *elképzeléseink* megvalósításában játszott szerepét hangsúlyozzák, a negyedik helyen azt, hogy a munka „Isten rendelése", az ötödiken pedig az a fontos elv szerepel, hogy „a világot tegyük a munka segítségével olyanná, hogy *az ember megtalálhassa benne boldogságát.* Feltűnik viszont, hogy az anyagiak biztosítása, a társadalmi elismerés kivívása, vagy az, hogy a munka segítségével meg lehet szerezni a vezetés,

az irányítás lehetőségét – a rangsor *végén* szerepel. A munka régebbi, negatív vállalási attributumai (kapcsolata a bűnbeeséssel stb.) kevésbé szerepelnek, mint az önmegvalósításban vagy a társadalom fejlődésében játszott pozitív szerepe.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a vallási tudat értéktartalmában ma általában olyan hangsúlyok dominálnak, amelyek egyfajta *kételyt* fejeznek ki a jövővel kapcsolatban, amelyek az életérzés *bizonytalanságának erkölcsi úton való csökkentésére* irányulnak, főként a *családi* élet, a személyközi kapcsolatok és az egyén intim szférája vonatkozásában, mégis alapjában véve *nyitottak* a más felfogásúakkal való *gyakorlati együttműködés és vita iránt.*

Erre az áttekintésre azért is szükség volt, mert konkrét ideológiai tevékenységünknek nem pusztán elméleti, filozófiai vagy teológiai művek elemzéséből, hanem az élő, empírikus vallásosság számbavételéből kell kiindulnia. Ez a vita nem merül ki a másik fél – adott esetben az istenhit – puszta tagadásában: az eredményes vita végett is mindenekelőtt a marxizmus világnézeti-ideológiai alapjainak *korszerű* és *pozitív* kifejtésére, széles körű meggyökereztetésére van szükség. Ráadásul a szocializmus körülményei között folyó vitának egyszerre kell elvszerűen következetesnek lennie a marxista materializmus ateista aspektusának érvényesítésében, határozottnak lennie az ellenséges törekvésekkel szemben, és ugyanakkor a másik fél pozitív, konstruktív törekvései iránt nyitottnak is kell maradnia. Azt mondhatnám, hogy számunkra az isten létéről vagy nemlétéről folytatott vitáknál fontosabb azoknak a konkrét *értékeknek, normáknak, eszméknek* a tényleges társadalmi tartalma, amelyeket a vallásos fiatalok a természetfölöttiből *levezetnek* és amelyek funkcionáltatását az életben elő kívánják mozdítani.

A világnézeti-ideológiai vita társadalmilag legfontosabb problémái:

Először: gondot jelent egyes vallásos fiataloknak a *jövővel* (s ezzel összefüggésben a társadalomformáló cselekvés lehetőségével) szembeni *konzervatív szkepszise,* a vallási hagyomány felértékelésének szellemében. Ahogyan *Helmuth Gollwitzer* mondja: a vallás egyfajta kibékülés a határral. Erre azonban nem válasz az, hogy valamilyen szocialista „eszkatológia" szellemében mindenféle határoltságot, mindenféle egyéni, természeti és társadalmi *adottságot* figyelmen kívül hagyunk, vagy a kommunizmust „isten országának" mintájára képzeljük el. Ahhoz, hogy a fiatalok tömegei átéljék, hogy sorsuk nem transzcendens erőktől függ, hogy ők *maguk* felelősek azért, hogy a feltáruló társadalmi lehetőségek megvalósuljanak, hogy ők sorsuk egyedüli szerzői és szereplői – elsősorban a *szocialista és demokratikus társadalmi tevékenység* során szerzett pozitív és negatív tapasztalatok tudatos, közös feldolgozására van szükség. Ennek viszont a tevékenység *realista,* a feltételekkel és a reális lehetőségekkel egyaránt számot vető, *önismereten* és a *viszonyok ismeretén* alapuló

szemlélete éppúgy feltétele, mint az éppen adotton túlmutató reális perspektíva, *jövőkép* felvázolása is.

Másodszor: bizonyos feszültségek adódnak a *vallási közösségek,* országunkban főként a vallási *kisközösségek, partikularizmusából,* más társadalmi és politikai közösségekkel szembeni, olykor előítéletes és aszociális *elzárkózásából,* e közösségeken belül a laikus kultúra vívmányainak részleges visszavonásából (sőt: néhol – például úgy vélem Lengyelországban – a laikus politikai gondolkodás vagy az államszuverenitás közvetlen, politikai-ideológiai jellege megkérdőjelezéséből). Ezzel a vallási *közösségképzéssel* rendszerint jól megfér az egyéni autonómia egyházias felértékelése a közéletben. Az igazi válasz e téren is mindenekelőtt olyan átélhető *szocialista és demokratikus* közösségi keretek funkcionáltatása, amelyek egyben az *egyéni* cselekvés mozgásterei is, azaz az ifjúság szocializációjának és egyben a társadalmi folyamatokba való aktív bekapcsolódásának, belszólási lehetőségének intézményes biztosítása.

Ez vonatkozik a *közéletre,* amelyben a vallás szabályozó szerepe általában a minimálisra csökkent, és amelytől a kisközösségek tudatosan is távol kívánják tartani tagjaikat. De a *magánélet* szférájára is, amely a mai vallásosság fő támpontja országunkban. Már csak azért is igaz az, hogy az ideológiai vitában nem elegendő általánosságban szólni az egyes ember és a közösség kapcsolatáról a szocializmusban: be kell mutatnunk azt a konkrét viszonyt is, amely az egyént a szocializmusban *reális* – munkahelyi, lakóterületi, családi – *közösségeihez* fűzi. Be kell vallanunk, hogy – különösen, ami e kérdéskörnek az *emberfelfogás* és az etika kérdéseit érintő dimenzióit illeti – számos ponton bizony gyakran adósak maradunk a kielégítő válasszal.

Harmadszor: mint láttuk, a vallási szférát átszövik olyan értékek, amelyek alapján a hívők és a nem-hívők között számos ponton kapcsolat és együttműködés teremthető. Bizonyos egyházi erők szemrehányást tesznek a marxizmusnak, hogy az emberi létet az anyagira, az érzékire és a racionálisra redukálja, amiből a szellemi értékek semmibevétele és a hatalomra, a birtoklásra, a puszta fogyasztás istenítésére való törekvés egyoldalú ösztönzése következik. *Más szóval:* eszerint a szocializmus is beleesik azokba a bűnökbe, amelyeket a kapitalizmusban bírált. A gyakorlati válasz e ponton is az emberi *kreativitás* minden szintjének fokozatos kibontakoztatása – a közvetlen termeléstől a művészetig –, a kultúra *aktív* szerepének tényleges érvényesítése, az *önigazgatás* formáinak kifejlesztése, éppen a valóság materialista és dialektikus megértése és elsajátítása révén. Az *elméleti* vitában ennek – a tudat *aktív* mozzanatának helyes hangsúlyozása mellett – az idealizmus történelmi és ismeretelméleti korlátozottságának elvi bírálata felel meg. Nem feledkeztünk meg annak hangsúlyozásáról, hogy a marxiz-

mus lényege elválaszthatatlan a puszta birtoklás, a passzív fogyasztói attitűd, a hatalomgyakorlás fétisének *bírálatától,* a gazdag emberi egyéniség és *személyiség* kibontakoztatása feltételeinek biztosításától.

Negyedszer: miközben arra törekszünk, hogy vallásos emberek körében is előmozdítsuk a tudományos szocializmus társadalomelméletének elsajátítását, s miközben például országunkban igent mondanak minden, a vallás által közvetített haladó kulturális és történelmi viszonyra, progresszív törekvésre és a párbeszédre, *egyértelműen* és *nyíltan* vitába kell szállnunk az ifjúság körében is a szocializmus *diszkreditásának, megrágalmazásának* kísérleteivel, akármilyen magas szinten fogalmazzák meg ezt. Olyan erőknek, amelyek támogatni készek a *junták* erőszakát egész népekkel szemben, s ugyanakkor a felebaráti *szeretet elvével összeegyeztethetőnek tartják,* hogy elítéljenek – egyébként hívő keresztények részvételével működő – olyan kormányzatokat, amelyek éppen az ilyen hatalmi monopóliumok elleni harc jegyében születtek, nincs *erkölcsi* alapjuk arra, hogy elítéljék az osztályharcot (amelyet mellesleg a könnyebbség kedvéért a fegyveres erőszakra redukálnak). Azok, akik *tiltják* a hívők *politikai* állásfoglalását, ha ezt valamilyen, a szocializmus iránti rokonszenv inspirálja, de *bátorítják* az *antiszocialista* politikai fellépést, aligha hivatkozhatnak joggal politikai hatalom és erkölcs *elvi különbségére,* sőt az erkölcsre is nehezen. Ebben a vitában szövetségeseink az olyan hívők, akik felismerik az antiszocialista támadás hidegháborús jellegét és azt, hogy irányítói nagyot léptek visszafelé a koegzisztencia szellemétől képest, amely a békés együttélést, a hívők és nem-hívők gyakorlati együttműködését állította előtérbe az egyházakon belül is a béke érdekében.

Végül: a vallásosság relatív tartósságára nem lehet világnézeti türelmetlenséggel reagálni, de *a közös gyakorlati cselekvés útjának* kibővítésére irányuló párbeszéddel egybekapcsolt *eszmei vita elhanyagolásával sem.* Ez a konkrét és elvszerű vita Magyarországon mind a katolikus, mind a protestáns egyházak esetében helyüket a szocializmusban megtalált *partnerekkel* és nem ellenséggel szemben folyik, nem a hívők legyőzésére, hanem meggyőzésére, a közös cselekvés terének kiszélesítésére, eszmei-erkölcsi motívumainak számbavételére irányul. Széles körű és kezdeményező szellemű együttműködés és az erről folytatandó vita lehetséges például *a bűnözés, az alkoholizmus, a magatartás és a nyelv durvasága, az erkölcsi közömbösség és felelőtlenség ellen; a magányos és az idős emberek megsegítése érdekében;* de az *önpusztításba* vezető helyzetek feltárása és a tragédiák *megelőzése* terén is – tehát az egyének és kisközösségek sorsát érintő számos területen. Mindennél persze *nagyságrendileg fontosabb* kérdés, hogy marxista és hívő fiatalok a *béke* megőrzésének konkrét feladatai, a társadalmi *esélyegyenlőség és igazságosság* realizálása, *a jobb munka, a nacionalista törekvések* ellenében egy felelős szocialista *hazafiság* kibontakoztatása érdekében vitáik közben is közösen lépjenek fel.

Ifjúságunk ideológiai arculatának formálódása – végső soron *egész* jelenlegi politikai-ideológiai tevékenységünktől függ – a jövő alakulásának igen fontos *feltétele.* A fő feladat, az ideológiai diverzió elhárításának legfőbb feltétele e téren is *a társadalom kiegyensúlyozott fejlődése, az életviszonyok javulása, a szocialista demokrácia fejlesztése, a kultúra virágzása.*

A magyarországi kommunista ifjúsági mozgalom neveltjének vallom magam, és ebben a minőségemben egyik legmaradandóbb tapasztalatom: döntően nem a társadalmi problémák objektív halmozódása fékezte vagy éppen deformálta az ifjúság eszmei fejlődését, hanem az, ha az ifjúság nem érezte magát beavatva a nehézségekbe, ha nem várták el tőle a közös terhek közös viselését, ha az idősebb generáció (és az ifjúsági szervezetek) nem tekintették teljes jogú partnernek az ellentmondások feloldásáért folytatott munkában és harcban. Az ifjúság – tudjuk – nemcsak a jelen, hanem a jövő tekintetében is kérdésekkel küzd: megbízható, teherbíró válaszokat az ideológiai harc kérdéseire is csak *a velük együtt* folytatott küzdelemben, saját tapasztalataink abszolutizálásától óvakodva, a fiatalok problémái iránti maximális figyelmet tanúsítva alakíthatunk ki. A *marxizmus-leninizmus* örökifjú, saját alapelvei szellemében szüntelenül megújítást igénylő *elmélete* a legfontosabb *támasza* annak a propagandamunkának és harcnak is, amelyet azért folytatunk, hogy ifjúságunk ne csak megőrízze az apák örökségét, de segítségükkel, segítségünkkel túl is szárnyalja azt.

Dejan Pavlov (Bulgária)

A FILOZÓFIA, AZ IFJÚSÁG SZOCIALIZÁCIÓJA ÉS AZ IDEOLÓGIAI HARC

A társadalmi és tudományos-technikai haladás mérhetetlenül felgyorsítja a társadalmi lét és a társadalmi tudat változásait, a világban, a hatalmas emberi tömegek viselkedésében végbemenő változásokat, amelyek között mind aktívabb és fontosabb szerep hárul a fiatal nemzedékre. Ez a dinamika új problémákat teremt a történelmi mozgás szubjektuma számára és törvényszerű módon növeli a filozófia módszertani, gnoszeológiai, társadalmi és egyéb funkcióinak jelentőségét.

Különösen fontos számunkra a fiatal nemzedék politikai szocializációja az új társadalmi rendszerben. A szocializációt mi olyan folyamatnak tekintjük, amelynek során a fiatal emberek befogadják azokat az ismereteket, normákat, értékeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a társadalom tudatos és aktív tagjává váljanak. A filozófiai ismeretek, a dialektikus és történelmi materializmus elsajátítása az új társadalmi rendszerben megvalósuló szocializáció elsőrendű tényezője.

A dialektikus és történelmi materializmus alapjain álló filozófiai ismereteknek az a specifikuma, hogy a filozófia nem korlátozódhat a világról meglevő *tudás* kutatására, hanem tárgyához tartozik maga a *világ,* annak legáltalánosabb törvényszerűségei. A filozófiai tudás lényegének, mint a szocializáció elsőrendű tényezőjének mélyebb megértéséhez hangsúlyozni kell, hogy számunkra a filozófia nem csak gnoszeológia, de ontológia is, tudomány az objektív létről, amely szorosan kötődik az ismeretelmélethez.

A filozófiai tudás lényeges sajátossága, hogy nemcsak a valós világ legáltalánosabb törvényszerűségeire és folyamataira vonatkozik, hanem a szubjektum e világhoz való viszonyára is. Ebben az értelemben a filozófiai tudásban megtestesül a teljes elméleti és gyakorlati emberi aktivitás öntudatos volta.

Ha nemcsak a ma, de a holnap kritériumainak figyelembevételével akarunk a gondolkodásra orientálódni, akkor világosan értenünk kell a társadalom mindent átfogó „politizálódását", a politikai gondolkodás, a politikai kultúra, a politikai szocializáció hatalmas jelentőségét. A politikai ideológia, mint azoknak a társadalmi-politikai eszméknek a rendszere, amelyek elméletileg összefogottan tükrözik az osztályok vagy társadalmi csoportok öntudatát, mind szorosabb kölcsönhatásban áll a filozófiával, a szociológiával, a társadalomtudományok egészével. A politikai szocializáció feltételezi mind a fejlett politikai ideológiát, a politikai értékek és eszmék rendszerét, mind ezek filozófiai-módszertani és gnoszeológiai megalapozását.

Jelentős érdeklődésre tartanak számot a burzsoázia filozófiai világnézetében a nyolcvanas években megnyílvánuló egyes fontosabb jelenségek és a burzsoázia politikai ideológiája között viszony. Ez összefügg az ifjúság szocializációs problémáihoz kapcsolódó ideológiai harccal. Vegyük az atomháború abszurditását és azokat a koncepciókat és nézeteket, amelyek valamilyen módon elismerik lehetőségét. A militarizmus és a neofasizmus, a támadó irracionalizmus és nihilizmus, a neokonzervatizmus és az „új jobboldal" elkezdték – a reaganizmus egyik ideológusa, Ervin Kreastle szavaival élve – a „hosszú utat vissza a mai gondolkodók előtti politikai filozófiához". Az irracionalizmushoz és nihilizmushoz kötődő végletesen negatív jelenségek a polgári filozófiában a növekvő nukleáris fenyegetés hátterén a társadalmi gyakorlat illuzórikusan eltorzított visszatükröződéseként jelentkeznek. Minden gondolkodó – mondotta az ismert magyar filozófus és tudós, Lukács György – felelős a történelem előtt filozofálása objektív tartalmáért. Bizonyos értelemben – írta Lukács – nincs „ártatlan világnézet", különösen az emberiség történelmének legbonyolultabb és legdöntőbb időszakában. A szubjektív tényező képtelensége a lényeg megértése, az aggasztó események mélybe nyúló okainak feltárására a történelem során mindig az egyik előfeltétele volt az irracionalizmus előretörésének, az intellektuális megismerés lehetőségében való kételkedésnek. A XIX. és a XX. században az irracionalizmus nem csak a racionalizmus tagadásának formájában, de az elavult társadalmi erőknek az emberiség felfelé ívelő fejlődési útján bekövetkező meghatározó változásoktól való félelmeként is kifejezésre jut. Századunk – a józan ész és a tudományok, a szocialista civilizáció évszázada – hetvenes-nyolcvanas évei az irracionalizmus új megnyilvánulásának évei, amikor Schopenhauer és Nietzsche eszméink újjászületésére, az úgynevezett „életfilozófia" a miszticizmus és a fideizmus felélesztésére történnek próbálkozások.

A mai nemzedékek és különösen az ifjúság nagy problémája az, hogy a társadalmi fejlődés – a tudomány és a technika által az emberiség békés és haladó irányú fejlődése feltételeinek megteremtése – ellenére a világ létezése korábban ismeretlen mértékű fenyegetésnek van kitéve. A tudomány és a technika lenyűgöző haladásának hátterén jelentkezik az a lesújtó irracionalitás, amely mindennél szorosabban kötődik ahhoz az abszurdumhoz, amely az atomrakétáknak a világuralom elérése eszközeként való felhasználására irányuló imperialista készülődésben jelenik meg, s egyben megjelenik számos ember tudatában.

Az imperializmus stratégiai célja, hogy megnehezítse, vagy akár lehetetlenné tegye az ifjúság politikai szocializációját a létező szocializmus országaiban, még új, eklektikus filozófiai „koktélok" felhasználása, fokozott ellenséges szocialistaellenes rádiópropaganda és a legátfogóbb jellegű fellazítási akciók útján is. Emellett az osztályellenség egyáltalán nem is leplezi, hogy nem egyszerűen félre akarja orientálni országaink fiatal nemzedékét, hanem akadályozni kívánja szocializációját, a „jövendő vezetők" alakulására kíván befolyást gyakorolni, amint az megfogalmazza a Reagan-féle úgynevezett „demokrácia terve".

A legszélesebb körben terjesztik a hibás nézeteket az országainkban élő ifjúság társadalmi funkcióiról azzal a céllal, hogy szocialistaellenes hatást érjenek el az új nemzedék értékorientációjára, hogy a perspektívátlanságot sulykolják a fiatalokba.

Az irracionalizmus, a nihilizmus, a miszticizmus és a vallásos klerikalizmussal felfegyverzett ellenfeleink eszmei arzenáljában megtalálhatók a „nemzedékek egyetemes konfliktusairól" szóló koncepció újabb változatai, a technokratizmus és technicizmus újabb, a tudományos-technikai forradalom új szakaszához kötődő válfajai.

Természetesen az ifjúság szomjúhozza az állandóan bonyolultabbá váló, a napjainkban zajló kolosszális műszaki fejlődéssel összefüggő kérdésekre az új, alkotó jellegű tudományos válaszokat. Ellenfeleink erre az érdeklődésre spekulálnak, s főképpen akkor, amikor mi késésben vagyunk az e szférába tartozó új világnézeti és más jellegű problémák felvetésében.

Az elmúlt években a Bolgár Kommunista Párt XII. kongresszusán és Todor Zsivkov elvtárs beszédeiben egy átfogó elméleti és gyakorlati program fogalmazódik meg: ez az érett szocializmus anyagi-műszaki bázisának felépítése az elektronika, a robottechnika és a biotechnika legszélesebb körű bevezetése útján. A BKP Politikai Bizottságának határozata 1985 októberében jelent meg arról, hogy biztosítani kell országunkban a komplex feltételeket az ifjúság oktatásában és a munkahelyeken a számítástechnika széles körű felhasználásához. A párt megerősítette a dimitrovi Komszomol kezdeményezését annak érdekében, hogy a nemzetet és mindenekelőtt az ifjúságot felkészítsék a részvételre a számítástechnika fejlesztésében és felhasználásában az úgynevezett „második, komputeres kultúra" megszerzésére. Ezzel egyidőben a gazdaságban, a társadalmi, a politikai és a kulturális irányításban egy olyan mechanizmus kiépítése folyik, amely még teljesebb lehetőségeket teremt az ifjúság és az egész lakosság szocialista politizációjához. Az anyagi-műszaki, szociális, gazdasági és ideológiai célok, feladatok és kritériumok dialektikus összehangolásáról van szó a fejlett szocializmus építésének körülményei között.

Az ifjúság szocializációja a létező szocializmusban objektív módon feltételezi a marxista-leninista elmélet minden elemének alkotó továbbfejlesztését, ami az egyedüli lehetősége annak, hogy létrejöjjön a szilárd világnézeti és politikai alapja annak a folyamatnak, amelyben az ifjúság elsajátítja azokat az ismereteket, normákat és értékeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a fiatalból tudatos szocialista személyiség váljon.

Ez is lényeges előfeltétele az újabb sikereknek a burzsoá ideológia és propaganda, azon imperialista próbálkozások ellen, amelyek arra irányulnak, hogy megnehezítsék, ahol lehet megbuktassák a szocialista építés, a béke és a haladás ügyét. Az elméleti és gyakorlati problémák megoldása azonban meg fog valósulni a nagyerejű szocialista közösség keretei között a sokoldalú együttműködés, a kölcsönös támogatás, a szocialista internacionalizmus elvének mindennapi realizálásával.

Angel Sztefanov (Bulgária)

AZ IFJÚSÁG TUDATÁNAK ÉS JÖVŐKÉPÉNEK ALAKULÁSA

Az ifjúság tudatának és jövőképének alakulását vizsgálhatjuk elméleti és a gyakorlati-operatív intézkedések és kezdeményezések szintjén, amelyek közvetlen nevelő és aktív befolyásoló szerepet töltenek be. Megpróbálok abból kiindulni, hogy mit nevezhetünk a társadalomban az ifjúság fő jellemzőjének, mivel csak ez segíthet bennünket a téma maximális tisztázásában.

A bolgár szakirodalom az adott egyén besorolását az ifjúságba nem életkori karakterisztika alapján végzi, hanem aszerint, milyen mértékben integrálódik az egyén tevékenysége a társadalmi újratermelési folyamatba.

E nézet magva az, hogy a fiatal nemzedék bekapcsolása a társadalmi viszonyok és tevékenység konkrét-történelmi rendszerébe két viszonylag önálló folyamat, amelyeket feltételesen nevezhetünk „az ifjúság szocializációja folyamatának" és „a társadalom juventizációja folyamatának". Míg az első folyamat a társadalom befolyásának különböző formáit öleli fel, azokat, amelyeknek célja az ifjúság nevelése és felkészítése a különböző társadalmi tevékenységi szférákba történő tényleges bevonására, addig a második fogalom az ellenkező irányú változások bekövetkezésének a folyamata, amelyet az hoz létre, hogy az ifjúság résztvesz a társadalmi termelés és újratermelés örökölt formáiban, továbbá az, hogy az ifjúság bekapcsolódik a társadalom társadalmi-politikai és értékrendszerébe.

Bulgáriában nagy jelentőséget tulajdonítunk a fiatal nemzedék osztályalapú és pártos nevelése, tudata, világnézete helyes és célirányos fejlesztése bonyolult kérdéseinek. Így például, a párt már két évtizeddel ezelőtt szükségesnek látta fokozni a fiatalok hozzájárulását társadalmi-gazdasági fejlődésünkhöz, megújítani az ifjúság szerepét és helyét a társadalom politikai rendszerében. A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága 1967. decemberi plénumán téziseket fogadott el az ifjúsággal és a Komszomollal való munkáról. Ez nagy mértékben előmozdította azt az új szellemű megközelítést, amelynek jellemző vonása az ifjúság iránti nagy bizalom a jól felfogott felelősség alapján.

Mindössze tíz évvel e pártdokumentum megjelentése után T. Zsivkov levelet intézett az ifjúsági szövetség Központi Bizottságához, amelyben nagy-

mértékben gazdagította és továbbfejlesztette a tézisek eszméit: új, elméleti elemzésekkel, újabb kérdések felvetésével és azok gyakorlati megoldása új útjainak felvázolásával. A levelet az ifjúság általános lelkesedéssel fogadta, a Dimitrovi Komszomol felhívása pedig – „Tanulás és munka, életöröm és alkotókedv" – a bolgár ifjúság jelszava lett. A levél érinti és elemzi azokat a megoldásra váró problémákat, amelyek a felnövekvő nemzedék és az ifjúság életmódjához kapcsolódnak, kezdve oktatásuk és sokoldalú társadalmi önmegvalósításuk feltételeinek rendkívül fontos kérdéseivel egészen a családhoz és a szexuális neveléshez kötődő problémákig.

A Dimitrovi Komszomol gyermek- és ifjúságnevelési tevékenységének mérföldköve volt a XIV. kongresszus, amelyen aktualizáltak egyes addig elfogadott, továbbá javasoltak és elfogadtak minőségileg új kezdeményezéseket, amelyeket az egész dolgozó bolgár ifjúság lelkesedéssel magáévá tett. Ezek a kezdeményezések komszomolista válaszok a párt határozataiban megfogalmazott feladatokra, amelyek egy közös cél megvalósulását hivatottak biztosítani: megteremteni a fiatal nemzedék sokoldalú és teljes értékű önmegvalósításának legkedvezőbb feltételeit, ösztönözni az ifjúság alkotó aktivitását a honi gazdaság legfontosabb területein, fölnevelni a szocializmus eszmeileg meggyőződéses és erkölcsileg edzett építőit és védelmezőit.

A mai fiatal nemzedék nem vehetett részt a proletariátus forradalmi osztályharcában a társadalmi igazságosságért és az új szocialista rendszerért. Nem ismeri a háború szörnyűségeit, nem volt részese az előző fiatal nemzedék tömeges munkahőstetteinek. Ugyanakkor érdekei és szükségletei megváltoztak a húsz évvel ezelőtti fiatalok érdekeihez és szükségleteihez képest.

Hogyan oldja meg a Dimitrovi Komszomol ezt a bonyolult problémát? A Komszomol XIV. kongresszusa után kialakult kezdeményezésnek – „A tudományos-technikai haladás és az élen járó tapasztalatok, az ifjúi alkotókedv szerepe" – az a célja, hogy bevonja az ifjúságot a mai tudomány nagy eredményeinek, a technika csodáinak, a mikroelektronika és a robottechnika lehetőségeinek megismerésébe. Bizonyos, hogy a fiatal ember tudata kedvezően ráhangolódik a korszerű és műszakilag előremutató megoldásokra mind az otthoni környezetben, mind a munkafolyamatban, ahol holnap már mint újító is megjelenhet. A Komszomol tudatos eszmei nevelőmunkája, a fiatal tudatának második, mélyebb rétegét is célba veszi, azt, amely a meggyőződésért és a tevékenység önértékeléséért felel. Az eszmei nevelőmunka különböző formáival arra törekszünk, hogy a fiatalok megértsék és tudatosuljon bennük, hogy a tudományos-technikai haladás emelőit megismerve nemcsak önmaguk megvalósítására lesznek képesek, mint teljes értékű szakemberek, de egyben teljesítik forradalmi osztálykötelezettségeiket. Számunkra nagyon fontos, hogy az ifjúság tudatában erősödjön az a meggyőződés, hogy az aktív részvétel mindazokon a területeken, ahol el-

dől a fejlett szocializmus gyorsított ütemű felépítése, a fiatalok lényegében forradalmi küzdelemben vesznek részt.

A Komszomolra jelenleg az a legfontosabb feladat vár, hogy aktív életfelfogást és „nyugtalan" tudatot alakítson ki minden fiatalban.

A társadalom és az egyén, a társadalmi és az egyéni tudat között igen sokoldalú és bonyolult áttételeken keresztül megvalósuló összefüggések hatnak. „A közvetítő láncszem", amely minden egyes komszomolista tudatának helyes kialakulásáért felel — a Komszomol-szervezet. Az egyéni értékek nagyrészt attól függnek, hogy milyen és hogyan jött létre a szervezet kollektív tudata. Hogy milyen tényezőkön múlik a szilárd és határozott kollektív tudat kialakulása, az többé-kevésbé világos, bár még itt is van tisztázni való elméleti kérdés. Napjainkban azonban legfontosabb az, hogy frissítsük fel és alkalmazzuk azokat a gyakorlati-operatív intézkedéseket, amelyek lehetővé teszik egész eszmei-politikai munkánk megjavítását az egyes szervezetek szintjén. E tekintetben nagy segítségünkre van egy új, igen hatásos szervezeti-politikai mechanizmus bevezetése, amit „áprilisi beszámolónak" nevezünk. Meggyőződésünk, hogy a jól megtervezett, célirányos és szervezett munka a Komszomol-szervezetekben megbízható biztosítéka annak, hogy szocialista hazánk minden egyes jövőbeli építőjének aktív életfelfogása és helyes forradalmi gondolkodása legyen.

Jürgen Danisch (Német Demokratikus Köztársaság)

NAGYOBB KÖVETELMÉNYEK AZ IFJÚSÁG KÉPZÉSÉBEN ÉS NEVELÉSÉBEN

A szocialista forradalom további sikeres előrehaladásával megváltozott a társadalom és az egyének konkrét feladatainak jellege. A Német Szocialista Egységpárt gazdasági stratégiája tudományosan megalapozott programot adott számunkra, hogy a nyolcvanas években még hatékonyabban és átfogóbban érvényesítsük társadalmunk előnyeit és hajtóerőit. Ez mindenekelőtt az intenzív bővített újratermelésre való áttérésre vonatkozik.

A tudományos potenciál, a tudomány, a technika és a termelés egysége és az ettől elválaszthatatlan — a tízosztályos általánosan képző politechnikai iskolától egészen a szakmunkás-, a szak- és a főiskolai képzésig és a rendszeres továbbképzésig terjedő — egyeséges szocialista oktatási rendszer hosszú távú és tervszerű fejlesztése lehetővé teszi, hogy a fiatal embereket a haladó technika alapján a termelés folyamatos bővítése és tökéletesítése révén mindenoldalúan fejlesszük. A Német Demokratikus Köztársaság tanulóinak 93,6 százaléka, akik az előző ötéves tervidőszakban sikeresen elvégezték a 8. osztályt, továbbtanulnak a 9. osztályban. Az iskolát végzettek mintegy 99 százalékát képezték ki szakmunkássá, vagy vették fel szak-, illetve főiskolákra.

A fiatalok rávezetése a tudományos-technikai forradalomra megköveteli, hogy kialakítsuk a munkához való felelősségteljes viszonyt. Ehhez jelentősen hozzájárul a politechnikai oktatás, különösen a termelőmunka és az iskolában kapott erkölcsi nevelés. A munkásosztály a politechnikai oktatással és konkrét védnökségi kapcsolataival közvetlenül részt vesz a képzésben és a nevelésben. Ez a közvetlen kapcsolat semmivel sem pótolható feltétele annak, hogy a fiatalok előtt világossá váljanak olyan fogalmak mint az osztálybüszkeség, a munkásbecsület, a fegyelem és a személyes érdekek egyeztetése a társadalmi követelményekkel.

Jelenleg több mint 3500 politechnikai oktatási egység működik mintegy 900 000 tanulóval. Ezekben több mint 27 000 munkás tevékenykedik nevelőként.

Az iskolai oktatásban és nevelésben nagy jelentősége van a tudomány és a gyakorlati tapasztalat egységének. A korszerű technika fejlődése és alkalmazása a gyakorlatban egyre inkább megköveteli, hogy birtokolják a

komplex technológiai folyamatok elméleti alapjait. A politechnikai iskola magas színvonalú teljesítményére építve, a szakmai képzés sok fiatalnak közvetít színvonalas szakmai ismereteket, kifejleszt képességeket és készségeket, teljesítménykészséget és hozzá tartozó magatartást, kezdeményezőkészséget és tudatos munkafegyelmet alakít ki. Egy-egy évjárat fiataljainak átlagosan 86 százaléka kerül a szakmai képzésen keresztül a munkás életbe. Országunk dolgozóinak 83,3 százaléka rendelkezik szakmunkásbizonyítvánnyal.

A ma munkába álló fiatalok mintegy 95 százaléka fejezte be a szakmunkásképzőt. A szakmunkástanulók több mint 90 százaléka a tanulmányi idő végére stabil szakmunkás-teljesítményre képes.

Valamennyi szakmában tanítunk három alaptantárgyat mint az új technika és technológia birtoklásának alapját: az elektronika alapjai; üzemelés-, mérés-, vezérlés- és szabályozástechnika; adatfeldolgozás. A tudományos-technikai forradalom követelményeinek megfelelően, 1986-tól kezdve e három műszaki alaptantárgy helyett minden szakmában „Az automatizálási technika alapjai" című új tárgyat tanítják. A szakmunkástanulóknak a népgazdaság fejlődési irányának megfelelően meg kell érteniük a mikroelektronika, a robottechnika, az elektronikus vezérlés- és szabályozástechnika egész komplexitását, és képessé kell tenni őket arra, hogy aktívan közreműködjenek a tudomány és technika nyereséget hozó alkalmazásának előbbrevitelében.

A legutóbbi 18 évben összesen 2,7 millió fiatal részesült kiképzésben.

A társadalmi munkaképesség minőségi és mennyiségi növekedése egyre jobban megfelel a tudományos-technikai fejlődés követelményeinek. A Német Demokratikus Köztársaságban 1971-ben a gazdasági tevékenységet folytatók 55 százalékának volt szakmunkásbizonyítványa, 7 százaléka végzett szak- és 4 százaléka főiskolát. Jelenleg 59,4 százalékuknak van szakmunkásképesítésük, 12,9 százalékuk végzett szak- és 7,2 százalékuk főiskolát. Az előzetes számítások szerint 1990-ben és az azt követő években mintegy 65 százaléknak lesz szakmunkásvizsgája, 14 százaléknak szak-, 10 százaléknak pedig főiskolai végzettsége. Véleményünk szerint a társadalmi munkaképességnek ez a minőségi összetétele jó.

Egyre nagyobb jelentőségű a továbbképzés is. A szakmunkások részére 15 központi továbbképző programot dolgoztak ki. A siker itt lényegében attól függ, hogyan kapcsolódik össze a saját kezdeményezés, az alkotás és a tanulás mint egész életre szóló feladat a társadalmi célok, normák és értékek elsajátításával és fejlesztésével.

A fiatalságtól várjuk, hogy megfelelő felkészültséggel álljanak a társadalom rendelkezésére. Erre a társadalom jól felkészítette a fiatal embereket. Ez kifejeződik a termelő berendezések többműszakos kihasználásában,

a munkaerők tízezreinek áthelyezésében a racionalizálási intézkedések következtében, a fiatalság részvételében a szocialista gazdasági integráció keretében megvalósuló nagyberuházások kivitelezésében, vagy jelenleg 16 600 fiatal részvételével a „berlini FDJ kezdeményezésében", amelynek célja, hogy tovább formáljuk fővárosunk, Berlin szocialista arculatát. Képző és nevelő munkánk során számításba vesszük, hogy a korszerű termelő berendezések mellett ma még vannak és a közeli jövőben is lesznek olyan üzemek és munkaterületek, ahol nem alkalmazzák a korszerű technikát. Maradnak olyan munkatevékenységek, amelyek különösen monoton jellegűek, és végzésük nehéz testi erőfeszítést kíván. Ezért arra is fel kell készíteni a fiatalságot, hogy belássa e munkák szükségességét, szorgalmasan és lelkiismeretesen végezze őket, és egyidejűleg a műszaki és a gazdasági lehetőségek keretei között elgondolkozzék változtatásukon és átalakításukon.

Törekedni kell a kézműipari készségek kialakítására, hogy megtarthatók legyenek a hagyományos termelési területek és kielégíthessük a javítási és karbantartási igényeket.

Tapasztalataink szerint nem emelhető a szakmai képzés anélkül, hogy a leendő szakmunkások ne szoknának hozzá a munkában való rendre, biztonságra és fegyelemre, a demokráciára és az önállóságra. Ez azt követeli, hogy nagy figyelmet szenteljünk a marxista-leninista képzésnek, és kihasználjuk a szocialista szakmai versenyben rejlő lehetőségeket. Ebben az FDJ, a szocialista ifjúsági szövetség által szervezett versenyben csaknem minden szakmunkástanuló küzd. A szocialista szakmai képzés legfontosabb tapasztalata az a tény, hogy ott a legnagyobbak a sikerek, ahol fontos gazdasági feladatokat bíznak a tanulókra, és a munkáskollektívák közvetlen politikai befolyást gyakorolnak a képzésre.

Az igényes feladatok megoldásáért folytatott küzdelemben tovább csiszolódnak mindazok a munkástulajdonságok, amelyek a kommunista nevelés céljához tartoznak, a társadalmi felelősségtudat, az alkotó és gazdaságos gondolkodás, a kitartás és a kockázatvállalás bátorsága.

Nguyen Phong Xien (Vietnam)

A DÉL–VIETNAMI IFJÚSÁG IDEOLÓGIAI ÉS POLITIKAI PROBLÉMÁI A NEOKOLONIÁLIS TÁRSADALOM SZOCIALISTA ÁTALAKULÁSÁNAK IDŐSZAKÁBAN

Az ifjúság a társadalom fő termelő- és harci ereje, ezért minden társadalom, függetlenül társadalmi-politikai berendezkedésétől, nagy figyelmet szentel nevelésének és megóvásának.

Az amerikai neokolonialista rezsim számára Dél-Vietnamban létfontosságú volt az ifjúság. Ez a rendszer húsz éves fennállásának időszakában kénytelen volt fő erejét állandóan a néptömegek forradalmi harca ellen irányítani.

A korábbi hatalom antikommunista propagandával és az úgynevezett „állami ideálra neveléssel" mérgezte a fiatalokat. Az antikommunizmus egyrészt mint a kommunista pártok és adott esetben a szocialista Észak-Vietnam iránti ellenséges, előítéletes viszony megteremtésének *fő eszmei-politikai fegyvere* került bevetésre, másfelől azt a célt szolgálta, hogy elködösítse az Egyesült Államok agresszióját.

Az eszmei kártevést tovább fokozta a „szabad kulturális piac", ahol a fiataloknak széles választékot kínáltak az ősi keleti ideológiai irányzatoktól a mai nyugati filozófiai tanításokig, a különböző katolikus beállítottságú marxizáló elméletektől a szociáldemokrata ideológián keresztül egészen a pluralista marxizmusig és szocializmus-értelmezésekig.

Mindezen kívül, a bombákkal és lőszerekkel együtt hatalmas mennyiségben árasztották el Dél-Vietnamot tömegfogyasztási cikkekkel, hogy elérjék a nemzet teljes felszámolását, azaz megsemmisítsék nemzeti értékeinket, népünket sajátos „sárgabőrű amerikaiak" gyülekezetévé formálják.

A pénz lett az abszolut érték. A neokolonialista rendszer fennállása alatt fokozatosan elterjedt a „pénz az egyetlen mindenható erő" pszichológiája a dél-vietnami ifjúság körében, s ezzel együtt végbement az emberi erkölcs szétesése, a bűnözés növekedése, a csalás és képmutatás.

Ez a lényege az Egyesült Államok által a vietnami háborúban követett stratégiai elgondolásnak. Az amerikaiak abban bíztak, hogyha az ember jóllakott, akkor nem törődik a szabadsággal.

Ideológiai szempontból az újgyarmatosítás mély, sokáig nyomot hagyó sebeket ejtett. Ennek illusztrálására megemlítem Ho Si Minh város Ifjúsági Szövetségének Végrehajtó Bizottsága által 1976 közepén 568 felsőtagozatos tanuló bevonásával lefolytatott szociológiai felmérés néhány eredményét.

Arra a kérdésre „Hitt-e Ön a felszabadulást megelőzően a volt kormányzat kommunizmusellenes rágalom-propagandájának?" 128 fő felelte, hogy teljesen elhitte, 24-en félig hitték el, 408 fő nem válaszolt.

Arra a kérdésre „A felszabadulás előtt úgy vélekedett-e, hogy Északon szabadság és függetlenség van?" 161 fő (28,7 százalék) válaszolta, hogy Észak a Kínai Népköztársaságtól és a Szovjetuniótól függött, 130 fő (22,9 százalék) úgy nyilatkozott, hogy a szabadság és a függetlenség érvényesült Északon, 266 megkérdezett vagy nem gondolkodott el ezen, vagy megtagadta a választ.

„A felszabadulás előtt agresszorokat vagy szövetségeseket látott az amerikaiakban?" kérdésre 109 fő (19,2 százalék) mondta, hogy „szövetségest", 96 fő (16,9 százalék) agresszort látott, 173 fő (30,4 százalék) úgy vélekedett, hogy mind Észak-Vietnam, mind az Egyesült Államok agressziót hajtott végre Dél-Vietnam ellen, 190 fő (33,5 százalék) pedig nem gondolkodott ezen, illetve nem válaszolt.

A saigoni rezsimről 212 fő (37,3 százalék) úgy nyilatkozott, hogy ez független, szabad „állam" volt, 175 fő (30,8 százalék) nem így látta, 181 fő (31,9 százalék) pedig kitért a válaszadás elől.

Arra a kérdésre, hogy „A felszabadulás előtt az állam vagy a kommunizmus híve volt-e", 75 fő (13,2 százalék) azt felelte, hogy az „állam" mellett állt, 64 fő (11,3 százalék) a kommunizmus mellett volt, 117-en (20,6 százalék) egyik mellett sem, 312 fő (54,9 százalék) nem válaszolt.

Egy másik szociológiai felmérést ugyanabban az időszakban (1976-ban) 710 fiatal, különböző egységekhez tartozó önkéntes munkás körében folytattak, akiknek 74,9 százaléka korábban egyetemi vagy középiskolai diák volt. Az eredmény azt mutatja, hogy a felszabadulás előtt 16 százalékuk eszménykép nélkül élt, 24,9 százalékuk a fogyasztói életmódot tartotta ideáljának, 16,7 százalék úgy gondolkodott, hogy az élet: harc a pénzért, a személyes boldogulásért, a karrierért, 19,3 százalékuk az elzárkózás és a közöny mellett volt, a fennmaradó 23 százalék pedig nem válaszolt.

A régi Saigon hippi-mozgalmával kapcsolatos kérdésre 21,1 százalék azt válaszolta, hogy támogatta, 27,3 százalékuk résztvett e mozgalom különböző zenés rendezvényein.

1983-ban országunk lakossága 57,6 millió volt, ebből 16,4 milliót, azaz az összlakosság 28,6 százalékát tette ki a 15–28 év közötti korosztály. Ezek fele dél-vietnami fiatal.

Az ifjúság a forradalom mellé állt a szocialista átalakítás ügyében. Gyorsan fejlődtek az ifjúság különböző szervezeti formái. A dél-vietnami ifjúságnak több mint 50 százaléka (körülbelül 4 millió fő) e szervezetek befolyása alatt áll. Több tízezer fiatal veszi ki aktívan részét a kapitalista ipari tömb és a magánkereskedelem átalakítására irányuló mozgalomban, a piac irányításában. Az ifjúság adja az ország védelmének fő erejét.

Ho Si Minh városban működnek az „Emberi méltóság rehabilitálását végző" iskolák, az „Új életet építő" iskolák, amelyekben a volt prostituáltakat újabb szakmákra képezik ki, huligánokat, bűnözőket nevelnek át. A kábítószerélvezők gyógyintézményeiben több mint 5000 embert gyógyítottak meg.

Az amerikai imperializmus, bár teljes vereséget szenvedett Vietnamban, még mindig megpróbál kommunistaellenes bandákat létrehozni, pszichológiai háborút folytat fogyasztási cikkek küldésével.

Közel tíz év telt el azóta, hogy Dél-Vietnam a szocialista építés útjára állt. Vietnamnak ebben a részében az ifjúságban mély gyökeret eresztett a szocialista világnézet. Az ifjúság többsége könnyen befogadta a szocialista életmódot, a szocialista eszményképet. Ezt tanúsítják annak a vizsgálatnak az egyes eredményei, amelyet Ho Si Minh város Ifjúsági Szövetségének Végrehajtó Bizottsága 1983 októberében folytatott le.

Arra a kérdésre „Mit tart a jelenlegi rendszer előnyének a régivel szemben?" a megkérdezettek 19,79 százaléka azt válaszolta, hogy az új társadalom egészségesebb, 18,54 százalék szerint az előny a külföldi uralom hiányában jelentkezik, 34,71 százalék úgy nyilatkozott, hogy a kormánynak a nép iránti gondoskodását, bár még sok a nehézség, 14,54 százalék szerint a kizsákmányolók felszámolásában rejlik az új rendszer előnye és csak 10,65 százalék nem lát semmiféle előnyt. A megkérdezettek 5,01 százaléka nem adott választ.

Arra a kérdésre, „Szükségesnek tartja-e, hogy belépjen az Ifjúság Kommunista Szövetségébe?" mindössze 24,61 százalék adott nemleges választ, a megkérdezettek 52,75 százaléka igenlően nyilatkozott, 22,36 százalék nem válaszolt.

Az adatok Nguyen Da „A tanuló – az iskola produktuma, a neokolonista oktatás áldozata" című cikkéből származnak. Megjelent a „Neokolonialista politika az oktatásban Dél-Vietnamban" című könyvben, a Módszertani Intézet kiadásában, 1980. 271–308. old.

Andics Jenő

A FIATALOK ÉRTÉKORIENTÁCIÓJA, JÖVŐKÉPE ÉS A TÁRSADALMI–GAZDASÁGI FEJLŐDÉS

A fiatalok értékorientációja és a társadalmi-gazdasági fejlődés sajátosságai között szoros kölcsönös összefüggés van. A konkrét fejlődési jellemzők erőteljesen befolyásolják a fiatalok értékorientációját, egész jövőképét és fordítva: a társadalmi-gazdasági fejlődés üteme, iránya, konfliktusai és ezek megoldása nagy mértékben függ a fiatalok tudatának jellemzőitől. Ezen összefüggésrendszernek csak az egyik oldalával foglalkozom: azzal, miképpen nyilvánul meg napjainkban a társadalmi-gazdasági folyamatoknak a fiatalok értékorientációját, jövőképét befolyásoló szerepe.

E kérdések természetesen a szocialista társadalom egész eddigi fejlődéstörténetében elsőrangúnak tekinthetők. A két társadalmi rendszer harcának egyik döntő mozzanata, hogy milyen perspektívát tudnak nyújtani a társadalom tagjainak, s különösképpen a felnövekvő generációnak. A magyar gazdaság – és az erre épülő társadalmi fejlődés – legutóbbi egy évtizedes története pedig különösen élesen állítja reflektorfénybe e kérdést. A gazdasági fejlődés ütemének megtorpanása-lelassulása, a korlátozott képesség a modern technika befogadására és elterjesztésére, az életszínvonal stagnálása-romlása napjainkban könnyen eredményezheti azt a fiatalok igen széles rétegei körében, hogy perspektívát veszítenek: nem tudnak a maguk számára eligazító képet kialakítani a szocializmus jövőjéről, ami súlyos értékkonfliktusokhoz, egyebek között a felnőtt generációk által elfogadott értékek kisebb-nagyobb mértékű – olykor teljes – elutasításához vezethet. Szaporodnak azok a jelek, hogy ez a veszély a fiatalok egyes csoportjaiban már ma is világos ténnyé válhat.

A fiatalok helyzetével foglalkozva, a közgondolkodás hajlamos az életkori azonosságot egyfajta réteg-egyöntetűségként felfogni. A tudományos és politikai tapasztalat szerint azonban nem lehet az ifjúságot egységes társadalmi csoportként kezelni. Nem véletlenül került előtérbe a réteg-szemlélet a gyakorlati politikában (például az ifjúsági szervezetben), s újabban a tudományos irodalomban is megszaporodtak az egyes fiatal rétegek helyzetét elemző írások.

Viszonylag kevésbé érvényesül azonban ez a differenciált szemlélet a fiatalok értékorientációjának, jövőképének megítélésében. Holott teljesen

egyértelmű, hogy a fiatalok egyes rétegeinek nemcsak a társadalmi-gazdasági helyzete eltérő, hanem értékorientációi is különböznek. Mindez megnyilvánul a jövőképek eltéréseiben is.

A fiatalok különböző rétegei másként viszonyulnak a kibontakozó gazdasági fejlődési folyamatokhoz, mert ezek a folyamatok eltérően befolyásolják helyzetüket, érdekeik érvényesítésének lehetőségeit. Másképpen fogalmazva: a fiatalok egyes rétegeinek helyzetében végbemenő változásoknak más a „társadalmi üzenete" az érintettek számára. Egyes csoportok előnyös helyzete méginkább kedvezővé válhat, s ez a fennálló viszonyok „értükvalóságának" a tudatát, a fennálló megőrzését-kiteljesítését hordozó jövőképet eredményezhet. Ezzel szemben a hátrányok esetleges halmozódása a fennálló viszonyok „ellenükvalóságának" a tudatát alakíthatja ki, amire a fennállót elutasító jövőkép vagy teljes perspektívavesztés épülhet.

A fiatalok különböző társadalmi rétegei ezért eltérő célokat fogalmaznak meg a társadalmi-gazdasági fejlődés szükségesnek tartott irányaival kapcsolatban. Ennek lényeges következményei vannak az ugyanazon korosztály eltérő társadalmi csoportjai által megfogalmazott célok egymáshoz való viszonyára. Az eltérő célokat megjelenítő érdektörekvések ütközhetnek egymással, mert a követett célok egymással konfliktusban állnak (bár nyilvánvalóan vannak valamennyi fiatal számára közös célok is – így az életkorhoz erősen kötődő családalapítási, egzisztenciateremtési szükségletek).

Hagyományos gondolkodásunkban hajlamosak vagyunk a fiatalabb és az idősebb generációk kapcsolatában egy olyan egyirányúság indokoltságát feltételezni, amely a szülő és a gyerek kapcsolatára jellemző. Az idősebbé a tapasztalat, a fiatalé a tapasztalat átvételének feladata. Az aktivitás jelentőségét – e felfogásban – az adja a fiatal számára, hogy jobban „beépülnek" az átvett tapasztalatok. Ebben a felfogásban a nevelés nemcsak a fiatalok integrálásának alapvető eszköze, hanem egyúttal a konfliktusok feloldásának is döntő útja.

Természetesen lehetetlen cáfolni a nevelés szerepét a fiatal generáció szocializációjában, bár a különböző életkori csoportoknál eltérő a funkciója. A szükségesnél nagyobb mértékben szorul azonban háttérbe az a körülmény, hogy a különböző korosztályok számára eltérő jelentéstartalma van a jelennek és a jövőnek.

Az egyes korosztályok számára az utóbbi évtizedekben felgyorsult fejlődés a „kor szerinti differenciálás egyre szűkebb korhatárait eredményezi" – ugyanazok a társadalmi-gazdasági folyamatok nem ugyanazt a jelentéstartalmat hordozzák. A kor „üzenete" nemcsak társadalmi rétegként, hanem az egyes korosztályoknál is más és más. Ez egyenesen következik

abból, hogy a különböző életkorú társadalmi csoportok más „starthelyzetből" jutottak el a mába, ezért a fejlődés során más élményanyagra is tettek szert. Azzal a látszólag paradox helyzettel találjuk szembe tehát magunkat, hogy „életkori metszetben" a történelmi idő nem szikronikus.

Az egyes korosztályok eltérő „jelenképe" egyúttal eltérő jövőképek forrása is. Hozzá kell tenni: ezek az eltérések alapvetően nem „félreértések", nem hamis tudati elemek, s nem is elsősorban a fiatalabb kor nagyobb tapasztalatlanságának a következményei, hanem a valóságos élethelyzetek eltérésein nyugvó eltérő tapasztalatok megjelenítői.

Természetesen különösebb indoklás nélkül is belátható, hogy a tapasztalatok szerepe nem hanyagolható el sem a jelennel, sem a jövővel kapcsolatos értékorientációk kialakulásában. Ezért nem vonható kétségbe a nevelési folyamatok hatékonyabbá tételét sürgető nézetek létjogosultsága sem. Végső soron azonban a fiatal és az idősebb generációk közötti „határvonalat" nem a „tapasztalatlanság – nagyobb bölcsesség" vonulat húzza meg, hanem az egymástól eltérő és mégis egyenértékű tapasztalatvilág.

Lehet természetesen mindkét oldal szemszögéből címkézni, vérmérséklettől, műveltségtől, politikai beállítottságtól függően eltérő szenvedéllyel és értéktartalommal elítélni-megítélni egymás követett értékeit és céljait. A továbbhaladás szempontjából azonban nem a „címkék" közötti rövid távú erőviszony lesz a meghatározó, hanem az, nyílik-e lehetőség az egyes korosztályok eltérő tapasztalatainak kicserélésére, a kölcsönös tapasztalatcserére. Ebben a kölcsönös tapasztalatcserében teremtődhet meg az az összhang – mint eredmény – az egyes korosztályok cselekvésében, amely úgy teszi lehetővé a fennálló állapotok meghaladását, hogy közben nem lehetetleníti az idősebb korosztályoknak a fennálló megőrzéséhez kötődő érdekeit, és fordítva: úgy őrzi meg az idősebb korosztályok számára fontos értékeket, illetve körülményeket, hogy az nem teszi elérhetetlenné a fiatalok ettől eltérő céltételezéseit sem (ki nem fejtve lehet csak megjegyezni, hogy ez az összhang sem idillikus harmónia, hanem állandó és folyamatosan megoldódó konfliktusok által átitatott folyamat).

Ma nagyon sok részismeretünk van az egyes társadalmi rétegek, illetve korosztályok közötti eltérő értékorientációkról. E részismeretek rendszerint konkrét személyekhez – sokszor egy nagyobb család, rokonsági rendszer belső kapcsolataihoz – kötődnek. Meglehetősen gyér ezzel szemben az a tapasztalat, amely az egyes nagyobb társadalmi rétegek és korosztályok közötti értékorientációs eltérésekre vonatkozna.

Megszokott reflexeink ilyenkor arra ösztönöznek, hogy a felismert problémákra vonatkozó tudományos tapasztalatok összegyűjtésének szükségességét helyezzük előtérbe. Az ilyen irányú igények létjogosultsága annál is

kevésbé vonható kétségbe, mivel a tudományok által feltárt tapasztalatok nélkülözhetetlen feltételei – ez voltaképpen közhely – a valóságos folyamatokban megnyilvánuló konfliktusok feloldásához szükséges eszközök kialakításának.

A fiatalok egyes rétegei által megfogalmazott eltérő értékorientációk, eltérő célok egyeztetéséhez, az idősebb és fiatalabb generációk között szükséges kölcsönös tapasztalatcsere létrejöttéhez azonban mindez nem lehet elégséges. Mindkét metszetben egyidejűleg tipikusan politikai folyamatokról van szó: a fiatalok egyes rétegei, illetve az idősebbek és a fiatalabbak közötti párbeszéd a politikai mechanizmust terheli, mert csak ebben jöhet létre az intézményes feltételrendszer a tapasztalatok érdemi cseréjéhez, az eltérő értékorientációk egyidejű létezését tudomásul vevő, a közöttük megteremthető kompromisszum lehetőségeit kereső s egyidejűleg biztosítani kívánó, a nagy társadalmi csoportok egymáshoz való viszonyát alakító irányítási-döntési rendszer kialakulásához és tartós működéséhez.

A fiatalok egyes rétegei, valamint a fiatalabb és az idősebb korosztályok közötti kollektív tapasztalatcsere lehetősége nélkülözhetetlen feltétel ahhoz, hogy az egyes társadalmi rétegek között keletkező feszültségek a társadalmi berendezkedés alapjait veszélyeztető megrázkódtatások nélkül oldódhassanak meg.

A kollektív tapasztalatcserét lehetővé tevő politikai folyamatokban jönnek létre, illetve rögzülnek, épülnek be a fiatalok személyiségébe azok az értékek, amelyek alapvetően meghatározzák orientációikat, magatartásukat a társadalmi-gazdasági fejlődés feltételeihez és következményeihez.

A fiatalok törekvésében megjelenő konkrét értékorientáció tartalmát jelentősen alakítják természetesen – részben a kollektív tapasztalatcsere lehetőségétől függetlenül is – a mindenkori társadalmi-gazdasági fejlődési folyamatok. A továbbiakban ezek közül foglalkozom néhánnyal.

A *gazdasági fejlődés* mindenkori sajátosságai sok irányban befolyásolják a fiatalok értékorientációinak tartalmát. Ez abból következik, hogy a növekedés sajátosságaihoz fűződnek a legfontosabb elsődleges tapasztalatok a társadalom lényegi viszonyairól. Különösen két metszetet tartok nagyon fontosnak és különböző okokból időszerűnek: *a munkamegosztási viszonyokban végbemenő változásokat,* illetve a *gazdaság növekedésével párosuló jövedelmi változásokat.*

A gazdaság munkamegosztási viszonyainak változása döntő forrása a társadalom átrétegződési folyamatainak. A gazdasági fejlődés azonban nemcsak a foglalkozási szerkezet megváltozását vonja magával, hanem erre ráépülve megváltozik az egyes szakmák, foglalkozások társadalmi jelentősége is.

Átélhettük e folyamatot például a pedagógus foglalkozás társadalmi átértékelődésével kapcsolatban az elmúlt évtizedekben. Változóban van más, kimondottak magas színvonalú képzettséget igénylő foglalkozások társadalmi szerepe is. Igen látványos, sok vonatkozásban drasztikus, változások érték a kvalifikálatlan rutinmunkát végző dolgozókat. E változások természetesen nemcsak az idősebb korosztályok számára jelentettek és jelentenek sokszor kimondottan fájdalmas kihívásokat, hanem identitás-zavarok, elbizonytalanodás forrásaivá válhatnak a fiatalabb korosztályoknál is.

Látványos változások mentek végbe a fizikai munka szférájában is. Önmagában a segédmunkássá válás lehetősége a század húszas-harmincas éveiben a társadalmi felemelkedés lehetőségeit is jelentette a kor ismert társadalmi-gazdasági körülményei között. A mezőgazdaságból kikerülő segédmunkássá váló dolgozók számára összességében új helyzetük még az ötvenes években is felemelkedést jelentett. Egészen másként élik át ezzel szemben a segédmunkássá „kényszerülés" tényét az újonnan munkába lépők napjainkban. A segédmunkásság forrását ma azok a fiatalok jelentik, akik különböző okokból kudarcot vallottak az iskolában. A társadalmi munkamegosztásba való betagolódásuk így e kudarc manifesztálódásaként nyilvánul meg. Ugyanígy mélyreható átalakulások mentek végbe a szakképzettebb fizikai munkás tevékenységek jelentős részénél is (gondoljunk csak a különböző forgácsoló szakmák megváltozó társadalmi jelentőségére).

Az egyes foglalkozások társadalmi jelentőségének változása következtében az érintett fiatalok más társadalmi helyzetet élnek át, mint a megelőző generációk. Egyúttal mélyreható eltérések rajzolódnak ki az egyes korosztályokon belül is. A háttérbe szoruló foglalkozásokat ellátó fiatalok másképp viszonyulnak saját foglalkozásukhoz és így a társadalomhoz is, mint az „attraktív" foglakozásokba kerülők.

A fiatalok jövőképe szempontjából elsődleges jelentősége van annak a körülménynek, hogy mennyire jelentenek anyagi perspektívát hosszabb távra is a gazdasági fejlődés konkrét sajátosságai. E téren hazánkban a különböző korosztályok igen eltérő tapasztalatokat szerezhettek, s mindebből most csak a legutóbbi két évtizedet idézem fel.

A hatvanas években a magyar gazdaság dinamikus fellendülésének időszakát éltük. E fellendülést a jövedelmek és a fogyasztási lehetőségek gyors javulása kísérte. Ebben a helyzetben a pályakezdő fiatalok joggal láthattak maguk előtt hosszú távú perspektívát. Az eredményes munkavégzés biztosítani látszott a viszonylag gyors ütemű előrehaladást a jövedelemben, s ezzel tartósan megteremtődni látszottak az egyéni, családi életcélok realizálásának anyagi feltételei.

Megváltozott a helyzet a hetvenes évek második felétől. Az ismert okok folytán lassult a gazdasági fejlődés, lefékeződött a reáljövedelmek és a fo-

gyasztás növekedése. Ebben a helyzetben megszűnt a korábbi automatizmus: sem a pályakezdők, sem általában a fiatalok nem jutnak jövőjük szempontjából biztató tapasztalatokhoz. Konkrét élethelyzetük ismerete alapján érthető, hogy a fiatalok számára az elért eredmények megőrzése hosszabb távon természetesen nem jelenthet alternatívát.

Ez az új helyzet nyilvánvalóan többirányú reakciókat vonhat magával. Ezek egyike lehet a fiatalok növekvő rétegeinél tapasztalható értékvesztés, a jövőkép elbizonytalanodása. Forrását képezheti ez a helyzet a szocialista építés eddigi gyakorlatától való elfordulásnak is (ami természetesen nem a tőkés társadalom vonzerejének növekedését eredményezi).

Természetesen nagyon lényeges, hogy az „idősebb társadalom" mennyire tudja pontosan, hogy milyen célok felé kíván haladni. Minél világosabban megfogalmazza magának saját elérni kívánt jövőjét, annál egyértelműbben orientálhatja a fiatalabb generációkat is. Önmagában azonban ez nem elegendő. A gazdasági fejlődés dinamizmusának fokozása nélkülözhetetlen feltétele a perspektívikusabb jövőkép megfogalmazhatóságának.

Napjainkban mind élesebb problémaként fogalmazódik meg, hogy a fiatalok jelentős része nem tud megszerzett szakképzettségének megfelelő munkát végezni, és a munkavégzéshez szükséges szellemi igénybevétel mértékét tekintve krónikusan „alulterhelt". Ennek egyik következményeként leértékelődik a tudás, másrészt növekszik a fiatalok elégedetlensége jelenlegi helyzetével.

A változtatás azonban nem könnyű. E krónikus „alulterheltség" ugyanis mindenekelőtt a lassú technikai-technológiai fejlődés következménye. Természetesen lehet vitatkozni arról, hogy az oktatási rendszer milyen mértékben készíti fel a fiatalokat azokra a követelményekre, amelyeket a modern technika-technológia támaszt. Az azonban kétségtelen tény, hogy a diplomás és a szakmunkás fiatalok jelentős része azért nem tudja megfelelően hasznosítani megszerzett szakképzettségét, mert konkrét munkájához arra nincs szükség.

A termékek lassú cserélődési üteme, az alkalmazott technika-technológia meglehetősen lassú ütemű változása, egy viszonylag elmaradott színvonal konzerválódása akkor sem teremt megfelelő alkalmat a tudás hasznosítására, ha az erre irányuló törekvések egyaránt jelen vannak a gazdaság irányítóiban és az érintett munkavállalókban.

A lassú technikai-technológiai fejlődés azonban nemcsak a szakmai perspektíva meggyengüléséhez (esetleg eltűnéséhez) vezet, hanem növeli lemaradásunk mértékét is a technika-technológia terén a fejlett tőkés országokhoz képest. A viszonylagos elmaradottság tartós konzerválódása viszont rezignáltsághoz, cinizmushoz vezethet a fiatalok között a szocializmus gazdasági-műszaki teljesítőképességével kapcsolatban.

A műszaki-technológiai fejlődés meggyorsítása így nemcsak gazdasági szükségszerűség, hanem parancsoló követelmény azért is, mert csak így bizonyítható a szocializmus történelmi fölénye, s csak így alakulhat ki erről a meggyőződés az újabb generációkban is. Műszaki fejlődésünk jövőbeli üteme nemcsak gazdasági teljesítőképességünket határolja majd be, hanem alapvető hatást gyakorol a fiatalok értékorientációjának, jövőképének további alakulására is.

A szocialista társadalom fejlődése, társadalmi értékeink megvalósítása szempontjából alapvetően fontos, hogy a fogyasztási lehetőségek bővülése – egyáltalán, a fogyasztás szférája – milyen lehetőséget biztosít a személyiség *gazdagodására,* minél sokrétűbb kibontakoztatására. A szocialista építés kezdetei óta törekszünk a tőkés fogyasztási modell negatív jellemzőinek elkerülésére, alternatív szocialista fogyasztási modell kialakítására.

A fiatalok tudatáért folytatott küzdelemben propagandánk nyomatékosan hangsúlyozza a tőkés fogyasztási minta, a tőkés társadalom manipulatív gyakorlatának negatív vonásait. Cserébe azonban ma olyan ellentmondásokat kínálunk, amelyek inkább nehezítik, mintsem könnyítenék a szocialista értékrend kialakítását a fogyasztásban.

Bár Magyarországon az 1968-as gazdaságirányítási reform hatására e téren jelentős eredmények születtek, még mindig nem tudtuk felszámolni a hiánygazdálkodást a fogyasztás szférájában (nemcsak itt). Közismertek a hiánygazdaság rendkívül negatív következményei: a szabadidő egy részének elvesztése a nélkülözhetetlen javak beszerzése érdekében, az értékeket torzító folyamatok kibontakoztatása. A hiánygazdálkodás körülményei közepette a jövedelem mellett az „ügyeskedés", a nagyobb befolyással rendelkezés (és sajnos a korrupció) stb. alternatív megoldási lehetőségnek látszik az egyén és családja helyzetének javításában.

A hiánygazdaság közepette ugyanakkor természetesen növekszik a vonzereje a „fogyasztói társadalom" értékrendjének, fogyasztási mintájának. Ahhoz, hogy valóban eredményesen küzdhessünk meg a nyugati fogyasztói értékorientációkkal, mindenekelőtt a hiány megszüntetésére van szükség.

A hiánygazdálkodás egyidejűleg korlátozza a fogyasztás színvonala és a teljesítmények egymással összekapcsolásának lehetőségét is. Egyrészt azért, mert igen magas jövedelmekhez lehet jutni úgy, hogy az egyén monopoltevékenységet fejt ki (hiánycikkeket gyárt, forgalmaz). Így a társadalom által egyébként nem túlzottan nagyra becsült tevékenységek is „látszólagos megbecsüléshez" juthatnak. Eredményesebbnek tűnhet a hiánygazdaság feltételeihez „alkalmazkodó" magatartás is az egyéni fogyasztás növelésében, mint a munkahelyi teljesítmények.

Szocialista értékeink megszilárdítása a fiatalok körében e vonatkozásban ezért mindenekelőtt a gazdaság működésének lényeges változtatását feltételezi.

Az egyén és a közösség egymáshoz való viszonyával kapcsolatos alapvető értékek elsajátításában természetesen nagyon fontosak a nevelési folyamatok. Tudjuk, hogy ebben a vonatkozásban milyen jelentős a szerepe a gyermekkori szocializációnak. Mégsem erőltetett ezzel kapcsolatban a gazdasági-munkahelyi tapasztalatok fontosságára utalni, mégpedig két okból:

– a munkahelyen szerzett tapasztalatok „továbbítódnak" a gyermekek felé a családban;

– a pályakezdő fiatal munkahelyén konfrontálódik először azzal, hogy a családban, az iskolában elsajátított értékei és ismeretei mennyiben alkalmasak valóban arra, hogy eligazítsák őt a munkahely világában. Minél kevésbé számíthat sikerre a „magával vitt" értékeket követő magatartással, annál inkább számolnia kell nemcsak a kialakuló értékkonfliktusokkal, hanem a jelentősebb értékválsággal is. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a korábbi értékeket megerősítő munkahelyi tapasztalatok jelentősen hozzájárulhatnak a fiatalok értékrendjének megszilárdulásához.

Az ezzel összefüggésben levő kérdések szövevényéből most csak a sikert biztosító érvényesülő utakról és ezek egyén-közösség viszonyára gyakorolt befolyásáról említek meg néhány gondolatot.

A szocializmusnak történelmi vívmánya, hogy következetesen törekszik az egyén, a személyiség értékének nem pénzbeli kifejezésére, a pénz személyiséget mérő szerepének visszaszorítására.

„Hagyományos" értékeink ezzel kapcsolatban a szocialista építés azon szakaszában alakultak ki, amikor a társadalomirányítás alapkoncepcióját az áruviszonyok gyors meghaladásának, megszüntetésének lehetőségét képezte. Ilyen körülmények között a pénz teljesen elvesztette értékmérő szerepét.

Történelmi tapasztalatként rögzült, hogy a szocialista társadalom – ha fejlődni kíván – nem mondhat le az áruviszonyokról; a szocialista gazdaság árutermelő gazdaság. Az árutermelés sajátosságaihoz azonban szocialista viszonyok között is hozzátartozik, hogy a gazdálkodó egységek, illetve a dolgozó egyének eredményességének, sikerességének van gazdasági értékmércéje is. Ez végső soron az egyén, illetve az egyes termelőközösségek jövedelemtermelő képességét kívánja mérni. A nagyobb jövedelemtermelő képesség így sikeresebb tevékenységet is jelent, és fordítva: a gyenge gazdasági eredmények szükségképpen az alacsonyabb jövedelmekkel fonódnak össze (a gazdaságirányítási rendszer jelenlegi továbbfejlesztése e vonatkozásban különösen erőteljes lépések megtételét irányozza elő). Vagyis: a pénz mégis a siker egyik kritériuma, szimbóluma.

Nevelési folyamatainkban a felnövekvő generáció számára átadandó értékeink e vonatkozásban azonban még egy megelőző korszakból származnak. Így növekvőben van az ellentmondás a fiatalok konkrét élettapasztalatai és a nevelés során hallott, „papíron olvasott" értékek, „üzenetek"

között. Ezek az ellentmondások a legkülönbözőbb irányú értékzavarok forrásaivá válhatnak. Egyik oldalon alapján képezhetik olyan beállítottságok, meggyőződések kialakulásának, amelyek a fennálló társadalmat ítélik el azért, mert nem tudta a pénz szerepét visszaszorítani (azaz az elsajátított értékek képezik a valóság megítélésének mércéjét). A másik oldalon a tapasztalatok és az elsajátított értékek ütközése az értékek teljes elvesztését eredményezi (azaz a valóság képezi az értékek megmérettetésének kritériumát).

Olyan feszítő gondokról van itt szó, amelyek megoldása megköveteli, hogy a társadalom ideológiai tevékenysége a valósághoz igazodjon. Az ez irányú kihívás a gazdaság részéről egyre erőteljesebb.

Fontosnak kell tekinteni azokat a törekvéseket, amelyek az árutermelő szocialista gazdaság körülményei között az egyéni teljesítményeket sem csak a szűkebben vett gazdasági eszközökkel kívánják mérni, s így hangsúlyozzák a szakmai elismerés fontosságát. A gazdasági fejlődésének az elmúlt évtizedekre jellemző sajátosságai közepette azonban az egyéni sikerek elérésének olyan útjai alakultak ki a gazdaságban, amelyek csak korlátozottan, olykor pedig egyáltalán nem teszik lehetővé a szakmai siker elérését.

A magyar gazdaságban a munkavégzéshez tapadó anyagi és nem anyagi elismerés mértéke erőteljesen igazodik a szervezeti hierarchiában elfoglalt helyhez. Sikeres munkahelyi tevékenység „méltó jutalma" az előléptetés a hierarchiában.

Ez a gyakorlat abban a körben, ahol az előrejutási lehetőségek legalább még érzékelhetőek (tehát mindenekelőtt a fizikai munka szféráján kívül), a „pozicionális siker" egyeduralmához vezetett. E felfogásban a sikeres tevékenység és a vezetői pozíció birtoklása egymással összekapcsolódik. Nem hiszem, hogy szükség van e helyzet tarthatatlanságának részletesebb bizonyítására. Mindaddig nem várható lényegesebb változás, amíg valóban nem nyílik mód a munkahelyi ösztönzési gyakorlatban a nem hierarchikus teljesítmények megfelelő elismerésére; s amíg „szakmai siker" ilyen szorosan kapcsolódik a „szervezeti sikerhez".

Az anyagi ösztönzés visszamaradottsága korlátozza az egyén és a közösség megfelelő kapcsolata megteremtésének lehetőségeit is. Amikor a kiemelkedő teljesítmények nem megfelelő elismeréséről beszélünk, akkor rendszerint a szűkebb-tágabb közösséget előbbrevivő egyéni teljesítmények elismerésének hiányairól van szó. Márpedig a közösség felé forduló gondolkodás kialakulása, az egyéni és a közösségi érdekek és célok összekapcsolására irányuló értékek létrejötte és megszilárdulása nem képzelhető el nagyobb méretekben a gazdaságban anélkül, hogy az egyének tapasztalatrendszerében is összekapcsolódjék a magas színvonalú tevékenység és teljesítmény és a közösség által ezért nyújtott elismerés.

A munkahelyi érdekegyeztetés lehetőségeinek korlátai, amelyekhez ráadásul még az ösztönzési rendszer fogyatékosságai is párosulnak, az ér-

dekegyeztetés informális útjainak kialakulását eredményezik. Az informális érdekegyeztetésnek vannak ugyan közösségi formái (például a teljesítményvisszatartás), mégis szabály szerint az „érdekegyeztetés logikája" individuális magatartásmódok kialakulását igényli. Az informális érdekegyeztetési gyakorlat elburjánzása ezért individualizáló hatású, ezért függ össze a közösségi orientáció az értékek oldaláról is a munkahelyi érdekegyeztetés lehetőségeivel. Az értékorientációjú zavarok megszüntetését tehát az azokat életrehívó társadalmi-gazdasági feltételek változtatásával kell kezdenünk.

Berényi Pál

BURZSOÁ IDEOLÓGIAI TÖREKVÉSEK A MAGYAR IFJÚSÁG BEFOLYÁSOLÁSÁRA

A szocialista társadalom építésének mai időszakában nagyon fontos párt, állami és társadalmi feladat a szocialista tudat erősítése, a marxista-leninista világnézet terjesztése, hegemóniájának megszilárdítása. Ez a tevékenység elválaszthatatlan az ellentétes hatások, a burzsoá, az antimarxista nézetek káros befolyásának megelőzésétől és leküzdésétől. Az antagonisztikus ideológiai alapokon álló társadalmi rendszerek, illetve az ezeket megtestesítő államok tartós együtt-létezésének időszakában is időszerű Lenin megállapítása, amely szerint a burzsoázia ideológiája és a szocialista eszmék között nincs középút, ahogy nincs és nem lehet osztályokon kívüli vagy osztályok feletti ideológia. Ezért — hangsúlyozta Lenin — a szocialista ideológia lekicsinylése, mellőzése egyszersmind a burzsoá ideológia erősítését jelenti.

A marxisták-leninisták tudatában vannak az egymással szembenálló ideológiák egyidejű létezésének, de nem érik be e helyzet tudomásulvételével. Meggyőződésük szerint az ideológiáknak a mai korban sem lehet más szerepük, mint hogy formálják a tömegek gondolkodását, hogy azok előbb vagy utóbb cselekvésükben, társadalmi tevékenységükben realizálódjanak.

Ideológiai szempontból is átmeneti társadalomban élünk. De amikor a burzsoá ideológia szocializmuson belüli megnyilvánulásairól, hatásáról beszélünk, tudatában vagyunk annak is, hogy ezek a jelenségek csak részben — és szükségképpen egyre csökkenő részben — „átöröklött" vonások a korábbi történelmi idészakokból és generációktól. Ugyancsak nincs abszolut összefüggésük az ellenséges propaganda kétségkívül aktív tevékenységével, amely a konszolidált szocializmus körülményei között már nem képes arra, hogy önálló tudatformáló tényezőként jelenjék meg.

Az ifjúság befolyásolását célzó mai burzsoá törekvések az objektíve folytatódó és növekvő súlyú nemzetközi ideológiai konfrontációból következnek, de magukon viselik a két világrendszer egyidejű létezéséből, együttműködéséből és versenyéből származó jellegzetességeket is. Az ideológiai harc, a nemzetközi politikai viszonyok és a társadalmi fejlődés kölcsönhatásai, kölcsönös feltételezettségei specifikusan nyilvánulnak meg az ifjúság tudatának és magatartásának formálódásában. Amikor újabb nemzedékek lépnek be a társadalomformáló, cselekvő emberek soraiba, az ő integrálásuk, megnyerésük minden társadalmi osztály számára fontos feladat.

Vizsgálandó alapkérdéseink egyike, hogy belső és nemzetközi viszonyaink között hogyan megy végbe az ifjúság találkozása a szocializmussal és a marxizmussal. Tudjuk, hogy az új korosztályok, amelyek „beleszületnek" a szocialista társadalomba, nem válnak automatikusan az építőmunka aktív, tudatos résztvevőivé. A szocialista ifjúságpolitika egyik lényeges feladata, hogy a felnövekvő nemzedékeket megnyerje az új társadalom eszményeinek, céljainak, bekapcsolja őket a társadalomépítésbe. Az idézett lenini gondolat figyelmeztet arra, hogy az „ideológiai vákuum" különösen nagy probléma az ifjúság esetében. Amikor a magyar ifjúság eszmei arculatában, politikai magatartásában a burzsoá ideológiai hatás megjelenik, az a mi viszonyaink között nemcsak az ideológiai ellenfél aktivitásával, hanem — s számunkra ezen van a hangsúly — saját eszmei nevelőmunkánk és propagandánk színvonalával, módszereivel, illetve ezek hiányosságaival hozható kapcsolatba. Következésképpen: amikor kimutatjuk és elemezzük a szocializmusellenes propaganda hatását a magyar ifjúságra, leleplezzük bizonyos nyugati felforgató intézmények aktív tevékenységét, nem adhatunk felmentést a hazai tudatformálásért, a tudományos szocializmus elterjesztéséért felelős állami és társadalmi szervezeteknek. Az ifjúság kommunista szellemű nevelésének feladatait csak a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazásával a szocialista társadalomfejlődés menetében lehet sikeresen megoldani.

Az ideológiai-nevelő munka nem inkubátorban folyik. A békés egymás mellett élés mai időszakában olyan folyamatok érvényesülnek, amelyek a korábbinál nagyobb mozgásteret adnak a különféle eszmék és ideológiák szembetalálkozásához, ütközéséhez. A rendszerközi kapcsolatok gyarapodása, a turizmus elterjedése, a tömegkommunikációs eszközök hatósugarának bővülése, a kulturális egymásrahatás fokozódása — hogy csak néhány lényeges tényezőt említsek — olyan helyzetet teremt, amelyben ifjúságunk széles rétegei találják közvetlenül szembe magukat másfajta értékekkel, gondolkodási és magatartási formákkal. A nyolcvanas évek új tapasztalata, hogy miközben a tudományos-technikai fejlődés és a nemzetközi kapcsolatok gyarapodása folytatódó tendencia, az imperializmus szélsőséges körei — az agresszív politikai kurzusukkal párhuzamosan — fokozták erőfeszítéseiket arra, hogy megerősítsék ideológiai pozicióikat és határaikon kívül terjesszék eszméiket, ami az ideológiai harc éleződéséhez vezetett.

A korszerű antikommunista propagandának a szocialista országok ifjúsága az egyik legfőbb célpontja. Ez összefügg az ifjúság társadalmi szocializációjának folyamatjellegével, valamint azzal, hogy a fiatalok szocialista szellemű nevelésében, tudatformálásában a generációs jellemzők ellentmondásosan vetődnek fel. Míg ugyanis előny, hogy ez a korosztály a többi korosztálynál mentesebb az előítéletektől, a tudati beidegződésektől, a korábban kialakult negatív sémáktól (vallásosság, bizonyos nacionalista-sovinista indulatok vagy az úgynevezett történelmi bűntudat), addig hátrányt jelent az ifjúságnak az a természetes vonása, hogy kételkedik, a dolgokat „elölről" kívánja kezdeni, hajlamos elvetni a kellően nem demonstrálódó elvont igazságokat. A burzsoá ideológia épít az olyan szociálpszichológiai tényezőkre, mint a fiatalok tenniakarása, tudásszomja, újító törekvése, egyszersmind maximalizmusa, türelmetlensége, tudattartalmainak változékonysága.

Az ifjúság ellen irányuló rétegpropaganda nem céljaiban, hanem egyrészt módszereiben, eszközrendszerében és hangvételében, másrészt társadalmi prioritásait, hangsúlyait tekintve különbözik a más társadalmi csoportok irányába folytatott propagandától. Figyelembe veszi, hogy az ifjúság nem csupán viszonylag jól elkülöníthető, meghatározott sajátosságokkal bíró korosztály, hanem a társadalmi munkamegosztásba szervesen illeszkedő egyénekből — munkásokból, parasztokból, értelmiségiekből, alkalmazottakból stb. — áll. Jelenleg a burzsoá propaganda — potenciális társadalmi súlyára tekintettel — elsősorban a fiatal értelmiségiek befolyásolására összpontosítja erőfeszítéseit.

Tartalmilag az elmúlt években a) a világnézettel, b) a nemzettudattal, c) a szocializmus társadalmi-gazdasági fejlődésével összefüggő kérdéseknek adott elsőbbséget.

a) Az ifjúsági rétegpropaganda erőteljes kritikájának tárgya az elmúlt években az iskolai világnézeti oktatás, az úttörő- és ifjúsági mozgalomban végzett nevelés. Az idealista világnézet elterjesztését célzó törekvésekben különösen erőteljes az úgynevezett természetes vallások, illetve az ezeket követő különféle szekták propagálása. Az egyes szocialista országokban a Marx-évforduló alkalmával megjelent megemlékezésekből, cikkekből az egyik nyugati tájékoztatási orgánum „ifjúsági rovata" azokat a citátumokat válogatta össze, amelyek — számára — azt a tanulságot sugallták, hogy a marxizmus úgymond „nem ad kielégítő és elfogadható választ az ipari társadalom és a benne élő ember személyes és közösségi problémáira, válságaira".

A mai burzsoá ideológiai propaganda azonban — egyes nyugati vallási szervezetektől, szektáktól eltérően — nem új hívek toborzására helyezi a hangsúlyt. A vallási motívum rendszerint csak a politikai-társadalmi mondanivaló kiemelését szolgáló eszközként jelenik meg. Sajátos vonása, hogy — számolva a célba vett csoportok marxista képzettségével, ehhez az ideológiához való vonzódásával — nem veti el *en bloc* a marxizmust, elfogadja „mint társadalomkritikai módszert". Gyakori, hogy a marxizmus útjáról való letérést nem a vele antagonisztikusan szembenálló tanok képviselőire, hanem az úgynevezett újmarxistákra hivatkozva ajánlja. A burzsoá propaganda napjainkban elkendőzi az ideológiák alapvető ellentmondását: a

marxizmus és a vallásos hit konfliktusát „mesterségesnek" állítja be és egy közelebbről nem definiált „keresztényi értelmezéssel" próbálja feloldani. Épít a társadalmi fejlődés és a nemzetközi helyzet bonyolultsága nyomán fellépő válsághangulatokra: optimista jövőképet sugall, bíztató távlatokat állít azok elé, akik az indítványozott szellemi forrásokból merítenek.

b) A burzsoá ideológiai tartalmakat közvetítő propaganda igyekszik kihasználni a magyar ifjúság nemzeti múltunkkal kapcsolatos ismereteinek hiányosságát, illetve azt az előforduló torzulást, amely a nemzettudatot a más nemzetekkel való szembeállítással, önmagunk túlbecsülésével vagy mások lebecsülésével együtt juttatja kifejezésre. (Ennek okai – már ami az ifjúságot illeti – a történelmi tudat bizonyos fehér foltjaival, valamint az internacionalizmus eszméjének a szocialista nevelésben képviselt, de általában elvont megközelítési módjával függnek össze.) A burzsoá propaganda ezen a téren a nyílt vagy burkolt nacionalista és szovjetellenes hangulatkeltéssel, más szocialista országok problémáinak felnagyításával, megoldásainak, eredményeinek lebecsülésével, az egyes területeken – például a lenini nemzetiségi politika érvényesítésében – tapasztalható tényleges problémák napirenden tartásával, általánosításával kísérli meg céljai elérését. A nyugati elektronikus tájékoztatási eszközök ezeknél a kérdéseknél különösen építhetnek a fiatalok kíváncsiságára, tudásvágyára, hiszen – szinte monopolhelyzetben lévén – a magyar nemzeti érzések és érdekek egyedüli képviselőinek képében tűnhetnek fel. A magyar fiatalok bekapcsolódását a társadalomépítésbe, illetve ennek politikai, ideológiai konfliktusait tanulmányozó munkacsoport zárótanulmánya (lásd Ifjúsági Szemle, 1984/3. szám) viszont arra a körülményre is felhívja a figyelmet, hogy a közgondolkodásban, az ideológiai és a nevelőmunkában még mindig gyakran elmosódik (helyesebben: nem fogalmazódik meg egyértelműen) a különbség a szocialista nemzettudat, hazafiság és a fejlődésünket akadályozó szocialista tudat kibontakozását késleltető nacionalizmus között.

c) A társadalmi-gazdasági fejlődésünkkel összefüggő ellenséges propagandában a magyarországi folyamatok kategórikus tagadását, elutasítását fokozatosan felváltotta e folyamatok meghamisítása, a burzsoá normák alapján történő értékelése. Ez a propaganda tudomásul veszi ugyanis azt a tényt, hogy a magyar fiatalok – beleértve még a kritikusokat, kétkedőket is – nem a szocialista valóságtól elrugaszkodva gondolkodnak, kételkednek, vagy esetenként opponálnak, hanem alkalmazzák vagy legalábbis ismerik a szocialista értékrendet, az új típusú magatartási-közéleti normákat. A burzsoá csapdába a fiatalok egy része éppen azért esik bele, mert az ideológiai ellenfél nem a megrögzött ellenség képében és nem kívülállóként jelenik meg, hanem a szocializmus „korrekcióját" szorgalmazó „belső hangként" tünteti fel magát. Azok az érdekes következtetések, amelyekre az ifjúságkutatók jutottak az úgynevezett alegális és nemhivatalos ideológiáknak a fia-

talokra gyakorolt komplex hatásával kapcsolatban, vonatkoztathatók a burzsoá rétegpropagandára is: van egy réteg, a mindennapi tudattal, az alig vagy félig tudatos világnézettel élő fiatalok, akik számára – orientációs pont hiányában – a marxizmus hivatalos, tehát hatósági támogatást, kedvezményeket élvező, s ezzel szűk csoportérdeket kifejező ideológia képében jelenik meg, vele szemben tételeződik a „nemhivatalos", amelyet azért hitelesnek éreznek.

Az ifjúság ellen irányuló burzsoá propaganda mindennapi témái közé tartoznak a szocializmus társadalmi ellentmondásai, megoldatlan, tisztázatlan vagy annak látszó problémái. Éppen azok, amelyekre a fiatalok rendkívül érzékenyen reagálnak, hiszen náluk az empirikus-érzelmi tényező – generációs jellemzőként – legjobb esetben azonos, gyakran erősebb a tudatos tényezőnél. A harmonikus és sokoldalúan fejlett szocializmus sok esetben azért marad elvont teória számukra, mivel – ütközvén a valóság diszharmonikus képével – közvetlen tapasztalati úton nem igazolódik. Igaza van Kapitány Ágnesnek és Kapitány Gábornak („Kritika" 1984. április): „Az állandó ellentmondásosságban, paradoxiában érzékelt jelen nem kedvez a jövőtudat megszilárdulásának... Múlt, jelen és jövő között olyan sorompók keletkezhetnek, amelyek akadályozzák az egyeséges világkép kialakulását, ami pedig az értékrendszer stabilitásának, s bármely ideológiai vállalásnak is alapfeltétele".

A negatív ideológiai befolyásolás lehetőségét objektíve növelő tényező, hogy a fiatal korosztály számára a szocializmus megszületése – ha tetszik: megkínlódása – csupán a felnőttek által közvetített, másod- vagy harmadkézből kapott ismeretanyag. Számukra a készen talált viszonyok – pozitívumaikkal és hiányosságaikkal együtt –, nem korábbi folyamatok eredményeként, hanem sokkal inkább a jövő kiindulópontjaként jelennek meg. A fiatalok a megvalósuló szocializmust rendszerint saját magához és a benne potenciálisan rejlő lehetőségekhez viszonyítják, ezáltal szükségképpen fennáll náluk a bizonyos fokú leértékelés és kritikai hozzáállás veszélye.

A valóság és az ideológia, a tapasztalás és a jövőtudat viszonyával, konfliktusával sokat foglalkozik mind a hazai, mind a külföldi szakirodalom. A marxista kutatók körében általánosan elfogadott álláspont szoros kölcsönhatásban fogja fel Leninnek az elmélet és a gyakorlat dialektikus viszonyára vonatkozó tanítása alapján e két tényező kapcsolatát. A Kommunyiszt című szovjet folyóiratban jelent meg erről egy érdekes és gazdagon érvelő szerkesztőségi tanulmány (1979. 11.szám), amely felhívta a figyelmet arra, hogy a szocialista-kommunista eszmény és a reális szocialista valóság dialektikus ellentmondása túllépi a szoros értelemben vett ideológiai harc kereteit, közvetlen összefüggésben van a párt pozitív eszmei nevelőmunkájá-

val, melyet a tömegek, különösen az ifjúság körében végez, s e nevelés természetes következménye a fennálló hiányosságokkal, a szocializmus már elért fejlettségi fokával kapcsolatos kritikai szemlélet, a fejlődés egybevetése a párt távolabbi céljaival és feladataival. A tanulmány hangsúlyozza, hogy ez önmagában egészséges jelenség, állhatatosan dolgozni kell azonban azon, hogy az eszmény és a valóság bizonyos különbözősége által kiváltott kritika soha ne távolodjék el a meglevő fogyatékosságok megszüntetésére, az új társadalom fejlesztésére, a bonyolult feladatok megoldására irányuló pozitív tevékenységtől, ne váltsa ki az emberek egy részéből, különösen az ifjúságból, hogy olyan külső bíráló pózában tetszelegjenek, aki semmit sem tesz, tehát nem is hibázik, és „mindig igaza van".

Ma már látjuk, hogy a kritikai attitűd nemcsak a szocialista nevelés pozitív magatartásbeli következménye, és nemcsak természetes reakció az eszmény és a realitás konfliktusára. Ugyanis, ha a nevelőmunka eredményeként a szocialista eszmék mélyen be is hatolnak az ifjúság jelentős rétegeinek tudatába, a fiatalok nemigen jutnak el az eszme és a gyakorlati tapasztalat dialektikájának megértéséig, s ez csak részben az életkori sajátosságok következménye, sokkal inkább az oktató-nevelő munka és a valóságos viszonyok elszakítottságáé. A felnőtt társadalom képviselői kevéssé tudják ellensúlyozni a fiatalok szemléletének egyoldalúságát, hiszen rájuk nem kevésbé érvényes, hogy a nemzetközi politikai feszültség, a gyors életmódbeli változások, a szocializmus fejlődésében napirendre került – a gazdasági és a politikai rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos – lépésváltások és új követelmények bizonytalanságokat teremtettek a társadalmi értékek stabilitása, némelykor pedig a rendszerek identitása vagy akár az ideológiák „érvényessége" tekintetében. S amint Ancsel Éva megállapítja (A magyar ifjúság a nyolcvanas években. Kossuth 1984.), az értékbizonytalansággal küzdő nevelők nemzedéke titkolni igyekszik ezt a labilitást a fiatalok előtt, akik viszont megérzik a hamis hangokat, visszariadnak a komolyság hiányától, s felerősödhet bennük a cinizmus. Legfőképpen tehát a nevelésnek kellene tudatosítania – mert más nem teheti meg –, hogy az elvek önmaguktól soha nem érvényesülnek, a társadalomfejlődés törvényei nem automatikusan törnek utat maguknak, a szocialista célok elérése sokféle feltételtől, öröklött és újonnan keletkező, külső és hazai, de mindenképpen állandóan változó feltételtől függ.

Időnként hallani olyan véleményeket, hogy a valóság és az ideológia távolodik egymástól, sőt ez az eltávolodás mintha gyorsulóban lenne, s ezért hol az „eszméktől elszakadó" valóságot, hol pedig a valóság változásaival „lépést nem tartó" ideológiát teszik felelőssé. Az eszmék és a valóság különbözősége egyáltalán nem új. A társadalomfejlődést törvényszerűen végigkísérő jelenség, nagysága pedig objektív kritériumok alapján nemigen

mérhető. Egy korábbi idealizált s ezáltal hamis szocializmuskép tudati beidegződése váltja ki minden valószínűség szerint az „eltávolodásra" utaló nézeteket. A marxizmusnak mint tudománynak kötelessége – s ez fontos feltétele hegemón helyzete kivívásának, megóvásának is –, hogy reagáljon a valóság változásaira, s még inkább, hogy előre jelezze, eszmeileg-tudományosan megalapozza, sőt a propaganda számára indokolhatóvá tegye ezeket a változásokat; mint ideológia azonban nem tehető felelőssé közvetlenül a gyakorlat „előreszaladásáért", nem marasztalható el azon az alapon, hogy „fáziskésésben" van, azaz a politikai döntésekhez nem szállít naprakész „válaszokat".

Az ifjúságra különösképpen igaz, hogy valóságos kérdésekre konkrét, nem pedig az ideológia ködébe vesző válaszokat kíván. S amikor a burzsoá eszmei befolyásolási mechanizmusok alkalmazkodóképességéről, taktikai rugalmasságáról beszélünk, elsősorban a bonyolult valóság talaján felbukkanó új kérdések egy bizonyos fajta gyors „megválaszolására" való képességre gondolunk. Ez a propaganda a szocializmust elemezve, kritizálva elszakad a korábbi rágalmazó, közvetlen – a befogadó által is érzékelhető – politikai célokat szolgáló hangvételtől, a durva leegyszerűsítésektől. Jellemzője a differenciáltság, az árnyaltabb, kifinomultabb érvelés, sok esetben az intellektualizálás. Ezzel párhuzamosan egyes orgánumai eredményesen „szakosodtak" a különféle társadalmi rétegek, csoportok „testére szabott" propagandára.

Tennivalóink sokrétűek, szocialista ifjúságpolitikánk fő célja és tartalma a szocialista fejlődés folytonosságának és a fiatal nemzedék társadalomépítésbe való bekapcsolódásának biztosítása, s ettől elválaszthatatlanul az ifjúság szocialista-kommunista szellemű nevelése. A párt ifjúságpolitikája azonban nem lehet teljes értékű, ha szűk értelemben csak az ifjúsági korosztályokra irányul. Magában kell foglalnia mindazoknak a politikai, társadalmi, gazdasági és ideológiai folyamatoknak a befolyásolását, amelyek meghatározzák az ifjúság társadalmi helyzetét, magatartását és tudatát.

Nem vitatható, hogy a mindenkori ifjúságnak szüksége van vonzó eszményekre, megbízható távlatokra. Ezek azonban csak akkor válnak a cselekvés hajtóerőivé, ha tudományosan megalapozott világnézetre, nemzeti önismeretre és önbecsülésre, reális – ha szükséges, a megszokottnál rövidebb perspektívára kidolgozott és feltételekhez kötött – szocializmusképre épülnek. Az ideológiai terepet semmiképpen nem szabad átengednünk az ellenfélnek. Az ideológiai munka nagy felelőssége, hogy ne maradjon le a szocializmus valóságának elemzésében, növekedjék problémaérzékenysége, polemikus készsége.

Az ifjúság körében végzett eszmei-nevelő munkában lényeges a tényszerűség, a konkrétság és a nyíltság. Napjainkban tartalmilag különösen idő-

szerű, hogy bemutassuk, érzékeltessük és magyarázzuk, hogy a szocializmus sehol sem „befejezett", hanem alakuló, szüntelen mozgásban levő, forradalmi típusú társadalmi rendszer; országonként eltérő módon, a fejlettségi szinttől, a történelmi múlttól, a hagyományoktól, a haladás élvonalában járó erők helyzetétől, politikájától függően fejlődik; ha nehézségekkel is küzd, önmaga előzményeihez képest történelmi vívmányokra tett szert. Elutasítjuk a sikereket egyoldalúan hangsúlyozó, hitelét vesztett „hurrá-propagandát". A pozitív eredmények tudatosítása rendkívül fontos, hiszen a szocializmussal való azonosulás erősítését szolgálja. A gondok, a nehézségek feltárása azonban egyáltalán nem szükségszerűen vált ki ellenkező hatást: úgy kell végezni, hogy ne pesszimizmusra, belenyugvásra, passzivitásra késztessen, hanem a szocialista vívmányok féltésére, áldozatosabb, jobb munkára, a tartalékok mozgosítására ösztönözzön.

Tudatosítanunk kell a szocializmus és a kapitalizmus alapvető természetében rejlő minőségi különbségeket. Fel kell tárnunk a kétféle társadalmi rendszer sokszor hasonló problémákra adott válaszainak eltérő lényegét, más és más történelmi irányát, és megértetnünk, hogy a szocializmus problémáinak megoldását saját eszményének bázisán kell keresnünk és megtalálnunk. Főként azt tegyük világossá, hogy a szocialista elvek érvényesítése, a társadalmi célok megvalósulása nagy mértékben éppen a mai fiatalok és az új felnövekvő nemzedékek tudatosságától, aktivitásától függ.

G. Márkus György

AZ IFJÚSÁGI SZUBKULTÚRÁK IDEOLÓGIAI PROBLÉMÁI

Ha a nyolcvanas évek magyar fiataljai társadalmi-politikai attitűdjeinek, tudati viszonyainak, társadalomszemléletének alakulását vizsgáljuk, sajátos tendenciát tapasztalhatunk. Egyes ifjúsági szubkultúrák megjelenési formáiban és tartalmában részlegesen több olyan jegyet találhatunk, amelyek analógiát mutatnak a hatvanas évek nyugati „ellenkultúrás" törekvéseivel. Ez a jelenség paradoxnak tűnik, mivel míg az „újbaloldal" és az „ellenkultúra" eredeti formájában történő tömeges terjedésének és 1968 körüli tetőzésének időszakában ezek hatása Magyarországon marginálisnak, illetve intellektuális divatjelenségnek tűnt, addig ma, amikor ezek az áramlatok a nyugati világban „lefutottak", meghaladottnak számítanak, hazánkban az ifjúság számottevő csoportjaiban érződnek, illetve reprodukálódnak „ellenkultúrás" vonások.

A hatvanas évek középréteges, anarchisztikus-utópisztikus kontesztáló mozgalmainak két vonulata létezett. A politizáló, aktív újbaloldal úgy lázadt a kapitalizmus ellen, hogy harcát a társadalom, illetve a társadalmi cselekvés centruma helyett a perifériáról indulva kívánta megvívni. Egyrészt tagadta a kapitalista társadalom központi, lényegi ellentmondását: a munkásosztály és a tőke között a teljesítményelv és a fogyasztói (ál)szükségletek bázisán létrejött összefonódást látott, magát a tőkét is mint anonim, a technikában megtestesülő hatalmat fogta fel. Forradalmi erőt, szubjektumot a peremrétegekben, az elesettekben, a munkanélküliekben, a deviánsokban, a lumpenekben, illetve az értelmiségben és az ifjúságban vélt felfedezni; az ifjúságot forradalmi osztálynak „freudi proletáriátusnak" tekintette. Másrészt a harc, a felszabadulás döntő kritériumának a kultúra és a tudat, sőt a tudatalatti szféráit jelölte meg. Az „újbaloldal" szocializmusának egyszerre volt előfeltétele és legfontosabb mozzanata a szükségletek, az ösztönök, az életforma forradalma.

A másik vonulat a periférián is túl kívánt lépni – kivonulni a társadalomból. Az ellenkultúra minden társadalmi-politikai forradalmat, sőt akciót feleslegesnek tartott: a felszabadulás az egyén és a kis közösségek síkján valósul meg mint pszichés eltávolodás, felülemelkedés a technokrácián és egyáltalán a társadalmi léten. A szabadság mint az egyén szabadsága a társa-

dalomtól a szubkultúrák közegében valósul meg: a hippi-kommunákban, a drogok, a beat-rock, a „pszichedelikus" művészetek, a szex extázisában, a zen-buddhizmus, a sámánizmus vagy akár az új-őskereszténység misztériumai révén.

Amikor a hetvenes években nyilvánvalóvá vált a tőkés társadalom strukturális válsága, az újbaloldal és az ellenkultúra mozgalmai, amelyek a válságot bizonyos értelemben előre jelezték, fokozatosan visszaszorultak. Ugyanakkor az újbaloldal mozgalmai, elszigetelődésük, kudarcaik ellenére – ha nem is „forgatták meg a világot" – közvetetten hozzájárultak a nyugati világ politikai erőviszonyainak, ideológiáinak és értékrendjének ma is zajló változásaihoz.

Nem az újbaloldal és az ellenkultúra nyugati viszonylatban feltárandó utóéletével akarok azonban foglalkozni, hanem azzal, hogy ezek hogyan hatottak – mint ideológiák – Magyarországon a közgondolkodásra, illetve a fiatalok attitűdjére. Úgy tűnik, e hatás – intenzitásában erősen differenciáltan – három hullámban került felszínre.

Az első hullám a hatvanas-hetvenes évtized fordulóján, tehát az eredeti mozgalommal majdnem egyidőben (kis fáziskéséssel) zajlott le egy *marginális* értelmiségi réteg intellektuális divatjaként. A magyar filozófiai irodalomban az úgynevezett Lukács-iskola néhány tagjának egyes tanulmányaiban érezhető az újbalos „életforma-forradalom" koncepció hatása, különösen a „radikális szükségletekről" és a kommunák emancipációs szerepéről írottakban. Az egyetemi hallgatók, leginkább a böcsészek egy *igen szűk* szektaszerű körében a militánsabban politizáló, maoista jellegű újbaloldal hatott.

Mindkét jelenség magyarázatot igényel: milyen talajon és miért hatott, valamint miért korlátozódott egy-két szűk csoportra ez a hatás? Erre az időszakra az MSZMP elvi szövetségi politikájának korszakos eredményeként kibontakozott a szocialista nemzeti egység, egyre szélesebb kört fogott át a társadalmi közmegegyezés. A politika kétfrontos harca ideológiailag a lenini normák, az élő marxizmus restaurálásának jegyében folyt. A „vissza Marxhoz" nemcsak Lukács György munkásságának vezérfonala, hanem a magyar filozófiai életnek is központi iránya volt. Nem specifikusan magyar, de nálunk is tipikus elméleti út volt, hogy az autentikus marxizmus feltárása során először a fiatal Marxot, a *Gazdasági-filozófiai kéziratok* antropológiáját fedezték fel, s ez az úgymond radikálisan humanista praxis-filozófus Marx és az öregebb „szcientista" Marx szembeállításához vezetett. Az elidegenedés- és eldologiasodás-centrikus Marx-interpretáció és társadalomértelmezés vonzkörében egyes filozófusok szemében még az a szocialista reformpolitika is kezdett problematikussá, sőt gyanússá válni, amely figyelembe véve a realitásokat és a jogos társadalmi követelményeket, egyik

döntő stratégiai és legitimációs prioritásként megkülönböztetett figyelmet fordított a fogyasztói igények kielégítésére. Az úgymond „frizsiderszocializmus", illetve „gulyáskommunizmus" bírálatába átcsapó irányzat, mint a gazdasági reformtörekvések egyfajta kisebbségi ellenzéke – ha nem is egycsapásra – elszigetelődött.

Az újbalos mozgalmak szubkultúrájából már ebben az időszakban terjedt hazánkban a beat- és rockzene, ezt azonban – főleg a közép- és a helyi vezetés szintjén – a politikai gyanakvás gátolta. Ez a társadalmi, illetve kultúrpolitikai türelmetlenség segítette elő azt, hogy a politikai szempontból „ártatlan", szubkulturális divathullám peremre szorulása révén önmagán túlmutató „ellenkultúrás" töltetet kapott.

A hetvenes évek közepére változott a helyzet. A kultúrpolitikai gyakorlat – ha nem is teljesen egyértelműen – toleránsabbá vált a beat-rock-pop divatjával szemben.

A magyar fiatalok többségükben a beat- és rock „ellenkultúra" felhígított, megszelidített változatát fogadták be, illetve reprodukálták.

E tartalmi-formai metamorfózis mögött a sajátosan hazai viszonyok, s különösen az ifjúság és az ifjúságpolitika helyzete, orientációja rejlenek. A politikai gyakorlat toleranciája az ifjúság problémái iránti nagyobb megértést s egyben az általa nyújtott távlatok és megoldások iránti önbizalmat fejezett ki. Ez megmutatkozott az ifjúsággal kapcsolatos egzisztenciális és mozgalmi kérdések meglehetősen atyáskodó kezelésében is.

A másik oldalon a gazdasági fellendülés, illetve – retrospektív szemlélettel – a konjunktúra látszata hozzájárult ahhoz, hogy a fiatalok többsége is beletörődjön problémáik látszatdemokratikus, paternalista megoldásába, abba, hogy értük, de bizonyos értelemben helyettük is döntsenek.

Jelentős fordulat rajzolódik ki a hetvenes évek végétől. Napjainkra Magyarországon az ifjúsági szubkultúrák tartalmilag és hatásukban intenzívebbé váltak, rétegek és csoportok szerint diverzifikálódtak és – ami témánk szempontjából különösen jelentős – a korábbinál lényegesen nagyobb mértékben tartalmaznak társadalomkritikai, „kontesztáló-tiltakozó" „ellenkultúrás" mozzanatokat. A mai ifjúsági szubkultúrákban az „ellenkultúra" tartalmaival és megjelenési formáival analóg vonások, ha nem is domináns, de nem lebecsülhető és semmiképpen sem csupán periférikus szerepet játszanak.

Úgy tűnik, hogy az ifjúsági szubkultúrának három olyan típusa van, amely „ellenkultúrás" tartalmakat hordoz.

Az első típusba a *„zajos" szubkultúrákat* sorolhatjuk. A legtömegesebb és leglátványosabb megnyilvánulási forma a popkoncert-rajongás, a sajátos tömegpszichózissal járó zenei élmények keresése. A differenciáltság a koncertek illetve zenekarok stílusainak, „üzeneteinek" és közönségének sokszí-

nűségében tapasztalható. A skála igen széles: az apolitikus-privatizáló-szórakoztató jellegtől a társadalomkritikus hangvételen át egészen a destruktív vagy elkeseredett kívülállás, illetve szembenállás hangoztatásáig. Hasonlóan sokrétű – bár kevésbé tömeges – a spontán szerveződő közösséget és azonosságot kereső *csoportosulások* színtere. A külsőségeiben extravagáns, politikailag semleges „polgárpukkasztás" mellett jelen vannak az aszociális, a deviáns magatartásminták – munkakerülés, szipózás, alkoholizmus, sőt a bűnözés – köré szerveződő „galerik", „csövesek" – marginálisan ugyan, de igen heterogén társadalmi összetétellel.

A másik – főleg az értelmiségi fiatalok kisebbségi csoportjaiból toborzódó – típus a „csendes szubkultúráké". Ezen belül két vonulat látszik, illetve metszi egymást: az individualista, befelé forduló, az intim szférára koncentráló *pszichologizálás* és a transzcendens, a vallási jellegű értékek (de nem annyira az intézményesült egyház) felé forduló *bázisközösség-teremtés.*

Harmadik típusként említjük a *pacifista attitűdök* latens és időnként manifeszt jelenlétét, amelyeket átszőnek nacionalista értékorientációk is.

Magyarországon tehát – ha nem is tömegesen – az ifjúsági szubkultúrákban „ellenkultúrás" vagy legalábbis az ellenkultúrával analóg tartalmak termelődnek ki. Míg Nyugaton az ellenkutúra establishment-ellenes és antikapitalista, a szocializmus, illetve a marxizmus bizonyos értelmezéseihez közeledő áramlat volt, addig Magyarországon az „ellenkultúra"-jelenség nemcsak annyiban tér el az eredeti mintától, hogy mintegy húsz éves fáziskésésben van, hanem abban is, hogy a létező szocializmussal, illetve a marxizmussal szembenálló tartalmakat hordoz, illetve *hordozhat.* Aligha visz előre bennünket, ha elemzéseinkben ezt az „ellenkultúra"-jelenséget *elsődlegesen* a nyugati ideológiai „fellazító hatásként" tárgyaljuk, bár kétségtelen, hogy bizonyos közvetlen ideológiai-politikai effektusok, sőt ösztönzések meghatározott szerepet játszanak a pacifista attitűdök és kisebb mértékben a bázisközösségek kialakításában.

Az ellenkultúrás jellegű tudattartalmak, az egyéni és csoportos magatartások kialakulásának és terjedésének visszaszorítása érdekében aligha lehet kellően hatékony egyfajta „leleplező kampány" még kevésbé az adminisztratív presszió. A „hazai változatú" ellenkultúrával szemben elsősorban a létrehozó okok feltárására és azon, a saját viszonyainkban létező „ellenkultúra-generáló" ellentmondások tudosítására és fokozatos feloldására kell törekednünk. Mindez nem tűnik egyszerű, zökkenőmentes feladatnak, már csak azért sem, mert „oknyomozásunk" első megközelítésben is egyfajta konfliktus-szindróma meglétére utal:

1. *Gazdasági vonatkozások:* A nyugati újbaloldal és ellenkultúra a fogyasztói csömörből nőtt ki. Nálunk a fiatalok körében az vezet(het) bénító

élményhez, hogy megtorpant a hatvanas-hetvenes évek fogyasztásra orientált életszínvonal-politikája, és ez éppen a fellendülés közepette felnövekvő, de annak eredményeiből már kevésbé részesülő fiatalokat érinti legérzékenyebben (a pályakezdés egzisztenciális gondjai, lakáshozjutás, a családalapítás nehézségei). Fennáll az a veszély, hogy a gazdaság, illetve az elosztás és újraelosztás nálunk is „null-szaldós játszmává" válhat, s ez az ismert demográfiai problémák (elöregedés) mellett a nemzedéki ellentétek éleződésében is lecsapódhat.

2. *A társadalmi struktúra vonatkozásában:* ahogy zártabbá válik mind a halmozottan hátrányos, mind a halmozottan előnyös helyzetű csoportok reprodukciója, a fiatalok is egyre inkább kényszerpályára kerülhetnek. Előmenetelük lehetőségeit, esélyeit még nagyobb mértékben startpozíciójuk (és kevésbé saját képességük, rátermettségük) határozza meg.

3. *A szocializáció vonatkozásában:* az alapintézménynek számító család a magyar társadalomban is egyre több válságtünetet mutat (válások, születésszám-csökkenés). A családi nevelés folyamatában diszfunkciók jelentkeznek, az értékátadásra hivatott szülők jelentékeny része maga is értékvesztést, elbizonytalanodást él meg. Ugyancsak ambivalens az autoriter nevelési elvektől nehezen eltávolodó és a pedagógus-kontraszelekció ördögi körébe került iskola szerepe a szocializációban. Negatívan hat az ifjúság szocializációjára a tágabb értelemben vett társadalmi közeg politikai kultúrájára jellemző türelmetlenség, a „mássággal" szembeni általános gyanakvás, bizalmatlanság.

4. *Politikai vonatkozások:* az a körülmény, hogy politikai rendszerünk nem kellően igazodik a valóságos társadalmi tagoltsághoz, gátolja (különösen a fiatalok csoportjai, rétegei között), hogy megfelelő módon kifejezésre jussanak – és ezáltal kezelhetők is legyenek! – a meglevő (illetve latens) konfliktusok. Az érdekképviseletek és a társadalmi érdekintegráció helyett számos területen folytatódnak a klikk-harcok, a „politikai ösztönélet" és a moralizáló ráolvasások.

5. *Az ideológia vonatkozásában:* az intézményesen közvetített „tankönyvszocializmus" egyre kevésbé felel meg az adott viszonyok valóságos leírásának, akár a szocialista társadalom magasabb szintje eléréséhez mozgósító célrendszer kiejlölése követelményének. Fiataljaink többségének történelemismerete, nemzettudata, világképe nagyon hiányos. Az értékek átalakulása és újratermelődése helyett az ifjúság jelentős tömegeiben értékvesztés, értékvákuum, értékzavar tapasztalható.

6. *A globális problémák közül:* különösen érzékenyen reagál hazánkban a fiatal nemzedék a nemzetközi viszonyok éleződésének következtében újra kialakult háborús veszélyre (anélkül, hogy a nemzetközi problémákban kellőképpen eligazodna). Reális veszélyforrásként tudatosul a fiatalokban

– jóval intenzívebben, mint az idősebb generációkban – a környezetszennyeződés, az ökológiai egyensúly megbomlásának tendenciája.

Elég messzire vezetett bennünket az ifjúság szubkultúrája „ellenkultúra"-jellegű tartalmainak végiggondolása. Következtetésünk viszont (vagy éppen ezért) meglehetősen általános: az ifjúság progresszív integrálódása a szocialista magyar társadalomba reformjellegű, komplex és távlatokat adó – szocializmusképünk megújítását is feltételező – társadalomstratégiát előfeltételez.

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие

I. Доклады на пленарных заседаниях

Иштван Хусар (Венгрия): Участие молодежи в общественных процессах
Пётр-Эмиль Митев (Болгария): Молодежь в период перехода к интенсивному общественному развитию
Эрхард Крюгер (Германская Демократическая Республика): Новые требования идеологической работы, проводимой среди молодежи
Янош Берец (Венгрия): Молодежь, мир, воспитание
Маргарита Х. Родригес Перес (Куба): Роль молодежи в национально-освободительном движении на Кубе и в Никарагуа
Гражина Улицка (Польша): Политическое сознание польской молодежи в 80-х годах
Дёрдь Фейти (Венгрия): Молодежь, Венгерский коммунистический союз молодежи, молодежная политика
Юрий Васильевич Емельянов (Советский Союз): Вопросы борьбы с буржуазным влиянием, оказываемым на молодежь

II.Смена и преемственность поколений

Ференц Патаки (Венгрия): Некоторые социально-психологические вопросы смены поколений
Екатерина Кюнева (Болгария): Молодежь 80-х годов и буржуазные общественные науки
Йиндрих Филипец (Чехословакия): Труд как ценность в сознании молодежи
Ганс Шульце (Германская Демократическая Республика): Союзническая политика и идеологическая борьба
Ласло Борош (Венгрия): Теоретические и социологические вопросы социализации молодежи
Каталин Надь (Венгрия): Смена поколений и воспитание
Имре Секереш (Венгрия): Роль Венгерского коммунистического союза молодежи в процессе политической социализации молодежи

III. Вопросы мира

Енё Ковач (Венгрия) : Молодежь и мир
Иван Ангелов (Болгария) : Участие молодежи в современном антивоенном движении на Западе
Роланд Бах (Германская Демократическая Республика) : Ответственность молодого поколения за сохранение мира
Петер Эмёд (Венгрия) : Молодежная организация в движении за мир
Лайош Гал (Венгрия) : Венгерская молодежь в движении за мир

IV. Формирование сознания и будущий облик молодежи

Йожеф Лукач (Венгрия) : Некоторые современные проблемы идеологического и мировоззренческого развития молодежи
Деян Павлов (Болгария) : Философия, социализация молодежи и идеологическая борьба
Антел Стефанов (Болгария): Формирование сознания и будущего облика молодежи
Юрген Даниш (Германская Демократическая Республика) : Повышенные требования в образовании и воспитании молодежи
Нгуен Фонг Ксиен (Вьетнам) : Идеологические и политические проблемы южновьетнамской молодежи в период социалистического преобразования неоколониального общества
Енё Андич (Венгрия) : Ориентация молодежи на ценности, будущий облик молодежи и социально-экономическое развитие
Пал Берени (Венгрия) : Буржуазные идеологические стремления по оказанию влияния на венгерскую молодежь
Дёрдь Г. Маркуш (Венгрия) : Идеологические проблемы молодежных субкультур

CONTENT

Preface (Zoltán Békés) 5

I. Plenary lectures

István Huszár (Hungary): Youth in the social processes 9
Petr-Emil Mitev (Bulgaria): Youth in the period of switch-over to the intensive social development. 21
Erhard Krüger (German Democratic Republic): New requirments of the ideological wirk performed among Youth 26
János Berecz (Hungary): Youth, peace, education 31
Marguarita J. Rodriguez Perez (Cuba): The role of youth in the Cuban and Nicaraguan national liberation movement. 40
Grazyna Ulicka (Poland): Political consciousness of the Polish youth in the 1980s 44
György Fejti (Hungary): Youth, Young Communist League, youth policy 50
Jurij Vasziljevics Jemeljanov (Soviet Union): The questions of struggle againts bourgeois influence on youth 61

II. Succession of generation and continuity

Ferenc Pataki (Hungary): Some socio-psychological questions of the succession of generation 69
Jekaterina Küneva (Bulgaria): The youth of the 1980s and the bourgeios social sciences 79
Jindrich Filipec (Czechoslovakia): The work as value in the consciousness of youth 82
Hans Schulze (German Democratic Republic): Policy of alliance and the ideologial struggle 85
László Boros (Hungary): Theoretico-sociological questions of the socialization of youth 94
Katalin Nagy (Hungary): Succession of generation and education 101
Imre Szekeres (Hungary): The role of the Young Communist League in the process of the politicál socialization of youth. . 105

III. The questions of peace

Jenő Kovács (Hungary): Youth and peace .....
Ivan Angelov (Bulgaria): The participation of youth in the Western anti-war movement of today .....
Roland Bach (German Democratic Republic): The responsibility of the young generation in the safegarding of peace .....
Péter Emőd (Hungary): Youth organization in the peace movement .....
Lajos Gál (Hungary): The Hungarian youth in the peace movement .....

IV. The formation of consciousness and future image of south

József Lukács (Hungary): Some present day problems of the ideological development of youth .....
Dejan Pavlov (Bulgaria): Philosophy, socialization of youth and the ideological struggle .....
Angel Sztefanov (Bulgaria): The formation of the consciousness and future image of youth .....
Jürgen Danisch (German Democratic Republic): Greater requirements in the training and education of youth .....
Nguyen Phong Xien (Vietnam): Ideological and political problems of the South-Vietnamese youth in the period of socialist transformation of the neocolonial society .....
Jenő Andics (Hungary): Value orientation and future image of youth and the socio-economic development .....
Pál Berényi (Hungary): Bourgeois ideological aspirations to influence the Hungarian youth .....
György G. Márkus (Hungary): Ideological problems of the subcultures of youth .....

A 116002

5802/IV/6

Ára: 43.– Ft

A 116002

IFJÚSÁG-TÁRSADALOM-IDEOLÓGIA

mzetközi tanácskozás

A 116002

IFJÚSÁG–TÁRSADALOM–IDEOLÓGIA

MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete
MTA Társadalomtudományi Főosztálya